DISSERTATIONES HOMERICAE

HABITAE IN FLORENTINO LYCEO

AB ANGELO MARIA RICCIO

GRAECARUM LITERARUM PROF.

QUIBUS

ACCEDUNT EIUSDEM ORATIONES

PRO SOLENNI INSTAURATIONE STUDIORUM

VOLUMEN SECUNDUM.

FLORENTIAE. MDCCXLI.

EX TYPOGRAPHIA CAIETANI ALBIZINII.

Praesidum permissu.

EMINENTISSIMO ATQUE AMPLISSIMO
PRINCIPI
CAROLO CARD. REZZONICO.

ANGELUS MARIA RICCIUS F.

NArrabo candide, cur hunc meum Librum Tibi dicare in votis habuerim, Princeps Eminentissime. Cum ante hos non multos dies amicus meus, eiusdem patriae civis, vir generis splendore, morum integritate, ac legum do-

doctrina commendatus, de mearum Homericarum Dissertationum Opere (quarum primum Volumen iam edideram, alterumque eram propediem editurus) mecum colloqueretur, numerumque rogaret eorum, qui fidem in antecessum dedissent se fore certo pretio singula Operis Volumina coëmpturos, atque ego inter Praeclarissimos Te recenserem : Nae, inquit, Virum hunc, cum Romae essem, grande mirabar sacrorum Praesulum decus. Solida Doctrina cum vera Probitate coniuncta ; insignis Pietas, sed laeta, non torva ; munifica Beneficentia, ac singularis Humanitas nulla arte ascita, nullo fuco adulterata ; sed nativa, ac sincera, aliaeque spectatissimae Virtutes omnium venerationem, atque amorem illi conciliabant. Quemadmodum arida nutrimenta igni admota rapiunt in fomite flammam ; ita haec hominis fide dignissimi verba repente in animo meo acrem accenderunt cupidinem, ut me Tibi, si non coram, at saltem per epistolam venerabundum sisterem, publicamque significationem darem, quo in pretio haberem, quantoque

que studio prosequerer tam praeclaram, amabilemque residentium in Te nobilissimarum Virtutum consociationem. Quandoquidem igitur per illos dies mecum ipse reputabam, quo praeclaro Nomine hoc Volumen insignirem, cuiusve patrocinio committerem, Te, Princeps Eminentissime, quasi caelitus, indicatum eligendum decrevi. Itaque ab amico discedens, neque iam valens desiderio obluctari meo, eo ipso die morae impatiens, ausus sum, etiamsi nihil de Te meruissem, neque ipse me de colloquio, aut de facie umquam nosses, ausus sum, inquam, ad Te scribere, enixeque rogare, obtestarique, ut voluntatem hanc meam, animumque probares, & ingenioli mei partum hunc, tuum in sinum convolantem, sereno, atque hilari ore lubens exciperes, eique obscuro, atque humili lucem, ac dignitatem de Claritudine tua impertires. Qua es animi Clementia, petitioni peramanter indulsisti. At ego voti compos factus coepi percontari quae laude digna gessisti, ex eis, qui Te sive in amplissima Patria tua, Venetiis videlicet,

cet commorantem, ſive per hanc Urbem tranſeuntem, ſive Reatinam, ac Faneſtrem provincias adminiſtrantem, ſive Romae tum praeclaris aliis, tum praeclariſſimo Auditoris Sacrae Rotae munere fungentem, ſive Purpuratis Chriſtianae Reipublicae Principibus aſcriptum agnoviſſent, ſi forte praeter id, quod amicus ille de Te mihi narraverat, peculiarem quampiam laudem haurirem e ſingulis, atque eo pacto materiem praeconiorum tuorum, quibus totam implere poſteritatem optabam, colligerem. Verum unam, eamdemque accepi vocem ex omnibus, Te Virum eſſe cum paucis conferendum; in quo non unum aliquid, ſed plurima ſimul turmatim ſe offerant concelebranda: nihilque ſive in rebus geſtis, ſive in dictis, ſive in omni vita reperire liceat, quod parum probetur. Quare plane ſenſi iam non opus eſſe mihi ſingulas laudes tuas perſequi, atque enumerare dicendo, ut quantus, qualiſque es, palam omnibus facerem. Siquidem tam celebre, firmum, & concors univerſorum teſtimonium de Praeſtantia tua in unaquaque

Vir-

Virtute ac Doctrina tum graviori, tum politiori, ceterisque insignissimis Dotibus elogium esse iudico ceterorum, quae rhetoricis ornamentis, phalerisque instruantur, longe maximum, ac luculentissimum. Nam quo brevius est simpliciusque, eo solidius, ac verius esse nemo dubitaverit. Ut enim aiebat ille, *Nemo omnes, omnes neminem fefellerunt*. Iam vero Liber hic meus splendore Nominis tui collustratus, tuaque benevolentia, ac favore confirmatus, metum omnem deponit, neque vanam concipit spem se ad omnium manus, qui lecturi sunt, gratum, & acceptum, atque (ut mihi blandior) etiam probatum deventurum, si non merito sui, at tanti certe Patroni amplitudine, ac mira apud omnes gratia. Vale, Princeps Optime, ac Praestantissime, & tam boni nominis fama, qua circumferris, & praedicaris (dicam Graeca forma) εἰς τὰ πολλὰ ἔτη fruere, dum Tibi a Deo Opt. Max. verae felicitatis largitore cumulatissimam bonorum omnium plenitudinem, quam promereris, ex animo comprecor.

Florentiae decimo Cal. Mart. An. MDCCXLI.

H*Omerus propter excellentiam, commune Poëtarum nomen apud Graecos efficit suum.*

Cic. in Top.

ΠΑσα ἡ ποίησις τῷ Ομήρῳ ἀρετῆς ἐστιν ἔπαινος, καὶ πάντα αὐτῷ πρὸς τοῦτο φέρει, ὅ, τι μὴ πάρεργον.

T*Ota Homeri poësis virtutis laus est; in eoque omnia praeter id quod ornandi sermonis gratia adiectum est, huc tendunt.* D. Bas. M. Or. ad Adolesc. Quomodo possint ex Gentilium libris fructum capere.

IN

PRAEFATIO.

Mirum ſane videatur, tantam eſſe Homeri praeſtantiam, tantamque extitiſſe eorum turbam, qui tam multas, ac diverſas effuderunt in illum criminationes. Quamquam vero huius rei cauſſas in ipſis noſtris diſputationibus attigerimus; paulo tamen latius putamus hic eſſe a nobis explicandas. In quatuor diſtingui claſſes Homeri cenſores iudico. Alii mera inſcitia, alii prava gloriae cupiditate, alii utraque, alii indagandae veritatis ſtudio adducti, complures in eius carminibus maculas adnotaſſe ſibi viſi ſunt. Primi ridiculi, alteri audaces, tertii impudentes, ceteri modeſti. Rurſus primi quae ignorabant, reprehenderunt; alteri magnam nominis famam ex tanti Poëtae criminatione ſe collecturos putarunt; tertii Maenadum inſtar furore & inſania ſunt debacchati; quarti demum ea quae ſe offendebant, candide enunciarunt. Ex hiſce qua-

tuor fontibus eorum multitudo profluxit, qui Homerum diversimode carpserunt. Itaque horum vel numerus, vel auctoritas, vel vafrities, vel ratiocinatio quaedam Graecum Vatem specie tenus impugnans, atque infringens, facile in errorem pertrahit incautos. Necesse igitur erat huic malo occurrere, qua ambitionem revelando, qua inscitiam reiiciendo, qua utramque exsibilando, qua veritatem eruendo, iisque declarando, qui falli queunt. Sic enim fiet, ut sua Homero dignitas constet, atque existimatio. Quamquam enim ipsemet defendi, ac vindicari non egeat (quandoquidem eius gloria in tuto posita est, omniumque seculorum calculo comprobata, frustra reclamante Censorum popello) huiusmodi tamen vindiciis opus habent Homericorum poëmatum studiosi. Tot enim criminationes adversus hunc Vatem obiectae, cuiusdam instar offusae caliginis non sinunt eius nobilitatem, praestantiam, sublimitatem, pulcritudinem perspici, quemadmodum collectae in aëre nubes Solem quidem non laedunt, obscurant tamen, puramque eius lucem, atque emicantem intuentium oculis adimunt. Quoties igitur Homerum defendendum suscepi, illud tantummodo conatus sum, ut pulsis nubibus, & caligine dissipata, qualis revera est resplendeat lucidissimus hic poëtarum Sol. Equidem novi, & vehementer gaudeo complures iis perlectis, quae priore Volumine exposui, a non bona sententia, in qua videbantur obfirmati, recessisse candide fassos se iam longe pluris quam antea Homerum facere, quod clare perspexerint rem de illo ali-

ter

ter se habere, atque opinarentur. Utinam mihi ipsi antequam Homerum adolescens legerem simile quid venisset in manus! Non in vulgarem errorem essem adductus, ut multa in maximo poëtarum ipse quoque si non verbo, mente saltem improbarem; cuius erroris iam me suppudet, planeque iis omnibus parco, qui eo similiter aut detenti sunt, aut detinentur, dummodo errori absit pervicacia, impudentia, arrogantia, malignitas. Profecto certarum nec paucarum rerum notione oportet prius instrui, & parari eum, qui Homerum legendo velit intelligere, degustare, iustoque iudicio expendere. Ea autem omnia multorum annorum studio, ac labore longaque meditatione assecutus alienis commodis inserviens ita digessi, ac disposui, ut dum lectorem docent, simul oblectent, non minus iucundam quam utilem convehentes eruditionem. Quamobrem fore confido, ut his praecognitis, ac probe consideratis, siquis deinde Homerum legere aggrediatur aut in Graeco fonte, aut in quapiam diligenter elaborata versione (nam qualia nonnulli squalentis interpretationis monstra dederunt, omnino reiicienda) nihil in eo offendat, quod sibi displiceat, sed omnia probet, amet, admiretur.

Aesopus auctor quam materiam repperit,
Hanc ego polivi versibus senariis;

de se inquit Phaedrus, cuius industriam laude dignissimam omnes iudicarunt. Fecit siquidem, ut Aesopicae fabellae, quae prudenti vitam consilio mo-

monent, libentius legerentur. Item ego de me dicam, non temere confidens meum quoque laborem ab aequis iudicibus habitum iri perutilem. Quae alii in suis commentariis, quos plerique legere abnuunt, ad illustrandum, ac defendendum Homerum scripserunt, haec ego studiose collecta, amoeniori quapiam eruditione consperfa, sermonis elegantia, ac lepore (quantum exilis facultas mea mihi permisit) ornata, & multorum accessione, quae ipse; ut reor, primus excogitavi, aucta, atque omnia perspicuo ordine, aptoque nexu composita, hisce meis dissertationibus non sine voluptate legenda exhibui. Id sane etiam in praefatione primi Voluminis indicavi, sed hic clarius erat exponendum. Censores Homeri non nominavi omnes, sed ferme praecipuos; omnium tamen criminationes refutavi; adeo ut nil dictum adversus Homerum, quod in hoc meo Opere non excusserim. Siquis vero nomina etiam ceterorum nosse cupiat, iis, quos suis locis recensui, adiiciendi Paulus Benius, ac Renatus Rapinus, qui, ut Scaliger, Homerum Virgilio comparant, posthabentque. Daniel similiter, & Ioannes Clericus in invidiosa, fastidiosaque comparatione veterum, & recentiorum (qualem recte vocat Io. Alb. Fabricius Graec. Bibl. l. 1. c. 7.) Homerum vellicant. Eum pariter reprehendunt in multis, damnantque Carolus Peraultus, ac Benedictus Florettus sub nomine Udeni Nisieli latens in suis Progymnasmatum libris. Alexander vero Tassonus quale mereatur iudicium in eis, quae adversus Homerum paravit, equidem non dicam; sed aliis statuendum

relin-

relinquam, *qui ſimilem cenſuram adverſus divinum Dantem ab eo ſcriptam legerint*. *Erithraeus in Taſſoni Vita*, Narravit, *inquit*, mihi ſe quingentas Homeri ſententias, & amplius in unum volumen collectas habere, quas editurus eſſet, ſtulte ridiculas. *Neminem latere puto hunc auctorem, quo erat eruditione ornatior, eo fuiſſe in ſcribendo audaciorem, adeo ut dum ſcriptores maximos, fucum faciens imperitis, cenſura perſtrinxit, & contumelia affecit, levitate rationum, quas putida ingenii oſtentatione ſaepe commentus eſt, diſflata, ſe ipſum ludibrio cordatorum virorum expoſuerit*. *Adverſus huiuſmodi arrogantes, & cervicoſos cenſores hoc unum Homeri ſtudioſis paratum eſto remedium*: Inſipienter dictum, ſapienter eſt reiiciendum. *Vale*, *erudite Lector*, *& Homerum indeſinenter lege*, *ama*, *amplectere*, *exoſculare*. *Cave*, *ne tibi offendiculo ſint tot in eum iactatae criminationes; ſiquidem in earum quaſi igne ut verum aurum magis magiſque rutilat*, *& tamquam pretioſum unguentum quo magis exagitatum eſt*, *eo ſuavius fragrat*.

HO-

HOMERI VITA

AB ANGELO MARIA RICCIO SUMMATIM SCRIPTA

AD CLARISS. VIRUM

SCIPIONEM MAFFEIUM.

NOster Lamius cumulatissima, omnigenaque eruditione celeberrimus salutem tuis mihi verbis saepe nunciat. Quoties enim ad eum scribis (nam frequenter per epistolas de rebus literariis secum agis) numquam committis, quin ab eo petas, ut amice tuo nomine me compellet. Sed & nonnullis, quas ad me dedisti, literis singularem benevolentiam in me tuam satis manifestis indiciis declarasti. Quare multis nominibus me tibi obstrictum sentiens aliquam grati animi significationem a me tibi dari oportere censui. Itaque cum meum Homericarum Dissertationum Opus Vatis vitam desiderare videretur, hanc summatim a me perscriptam tamquam tesseram observantiae & amoris mei ad te mittere, tuoque nomine condecorare constitui. Sicut autem Gallico sermone Homeri vitam ex Herodoto contraxit Daceria; ita licere mihi ratus sum eamdem tum ex Herodoto, tum ex ipsa Daceria (prout mihi collibitum est, visumque commodius) in pauca collatam, & ad meum ingenium recoctam in vulgus edere. Hanc vero non temere auguror tibi fore

acce-

acceptam Viro Homerico, & de Homero optime merito, quem praeclaro specimine in Italicam linguam olim vertere aggressus es.

Melanopus quidam Cymes (quae urbs est Aeoliae) civis mortua sibi uxore morti & ipse proximus unicam filiam suam Critheidem Cleonactis Argivi tutelae, quo familiarissime utebatur, alendam reliquit. Contigit autem, ut interiecto tempore puella ista uterum gereret. Id Cleonax aegre ferens, ut vitaret apud populares suos infamiam, Smyrnam clanculum asportavit, fideique Ismeniae Boeotii commisit. Partui iam vicina cum aliis mulieribus ad festum quoddam egressa iuxta fluvium Meletem subitis doloribus Homerum peperit, non caecum, sed videntem, cui nomen impositum a fluvio Melesigenes. Digressa deinde ab Ismenia, nendo se filiumque alebat, ac pauperiem tanta iustitia, ac morum honestate ornavit, ut Phemio humaniorum literarum, ac musices Smyrnae praeceptori mire placuerit. Itaque cum eam conduxisset, ut lanas, quas a discipulis in mercedem accipiebat, pararet, filium eius egregia indole praestantem instituendum suscepit. Is brevi tam insigniter studio, atque eruditione profecit, ut vita functo Phemio, qui universa ei legavit, ludo illi praefuerit. Nec multo post Critheis quoque fato concessit. Erat Smyrna celebre emporium, quo cum plurimi peregrini solerent confluere, inter hos Mentes nauclerus e Leucadiae finibus propter frumenta navi venit. Huic Mentae Melesigenes apprime carus fuit, & ipse Melisegenes Mentem amabat utpote eruditum, & probum. Quare

re relicto ludo , & Smyrna , una cum ipso Mente longa suscepta peregrinatione , immensam sibi rerum , & locorum notitiam comparavit . Cum Ithacam aliquando devecti essent , accidit ut Melesigenes gravissime oculis laboraret ; quare Mentes in Leucadem traiecturus Mentori Ithacensi amico suo eum commendavit , enixe rogans , ut nulla ipsi re deesset . Ille aegrotantem sedulo curavit , & multa de Ulysse Ithacae olim rege , eiusque erroribus docuit . Ithacam reversus Mentes Melesigenem recepit , atque nna cum illo navigationem ad alia loca iterum aggressus est . Ut Colophonem devenerunt , Melesigenes vetere oculorum morbo tentatus , visum amisit . Illic relictus a Mente , progressu temporis Smyrnam caecus remeavit ; ubi se totum ad poësin convertit . Sed cum Smyrnae paene victu destitueretur , Cymen sibi commigrandum statuit . Cum ad eam iret , & ad Novum murum Cymaeorum coloniam , per quam erat transeundum , esset adductus , benignis hospitalitatis officiis a Tychio sutore exceptus est . Cymen inde profectus pollicebatur civibus illis , si eum publice alere vellent , se civitatem illorum celeberrimam redditurum . Re ad Senatum relata , ceteris existimantibus petitioni esse annuendum , unus Senator perbibetur calculo suo repugnasse , interque alia multa dixisse , si semel ὁμήρους , *hoc est* caecos *alendos susciperent , futurum esse , ut multam horum plane inutilem turbam haberent . Atque hinc primum Melesigeni Homeri nomen inditum ; Cymaei siquidem* caecos *appellant* homeros . *Iam vero deliberatione a magistratu fa-*

cta

cta non esse alendum hunc Homerum, *suam ille calamitatem deplorans, ac Phocaeam abiens Cymaeis imprecabatur, nequis umquam illos insignis poëta celebraret. Erat eo tempore Phocaeae Thestorides quidam ludimagister, homo vafer, & ambitiosus. Hic Homeri in poësi facienda explorata virtute, ratus hanc sibi bonam occasionem dari e vulgo emergendi, ac nominis famam sibi comparandi, se ministraturum ei, & ad victum necessaria suppeditaturum callide spopondit, si quae carmina meditaretur, sineret a se describi. Conditionem Homerus ministerii alieni, & rerum omnium indigus facile recepit. Itaque Phocaidem, quam Phocaenses apud se conditam aiunt, & alia quaedam Thestorides ab Homero excepit; mox vero improba fide illum reliquit, & Chium abiit. In ea similiter urbe ludimagistri munus profitens, Homeri carmina venditabat pro suis, atque inde praeclaram colligebat famam, ac splendidum lucrum. Id resciens Homerus in Chium properabat transmittere, ut plagiarium pudefaceret. Varias in itinere perpessus aerumnas, & Glauci caprarii canibus tantum non dilaniatus, deinde ab hero Glauci benigne habitus, in Bolusso apud Chium carminibus suis coepit inclarescere. Tunc Thestorides Homerum adesse audiens, e Chio navigans fuga sibi prospexit. Sed Homerus Chium delatus cives omnes sibi conciliavit admiratores, ac pueros carmina docens bonas lucrabatur mercedes; quare uxore ducta duas suscepit filias, quarum una fato concessit innupta, alteram viro Chio elocavit. Iam multis visitatum venientibus*

in ipsam usque Graeciam de eo sermo perferebatur, ad quam suadebant aliqui, ut se transferret. Consilio igitur in Graeciam traiiciendi venit Samum, in qua hibernans beatiorum aedes mensium initiis adiens, canensque sua carmina, pluscula munera accipiebat. Ineunte vere moliebatur e Samo Athenas navigare, solvensque una cum aliquibus incolarum, ad Ion appulit. Hic contigit Homerum graviter aegrotare. Egressus igitur e navi in crepidine litoris iacebat invalidus. Considentibus apud eum nautis, & aliquibus e civitate, pueri piscatores accessisse dicuntur, & aenigma proposuisse. Agite, aiebant, hospites, audite nos; numquid ea, quae vobis proponemus, explicabitis? Nos quaecumque cepimus, reliquimus; quae vero non cepimus, nobiscum portamus. Et cum praesentium nemo interpretari dicta valeret, ipsimet pueri ad hunc modum explicabant; se, cum piscium nihil capere possent, desidentes in sicco pediculos venari tentavisse, & horum quotquot cepissent reliquisse; quos autem nequiverunt, domos retulisse. Putant aliqui Homerum aegritudine animi, ac pudore enectum esse, quod a pueris propositum aenigma solvere nescivisset. Sed nugae sunt; morbi siquidem vis tantum Vatem extinxit; demortuum autem comites & cives, qui in colloquio cum eo fuerant, ibidem contumularant. Haec summa Homeri vitae ab Herodoto descriptae capita.

Iam vero, quae circa haec observanda occurrunt, breviter expendam. Quo modestior erga seipsum extitit Homerus (non solum enim laudes

suas

ſuas non praedicavit, ut alii poëtae poſt eum; ſed neque nomen, aut patriam ſuam manifeſtavit) eo gratiorem geſſit animum erga alios, a quibus beneficium acceperat. In primis enim matrem ſuam laudare viſus eſt in optima illa iuſtiſſimaque femina, quam deſcribit (Il. l. 12.) *labore manuum ſuarum victum quaerentem, lanaſque quas colo paravit, aequa lance religioſe ponderantem, ubi mercedem acceptura eſt, qua ſe, filioſque alat. Mentorem tamquam Ithacenſium praeſtantiſſimum, atque aequiſſimam laudibus vehit in Odyſſea, & Minervam eidem ſaepe tradit aſſimilatam, cum alicui ſe videndam exhiberet. Phemio praeceptori ſuo in Odyſſea ſimiliter gratiam retulit eruditionis, non uno in loco cunctis praecellentem canendi arte illum deſcribens. Initio Odyſſeae meminit & Mentae naucleri, quo duce, ac comite circumnavigans urbes ac loca plurima perluſtravit. Habuit etiam Tychio gratiam, illum appellans* (Il. l. 7.) *ſutorum longe optimum* σκυλοτόμων ὄχ' ἄριστος. *Puto & Glaucum in Eumaeo ſubulco ab eo fuiſſe expreſſum, ac laudatum.*

Tempus, quo natus eſt Homerus, ſtatuit Herodotus in altero circiter ſeculo a confecto Troiano bello, anno videlicet poſt illud centeſimo ſexageſimo octavo. Quot vero annis vixerit, non memorat; reor tamen vitam ad ſenectutem protraxiſſe; nam ad multa loca, multaſque urbes etiam poſtquam factus eſt caecus pertranſiiſſe dicitur, in quibus fere cunctis, ut videtur, ad non ita modicum tempus manſit. Accedit, quod Longinus putavit Odyſſeam ab eo ſcriptam eſſe in ſenectute. Plures item

vetustissimae illius imagines senem nobis repraesentant.

Patriam eius fuisse Smyrnam tum monumentorum, quae diligenter excussit testimonio, tum sacrificiorum ritibus secundum Aeoles (quorum intra fines Smyrna erat) a Vate ubique descriptis, Herodotus docet. Nomen vero Melesigenes *eo casu verum probat, quo puerum in ripa fluminis effudit mater. Nihilominus tria haec a multis in controversiam adducuntur, adeo ut valde incerta atque ambigua habeantur. Sed praeclara Homero est haec ambiguitas, atque ignoratio. In ipsum enim verissime cadere videtur dictum illud Imperatoris M. Aurelii (ut bene animadvertit Daceria) nimirum hominem ignotum, cuius patria, nomen, atque ortus tempus investigari nequit, non temere divinum esse iudicandum. Profecto septem praecipuae Urbes Homerum faciebant suum,*

> Σμύρνα, ῥόδος, κολοφὼν, σαλαμὶς, χίος, ἄργος, ἀθῆναι.

> Smyrna, Rhodus, Colophon, Salamis, Chius, Argos, Athenae.

Leo Allatius ut patriam suam tam praeclaro ornamento insigniret, contendit fuisse Chium, quod id Strabo dixerit; quod dialecto maxime Ionica Homerus usus fuerit; quod in hymno Apollinis ipsemet se incolere Chium affirmaverit; quod Homeridae e Chio fuerint. Verum hisce argumentis sapienter

ter

ter respondet Daceria, quod Strabonis dictum levi fundamento nititur; quod dialecto Ionica usus est Homerus, non quia ex Ionia fuerit, sed quia venustissima ceterarum sit, quandoquidem Hippocrates etiam & Herodotus, qui erant Dores (Cous unus, Halicarnasseus alter) Ionice scripserunt; quod hymnus in Apollinem vel Homeri opus non est, vel si Homerum habet auctorem, incolete *non idem valet, atque ibi natum esse; quod denique Homeridae Chii non posteri sunt ex Homero enati, sed Rhapsodi, qui Homerica decantabant.*

Homerum caecum genitum esse dixerunt nonnulli; at Velleius, siquis id putet, orbum omnibus sensibus iudicavit. Atque idem plane affirmavit Proclus. Quomodo enim potuisset omnia tam graphice describere, si numquam vidisset?

Iliadis, atque Odysseae poëmata utrum ex integro composuerit, dum in Chio commoraretur, an alibi incoepta in ea perfecerit, non liquet. Maiorem tamen partem ibi esse meditatum putant plerique.

Inter multa quae fudit carmina recensentur Hymni, Amphiarai expeditio contra Thebas, parva Ilias, Phocais, Cercopes, Epicyclides, Batrachomyomachia, Margites, atque alia; sed ii, quibus cor sapit, vel omnia haec, vel pleraque ipsi abiudicant.

Sculptor Archelaus Homeri ἀποθέωσιν *in antiquo marmore eleganter expressit. In throno sedenti geniculatae adstant a dextra, laevaque Ilias, & Odyssea; sertumque Terra, ac Tempus imponunt, geminis infra thronum edulium nescio quod arrodentibus muribus.*

Prae-

Praetereo numismata in eius honorem percussa, simulacra erecta, fana aedificata, elogia summorum singularum aetatum virorum certatim in ipsum collata, gravissimamque eius carminum auctoritatem, qua ad quidquid confirmandum, litemque omnem dirimendam saepe usi sunt non solum Poëtae, Rhetores, Geographi, Philosophi, sed Iurisconsulti, ipsique exercituum Imperatores. Quae omnia si voluisset animo reputare impudentissimus Zoilus, aliique, qui post eum quasi venenata germina pullularunt, male feriati censores, tum ab eo criminando, ac per summum scelus deridendo abstinuissent; tum grande, quale revera est, humani ingenii miraculum ipsi quoque celebrassent.

IN-

I N D E X
EORUM, QUAE IN HOC SECUNDO VOLUMINE CONTINENTUR.

IN HOMERUM
DISSERTATIO XXI.
Seu potius Cohortatio ad Graecae linguae ftudium.

SYNOPSIS.

MEdiocritas in rebus indifferentibus, affectibusque mitigandis laudata, non autem in praeclaris facinoribus. Pelei monitum ad Achillem de praeftantia laudis fupra ceteros quaerenda. Adolefcentes mediocri literarum laude non debent effe contenti. Supra ceteros facile eminebunt, fi Graecae linguae cognitionem fibi comparent. Studium Graecae linguae cum difciplinis nobiliffimis coniungendum. Neceffitas huius linguae ad quaevis ftudia. Graeci fcriptores fortes omnes, plenique fanguinis, & coloris. Agricolae facie deformi induftria, ut pulcros gigneret liberos. Duae falebrae, quae ftudio Graecae linguae plerumque opponuntur, nulla, vel leviffima fpes lucri, & timor nimiae difficultatis. Aviditas augendae rei quam maxime officit fapientiae incrementis, & gloriae. Exempla diffimilia ex Horatio Graecorum, & Romanorum. Literatis viris infignem doctrinam adeptis dummodo etiam prudentibus nunquam vitae fubfidia, & commoda defuerunt. Ratio lucri nullo pacto iuvenes nobiles ac locupletes a Graecae linguae negligentia ex-

excusare videtur. Graecae linguae non tanta est difficultas, quantam plerique animo concipiunt. Exemplis comprobatur eorum, qui tum hanc, tum alias linguas, quae vulgo difficiliores habentur, non longo tempore didicerunt. Methodus, qua facilis, ac parabilis fiat Graeca lingua, proponitur. Apostrophe cum laude ad eos iuvenes, qui sedulam Graecis literis navant operam, & ad alacriter tam nobile studium prosequendum acris incitatio.

DISSERTATIO XXII.

De Achillis, aliorumque mirabili velocitate.

SYNOPSIS.

Ad bellum prospere gerendum maxime prodest pedum velocitas. Testimonium Davidis. Velocem pedibus Achillem laudat post Homerum Catullus. Pyrrhus filius Achillis a pedum ignea velocitate sic appellatus. Complura exempla mirae velocitatis, atque agilitatis afferuntur. Ladas, & Camilla vestigia non impressisse solo dicuntur. Polymnestor Milesius puer. Philippides. Anistius Lacon, & Philonides Alex. M. cursores. Puer Atas octo annorum. Atalanta. Maximinus Thrax. Indacus. Ethus Scotorum Rex alipes vocitatus. Americanorum plerique velocitate insignes. Hominis incredibilis velocitas, atque agilitas a Camerario narrata. Habides filius Cargoris regis Curetum. Quas ob rationes videantur fabulosae hae narrationes. Equi Barbarici in D. Ioannis solenniis Florentinum hippodromum nona circiter horae parte percurrunt. Celeberrimi iuvenes a pedibus in regia Etruriae aula. Quae rationes praedictis narrationibus suffragentur. E quibus caussis pendeat agilitas, ac velocitas. Cum ab armis otiaretur Achilles, se ipsum, suosque cursu exercebat. Epaminondas pernicitatis studiosus. Cursores velocissimi apud

apud recentiores Perfas, quos *Sbatiros* nuncupant. Eos parentes a teneris unguiculis curfu exercent. Turcarum Sacerdotes perniciffime choreas ducunt in gyrum. Maxima agilitas funambulorum, & faltatorum. Elaterii vis in pilula ex mufculofa fubftantia pifcium, ac praefertim Siluri. Futiles Aftrologorum, ac quorumdam Phyficorum velocitatis cauffae. Troglodytae Aethiopum perniciffimi. Afaël Sarviae filius velociffimus in facra Regum hiftoria. Recentioris cuiufdam Sampfonis velocitas. Ridicularii Bergomatis agilitas.

DISSERTATIO XXIII.

De Achille cithara canente, veterique Graecorum Mufica.

SYNOPSIS.

Antiquis Heroibus familiare fuit Muficae ftudium. Themiftocles, quod lyram pulfare non didiciffet, habitus eft indoctior. Cantores antiquitus omnibus fapientiae partibus inftructi fuerunt; & philofophorum nomen obtinueruut. Comprobatur exemplo Phemii, & aliorum cantorum. Temperantiae, ac omnium virtutum extiterunt magiftri. Mufica triplex. Lyrae chordae tum ex inteftinis ovium, tum ex lino. Plectro tangebantur chordae, ita ut crimini verteretur eas pulfare digitis. Canebant de rebus tam divinis, quam humanis. Quam diverfe fenferit Homerus de Achillis cithrara, ac de Paridis. Plato atque Ariftoteles, aliique fapientiffimi viri Muficam apprime calluerunt. Socrates in fenectute Muficae ftuduit. Sicut expetenda eft virilis Mufica, ita contemnenda effeminata.

DISSERTATIO XXIV.

De utraque Musica virili, & effeminata, nonnullisque aliis ad cognitionem Musicae pertinentibus.

SYNOPSIS.

Musicae virilis, & effeminatae discrimen. Musica antiquitus Deorum venerationi, ac bonorum laudi tantummodo inserviebat. Cur pueri Musicae disciplina imbuerentur. Leges ad numerum decantabantur. Pueri nutricis cantu a fletu cessant. Statim ac expergiscuntur homines iubet Pythagoras sono aliquo ad munera subeunda excitari. Musica furorem immittit, atque etiam extinguit. Cur Musicam veteres conviviis adhibuerint. Qui Musicam inter Graecos primi corruperint. Pherecrates imaginem confinxit Musicae depravatae. Veteres multam iis, qui Musicam violarent, definierunt. Lex illa in desuetudinem abiit. Perstringuntur confractae Musicae vitia. Reprehenditur effusissima in cantores largitas. Exempla Romanorum, qui luxu perditi histriones Musicos opibus cumularunt. Quae fuerit Musica muta. Aliquid delibatur de Musicae auctoribus, tonis, modis, rhithmis. Notae Musicae Graecorum. Non manus, sed pedis ictu Musicae tempus ferme metiebantur Graeci. De Dionysii libris, & operibus Musicis. Buretti testimonium de antiquis notis Musicis Graecorum.

DISSERTATIO XXV.

An Musica curentur morbi.

SYNOPSIS.

Duo aegrotationum genera; unum animi, alterum corporis. Musice morbo animi mederi potest. Saulis exem-

exemplum. Testimonia Asclepiadis, & Pythagoricorum. Timothei, Terprandri, Empedoclis, & Xenocratis fidium mirabiles effectus. Theophrasti aliud testimonium. Cur veterum Musice mirabiliores effectus produceret. Etiam modo vehementiores animi motus aliquando ciet in animis Musice. Tria exempla. Excantationes vulnerum ex Galeno, atque Apollonio. Morbos, qui a spirituum turbatione non enascuntur, curari Musica aegre concedendum. Fabulosae quaedam curationes morborum per Musicen. Curatio adhibita demorsis a Tarantula in Apulia fuse narratur, & explicatur. Theophrastus Eresius simile quid narrat de quarumdam viperarum morsibus. Germanicus morbus per Musicen similiter curatus. Disputationis anacephalaeosis.

DISSERTATIO XXVI.

De Diis.

SYNOPSIS.

Hesiodi, atque Homeri apud inferos poenae. Uterque a multis reprehensus, quod impie de Diis senserit. Eius carmina multis in locis non citra allegoricum sensum accipienda sunt. Etiam sacrae Paginae multa docent per ambages, & aenigmata. Quamquam ethnicorum theologia prava est, ac vitiosa, non tamen culpandus Homerus, perinde quasi primus invexerit. Aetatis suae theologiam expressit. Haud raro de Divinitate rectissime sentit. Homeri nulla satietas. Hoc de Diis argumentum trifariam distributum.

DISSERTATIO XXVII.

De Physicis allegoriis in Deorum fabulis abditis.

SYNOPSIS.

Quid sentiant Metrodorus Lampsacenus, & Ioannes Spondanus de Homericis allegoriis. De Iunone duas in-

incudes pedibus aptas gestante, & e nubibus dependente, aureo vinculo manibus revinctis. De tribus Diis fratribus, Orbis imperium trifariam dispertitum accipientibus. De Diis proeliantibus, qui bini bini manus conferere a poëta confinguntur. De Diis omnibus ad concilium in Iovis aedibus habitum convenientibus praeter unum Oceanum. De Nocte Deorum vetustissima. De Vulcani adversus Scamandrum pugna, Iunone ventos & procellas excitante. De Iovis gaudio pugnantibus invicem Diis. De Plutonis trepidatione furente bello. De Achillis equo loquente. De Furiis.

DISSERTATIO XXVIII.

De allegoriis ad mores pertinentibus sub Deorum fabulis contentis.

SYNOPSIS.

Finis poëtarum fabulis prodesse, & monitis oblectare. Homerus melius mores format, quam qui praecepta tradiderunt ex instituto. In Iunone saepius iurgante uxoris rixosae, ac protervae imaginem vivam exhibet. Quantae sit virtutis uxorem difficilem ferre. Laus Socratis. Eiusdem Iunonis fraudibus, dum fucum Iovi facit, monet Vates mulieri nequaquam fidendum. Confirmatur Salomonis auctoritate. De Dea Ate, ac Vulcano e coelo deturbatis. Fratrum dissidia in Neptuno, qui Iovi natu maximo parere detrectat, exprimuntur. Diomedes vulnus Veneri, & Marti infert, hoc est virtus voluptatem, ac temeritatem vincit. Dii virtutum, & vitiorum. Themis Deorum concilium convocat ad Graecorum victoriam fanciendam. Non Homerus invexit Deorum fabulas, sed delirae superstitioni sua carmina accommodavit. Gratiae Deo agendae, quam maximae, quod veritatis luce nos collustravit. Eius lucis scintilla aliqua Homero fulguravit.

DIS-

DISSERTATIO XXIX.

In qua ea loca expenduntur, ubi poëtam theologum se praebet Homerus, sed sub figuris, & aenigmatibus.

SYNOPSIS.

Quid de Deo senserit Plato, aliique philosophi. Homerus cum poëtam theologum se praebet, de divino Numine sapienter disserit. Id autem praestat modo latenter & per aenigmata, modo aperte, nulloque figurarum integumento. Quid significet Iovis peregrinatio ad Aethiopas. Bonorum consuetudine gaudet Deus quam maxime. Simulacrum Iovis gestantes Aethiopes per totos duodecim dies Lybiam circumibant. Deorum mensae in templis, lectisternia ac pulvinaria. Iupiter Graecorum cladem Thetidi pollicetur. Nutus Iovis ita vivis, aptisque coloribus a poëta descriptus, ut Phidias inde suum Iovis simulacrum efformare didicerit. Sacrae Scripturae loca Homerico commento valde affinia. Iupiter somnium Agamemnoni mittit, non secus ac Deus mendacii spiritum Achabo. Nonnulla item alia loca explicantur, in quibus videtur Minerva in fraudem, & crimina homines impellere; quae tamen theologicae rationi non repugnare ex aliis similibus divinarum Paginarum locis evincitur. Deorum alteri a Graecis stant, alteri a Troianis, quemadmodum etiam ex Angelis alter Graecos defensat, alter Persas.

DISSERTATIO XXX.

De eodem argumento.

SYNOPSIS.

Quid sibi velit apud Homerum Iovis somnus. Obdormiscere Deum perhibent etiam divinae Literae. Iu-

Iupiter alio convertere oculos, nec res intueri dicitur. An absurde id dixerit Vates? Sol Iovis oculus. In ceteris Diis Dei Opt. Max. proprietates sive attriputiones adumbrasse videntur ethnici; qui tamen turbibus fabulis Deos quam maxime dedecorarunt. Eas fabulas poëtae suis carminibus speciosiores effecerunt. Nonnulla dicta identidem effuderunt, quae a theologia sive Hebraeorum, sive Christianorum non longe absunt. Elegantissima similitudo apum ex Isocrate desumpta. Amores Iovis in mortales feminas. Ad Angelorum similitudinem Deos suos confinxerunt ethnici. An Homerus, ceterique tum poëtae, tum philosophi antiqui sacras Literas legerint, sacramque Hebraeorum doctrinam noverint? Hebraeos eam doctrinam neminem celasse testatur Iosephus. A Chaldaeis ad Aegyptios; ab Aegyptiis ad Graecos sapientiam promanasse.

DISSERTATIO XXXI.

De eodem argumento.

SYNOPSIS.

Triplex aureae Iovis catenae interpretatio; quarum prima physica est, altera moralis, tertia theologica. Fatum vel ipsum Deum, vel eius decreta significat. Lances Iovis fatales ex eius arbitrio cuncta dependere ostendunt. Locum hunc Virgilius eleganter expressit. Videtur e sacris Literis esse desumptus. Duo dolia sub Iovis pedibus; ex altero quorum bona, ex altero mala proficiscuntur. Calix in manu Dei ex Davide; unde non improbabile est commentum illud doliorum originem habuisse. Duplex fatum, sive Iovis decretum, ineluctabile unum, alterum evitabile. Alterius duo exempla e sacris Paginis afferuntur; videlicet Ezechiae regis, & Ninivitarum. Explicatur quid sibi velit κρύβδα διός, *clam Iove*.

DIS-

DISSERTATIO XXXII.

De eodem argumento.

SYNOPSIS.

Homerus nullibi Deos mortales fecit. Locus difficilis, in quo Mars periturus dicitur, explicatur. Deorum immortalitas atque aeterna felicitas. Hebe Diis poculorum ministra. Animi beatitas alterius aevi pura & simplex sublimior est, quam ut intellectu assequi homines possint. De ambrosia, & nectare. Plures nectaris acceptiones. De ichore. Explicatur epitheton ἀντίθεος, & θεῖος *Diis comparandus*, *Divinus* ab Homero tum hominibus, tum ceteris rebus frequenter affixum. Item epitheton ἱερὸς *Sacer*, quod tum Graeci, tum Latini usurpant pro *magno*.

DISSERTATIO XXXIII.

In qua ea loca expenduntur, in quibus luculentissime theologus est.

SYNOPSIS.

Culpa lumen Dei obscuravit, non extinxit. Tum propter inscitiam, tum propter morum corruptelam in Deorum falsorum cultum homines sunt prolapsi. Etiam inter ethnicos nonnulli recte senserunt de Divinitate. In his Homerus maxime elucet. Iovem, in quo summum Deum agnoscit, patrem vocat hominumque Deorumque. Cur vero faciat ipsum Saturni filium. Iovis imperium liberum est, & ex ipso tantummodo pendens. Nil posse ceteros Deos contra Iovis consilium. Iupiter fati arbiter. Luculentum specimen divinae Maiestatis in Neptuno. Cur dicatur Iupiter inhabitare nigras nubes
&

& esse mentis tortuosae. Notantur tria ad excitandam dignam de Divinitate opinionem, primum in Iunonis incredibili pernicitate, alterum in Neptuno vociferante, tertium in Minerva leni oris flatu ab Achillis corpore Hectoris hastam, quam toto impetu eiaculatus erat, depellente. Cur ad tam multas disputationes haec de Diis Homericis tractatio protracta sit. Divinae Literae tantum Homero praestant, quantum verum aurum adulterino.

DISSERTATIO XXXIV.

De vestibus reliquoque corporis ornatu; de lectis; & de conviviorum ritibus.

SYNOPSIS.

Ratio vestiendi simplex ac parabilis fuit priscis. Tunica, & laena. Pro laena utebantur etiam pallio. Feminae superimponebant tunicae peplum. Cingulis tum viri, tum feminae vestes astringebant. Nullus anulorum usus apud Homerum. Manus, & tibiae plerumque nudae. Semel Vates nominat χειρῖδας. Qua occasione uterentur calceis, & tibialibus. Sandalia propria erant feminarum. Quale fuerit capitis integumentum viris, & feminis. Comae ornatus. Flavus color laudatus in coma. Capilli Graecorum prolixi. Etiam Israelitarum. Crines pulvere aureo respersi. Cicadae aureae capillitio insertae. Tertulliani insignis locus, ubi cultum capillorum in feminis perstringit. Graeci iuvenes comam patriis fluminibus servabant. Achilles dedicavit suam Patroclo extincto. Primitias corporis in tonsura capillorum Clerici apud Graecos se putant Deo offerre. Lecti cur dicantur apud Homerum perforati. Eorum compositio. Etiam in pellibus & foliis dormiebatur. Χαμαιευνίαι, idest *humi cubationes*. Sua cuique mensa in convivio apponebatur. Nullus apud Homerum usus linteorum,

rum, & mapparum. Spongiis mensae perpurgatae. Sedilium discrimen. Varia officia convivis deservientium explicantur. Invitamenta ad bibendum. Libationes, & linguarum incisio. Tres in die cibationes. Convivia vespere incoepta ante noctem desinebant. Apud Phaeaces ad multam noctis partem producta. Nox cur dicta *intempesta & concubia*. Homines Heroicis temporibus simul cum aurora exoriente e lectis surgebant. Quas conviviorum reliquias ancilla penuaria reconderet, & in quem usum.

DISSERTATIO XXXV.

In qua (quaestione illa expensa, *Utrum e bonis strenuisque parentibus consimiles saepius progenerentur filii an deteriores*) Florentini adolescentes ad Graecum studium extimulantur.

SYNOPSIS.

Magna indoles obiurgationem non patitur. Exemplum Stheneli. Plura testimonia, atque exempla filiorum, qui virtuti parentum non responderunt, coacervantur. Dicta Horatii, & Platonis, qui sibi ipsis adversari visi sunt, conciliantur. Indolis praestantia a patribus plerumque derivatur in filios; sed filiorum culpa saepe corrumpitur. Homeri locus, ubi Minerva Telemachum adhortatur. Plantarum similitudo. Difficultas Graecae linguae excutitur. Ad eam aspirare Florentini adolescentes debent, quia difficilem esse putant.

DISSERTATIO XXXVI.

De Sacrificiis.

SYNOPSIS.

Sacrificiorum tractatio latissime patet. Explicantur libamenta, suffitus, ac molae. Quatuor heroicis tem-

poribus & ad victum, & ad sacrificium usurpata animalia. De hecatombis. De sacrificandi ritu. Coxae praecipue ex omni victima Diis offerebantur, ceterae partes assabantur verubus, atque epulis deserviebant. Fons commonstratur, unde ritus sacrificiorum suorum hauserunt Ethnici. An veteres holocaustum noverint. De Heroum cultu victimisque in eorum honorem iugulatis tum in funere, tum in sacris anniversariis. De Diis Manibus. Quo sacrificiorum genere mortuorum animas evocarent.

DISSERTATIO XXXVII.

De ritu cornua victimae inaurandi, eorumque honore, atque ignominia apud veteres.

SYNOPSIS.

Mos inaurandi cornua a Graecis ad Romanos pertransiit. Senatus consultum de hoc ritu servando. Cornua potentiae, coronae, & splendoris typus. Per decem cornua decem Alexandri successores designati. Cornua in Philadelphi pompa praelata, & in imperii auguria relata. Alexander Magnus arietina cornua a Persarum regibus mutuatus. Cum cornibus insculpi etiam voluit, ut Iovis Ammonis filius videretur. Cornua arietina, taurina, & hircina in nummis heredum Alexandri. Galeae militares praefixa cornua habebant ad incutiendum terrorem. Cornuta Moysis facies, hoc est splendida. Fluviis tributa cornua. Pro capillis veteres dixere cornua. Cornucopiae in Imperatorum nummis, & Heroinarum. Cornua ludibrii, & contumeliae iampridem argumentum. Spanhemii laus.

DISSERTATIO XXXVIII.

In qua quidam ex Iliade ſermones a criminationibus vindicantur.

SYNOPSIS.

Summorum Auctorum recta exiſtimatio in iuvenibus ſtudioſis neceſſaria eſt. Homerus poëſeos, & omnium ſcientiarum archetypum eſt. Glauci, & Diomedis collocutio defenditur. Nummus ſignatus Homeri aetate nondum in uſu. Poſtea bovis figura in nummo impreſsa eſt. Adagium *Bos in lingua*. Glauco arma ſua aurea permutanti cum aeneis Diomedis Iupiter non mentem *abſtulit* (ut exponunt multi Graecam vocem ἐξέλετο) ſed *extulit*, hoc eſt evexit. Mira apud veteres hoſpitalitatis lex. Mos excipiendorum hoſpitum. Permagna facilitas in quibuſcumque hoſpitibus excipiendis. Fortaſſe tunc non adeo ſcatebat tellus facinoroſis hominibus. Iupiter ξένιος, *hoſpitum patronus*. Dii ſub hoſpitum forma terras luſtrare ſoliti. Cur Aegyptii animalia colerent. Ulyſſes ſub ſpecie pauperis hoſpitio exceptus domi ſuae. Cur expectarent decem ſolidos dies, dum quaererent ex hoſpite, quis eſset. Duriuſculi mores recentiorum in hoſpites an excuſandi. Xenodochia in urbibus Chriſtianis. Neſtoris ſermo ad Patroclum nec inanem gloriationem habet, nec imprudentiam. Quintiliani encomium de Homero. Repetitio Τὸν δ' ἀπαμειβόμενος defenditur. Martialis ineptus conviciator. Phoenicis ſermo ad Achillem nihil habet ſordidum, aut indecorum. Verſionis labes non Vati imputanda.

DISSERTATIO XXXIX.

De nonnullis Homericis comparationibus, & similitudinibus a Censoribus temere improbatis; & quomodo Olympus cum catena Iovis ex eo dependente intelligendus sit.

SYNOPSIS.

Beatissima in Homero comparationum & similitudinum copia. Homerus mire multiplex ac varius. Comparationes appendicibus auctae. Aiax Telamonius asino comparatus. Olim asinis ferebantur principes, ac reges. Asinus fortitudinis, & tolerantiae symbolum. Salomon equorum copiam primus in Iudaeam invexit. Menelaus muscae comparatus. Salomon sapientem comparat formicae. Muscae audacia. Praeclarus e Gallia vates muscam *filiam aëris* vocavit. Thetis a Patrocli cadavere muscas abigit. Quid significetur hoc figmento. Agamemnon primum tribus Diis, deinde tauro comparatus. Neptunus in exemplum roboris datus, quia terrae fundamenta concutit. Taurus iusti regni symbolum, leo saevae tyrannidis. Pastoritiae vitae genus amplissimi quique saepe amplectebantur. Ad agricolarem vitam videtur homo a Deo factus. Cain agricola, Abel pastor. Homerus nusquam easdem comparationes obtrudit. Ezechiel eruditione, ingenio, & similitudinum praestantia Homero comparatus. Olympus Homericus non est Thessaliae mons, sed mons coelestis. Cacumen Olympus habet in terram obversum. Dii hominibus anticephali. Huius novae interpretationis commendatio.

DIS-

DISSERTATIO XL.

An quae de Helena Homerus habet, ſint fabuloſa; an advenerit in Italiam Aeneas; & alia quaedam ad examen revocata.

S Y N O P S I S.

Antenoris conſilium reddendae Helenae. Herodoti de Helena narratio. Eius conie&urae, quod non fuerit Troiae, reiiciuntur. Divini Numinis conſilio ſua Troianos excoecavit dementia, ut non reddita Helena everterentur. Iſocratis teſtimonium de Helena Troiae commorante. Helena bis in Aegypto fuit. Cypria carmina Homerum non habent auctorem. Menelaus poſt Troianum bellum octo annis aberravit, priuſquam in patriam ſuam reverteretur. Herodoti hiſtoria mendaciis ſcatet. Fabulis Homericis ſubſtrata veritas. Poltyos Regis Thraciae pulcherrimum dictum. Locus Homeri de Aenea Troianis imperaturo expenditur. Confutatur argumentum negantium Aeneam adveniſſe in Italiam. Srrabo figit in Troia Aeneae regnum; Livius & Dionyſius Halicarnaſseus in Italia. Straboni aſsentitur Daceria. Daretis, & Dictyos levis auctoritas. Homerus teſtis graviſſimus. Aeneae pietas, fortitudo, probitas. Priamus Aeneae infenſus. Verſus leonini, ſive echoini in Homero non ſunt improbandi. Aliqua loca temere ex Homero cenſores expunxerunt. An contra grammaticas leges Homerus peccaverit.

DISSERTATIO XLI.

In qua complura ſimul ex Iliade collecta breviter explicantur.

S Y N O P S I S.

Agamemnon per ſuum ſceptrum iurat. Sceptrum Regum, & Heroum inſigne. Agamemnonis ſceptrum

Chaeroneae asservatum, & cultum. Iuno iurat per Stygem. Quid sit Styx. Victoria filia Stygis. Preces filiae Iovis. Earum descriptio. Graeci preces soliti fundere assidentes, aut stantes. Hebraei orantes genu flectebant. Iupiter Caelestis, Marinus, Inferus. Iovis simulacrum tertio oculo effictum. Reges patres, ac pastores populorum. Galliae Reges sine satellitibus securi degebant. Nicolaus Frambe Ligurum Reipublicae Dux Abbas populi dictus. Poculum aureum Nestoris rarum cimelium. Auri opulentia post M. Alex. in Graecia exorta est. Philippus M. Alex. pater phialam sub pulvinari servabat. Eriphyles aureum monile. Orci galea. Annulus Gygis. Iris signum pacis. Iris ominosa. In priore syllaba vocis μῆνιν, a qua incipit Ilias, 24. libri utriusque poëmatis designati. Aristarchus divisionis librorum auctor. Castelvetrius iniuste redarguit Ulyssis narrationem apud Phaeacas in quatuor libros divisam. Didymus, & Eustathius celebriores Homeri interpretes. Daceriae annotationes in Homerum. In his disputationibus aliorum succus expressus. Pigres, & Timolaus singulis Iliadis versibus singulos de suo intercalarunt. Tryphiodorus Odysseam λειπογράμματον scripsit. Rapsodi. Parodiae. Παραλειπόμενα, sive omissa ab Homero, & ab aliis suppleta.

D I S S E R T A T I O XLII.

De Eustathiana Cl. Politi editione, ac versione.

S Y N O P S I S.

Insigne Homeri praestantiae argumentum tot praeclarissimi in eum interpretes, & scholiastae. Omnibus eruditione, sapientia, & iudicio praestat Eustathius. Politi editio, ac Latina versio ab omnibus probanda. Nulla eruditorum opera invidiae non subiecta. Triplex vetus Eustathii editio. Omnibus praecellit nova editio curante Cl. Polito. Quanti laboris & ingenii sit Graecum

cum auctorem primitus interpretari. Grammatici nomen pro literato & philologo sumitur. Luculenta Eustathianae sapientiae testimonia. Latina Eustathii μετάφρασις tum iis qui Graece nesciunt, tum iis qui Graecae linguae sive periti, sive studiosi sunt, valde utilis. Non loquacissimus, & nugacissimus Eustathius; sed eloquentissimus, ac diligentissimus habendus est. Iosephi Scaligeri eiusque asseclarum auctoritas Stephani grammatici versionem improbantium exploditur, nihilque laudis Eustathianae interpretationi detrahere ostenditur. Alii de interpretando Eustathio cogitarunt, nemo tamen alius ante Politum versionem ullam edidit. Politi laus, qui sibi ac patriae hac praeclara editione magnam gloriam comparavit.

DISSERTATIO XLIII.

De funerum antiquorum ritibus, cadaverum combustione, & sepultura.

SYNOPSIS.

Notiores ritus solum indicati. Pyra, & cadaveris combustio. Quomodo non permiscerentur ossa cadaveris cum aliis aggestis. Lintea ex amianto. Ustrina. Ustores, sive bustuarii. Urna cinerum, seu cinerarium, aut ossuarium. Fossa ad sepeliendum κάπετος appellata. Sepulcra extra urbem. Cenotaphia. Epulum funebre. Ludi, seu certamina. Heroum manes divinitate donati. Mortuorum cultus. Exequiae patri Iacobo a Iosepho celebratae. Medici in Aegypto frequentissimi. Quomodo cadavera ab Aegyptiis condirentur. Statua salis, in quam Lothi uxor versa est, quo sensu accipienda. Funera Hebraeorum curatione cadaveris, & lamentatione constabant. Lamentationes stylo poetico compositae. Lamentatrices, & praeficae. Arabes, & Idumaei cadaverum curam negligebant. Suractensium in India teterrimum

rimum

rimum coemeterium. Christiana consuetudo curandi mortuos cum ipsa Religione suscepta est. Duo testimonia ex Actibus Apostolorum, ac tertium ex Eusebio. Antiquis Ecclesiae temporibus mortui non sepeliebantur in templis. Quo seculo consuetudo inducta sit mortuos in templis tumulandi. Laus Cl. Muratorii. Quibus de caussis mortuis exhibeatur honor. Nihil obest animabus, si corpora sepultura careant. Explicatur, cur aliquando Deus minatus sit fore aliquod cadaver insepultum.

ORATIONES

PRO SOLENNI INSTAURATIONE STUDIORUM.

ORATIO IV.

Florentinos adolescentes tum ingenii dexteritate, tum maiorum exemplis in literarum studium impelli.

ORATIO V.

Studiosis adolescentibus non multa volumina, sed scriptores doctrinarum principes legendos esse.

ORATIO VI.

Conducatne, an officiat doctrinarum adeptioni Latinae linguae studium, quomodo nunc in plerisque gymnasiorum pertractatur.

EPI-

EPISTOLA
AD CL. LUDOVICUM ANT. MURATORIUM.

SYNOPSIS.

Humanitatem Muratorii commendat auctor. Ultra quam mereatur se ab eo laudatum ait ob primum Vol. in lucem editum Dissertationum Homericarum. Eum excusat, quod iuvenis putaverit complures praeseferre Homerum maculas, naevosque. Ubi Graecae linguae necessitatem, ac facilitatem olim docuerit (quod scire cupiebat Muratorius) ostendit. Dissertationem infra positam *de emolliendo Graeci studii labore* ad eum mittit.

DISSERTATIO XLIV.
De labore Graeci studii emolliendo.

(Quae Dissertatio ideo a ceteris seiuncta hic locatur, quod praecedentis Orationis est veluti appendix.)

SYNOPSIS.

Biceps in Graeco studio molestia. Deligendi ad interpretandi exercitationem auctores rerum varietate iucundi. Post brevem Graeci contextus explanationem ulterius progredi versionis lectione utile tironibus. Vossius in Latina lingua selectioribus ex Virgilio aliisque poetis locis tirunculos erudiendos censet. Numquam Homeri poesis post tot secula exaruit. Homerus Soli comparatus. Ex multis Herculibus unum fecit antiquitas. Unus Homerus instar est omnium poetarum. Grande ingeniorum miraculum iudicatus. Circulus ὁλογωνία, Homerus ὁλογνωμία. Pretiosa quaeque suis carminibus servat. Numquam deesse potest materies laudandi Homerum. Nullam encyclopediae partem intactam

ctam reliquit Lucianus. Utilitatem cum voluptate mire coniunxit. Ab impietatis & mordacitatis crimine defensus. Superstitionis osor fuit, &. malorum philosophorum insectator. Duos dialogos legere nefas iuvenibus. Duo Amaltheae cornua Homerus, & Lucianus. Prorsus nuperis in Graeco studio Aesopicae fabellae conveniunt. Efficax in Graecum studium adhortatio. Etiam mediocritas in Graecae linguae cognitione commendatur.

Auctores epigrammatum, quae sequuntur, & quod Graecis literis eos instituerim, & quod hoc meum Homericum Opus sibi valde (ut aiunt) arriserit, me ultra quam merear laudibus extulerunt. Quare magis puta, iuste Lector, pro sua in me benevolentia Musarum more lusisse, quam ad veritatis trutinam laudationem exegisse. Ideo vero cudi permisi, ne forte sibi viderer aut parum urbanus, aut nimis durus, si hanc grati animi significationem, quam mihi dare studuerunt, non admitterem. At tu, benigne Lector, si utilem tibi meum laborem iudicaveris, omni praetermisso praeconio, fruere; si non dignum, qui legatur a te longe melioribus assueto, abiice, at saltem studiosorum permultis, qui huiusmodi subsidiis indigent, non inutiliter impensum existima.

Εὖγε

Ε Υ̓͂γε Διὸς θυγάτηρ ὦ πότνια Παλλὰς Ἀθήνη,
Νῦν κλέος ἐσθλὸν ἔχων εἰμὶ, Ομηρος ἔφη.
Ανδρες γὰρ θῆκανθ᾽ ὑπερηνορέοντες ἄϊστον,
Κυανέῃ τε στίχους νὺξ ἐκάλυψεν ἐμούς.
Ρίκκιος ἀλλὰ φίλος περὶ ἄγλαιν ἔμβαλε φέγγος
Πολλὰ λέγοις δυνατὸς, κυδάλιμος, φρόνιμος.
Εχθροὺς σύμπαντας κατέπληξεν ὑπόδρα ἰδόντας,
Εσχετο τοῖς φωνὴ, ἔστενε θυμὸς ἄφρων.
Αλλ᾽ ἐμὲ τῷ Ηρωϊ σοφῷ, Θεὰ, ὅσσα ἔοικε
Δοῦναι; εὖγε δόμων δεῦρο ἀπ᾽ οὐρανίων.
Ερχομένη δὲ θεὰ, θέλξασά τε θεῖον ἀοιδὸν
Αμμιγα φῆ θωκεῖν Ρίκκιον ἡμιθέοις.

Αντωνίου Γάσπαρος Φραγχίου, τῶν ἱερῶν Νεανιῶν
τοῦ ἁγίου Λαυρεντίου Διδασκάλου.

E Uge o nata Iovis ſapiens, venerandaque Pallas,
Iam me circumſtat gloria; Homerus ait.
Fama paene homines orbum fecere ſuperbi,
Et texit verſus nox inimica meos.
Riccius at circum lucem diffudit amicus,
Vir clarus, prudens, maximus eloquio.
Torvum ſpectantes inimicos contudit omnes,
Queis vox compreſſa eſt, ingemuere animi.
At me quanta decet ſapienti, Diva, referre
Heroi? huc venias ſedibus e ſuperis.
Tum Dea deſcendens, Vatem mulcenſque diſertum,
Inter ſemideos Riccium adeſſe iubet.

Antonii Gaſparis Franchii, Sacrorum Iuvenum
Divi Laurentii Praeceptoris.

Ηρμο-

Ἥρμοσεν εὔοδμον θείου κροτάφοισιν Ὁμήρου
  Ἔμπροσθεν δάφνης Λητοΐδης στέφανον.
Στέμματι νῦν δὲ λόγων Ποιήτην Ρίκκιος αὔξει,
  Τόν γ' Ἑλικωνιάδες ἄνδρα ἐπαινέσατε.
Ὣς φάτο Καλλιόπη· ἱερὴ δ' ἤχησεν ἐρίπνη,
  Ρίκκιος ἑζέσθω Λητοΐδου ἕταρος.

Εἰς τὸ τῆς εὐγνωμοσύνης τεκμήριον
Τῷ Διδασκάλῳ τῷ βελτίστῳ
Κοσμᾶς ὁ Μεῖος.

Aptavit circum divini tempora Homeri
  Olim serta Deus laurea Latoides.
At Vatem eloquii forma nunc Riccius auget;
  Ferte Virum Divae laudibus Aoniae.
Dixit Calliope: sacrum intonuitque cacumen,
  Riccius adsideat Latoidae socius.

In grati animi argumentum
Praeceptori optimo
Cosmas Meius.

Pag. XXVI. *v.* 22. rhithmis *lege* rythmis. *pag.* XXIX. *v.* 10. Lybiam -- Libyam. *pag.* XXXI. *v.* 11. ἀντίθεος -- ἀντίθεος. *sic pag.* 121. *v.* 11. & *pag.* 129. *v.* 22.

IN

IN HOMERUM
DISSERTATIO XXI.

Seu potius Cohortatio ad Graecae linguae ſtudium.

SYNOPSIS.

Mediocritas in rebus indifferentibus, affectibuſque mitigandis laudata, non autem in praeclaris facinoribus. Pelei monitum ad Achillem de praeſtantia laudis ſupra ceteros quaerenda. Adoleſcentes mediocri literarum laude non debent eſſe contenti. Supra ceteros facile eminebunt, ſi Graecae linguae cognitionem ſibi comparent. Studium Graecae linguae cum diſciplinis nobiliſſimis coniungendum. Neceſſitas huius linguae ad quaevis ſtudia. Graeci ſcriptores fortes omnes, pleniqne ſanguinis, & coloris. Agricolae facie deformi induſtria, ut pulcros gigneret liberos. Duae

ſalebrae, quae ſtudio Graecae linguae plerumque opponuntur, nulla, vel leviſſima ſpes lucri, & timor nimiae difficultatis. Aviditas augendae rei quam maxime officit ſapientiae incrementis, & gloriae. Exempla diſſimilia ex Horatio Graecorum, & Romanorum. Literatis viris inſignem doctrinam adeptis dummodo etiam prudentibus nunquam vitae ſubſidia, & commoda defuerunt. Ratio lucri nullo pacto iuvenes nobiles ac locupletes a Graecae linguae negligentia excuſare videtur. Graecae linguae non tanta eſt difficultas, quantam plerique animo concipiunt. Exemplis comprobatur eorum, qui tum hanc, tum alias linguas, quae vulgo difficiliores habentur, non longo tempore didicerunt. Methodus, qua facilis, ac parabilis fiat Graeca lingua, proponitur. Apoſtrophe cum laude ad eos iuvenes, qui ſedulam Graecis literis navant operam, & ad alacriter tam nobile ſtudium proſequendum acris incitatio.

NEmini, qui ad laudem properet, arridere mediocritas debet, Auditores. Auream illam quidem laudavit Horatius, laudavit Ariſtoteles, Philoſophi omnes laudarunt; nihilominus cum mediocritatem laudarunt, eam ſane intellexerunt, quae vel in rebus indifferentibus ſervanda eſt, quales divitiae ſunt, epulae, ludi, ſpectacula, vel affectibus mitigandis tamquam frenum quodpiam adhibetur; mediocritatem vero, ubi de praeclaris facinoribus, & de eo, quod in laude poni-

ponitur, sermo est, numquam laudandam susceperunt: ea siquidem quae gloriam afferunt, mediocritatem respuunt, & ad excellentiam semper contendunt, ad quam quo propius accesserunt, eo maiora, ac praeclariora praedicantur. Siqui vero in magnis facinoribus praestantiae culmen teneant, paene supra humanam conditionem evectos putamus, & vehementer admiramur. Quae cum ita sint, quam utile, pulcrum, praeclarum monitum illud habendum est, quod, ut apud Homerum Iliadis lib. 16. legere licet, animo filii Achillis magnae indolis, atque expectationis adolescentis ad Iliacum bellum profecturi sapiens Peleus imprimere curavit: Fili, ait, illud semper prae oculis habe, in id toto pectore incumbe, ut ceteris quibuscumque bellica virtute praestes, ac supra alios rebus praeclare gestis eveharis:

Αἰὲν ἀριστεύειν, ϗ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

Quod nos ita interpretamur:

Semper praestare, atque alios praecellere laude.

Sinite Adolescentes, quotquot adestis optimi, quandoquidem & acri ingenio praeditos, & gloriae vehementer cupidos, & doctrinae non leviter studiosos vos video, sinite, ut brevi quidem, sed forti Pelei monitu hodierno sermone, quo vertentis anni nostras hasce Grae-

canicas exercitationes auſpicamur, vos etiam exacuam; & ad gloriae verticem conſcendendum admotis veluti facibus impellam. Ne ſitis literarum mediocritate contenti, ſatagite, ut ſummam doctrinae gloriam vobis comparetis, contendite, ut de vulgo ſemitariorum literatorum emergatis. Ad ea, quae prima in doctrina ſunt, accenſis animis properate, in ardua conamini, magnanimo niſu ſupra alios, qui ſegniores ſunt, voſmetipſos attollite; uno verbo eam certiſſimam gloriae legem vobis proponite.

Αἰὲν ἀριστεύειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

Semper praeſtare, atque aliis praecellere laude.

Sed iam vos me interpellantes, roganteſque audire videor; ecquid tandem vobis faciendum praecipiam, ut ſupra alios doctrinae laude eminere poſſitis. En viam plane regiam, ſi velitis inſiſtere, vobis cum Horatio commonſtramus:

———————— Vos exemplaria Graeca
Nocturna verſate manu, verſate diurna.

Credite, iuvenes, Graecarum literarum ſtudium, Graecae linguae cognitio, ſelectiori, ſolidiorique doctrina quapiam vos imbuet, ſingularem quampiam vobis laudem, gloriamque conciliabit, & vos eximet e turba. Nobiliſſimarum quidem ſtudia diſciplinarum, & illa vobis eſſe

ma-

maxima cum attentione excolenda praecipimus, sed nisi cum iis linguae Graecae studium coniungatis, vix sperandum aliquid vobis eximiae claritatis fore accessurum. Iam vero de huiusce linguae necessitate, quae omnes urget, qui qualibet in disciplina, quavis in scientia velint eminere, alias memini tum validissimis argumentis, tum gravissima doctissimorum hominum auctoritate me disserere, & nemo est, si literas vere norit, qui illam inficietur, ut si quis hanc longe insigniorem sapientiae amplitudinem, quam affert Graecae linguae cognitio, non admittat, iudicio, & existimationi suae, non Graecae linguae laudi detrahere videatur. Quapropter in praesentia ab iis, quae saepius a me disputata sunt, iterandis, eademque, ut aiunt, repetenda crambe prudens abstineo. Illud tantummodo dicere non omittam, unam ex multis caussis, cur qui Graecae sciunt, supra alios in doctrina excellant, illam esse, quod Graeci scriptores, quos evolvunt, intime degustant, & animo combibunt (quod facere nequit is, qui versos in aliam linguam perlegit) fortes omnes sunt, & laeti, & alacres, & pleni sanguinis, & coloris; quare qui eorum assiduae lectioni impallescere consueverunt, similiter atque illi, animo concipere discunt, prudentiamque illam, & iudicium in scribendo, aliaque praeclara, quae apud eos demirantur, etiamsi ingenio ipsi utantur imbecilliori, ad se pertrahunt; sibique faciunt peculiaria. Quidam agri-

agricola (ut sermo est) deformi facie veritus, ne sibi consimiles liberi gignerentur, hoc remedium commentus est; domi imagines egregie formosas collocavit; in eas uxorem aspicere quam minime conniventibus oculis jussit. Ita de se quam pulcherrimam prolem propagavit. Ad hunc plane modum & vobis continget optimi juvenes; si namque ex Horatii praecepto exemplaria Graeca, quibus ceterarum nationum scriptores omnes, fasces, submittunt, nocturna, diurnaque manu versetis, & in ea indesinenter intueamini; vestra eruditio ad illorum praestantiam proxime accedet; vestra scripta illorum succo bene vigebunt, pulcritudinem illorum referent, vosque ceteris eminentiores in doctrinae laude constituent. Contra vero quemadmodum aquila pullos suos ad Solem explorat, ut quos fixis, & immotis oculis fulgorem illius non posse aspicere senserit, a se abiiciat tamquam adulterinos, sic animo fingite optimi juvenes literariam famam non humilem illam dico volantemque demissius, sed sublimiorem alteram, quae celsissimo volatu ad coelum usque videtur extolli, nunquam pro suis vos esse admissuram, tubisque aureis nomen vestrum concelebraturam, nisi ad Graeci sermonis radios non conniventes viderit, Graecaeque literaturae apprime peritos noverit. At duo sunt, quae veluti quaedam salebrae plerumque studiosis juvenibus opponi, atque obstare videntur, eosque a Graecis literis remorari; nulla, vel certe levissima

vissima spes lucrum aliquod e Graeca literatura referendi, frigidusque timor gravissimi taedii, ac laboris, quem in illa perdifficili addiscenda lingua se putant subituros. Equidem fateor, auditores, iis de eximia in literis laude reportanda desperandum, quorum animis cogendarum divitiarum cura inoleverit. Officit enim quam maxime sapientiae incrementis aviditas augendae rei, & animi argumentum est plane illiberalis, & ad veram laudem consequendam ineptissimi; quod etiam Venusini Vatis auctoritate probare possum, qui Graecos poëtas cum suis Romanis conferens, hosque ab illis longe superari sentiens, id ex eo provenire putavit, quod scilicet Graeci poëtae non solum ingenio, & elegantissimae linguae rotunditate praestarent, sed quod etiam non aurum, non divitias appeterent, sed soli laudi inhiarent;

Graiis ingenium, Graiis dedit ore rotundo
Musa loqui, praeter laudem, nullius avaris;

contra Romani iis artibus imbuendos pueros curarent, e quibus multum emolumenti, atque utilitatis referrent, ut exempli gratia arte illa, quae longis rationibus in centum partes aes diducere docet, quaeque Arithmetica nuncupatur. Ubi vero haec narravit, indignatus subdidit

——— *At haec animos aerugo, & cura peculi*
Cum semel imbuerit, speramus carmina fingi
Posse linenda cedro, & levi servanda cupresso?

Ne-

Neque vero suspicemini, o iuvenes, si doctrinae laude emineatis proventus vobis defore ad vitam honeste sustentandam necessarios. Literatis viris, magnamque in doctrina nominis celebritatem adeptis, si sibi cum doctrina prudentia simul adfuerit, vitae subsidia, & commoda vix umquam defuisse reperiemus. Insignis enim doctrina, solidiorque sapientia, quae admirationi omnibus est, patronos plus minus quavis semper aetate suis comparavit; qui sibi gloriosum ducant eos fovere, protegere, tutari, curareque, ut honorifica ipsis munera, splendidaque stipendia attribuantur. Hactenus eos iuvenes nostra compellavit oratio, quibus cum fortuna novercante domi res tenues, & curta sit supellex, si de victu sibi parando cogitent, profecto parcendum est. At quibus cum sanguinis claritate opes affatim benigna sors suppeditavit, si literarum studio teneantur, & ad literariam gloriam aspirent (nam ceteros, qui deliciis, atque otio diffluunt, & generis splendorem ignavia vitae commaculant, non curo) quamnam sibi possint praetexere excusationem, si linguarum Latinae, Etruscaeque studio, studio item nobilissimarum disciplinarum, quibus sedulam navant operam, Graecam linguam, quae totius eruditionis caput est, non coniungunt? Certe ii non Graecam linguam negligere deprehendentur, quod nequaquam est quaestuosa, nam neque cetera studia ad lucrum respicientes excolunt, sed solum ad honestam animi

vo-

voluptatem, & ad nominis sibi famam comparandam. Sed si ita res habet, cur, o generosi, ad Graecum sermonem animum non appellitis, sine quo veluti necessario instrumento nemo ad ullam rem satis illustrem possit accedere, quique non solum longe ampliorem, & iucundiorem sapientiam (quod alio sermone ex professo olim docuimus) sed & ad summum usque gloriae verticem devehet? Verum audio iam illam alteram a vobis iterum in medium afferri excusationem, qua vosmetipsos tueamini, maximam videlicet huius addiscendae linguae difficultatem, pro qua nimis vobis desudandum esse metuitis, nimisque molestos ac diuturnos labores perferendos. Quid autem si dederim Graecam linguam arduam esse, & in altissimo, praeruptoque monte sitam? Quis ignorat neminem sine labore, sine vigiliis pervenire posse ad ea, quae nos a vulgo separant, & a populo? Sed fortasse non ea est Graeca lingua, quam vobis animo fingitis, optimi adolescentes, non ita salebrosa, non ita perceptu difficilis, non ita vepribus undecumque obsepta. Marcus Cato Censorius provecta iam senectute eam sibi comparavit, quod Cicero de Senectute tradidit. Romae apud sequiorem sexum Graecae linguae eruditio olim transiit in luxum, quod vel ex Ovidio cognoscimus, qui suadet rem puellis gratam facturos amantes, si duarum linguarum, Latinae videlicet, & Graecae eruditione praestitissent:

Profuit & linguas edidicisse duas.

Nonne vero multi docti viri, ut Picus, Bellarminus, aliique brevi temporis tractu linguas, quae difficiliores vulgo habentur, sibi adsciverunt? Quid de Plauto? qui dum molam versat, & fabulas festivissimas scribit, Punicum sermonem, non hercle Graeca lingua multo faciliorem edidicit? Quid de Mithridate Ponti, ac Bithyniae rege inclyto? Nonne duas & viginti linguas percalluisse fertur, in quibus tum Graeca, tum aliae, quae vulgo habentur difficillimae, recensebantur? Plura alia exempla, quia notiora sunt, praetermitto, ne vestras aures obtundam nimis vulgata, atque exculcata obtrudendo. Multa etiam huc afferre possem ex iis, quae olim Italice disserui ad linguae Graecae facilitatem demonstrandam, non certe qualemcumque (nam difficiliorem esse vernaculis hisce linguis puta Gallica, Hispanica, aliisque similibus ultro fateor) sed contra quam plerisque creditur, qui humano ingenio prope inaccessam faciunt, atque insuperabilem, sed quoniam Orationem illam publici iuris fecimus, ad eam consulendam, si lubeat, vos remitto, adolescentes. Illud solum in praesens denuo affirmabo, quod & alias affirmavi saepius, si quis vel mediocri praeditus ingenio duas diei horas, vel saltem unam nullo intermisso die Graeco studio impenderit, fore, ut ad iustam eius linguae cognitionem duorum, aut trium

an-

annorum exacto curriculo certissime perveniat, praesertim si in eo diligens insuper fuerit, ut succisivis horis, & inter otiose deambulandum, nominum quas dicunt declinationes, verborumque coniugationes iterum ac saepius secum ipse repetat, & unoquoque die quatuor, aut sex primigenia Graecae linguae vocabula memoriae committat, ex quibus cetera quaeque pullulant, & quae in studiosorum commodum brevi collecta libello circumferuntur. Plerique enim quod oscitanter, ac remisse Graecum studium peragant, & Apelleum praeceptum, *nulla dies sine linea*, sibi servandum non proponant, aut fundamenta non probe iaciant, & stabiliant, Graeci sermonis scientiam nequaquam superstruunt. Itaque cum neque lucri ratio, quod ex Graecis literis minime profluere querebamini, neque rei difficultas, quae profecto tanta non est, quantam animo conceperatis, ab ignaviae culpa vos absolvat; quid statis ornatissimi adolescentes? quid cunctamini? quid non expergiscimini? quid Graecam linguam omni animi ardore non expetitis? quid in eius studium toto pectore non incumbitis? Quid bono, atque athletico (ut Apuleii verbo utar) eius succo roborati aliis doctrinae vigore praestare, & laude insigniter praecellere non connitimini? Eia agite proponite vobis quasi lucem vestrorum studiorum habere illam; quam si vobis asciveritis, ultro vos confessuros confido, omnia literaria bona advenisse vobis pariter cum illa; visurosque

que, quod omnium fere literarum mater est beatissima. Infinitum enim theasurum illa affert studiosis hominibus, quo qui usi sunt, in omni vita laetantur. Ego quidem venustatem illius (liceat mihi disertissimi Salomonis usurpare verba) sine invidia communico, & honestatem illius non abscondo. Et quamquam verear, ne linguae huiusce necessitatem, elegantiam, praestantiam toties edisserendo ad studiosam iuventutem invitandam, atque acuendam, nonnullorum, qui palmam Graecis aegre concedunt, odia, atque offensionem incurram, nequaquam tamen committam, quin, ubicumque opportunitatem, atque etiam importunitatem nactus fuero, hanc meam spartam adornem, & quae sunt iniuncti mihi muneris partes cumulate impleam. Quandoquidem enim militiae huius sacramentum adiimus, capitale est decedere praesidio. Iam vero vos alloquor, vobis gratulor, inclyti iuvenes, qui Graecarum literarum curriculum me duce corripuistis; non enim possum facere, quin manus tollam, meumque gaudium, meamque voluptatem in hac doctissimorum hominum luce palam faciam, dum vos video, tum genere, tum ingenio, tum doctrinae studio conspicuos Graecae linguae paene olim sepultae atque extinctae vitalem quamdam afflare auram. Equidem vobis in tam glorioso stadio currentibus, vocibus secundis acclamo, ut pergatis, ut non fatigemini, ut calcem ipsum contentis oculis inspiciatis, & huic palmae nihil anteferendum exi-

existimetis viventibus, ac mortuis profuturae. Ceterum si quod taedium aliquando ingruat, excutite, & vosmetipsos ad progrediendum alacriter impellite.

Durate, & vosmet rebus servate secundis.

Servate vos Homeri deliciis, quas modo primoribus labiis delibatis, largissime perfruendis, quibus nil melius, nil dulcius, nil iucundius humana vobis sapientia potest unquam suppeditare. Servate vos ceteris Graecis scriptoribus, quorum non nemo doctrina, & elegantia dexterrimus est, quorumque lectione vestrum ingenium irrigatum numquam arescet. Et quoniam sacratioris sapientiae cupidissimos nonnullos vestrum esse novi, servate vos Basilio, Chrysostomo, Gregoriis, ceterisque Graecis Patribus Graece evolvendis, atque intelligendis; ipsi enim per vos ipsos tunc cognoscetis, quam vere a Graecae linguae peritis illud iactetur, nervos Graecae eloquentiae apud interpretes plerumque succidi, quodque in Graeco fonte generosissimum vinum est, in Latina, seu quavis alia versione in evanidam vappam fere evadere. Servate vos divinis novi praesertim foederis Literis utilius, ac profundius assequendis; nemo enim quispiam divinorum verborum sitim suam penitus explere possit, nisi in Graecos semet fontes paene ingurgitet. Animo recolite, quot labores, quot incommoda, quot certamina Troiani, Grae-

cique

cique decem totos annos pro Helena feminarum pulcherrima possidenda subierunt. Et vos igitur pro Graeca lingua, quae ceterarum linguarum omnium iure optimo quasi Helena appelletur, certatim depugnate, nullisque laboribus, nullisque vigiliis, ut ea potiamini, parcite. Mementote duram olim servitutem annorum quatuordecim pro venusta Rachele Labano serviisse Iacobum, & prae amoris magnitudine perbreve sibi visum esse diutinum illud famulitium. Sane si totidem annorum labor pro Graeca lingua addiscenda vobis foret subeundus, detrectare illum minime deberetis; quanto igitur magis multo breviorem ad tantum bonum consequendum non detrectabitis? Quid vero Argonautae, ut aureo vellere potirentur? Quot pericula adierunt, quot maria transmiserunt, quot sibi obstantia impedimenta invicto animo superarunt? Atqui thesaurus longe praeclarior aureo vellere Graeca lingua est, quae vos melioribus opibus, omnigena videlicet eruditione locupletabit. Quis Columbo, ac Vespucio non invideat, quibus novas terras adire, novos orbes detegere, novas nationes, nova rerum spectacula invisere licuit? Credite, iuvenes, novos eruditionis orbes, illosque pulcherrimos ceteris impervios Graeca lingua vobis aperiet, in nobilissima sapientiae regna ceteris inaccessa vos introducet, ut peregrina quapiam ac pretiosiore doctrina abunde ditemini. Itaque nullum laborem declinate, nullos vepres, quos offendatis, metui-

metuite, nullas praeruptas rupes, quas conſcendere oporteat, expalleſcite; ſed inceptum iter conſtantiſſime tenete, proſequimini, conficite; niſi quod paulo ulterius in haec ſtudia progreſſi, omnem paene laborem evaneſcere, meramque propinari vobis voluptatem ſentietis, & cum Seneca praedicabitis, quod *multa non quia difficilia ſunt, non audemus, ſed quia non audemus, difficilia ſunt.*

DIS-

DISSERTATIO XXII.

De Achillis, aliorumque mirabili velocitate.

SYNOPSIS.

Ad bellum prospere gerendum maxime prodest pedum velocitas. Testimonium Davidis. Velocem pedibus Achillem laudat post Homerum Catullus. Pyrrhus filius Achillis a pedum ignea velocitate sic appellatus. Complura exempla mirae velocitatis, atque agilitatis afferuntur. Ladas, & Camilla vestigia non impressisse solo dicuntur. Polymnestor Milesius puer. Philippides. Anistius Lacon, & Philonides Alex. M. cursores. Puer Atas octo annorum. Atalanta. Maximinus Thrax. Indacus. Ethus Scotorum Rex alipes vocitatus. Americanorum plerique velocitate insignes. Hominis incredibilis velocitas, atque agilitas a Camerario narrata. Habides filius Cargoris regis Curetum. Quas ob rationes videantur fabulosae hae narrationes. Equi Barbarici in D. Ioannis solenniis Florentinum hippodromum nona circiter horae parte percurrunt. Celeberrimi iuvenes a pedibus in Regia Etruria aula. Quae rationes praedictis narrationibus suffragentur. E quibus caussis pendeat agilitas, ac velocitas. Cum ab armis otiaretur Achilles, se ipsum, suosque cursu exercebat. Epaminondas pernicitatis studiosus. Cursores velocissimi apud recentiores Persas,

quos

quos Shatiros *nuncupant. Eos parentes a teneris unguiculis cursu exercent. Turcarum Sacerdotes pernicissime choreas ducunt in gyrum. Maxima agilitas funambulorum, & saltatorum. Elaterii vis in pilula ex musculosa substantia piscium, ac praesertim Siluri. Futiles Astrologorum, ac quorumdam Physicorum velocitatis caussae. Troglodytae Aethiopum pernicissimi. Asaël Sarviae filius velocissimus in sacra Regum historia. Recentioris cuiusdam Sampsonis velocitas. Ridicularii Bergomatis agilitas.*

CUM multae suppeterent Homero laudes, quibus Achillis nomen condecoraret, miretur fortasse aliquis, cur saepissime pedibus velocem, πόδας ὠκὺν maluerit praedicare. Sed si rem attentius reputabit, optime fecisse Homerum videbit. Voluit namque significare ad bellum feliciter administrandum (in quo post homines natos primas ex eius praeconio obtinuit Achilles) prodesse quam maxime pedum velocitatem. Quis enim non videat, quam praeclara facinora in bello facturus sit, quamque insignes de hostibus victorias reportaturus, siquis vir fortis, ac magnanimus se valeat huc illuc citissime pedibus transmovere, modo hostes aggrediendo, modo ab ingruentibus periculis cavendo? Quare David iure optimo, ubi Deo gratias agit, quod opem sibi tulisset in bello, inter alia sibi praestita a divino Numine beneficia, illa duo maxime recenset,

manuum fortitudinem, & pedum pernicitatem. *Qui perfecit*, inquit, *pedes meos tamquam cervorum*. Et, *Posuisti ut arcum aereum brachia mea*. Hanc velocitatis laudem in Thetidis epithalamio Homerum secutus Achilli addidit etiam Catullus, nisi quod ampliorem fecit, pluribusque verbis exposuit:

Nascetur nobis expers terroris Achilles,
Qui persaepe vago victor certamine cursu
Flammea praevertet celeris vestigia cervae.

Filium quoque Achillis patri non degenerem Pyrrhum appellatum ferunt a pedum ignea celeritate (πῦρ enim Graece, Latine *ignis* dicitur) ad eum plane modum, quo vocatus est etiam Neoptolemus, quod admodum puer ad bellum Troianum ductus est. Cum vero in epithetum illud Achilleum Homerum revolvens saepius inciderem, veniebant mihi in mentem complura mirae velocitatis, atque incredibilis agilitatis narrata exempla, studiumque indagandae veritatis animum extimulabat, ut expenderem, utrum historica fide, an fabulosa vanitate literis essent commendata. Quibus stimulis cum aliquando paruerim, hanc de ea re vobis affero disputationem. Quandoquidem vero res scitu fert non iucundas, libenti attentoque animo eam excipite, ornatissimi adolescentes. Age vero huiuscemodi agillimae velocitatis, quae fidem superare videtur, exempla aliquot tum ex antiquis

tiquis, tum ex recentioribus Scriptoribus collecta recitemus. Complura inprimis suppeditat nobis Solinus (*c. 6.*) *Primam*, inquit, *palmam velocitatis Ladas quidam adeptus est, qui ita supra cavum pulverem cursitavit, ut arenis pendentibus nulla indicia relinqueret vestigiorum.* Simile miraculum narrat Virgilius de Camilla, (*Aen.* 7.) Assuetam namque fuisse tradit:

—— pedum cursu praevertere ventos.

Deinde subiungit:

Illa vel intactae segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu laesisset aristas;
Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret aequore plautas.

Fortassis autem locum Homeri respexit Virgilius, ubi refert equas Ericthonii mortalium opulentissimi pernici adeo cursu valuisse, ut humi currentes spicam fracturae non fuissent, in mari vero pedem aquis non mersurae. (*Il.* 20.) Narratur item apud Salmonem cervos his etiam temporibus in Siberia, canesque tam agiles esse, celeresque, ut onusta plaustra per nivem trahentes, vix pedum, ipsarumque rotarum relinquant impressa vestigia. Polymnestor Milesius puer cum a matre locatus esset ad caprarios pastus, ludicro leporem consecutus est. Philippides biduo mille ducenta quadraginta stadia ab Athenis Lacedae-

cedaemonem decurrit. Aniſtius Lacon, & Philonides Alexandri Magni curſores a Sycione Elin uſque mille ducenta ſtadia uno die tranſierunt. Fonteio, Vipſanoque Conſulibus in Italia octo annos puer natus nomine Atas quinque & quadraginta millia paſſuum a meridie tranſivit ad veſperum. Haec omnia citato loco narrat Solinus. De Atalanta vero Schaenei filia ſcribit Aelianus (*l. 3. de var. hiſt.*) quod hominum conſortium fugiens, & ſolitudine, montibus, ac ſilvis delectata, tanta praedita fuit celeritate, ut neque ferae curſu evadere, neque homines inſidiantes, ſi ſe in fugam conieciſſet, eam conſequi poſſent. De Maximino Thrace tradit Capitolinus quod Severum Imperatorem equo currentem comitari, interdum quoque antevertere potuit. Quid de Indaco quodam, qui ſub Leone Marciani Imperatoris ſucceſſore floruit? De eo legitur apud Suidam quod in eundo conſpiciebatur, & rurſus evaneſcebat fulguris inſtar per praecipitia volanti magis, quam currenti ſimilis. Quam vero viam homo equis mutatis uno die conficere non poterat, eam hunc ſuis pedibus ſine ullo dolore percurrere aſſerebatur. De Etho ſimiliter Scotorum Rege memoriae proditum eſt tanta fuiſſe pedum celeritate, ut paene cervos, & venaticos canes curſu aequaret, propterea alipedem vocitatum eſſe. Parem velocitatis laudem Americanis pleriſque tribuit Petrus Martyr Mediolanenſis; adeo enim valere a pedibus ſcribit, ut cervos & ipſi, aliaſque feras curſu non raro

aſſe-

aſſequantur, & nonnulli Gallicis canibus ſint agiliores. Penitus autem incredibile videatur, quod de cuiuſdam hominis velocitate refert Philippus Camerarius. (*c. 75. hor. ſucciſ. cent.* 1.) In aula principis Papembergenſis, inquit, ſaepius cum admiratione vidimus quemdam hominem inter pecora in vicinis montanis locis, ut aiebat ipſe, educatum tanta agilitate, & pernicitate corporis, ut ſtupore intuentes defigeret. Mirum autem prae ceteris in eo erat, quod non erecto corpore, ſed quadrupedis inſtar agilitatem ſuam oſtendebat. Habebat idem princeps in aula nanum quemdam, qui illum agilem hominem veluti equum conſcendebat, quem deinde in gyrum ducebat, & hinc atque illinc concurſationibus variis modis exercebat. Verum quando volebat uno ſaltu ſeſſorem ſuum licet pertinaciter illius dorſo inhaerentem, nullo negocio excutiebat. Poſt quadrupes ille cum moloſſis, & generoſis canibus inter quos erant ferociſſimi, certamen inibat, eoſque ſuo latratu, & fremitu canino, pendulaque coma conſternatos e cubiculo exigebat. Mordicus interdum comprehenſis iis minoribus ex indagatorum genere, exactis canibus, & moloſſis, miris ſaltibus ſurſum, & deorſum, quadrupes ille fere omnes angulos ſubliomiores cubiculi permeabat, ut ſimia vix hoc perficere poſſet, quod tam ruſticum quadratum corpus nullo negotio, uti videbatur, faciebat. Vidi ſemel, atque iterum cum apud principem in prandio eſſem,

poſt-

poſtquam ſuum ſeſſorem nanum excuſſerat, & canes ſuo ficto latratu e cubiculo exegerat, eum ſalientem a tergo ſuper humeros unius convivarum, inde in menſam intactis poculis, & vaſis appoſitis, mox in ſublimiora loca tanta celeritate, ut inſtar ſciuri, vel felis Indici volare videretur. In tectis aedium licet faſtigiatis hinc atque illinc diſcurrere ſicut feles noſtrates ſolent, facillimum illi, & conſuetum erat. Alias quoque ſua agilitate ineptias fecit, ut nunc paſſim de ipſo ſermo ſit, quaſi de re inſolita, & inaudita. Addit autem hanc narrationem, quae quibuſdam praeter fidem videri poſſit ſe reticere maluiſſe, niſi ipſemet oculatus teſtis eſſet, aliique multi huius rei ſpectatores adhuc ſuperſtites forent; quin etiam ille ipſe agilis homo adhuc, dum haec ſcriberet, ducta uxore in vivis ageret. Fere ſimilem pernicitatem habuiſſe quoque Habidem filium Cargoris Regis Curetum auctor eſt Iuſtinus. Mitto multa alia huiuſmodi velocitatis exempla, ne nimia obruere copia vos videar. Dum igitur mecum agitarem, utrum verae, an fabuloſae ſint huiuſcemodi narrationes, principio putabam falſitatis eas omnino inſimulandas, & tamquam abſurdas fideque indignas reiiciendas. Nam quomodo poſſit, aiebam, hominum aliquis tamdiu currendo perdurare, quin viribus & anhelitu deficiat, aut ſuos rumpat ramices? Quomodo poſſit equos, cervos, canes venaticos natura agillimos, atque ad curſum natos pedibus praever-

vertere? Scimus namque celerrimos equos ex genere Barbaricorum in anniversariis D. Ioannis solenniis hippodromum nostrum, qui ad duo circiter millia passuum protenditur, non citius quam nona horae parte percurrere posse, adeo autem sudore atque anhelitu delassatos ad metam pertingere, ut si longius prosequi adigerentur, non valerent certe eamdem cursus contentionem ferre. Scimus item aliquos currendi vi celeberrimos iuvenes, qui non multis ab hinc annis in hac regia aula stipendia pedibus fecerunt, sex quidem, aut etiam septem millia passuum una ferme hora confecisse, sed non potuisse ultra illa progredi, nisi prius iusto temporis spatio vires quiescendo reficerent. Multo autem magis fabulam redolere videtur illud quod additur de aliquibus, quod videlicet tam agiles fuerint, ut ne vestigia quidem pedum in pulvere currentes reliquerint, qualis ille Ladas a Solino recensitus, & Volscorum Regina a Vergilio descripta. Quis enim inducat in animum aliquos extitisse homines, qui ita corpus suum in aëre quasi librare, ac sustentare currendo potuerint, ut identidem solum pede non presserint, ac ne pulverem quidem ullo vestigio signaverint? His plane adductus rationibus in fabularum censu habendas ducebam memoratas narrationes, earumque scriptores subiesta esse fide suspicabar. Nihilominus nonnulla succurrerunt, quae ne sententiam contra eas libere ferrem, inhibebant, fidemque ipsis conciliare

liare ferme videbantur. Nam si natura (en quibus conflictabar argumentis, quae, ut verum fatear, non parum me labefactarunt) tantam concessit celeritatem cervis, equis, aliisque huiusmodi animalibus, cur non potuit etiam concedere nonnullis hominibus? Neque enim confestim aliquid damnes tamquam fabulosum, quia ipse non vidisti, & quia tibi non videtur fieri posse; nam teste Aristotele verisimile est multa esse vera, quae verisimilia non videntur. Cum enim haec agilitas, celeritasque ex quadam corporis peculiari conformatione pendeat, ex ardentiori spirituum vi, & firmioribus musculis, ex fibris pulmonis, cordisque robustioribus, quae anhelitum concitatum diutius ferant, si cui hominum huiusmodi conformationem (quantum architectonica humani corporis ratio patitur) natura concesserit, quo perfectiori gradu concesserit, hoc maiorem celeritatem, atque agilitatem corpus illud praeseferre potuerit, adeo ut miraculo etiam haberi possit, uti perihibent multa exempla. Etsi enim haec prodigia raro eveniant, possunt tamen intra certos limites evenire, maxime cum accedat usus a pueritia, modus quidam sustinendo ferendoque corpori aptior, atque alia artificia, quibus mirum in modum aucto robore celeritas, atque agilitas crescit. Hinc accepimus Achillem fortissimum, celerrimum, atque agillimum Graecorum principem, supraque omnes animi, corporisque viribus praepollentem (cum enim ex eo haec no-

stra

ſtra diſputatio ortum traxerit, eius exemplum, non eſt omittendum) cum ab armis otiaretur, ſeipſum, ac ſocios ſuos currendo exercuiſſe, quo factum eſt, ut celerrime curreret, & praeconium ab Homero velocitatis pedum mereretur. Hinc etiam Epaminondam Thebanum in omni armorum genere exercitatum, corporis pernicitati multam impendiſſe operam tradunt. Exercebatur namque quotidie mane currendo, deſiliendoque, veſpere vero luctando, ita ut quemlibet hoſtem curſu aſſequeretur, & comprehenſum detineret. Memini me ſimiliter legere apud Salmonem (*T. V. pag.* 70.) quod recentiores Perſae, cum hemerodromis non utantur, qui mutatis equis epiſtolas celeriter reddendas in longinqua loca ferant, complures habent perniciſſimos iuvenes a pedibus, quos vernaculo vocabulo *Sbatiros* nuncupant, qui ut in curſorum albo deſcribantur, ad illud currendi miniſterium prius probandi ſunt. Probatio autem conſiſtit in eo, ut tredecim, aut ſummum quatuordecim horis ab ortu Solis ad occaſum numerandis centum, ac duodeviginti millia paſſuum currendo expleant. Quod ut exequi valeant, cum vix pueruli reddere voces ſciunt, & pede certo ſignant humum, eos in curſu exercent parentes; nam plures familiae victum inde unice ſibi comparant. Sic & Turcarum Sacerdotes, quos *Dervisos* dicunt, a teneris unguiculis edocti choreas quaſdam ducunt in gyrum tanta corporis pernicitate, ut non

citius figularis rota circumagatur, adeo ut faciem eorum in illo circumactu non solum inspicere, sed ne vix quidem agnoscere liceat; cumque ad multum temporis perdurent, nulla umquam capitis vertigine laborare dicuntur. Quid de funambulis, ac saltatoribus istis, in quibus studio stupidi saepe animum occupamus? Nonne videmus quanta corporis agilitate per extensum funem illi non gradiantur modo, sed vibrato sursum corpore, pedibusque micantibus citharoedo personante saliant ad numerum, & interdum simulata prolapsione, pendulum corpus habeant, alterutrius tantummodo pedis digitis ad funem vix adhaerentibus? Quod praestare nullo pacto possent, nisi arte quadam, quam pueri ediscunt, sustentandae gravitati corporis assueverint. Adeo valet usus, atque exercitatio longi temporis. Hi vero postquam celsissimis saltibus sese in aërem sustulerint, tam leviter terram pulsant deorsum dilapsi, ut vix aliquod vestigium relinquant, vixque pedum sonitus exaudiatur, sed pilae instar solo afflictae statim resiliant. Quid ni igitur potuerint & ille Ladas Solini, & Camilla Virgilii tanto, ut ita dicam, elaterio praeditas habere plantas, tamque agili esse corpore partim ex artubus ad agilitatem aptissime concinnatis, partim ex longo usu, ut currentes vix terram quaterent, levissimaque in pulvere relinquerent vestigia? Nam nulla prorsus reliquisse non videtur admittendum, & ὑπερβολικῶς dictum putamus. Cuius

ela-

elaterii vis tanta quandoque eſt , tamque exprompta , ut ea , in quibus reſidet , perniciſſime reſilire magno cum ſtupore videas ; qualis v. g. pilula ex muſculoſa piſcium ſubſtantia (ſi ita loqui fas eſt) confecta , ac praeſertim ex ea, quae naribus ineſt ſiluri. Haec enim ad ſolum alliſa tam ſubito , celerique motu ad multas ulnas reſilit , ut terram vix attigiſſe videatur. Poſſemus etiam alias velocitatis in homine afferre cauſas , quas ſive Aſtrologi , ſive Phyſici tradunt , ſed vanas , ac fabuloſas exiſtimamus. Aſtrologi ſiquidem putarunt illos , qui ſub ſidere Delphini in lucem editi fuiſſent , petaminarios eſſe , hoc eſt praecipua pedum velocitate valere , ut prorſus admirabile videatur , quam celeri curſu , & quam volucri meatu magna ſpatia terrarum brevi temporis intervallo emenſi fuerit. Nonnulli vero Phyſici docuerunt , quod ſplen ipſis deficiat. Quam fabellam inde liquet eſſe natam , quod quanto minor ſplen in corporibus foret , tanto eſſent homines velociores. Nihilominus praedicant Turcae ſe arcana quadam arte valere , qua ſine lethali vulnere ſplenem curſoribus evellant ; nec defuere quidam Medici , qui id praeſtari poſſe putarunt , nonnullis allatis exemplis , quae apud Buretum Gallum leguntur , quibus adduci nequeo , ut fidem habeam. (*Tom. 4. Mon. Inſcript. pag. 416.*) Ferunt alii certum cibi genus plurimum facere ad velocitatem , ut ſiquis ſerpentibus , lacertis, aliiſque reptililibus veſcatur. Nam Troglodytas

 hu-

huiusmodi pabulo sese alentes Aethiopum omnium velocissimos esse Herodoti, ac Plinii testimonio fulti contendunt. Sed quis non videt has esse meras nugas, ineptiasque, quas iccirco, ut mox dicebamus, missas hinc facimus, atque explodimus? Cibos illos tantummodo ad velocitatem conducere admittimus, qui vires quidem confirment, at corpus minime gravent, qualibus uti consuesse dolichodromos, cursores nimirum longioris stadii, testis est Arrianus in suo Epicteti commentario. (*l. 3. c. 23.*) Atque haec sane sunt, quae meae eruditionis tenuitas ad quaestionem hanc explicandam mihi suppeditavit, ornatissimi auditores. Iam vero mihi quid certi statuam rationibus hinc, atque illinc discussis meditanti subit illud Phaedri, *periculosum est credere, & non credere*. Nam nihil credere, quod tibi fidem vincere videatur, & mendacii notam perperam inurere scriptoribus non contemnendis, ubi praesertim rem, quam describunt, suis ipsorum oculis vidisse testantur, vitiosum est, ac saepe etiam temerarium. Contra vero facile omnia admittere hominis est levis teste Salomone. Quid ergo mihi faciendum? Media insistam via; nec omnia probabo, nec omnia reiiciam. Etsi enim nonnihil fabulosi mirabiles illae narrationes in aliqua parte praeseferre videantur, puto tamen multum etiam veri continere posse. In primis enim sive equos, sive cervos, sive alios quadrupedes velocissimos quadantenus aequari potuisse a nonnullis hominibus,

nibus, ob rationes quas expoſuimus, ultro concedimus. Nam ſacra etiam Regum hiſtoria, de cuius fide nefas ambigere, de Aſaële Sarviae filio teſtatur, quod velociſſimus fuerit, quaſi unus caprearum, quae morantur in ſilvis. Sed tot millia paſſuum, quot neque equus ex velociſſimis conficiat, per multas continenter horas, emetiri poſſe hominem durius profecto eſt, quam ut probari a nobis poſſit, aut credi. Id enim ſupra naturae vires prorſus eſſe apertiſſime conſtat. Mirabiles illos homines, de quibus narratum eſt, per aliquod currentes ſpatium non ad tantam illam longitudinem, quanta deſcribitur, ſed ad multo breviorem extenſum, incredibilis cuiuſdam velocitatis ſpecimen exhibuiſſe putaverim, ita ut celerrimos equos, ſive aequarint, ſive etiam ſuperarint. Ad cuius ſpatii modum ſi longiora ſpatia percurrere poſſent, tot, & tot millia paſſuum confeciſſe ſubductis rationibus invenirentur. Fortaſſis igitur ſcriptores, qui rem narrandam ſuſceperunt, ad eum modum reputatam literis tradiderunt, ſive quod mirabiliorem narrationem in vulgus edere voluerint, ſive quod a vero non abhorrere crediderint. Etiam noſtra aetate ſingulari robore notiſſimus vir ille Anglus Ricardus Ioya (quem Florentiae Mediceorum Principum liberalitas diu detinuit) ad imaginem illius veteris Sampſon appellatus a capite latae ſemitae amoenis arboribus utrinque conſitae, qua itur ad Mediceam villam collis, ut vocant, Imperialis, ad eius dimidium currendo quemvis

vis equum velocissimum superabat, sed vires ut ulterius eadem velocitate curreret, non suppetebant. Siquis igitur eius historiam oculatus testis scriberet, & habita exigui illius spatii ratione per longiora etiam spatia ad eumdem modum currere potuisse traderet, nonne sequeretur decem v. g. horis plusquam ducenta millia passuum praetervolasse? Falsitas igitur in eo versatur, quod de maiori etiam curriculo praedicetur id quod praestari tantummodo valeat in minori. De agilitate vero hominis illius a Camerario descripti, quamvis fidem omnem excedere videatur, minus ambigendum; quandoquidem similiter videmus ridicularium Bergomatem in grege histrionum sursum, ac deorsum per scenam, ac per theatri forulos mira prorsus agilitate discurrere, & quasi volitare; atque etiam iocularem in ipsis servulam tam stupendos saepe lusitare agilitatis ludos, ut narratos aures respuant; spectatos vix oculi credant. Habetis meam sententiam, auditores, qua siquis vestrum subtilius aliquid, ac melius invenerit, libenter amplectar.

DIS-

DISSERTATIO XXIII.

De Achille cithara canente, veterique Graecorum Musica.

SYNOPSIS.

ANtiquis Heroibus familiare fuit Musicae studium. Themistocles, quod lyram pulsare non didicisset, habitus est indoctior. Cantores antiquitus omnibus sapientiae partibus instructi fuerunt; & philosophorum nomen obtinuerunt. Comprobatur exemplo Phemii, & aliorum cantorum. Temperantiae, ac omnium virtutum extiterunt magistri. Musica triplex. Lyrae chordae tum ex intestinis ovium, tum ex lino. Plectro tangebantur chordae, ita ut crimini verteretur eas pulsare digitis. Canebant de rebus tam divinis, quam humanis. Quam diverse senserit Homerus de Achillis cithara, ac de Paridis. Plato atque Aristoteles, aliique sapientissimi viri Musicam apprime calluerunt. Socrates in senectute Musicae studuit. Sicut expetenda est virilis Musica, ita contemnenda effeminata.

BEne ac sapienter inducit Achillem Homerus Musica consopientem iracundiam, ac furorem, dum Agamemnoni infensus abstinebat a bello. (*Il. l.9.*) Etenim cum esset Musicam a Chirone edoctus, & e spoliis hosti ere-

ereptis nobilem accepisset citharam, decorum maximopere servavit Vates, dum iucundissimo, honestissimoque Musicae solatio animum relaxantem facit, aliorum Heroum exemplo, maxime vero Herculis, Eetionis, Thebanorum regis, & ipsius Chironis, quibus Musicae studium familiare fuit, atque in primis carum. Valerius Maximus locum hunc Achillis canentis ad hunc modum interpretatur: *Homerus*, inquit, *ingenii caelestis Vates non aliud sensit vehementissimis Achillis manibus canoras fides aptando, quam ut earum militare robur leni pacis studio relaxaret*. Censet igitur praeclarissimus auctor lyram Achilli fuisse, quod P. Aemiliano, & C. Laelio conchulae, & umbilici, quos animi remittendi gratia interdum in otio lectitabant; quodque C. Mucio Scaevolae pila, alveus, & calculi; aut Socrati arundo, quasi strenuis quoque viris ocium interdum sit expetendum, non quo evanescat virtus, sed quo recreetur. Verum an ea solummodo Vati fuerit mens, ex iis, quae infra dicentur, iudicare poteritis, auditores. Neque vero tantum antiquissimis temporibus Musicae studium tenuit Heroas, sed consequutis etiam aetatibus fortibus, principibusque viris in deliciis fuit, atque usu; quod docet Themistocles, qui cum in convivio oblatam sibi recusasset lyram, quod eam pulsare non didicisset, habitus est indoctior. Age vero, quoniam hanc disserendi de Musica occasionem nacti sumus, quae ex Homero colligi possunt ad eam artem illu-

stran-

ſtrandam, voſque ornatiſſimi adoleſcentes, cognitionibus non plane vulgaribus locupletandos depromamus. Primum quidem cantores ipſos, quos ἀοιδοὺς appellat Homerus, omni ſapientia inſtuctos fuiſſe liquet. Penelope ſiquidem ait Phemium domus ſuae cantorem noſſe omnia Deorum atque hominum acta. (*Odyſſ.* I.) Quapropter eum vocat Euſtathius Θείων, καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐπιστήμονα, divinarum, humanarumque rerum ſcientem. Quod adeo verum eſt, ut philoſophorum nomen Muſici antiquitus obtinerent, quemadmodum veteres teſtantur Scholiaſtae tum Homeri, tum Pindari, quorum verba, ne longior ſit oratio, conſulto omittimus. Certe temperantiae, ac omnium virtutum magiſtros extitiſſe auctor eſt Athenaeus. Quamobrem Agamemnon ad bellum diſcedens, cantorem Clitemneſtrae reliquit cuſtodem, & monitorem, qui honeſtarum mulierum laudibus decantatis, probitatis ſtudium in ea accenderet, ſuaque conſuetudine illam a nefariis cogitationibus diverteret; quare non ante ab Aegiſto corrupta fuit, quam hoc interempto; ut recte animadvertit Everardus Feithius aureo antiquitatum Homericarum libello, ex quo multa excerpſimus, & in hanc diſputationem tranſtulimus. Parum enim intereſt, utrum ea, quae ad veſtram eruditionem, ornatiſſimi iuvenes, vobis propono faciliore quapiam ratione diſpoſita & concinnata, ego, an alter primum obſervaverit, dum omnia colliment in eum ſcopum, quem mihi praefixi, ſa-

ſapientiam Homericam utiliter & iucunde vobis explanandi. Neminem autem latere puto Muſicam ſcientiam in cantu, ſonoque ſitam ſic ſolere a plerisque dividi, ac diſtingui, ut alia ore, alia manu, alia flatu fiat. Hinc Cicero in Roſciana cantum vocum, nervorum, & tibiarum nominat. Quomodo igitur haec ſe habeant apud Homerum, iam libet expendere. Plane conſtat utraque eſſe apud illum inſtrumenta Muſica, videlicet tum φυσητικὰ, quae inflantur, ut αὐλὸς, σύριγξ, tibia, fiſtula; tum ἐντατικὰ, quae chordis extenduntur, ut κιθάρα, φόρμιγξ, λύρα, cithara, teſtudo, lyra, quae omnia unum idemque eſſe tradit Pollux, & ipſemet Homerus aperte docet. Etenim Iliados 18. dixit φόρμιγγι κιθαρίζειν, & in hymno Mercurii λύρῃ κιθαρίζειν, ideſt teſtudine, lyra *citharizare*, ſi hoc verbo uti liceat. Quapropter ſcribit Euſtathius omnem citharam vocatam eſſe chelyn. Septem vero chordis intendebatur, quae plerumque erant ex inteſtinis ovium; unde Homerus chordam vocat, ἐΰστρεφὲς ἔντερον οἰός, ſcite attortum ovis inteſtinum. Sed ex lino etiam conſtitiſſe cenſet vetus Scoliaſtes ad illud Iliadis locum lib. 18. ubi dicitur λίνον δ' ὑπὸ καλὸν ἄειδε, hoc eſt, *ac linum ſub pectine dulce canebat*. Porro ſeptem extitiſſe chordas in teſtudine a Mercurio conſtructa, diſerte memorat Vates.

Ἑπτὰ δὲ συμφώνους ὀΐων ἐτανύσσατο χορδάς.

Septem ovium extendit concordes ordine nervos.

Quod

Quod in hymno Mercurii expressit. Horatius. (*L.* 1. *carm. Od.* 2.)

> *Tuque testudo resonare septem*
> *Callida nervis.*

Et Virgilius (*Aen.* 6.)

> *Septem discrimina vocum.*

Quare non inconcinne testudinem vocat Pindarus (*Pyth.* 2.) ἑπτάγλωσσον, quasi dixeris *septilinguem*. Plectro autem tangebantur chordae; nam Mercurius in hymno praetentasse dicitur plectro singulas fides, deinde vero cithara horrendum cecinisse. Idem saepius legere licet apud lyricum vatem Pindarum, itemque apud Anacreontem; quemadmodum & apud Virgilium (*Ibidem.*)

> —— *& pectine pulsat eburno.*

Quod usque adeo observatum fuit, ut Lacones fidicinem peregrinum multarint, quia citharam pulsaret digitis, teste Plutarcho; quod fecisse illos putamus, propterea quod digitorum ille sonitus fractus forsitan esset & mollis, a quo ut pote sapientes abhorrebant quam maxime. Fuisse vero plectrum illud non ita exile constat ex eo, quod Aelianus lib. 12. scribit Herculem illo necem intulisse Lino, a quo Musicam edocebatur. Neque illud sane omittendum citharae ac lyrae inferiorem partem aere fuisse instructam, atque illud aes sonitum ad plectrum edidisse; quod tum ab aliis, tum a magno

Baſilio accepimus oratione prima in pſalmos, qua Muſicae laudes diſertiſſime perſequitur. Cum citharae ſono iungebant vocem; nam Apolline, Diis menſae aſſidentibus, citharam feriente canebant Muſae ἀμειβόμεναι ὀπὶ καλῇ. (*Il. l.* 1.)

Cantum alternantes argutum voce venuſta.

Quod & de Mercurio legitur, Orpheo, aliiſque: Canebant vero de rebus tam divinis, quam humanis. Ita Mercurius cantu Deos celebrat immortales, terramque, & quomodo quaeque nata ac diſpoſita ſunt in univerſo. Simliter Orpheus apud Chironem cantat de rerum principiis, & quae memoratu digna antiquitus evenerunt. Apud Virgilium Aeneid. 4.

———— Cithara crinitus Iopas
Perſonat aurata, docuit quae maximus Atlas.
Hic canit errantem lunam, ſoliſque labores:
Unde hominum genus, & pecudes, unde imber, & ignis
Arcturum, pluviaſque Hyadas, geminoſque Triones.

Demodocus quidem in Odyſſea canit in Phaeacum menſis de Martis ac Veneris furtivo congreſſu, quod Phaeaces ſolutioris vitae genus amplecterentur: verumtamen canit etiam de contentione Achillis, & de equo Troiano. Phemius de reditu Achivorum: Chiron etiam Centaurus de bello Lapitharum, & Centaurorum cantat. Sic Aeneid. 9. Cretheus

Sem-

Semper equos, atque arma virum, pugnasque canebat.

Atque hi omnes ex tempore fere canentes inducebantur. Ex quo liquet, non esse intempestivum, ut qui similiter ex tempore in nobis canunt, gravia & seria argumenta cantando pertractent; quod reprehendere eorum iudicium videtur, qui vellent eos ludicra tantummodo fundere, risuque excipienda. Sed me revocat Achillis cantus, propter quem hanc maxime disputationem instituimus. Illum autem ad hunc modum describit Homerus.

Τὸν δ' εὗρον φρένα τερπόμενον φόρμιγγι λιγείῃ
Καλῇ, δαιδαλέῃ (ἐπὶ δ' ἀργύρεος ζυγὸς ἦεν)
Τὴν ἄρετ' ἐξ ἐνάρων, πτόλιν ἠετίωνος ὀλέσσας.
Τῇ ὅγε θυμὸν ἔτερπεν, ἄειδε δ' ἄρα κλέα ἀνδρῶν.

Sic autem Latine verto:

Illum invenerunt dulci testudine mentem
Placantem, quae pulcra iugum mira arte ferebat
Argento rutilum; hanc olim, Eetionis ut urbem
Evertit, spoliis adiunctam accepit opimis.
Illa oblectabat sese, & dum pectine pulsat,
Priscorum Heroum fortissima facta canebat.

Atque hic haudquaquam nobis immorandum intelligimus in significatione loci huius illustranda; clara enim per seipsa sunt omnia, neque in iis implexum latet quidquam, quod explanari

ri desideret. Quare praestabit animadvertere, quam diverse senserit Vates de Achillis cithara, ac de Paridis. Facit enim Hectorem exprobrantem Paridi timiditatem in bello, dicentemque, si cum Menelao bello decernat, non illi citharam, aut dona Veneris profutura (*Il. l.* 3.)

Οὐκ ἄν τοι χραίσμῃ κίθαρις, τάτε δῶρ' ἀφροδίτης.

Non citharae cantus, Veneris non dona iuvabunt.

Quis autem his duobus de Achille, & Paride locis inter se collatis, perspicue non videat Homerum magni fecisse Achillis citharam, habuisse vero contemptui citharam Paridis? Quapropter Alexander ille Magnus cum Ilienses ipsum ad inspiciendam Paridis citharam invitarent, sapienter respondit, se Paridis citharam nihil morari, gratum sibi facturos, si citharam Achillis, qua Heroum res fortiter gestas Heros ipse fortissimus celebravit, ostenderent. Homerus ergo in pretio habuit Achillis citharam, non Paridis, quia Paris ea fuerat usus ad modulandas turpes cantilenas, quibus aures femellarum & effeminatorum iuvenum demulceret, quod Horatius elegantissime expressit his verbis (*l.* 1. *od.* 5.)

Nequicquam Veneris praesidio ferox
Pectes caesariem, grataque feminis
Imbelli cithara carmina divides.

Ubi

Ubi poëta imbellem citharam Paridis appellavit, ut ab Achillis bellicosa distingueret. Quod vero exercitium utilius, & iucundius Achilli negotiis vacuo, ut notavit Plutarchus de Musica, inveniret Homerus? Nam cum bellator, & quidem strenuus esset Achilles, ex offensione autem, quam contra Agamemnonem conceperat, periculis bellicis abstineret, dignum Heroë illo existimabat, ut simul iram concoqueret, mentemque demulceret suavi varioque citharae cantu, simulque animum suum optimis modulamentis exacueret, atque ita ad expeditionem, quam brevi post suscepit, esset paratus. Ea enim recordatione sine dubio quasi generositatis suae fomite utebatur. Solet enim in bene natis, & gloriae cupidis Heroibus aliorum virtus commemorata maiores virtutis igniculos accendere, ut de Themistocle legitur, quem Miltiadis tropaea placide quiescere non sinebant. Eiusmodi igitur erat prisca Musice, eoque conducebat, ut animos ad virtutem omnemque honestatem inflammaret. Quid igitur mirum, si Musicam, masculam illam inquam, & divinam, non autem confractam & garrulam tanti facerent viri sapientissimi, eamque sibi comparandam omnibus modis existimarent? Ut de Platone sileam, qui studiosissimus Musicae fuit, ut pote qui Draconem audivisset Atheniensem, & Metellum Agrigentinum, sileamque similiter de Aristotele, qui de Musica doctissime disseruit, nonne Socrates, cum eius iucunditatem

atque

atque utilitatem cognoviſſet, quoniam non didicerat iuvenis, in ſenectute Muſicam didicit, ut refert Plato, a Conno fidicine? Cum autem ei diceretur, nonne verecundaris in ſenectute his operam dare ſtudiis? Maiorem reſpondit verecundiam eſſe in ſenectute ignorare, quam in ſenectute ſtudere. Quoniam autem Muſicen virilem & ſtrenuam, fractam aliam & effeminatam nominavimus, de utraque aliquanto copioſius diſſerere optaremus. Sed ne nimis oratio ſuccreſcat, patientiaque abuti veſtra videamur, auditores, ad alium ſermonem, quae dicenda ſuppetunt reſervamus; in quo & quaedam alia ad Muſicen ſpectantia non plane iniucunda, neque fortaſſe ſatis vulgata afferemus.

DIS-

DISSERTATIO XXIV.

De utraque Musica virili, & effeminata, nonnullisque aliis ad cognitionem Musicae pertinentibus.

S Y N O P S I S.

Musicae virilis, & effeminatae discrimen. Musica antiquitus Deorum venerationi, ac bonorum laudi tantummodo inserviebat. Cur pueri Musicae disciplina imbuerentur. Leges ad numerum decantabantur. Pueri nutricis cantu a fletu cessant. Statim ac expergiscuntur homines iubet Pythagoras sono aliquo ad munera subeunda excitari. Musica furorem immittit, atque etiam extinguit. Cur Musicam veteres conviviis adhibuerint. Qui Musicam inter Graecos primi corruperint. Pherecrates imaginem confinxit Musicae depravatae. Veteres multam iis, qui Musicam violarent, definierunt. Lex illa in desuetudinem abiit. Perstringuntur confractae Musicae vitia. Reprehenditur effusissima in cantores largitas. Exempla Romanorum, qui luxu perditi histriones Musicos opibus cumularunt. Quae fuerit Musica muta. Aliquid delibatur de Musicae auctoribus, tonis, modis, rhithmis. Notae Musicae Graecorum. Non manus, sed pedis ictu Musicae tempus ferme metiebantur Graeci. De Dionysii libris, & operibus Musicis.

Buretti testimonium de antiquis notis Musicis Graecorum.

Quod polliciti sumus altero sermone praestamus hodie, Auditores; de utraque siquidem Musica virili, & effeminata paulo liberius differemus, divinamque hanc scientiam ab hominum criminationibus, malaque, quam plures de ea habent, opinione vindicabimus. Iam virilem Musicen apud Homerum in Achille canente animadvertimus, effeminatam vero in cantilenis Paridis. In quo autem utriusque discrimen, contrariamque rationem sitam esse dicemus? Enimvero harmoniam rem esse plane coelestem, naturamque eius divinam, & pulcram negare poterit nemo, cui aures prorsus non obstupuerint, vel deteriores ipsis brutorum animalium auribus non sint, quorum pleraque deliniri, afficique plurimum Musica, testis locuples est Plutarchus in Symposiacis. Verum haec harmonia ut rebus quibuslibet contingit natura bonis, vitio hominum facile depravari potest, & corrumpi. Sive enim res, quae modulis agitantur, improbae sint, moresque commaculent, sive cantilena ipsa nimis intemperanter lasciviat, & luxurietur, mollem, turpem, & effeminatam dixeris Musicam. Sin autem tum rebus cantu celebratis, tum recta cantus ipsius ratione ad virtutem Musica, morumque honestatem audientes impellat, solida erit, gravis, & virilis. Et quidem ini-

tio

tio huiusmodi erat Musica. Nam apud antiquiores Graecos, si Plutarcho fidem habemus, ne nota quidem fuit Musica, quae theatris inserviret; tota scientia illa Numinum cultui, adolescentiumque institutioni impendebatur; quod tunc nondum theatro aedificato, Musica adhuc in templis versaretur, Deorum venerationi, & bonorum laudibus inserviens. Et verisimile est theatri vocem, ac multo antiquiorem vocem θεωρεῖν, quod est *spectare*, a voce Θεὸς, quod est *Deus*, deductas esse. Ex quibus plane liquet priscis Graecis haud iniuria id praecipue curae fuisse, ut adolescentes disciplina Musica imbuerentur. Horum enim animum existimabant Musicae opera fingi, & concinnari ad decorum, posse, & ad praestantiorem illam in seipsis Musicam factitandam; quae non in vocum, fidiumque cantu, sed in morum virtutumque concentu sita est. Ratio enim, ut inquit Plato, cum Musica contemperata in eius animo, qui ipsius compos est, insita virtutem per universam vitam conservat incolumem. Quo circa veteres philosophi leges ipsas, ut cum vocis dulcedine tenacius, & libentius in animis hominum exciperentur, ad numerum decantari volebant, & ob id νόμυς appellabant, teste Aristotele in Problematis. Siquidem νόμοι leges, & canonas significabant, quibus componitur cantus, & gubernatur. Insitum namque videtur natura omnibus Musica oblectari; cui rei argumento sint pueri, qui vix dum nati modulis permulcentur,

nutricisque cantu a fletu cessant, & conticescunt. Sonitu autem aliquo homines experrectos statim atque e cubili exsurgunt ad aliquod subeundum munus Pythagoras iubet accendi; ita enim sensus vegetiores, vividioresque fieri, & consopitam mentem exacui. Morum quoque exempla mala ut suscitari, ita refringi arte Musica posse testatur Cicero. Ea vero ars valuit olim non solum accendere ad praelium, furoremque immittere, ut de Timotheo perhibetur, qui cum ad Alexandri mensam caneret Orthium modulum, Regem repente veluti insanum statuit in pedes, coëgitque ad arma prosilire; sed valuit etiam furorem extinguere, ut cithara Davidis furentem Saulem compescebat, & Empedocles Agrigentinus cantiuncula quadam furibundum adolscentem, nudoque ferro hospitem impetentem suum compescuisse, ac sedasse perhibetur. Sane antiquis temporibus cithara nunquam a conviviis absfuit, quod illo versiculo docuit Homerus:

Φόρμιγγός θ', ἣν δαιτὶ Θεοὶ ποίησαν ἑταίρην

Convivis citharam, quam Dî fecere sodalem.

Placuit etiam veteribus, ut Musica adhiberetur epulis, tum quia Musica moerorem expellit, liberalemque hilaritatem, quae maxime convivia decet, operatur, Salomone ipso attestante, *Musica, & vino hilari cor hominis*; tum quia eli-

elidere vim fervidiorem vini existimaretur, ut alicubi Plutarcho teste refert Aristoxenus. Sed eiusce consuetudinis graviorem affert rationem Athenaeus. Antiqui omnes, inquit, & moribus, & legibus constituerant, ut Deorum immortalium hymni in conviviis canerentur ad temperantiam, honestatemque retinendam. Nam cum cantilenae concinnae essent, Deorumque accederet metus, uniuscuiusque mores facile componi posse videbantur. Cato similiter gravissimus auctor in Originibus, quem adducit Cicero Tusculanarum disputationum lib. 4. morem apud maiores hunc epularum fuisse testatus est, ut qui accumberent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes, ac virtutes. Usque adeo solida illa, virilisque Musica in humana vita apud veteres viguit, obtinuitque; sed brevi consecutis temporibus tam castam, utilemque exercendi cantus rationem perverterunt homines, & corruperunt; & maiestate Musices exturbata pro mascula illa ac divina confractam aliam, & garrulam invexerunt. In cuius flagitii crimen Plutarchus maxime vocat Cnexum, Timotheum, ac Philoxenum, plurefque alios aetate iis inferiores, qui importunae novitatis studiosi modum affectaverunt, quem dixerunt humanum, & thematicum. Evenit enim, ut luxu aliarum rerum inducto paucitas quoque chororum, simplicitasque, Musicaeque decora gravitas plane ob vetustatem contemnenda videretur, quo respexisse Horatium verisimile est, cum ait in Arte

Tibia

Tibia non ut nunc oricalcho iuncta, tubaeque
Aemula, sed simplex, tenuisque foramine pauco
Aspirare, & adesse choris erat utilis, atque
Nondum spissa nimis complere sedilia flatu.
Quo sane populus numerabilis, utpote parvus,
Et frugi, castusque, verecundusque coibat.
Postquam victor agros extendere coepit, & urbes
Amplior amplecti murus, vinoque diurno
Placari Genius festis impune diebus,
Accessit numerisque, modisque licentia maior.
Sic priscae motumque, & luxuriem addidit arti
Tibicen [illegible]

Res vero paulatim in eum locum deducta est, ut Plutarchus tantum temporibus suis receptum esse discriminis dixerit, ut eius Musicae, quae ad puerorum disciplinam facit, nulla memoria iam extaret, nullaque cura esset, cum omnes, qui ad Musicam appellerent, theatris servientem Musam amplecterentur. Quod malum Phecrates indigne ferens Musicam confinxit figura muliebri totum corpus verberibus faede multatam; fecitque iustitiam huius faeditatis caussam quaerentem, & Musicam respondentem, se a Timotheo turpissime illis verberibus confossam. Sane a veteribus multa etiam definita esse traditur iis, qui Musicam violavissent. Sed quid profuit? Posteriorum aetatum homines, optimis neglectis legibus, moribus corruptis pulcherrimum illud genus, cui ob maiestatem antiqui maxime studuerunt, ita omnino repudiaverunt,

ut

ut nullam intervallorum harmonicorum habeant rationem, illudque decus priſtinum e cantilenis prorſus exterminent, diçantque nugatos eſſe, qui de ea aliquid ſenſerint, aut illud Muſicae genus probaverint. Atque hinc factum eſt, ut non ſolum cantilenae ab honeſtis, utilibuſque rebus celebrandis paene deſierint; ſed etiam in eam canendi rationem abſurde declinarint, quae Muſicam in minutiſſima quaſi fragmenta concidit. Antiqui enim ab hac ratione, fractiſque cantilenis, ut Plutarchus, quem ſaepius laudavimus, docet, non ob imperitiam abſtinuerunt, ſed illam reiecerunt, quia indecoram Reip. iudicabant. Muſica namque erat olim modulatio gravis, & ſedata, cum qua verba integra percipiebantur, cui quae hodie uſu recepta eſt, barbara omnino appelletur neceſſe eſt; ſiquidem in ea praeter ſonum, & voces aliquando, nihil auditur, ita ut intelligere quis non valeat, etiamſi attendat quid demum cantetur, quae proinde aures dumtaxat inaniter demulcet ſine aliqua ipſius intellectus oblectatione, ut aves tibi videaris audire, non homines canentes. Quodque magis dolendum eſt, hac graviſſima Muſicae calamitate magis, magiſque in dies increbreſcente, cantuſque facultate in peius ſemper ruente, eam tamen ſingulariter probant, perditiſſimeque amant, ſeu prava conſuetudine, ſeu fucata voluptate decepti plerique hominum; & cantores huiuſmodi, cantatriceſque veluti Numina admirantur, tantum flexis genibus, ac

thuris

thuris suffitu non adorantes, virtutis, ac sapientiae augusto nomine indignissime donant, ingentiaque ipsis praemia, mercedesque incredibiles proponunt, quibus maximopere insolescunt; sed ea nequaquam nostrorum dumtaxat temporum culpa est, auditores; in ipsis Romanis, cum a maiorum suorum continentia, vitaeque integritate descivissent, luxuque paene diffluerent, hanc in effeminatos cantores, comoedosque honoris, & pecuniae vitiosissimam largitatem animadverto. Quandoquidem, ut narrat Macrobius, Roscio mercedem diurnam denarios mille Populus Romanus constituit. Aesopum autem histrionem tantis opibus cumulavit, ut quum luxuriosis sumptibus divitias immensas prodegisset, & in una patina sexcenta absumsisset, ducenties sextertium moriens filio reliquerit. Quoniam vero Musicos histriones antiquorum temporum nominavimus, speciem aliquam Musicae animadvertere non abs re erit, quam mutam veteres appellabant; quae sine sono solis manuum, vultus, pedum gestibus exercebatur; quibus veluti silens cantilena inerat, ita ut populus omnia intelligeret, & mirum in modum oblectaretur actibus in scena intermediis. Qui vero hanc exercebant, Mimi, Pantomimi, & Chironomi dicebantur, ut ex multis scriptoribus, praesertim vero Cassiodoro deprehenditur, qui ad Altinum scribens, haec habet: *Istam Musicae partem veteres nominaverunt mutam, quae quibusdam gestibus facit intelligi, quod lingua,*

aut

aut ſcriptura melius exprimi non poſſet. Sane Demetrius Cynicus cum Mimum, ſive Chironomum quempiam ſpectaret nefarium Martis, & Veneris congreſſum repraeſentantem, exclamaſſe fertur permultum admiratus: *Audio, quae facis, o homo, nec modo video, ſed & mihi videris manibus ipſis loqui*. Ad pleniorem vero harum diſputationum pertractationem exiſtimet fortaſſe aliquis me & Muſicae auctores narrare debuiſſe, quam a luſciniis didiciſſe fama eſt, & Muſicorum inſtrumentorum, quibus ſingulae nationes ſive utuntur, ſive uſae ſunt, varium multiplexque genus, genera item diverſa tonorum, quorum praecipui ſunt Lydius, Phrygius, Dorius, & Mixolydius, quos cantores noſtri *Authenticos* vocant, videlicet primarios, quibus alios quatuor addiderunt *Plagios* dictos, hoc eſt, ex obliquo additos, nec non tria genera modorum, Enharmonicum videlicet, Diatonicum, & Chromaticum, varios inſuper nomos, rhythmos, & alia id genus permulta. Sed quoniam de hiſce omnibus ſcriptores complures copioſe, doctiſſimeque diſſeruerunt, maxime vero omnium ſapientiſſimus Plutarchus, eaque inſuper tam implexa ſunt, ac difficilia, ut qui ſtudiorum iſtorum abſcondita penetralia diutiſſimo labore non pervaſerit, mente aſſequi minime valeat, mihi omittenda eſſe ſum arbitratus. Duo tantum attingam vulgo non facile obvia, neque cognita ſatis multis, nempe Notarum Muſicarum apud Graecos valde ingentem fuiſſe

numerum, cum pro Notis uterentur ipsis literis modo rectis, modo inversis, modo obliquis, uno verbo multifariam locatis, & coaptatis; Musicaeque tempus non manus, quemadmodum nos, sed pedis ictu fere metiri veteres consuesse, ictumque illum, qui duas in partes dissindebatur, in aëre inceptum contra quam nos facimus, humi quievisse, & ex duabus partibus illis, alteram θέσιν, scilicet *elevationem*, alteram ἄρσιν, nempe *demissionem* esse appellatam. Quod vero pede, dum canebant, icerentur versus, hinc pedibus constare dicti sunt; & eorum metiendorum actum Grammatici dixere scansionem. Dionysius quidem, ut e Suida constat, Musicae historiam sex, & triginta libris distinctam conscripserat, librosque duos, & viginti Musicarum institutionum, multaque ediderat a se elucubrata Musicae opera; quae omnia maxime dolemus iniuria temporum intercidisse: in iis siquidem antiquae Graecorum Musicae bonum specimen haberemus, cuius nunc ne vestigium quidem, quod sciam ullum superest; nisi quod doctissimus Burettus in dissertatione quapiam Gallice conscripta a me nuper lecta tradit quatuor Graecas cantiones cum antiquis Notis Musicis a se esse repertas, tres nimirum hymnos in Calliopen, Apollinem, & Nemesim, uniusque Pindaricae Odae principium, quem certe ex antiquitate thesaurum pretiosissimum, atque inaestimabilem nemo non dixerit.

DIS-

DISSERTATIO XXV.

An Musica curentur morbi.

SYNOPSIS.

DUO aegrotationum genera; unum animi, alterum corporis. Musice morbo animi mederi potest. Saulis exemplum. Testimonia Asclepiadis, & Pythagoricorum. Timothei, Terprandri, Empedoclis, & Xenocratis fidium mirabiles effectus. Theophrasti aliud testimonium. Cur veterum Musice mirabiliores effectus produceret. Etiam modo vehementiores animi motus aliquando ciet in animis Musice. Tria exempla. Excantationes vulnerum ex Galeno, atque Apollonio. Morbos, qui a spirituum turbatione non enascuntur, curari Musica aegre concedendum. Fabulosae quaedam curationes morborum per Musicen. Curatio adhibita demorsis a Tarantula in Apulia fuse narratur, & explicatur. Theophrastus Eressius simile quid narrat de quarumdam viperarum morsibus. Germanicus morbus per Musicen similiter curatus. Disputationis anacephalaeosis.

NArrat Homerus Odysseae libro decimo nono filios Autholyci fluentem e vulnere Ulyssis sanguinem inhibuisse carminum cantu.

Ὠτειλὴν δ' ὀδυσσῆος ἀμύμονος ἀντιθέοιο
Δῆσαν ἐπισταμένως, ἐπαοιδῇ δ' αἷμα κελαινὸν
Εσχεθον. ——————————

Divini ſcite religarunt vulnus Ulyſſis,
Et cantu nigri fluxum tenuere cruoris.

Hunc Homeri locum offendenti, bona mihi visa est offerri occasio quaestionem illam excutiendi, utrum Musica, & cantu curentur revera morbi. Argumentum sane non prorsus novum affero. Neque tamen putate me inutiliter, ac putide illud pertractaturum locum hunc conscendisse. Nam qua utiliora scitu seligendo, qua de iis quae ab aliis tradita sunt, iudicium ferendo, qua nova nonnulla adiiciendo, faciam ut me actum non egisse, & ferculum eruditioni vestrae non insuave praebuisse confiteamini. Duo aegrotationum genera distinguere liceat, auditores, unum earum, quae animum magis afficiunt, quam corpus; alterum earum, quae totae corpori adhaerentes vix animum tangunt. Constat enim aegrotante animo non semper aegrotare similiter corpus, nec vicissim aegrotante corpore necessarie aegrotare animum; etsi vix fieri posse credimus ut morbus corporis aliquatenus ad animum non pertineat, multoqne magis morbus animi ad corpus propter intimam utriusque consensionem. Equidem aegrotanti animo Musicen mederi posse facile putem. Multum enim in animum valet, in eoque diversos motus mirum in modum cie-

re

re solet; furentem compescere, moerentem solari, erigere, recreare, aliaque multa praestare. Cuius rei testis statim occurrit Saul, cuius aegro animo curationem citharae cantu mirificam David adhibebat. Neque enim Daemonum opera procuratum, sed ex sanguinis aut spirituum turbatione, ac tumultu morbum illum animi, furoremque naturaliter excitatum non vulgares interpretes arbitrantur. Ignotum nemini censeo, quid in homine huiusmodi morbus Graecis, μανία appellatus valeat, & quam misere eo laborantes torqueantur, quo aestu corripiantur, quam incondite iactentur, quibus furiis exagitentur. Facile igitur intelligimus laetitiam atque exultantiam, & musica instrumenta aptissima esse, quibus sua temperies, ac motus aequalis, naturalisque spiritibus ac sanguini restituatur, sublataque procella animus ad se redeat. Neque vero me fugit sacras Literas testari spiritum nequam immissum a Domino exagitasse Saulem (1. *Reg.* 16. 14.) Sed non semel id faciunt sacrae Literae, ut Deo effectus tribuant, qui rei indolem quampiam praeseferunt naturae sive leges, sive vires supergredientis, & e caussis occultis, obscurisque petuntur. Malum illud exaugebat utique naturale viri temperamentum; numquam enim non se prodebat suspiciosum, diffidentem, pronum ad vindictam, saevum, violentum; quae sane omnia proclivitatem ad morbum illum, cui se totum permiserat, indicant, ac demonstrant. Criminis autem

con-

conscientia, quae intus latrabat, minae Samuelis, perpetuus timor, ne spolietur regno, & ad privatam conditionem redigatur, vel neci tradatur ab aemulo, vim morbi promovent, amplificantque. Accedit etiam Ioannis Chrysostomi auctoritas, qui de Saulis morbo agens μανίαν & ipse appellat, videturque solamen illi a Davide musicis fidibus allatum eius peritiae acceptum referre, non divino miraculo. Haec autem de Saule a nobis hactenus disputata e doctissimo Calmetio ferme delibavimus. Ab eius tantummodo doctrina in eo descivimus, quod morbum Saulis ex atrae bilis accensione, aliisque humoribus perturbatis agnoscit, nos vero ex violenta spirituum sive in nervis, sive in fibris conditorum perturbatione. Eam siquidem doctrinam veterum recentiores philosophi ac medici iam respuerunt, & celebrato illi (si ita loqui fas est) humorum quaternioni vale dixerunt. Asclepiades vero medicus phreneticos, mente imminuta, & valetudine animi affectos nulla re magis quam symphonia & vocum concentu resipiscere, & sanitati restitui censuit. Pytagorici itidem cum violento animi aestu vel se, vel alios agi intelligerent tibiae vel citharae sonitu intimum dissidium compescere consueverunt. Pythagoram, ait Quintilianus, accepimus concitatos ad vim pudicae domui afferendam iuvenes, iussa mutare in spondaeum modos tibicina, composuisse. Quid de Timotheo celebri citharoedo, qui tanta arte & facili-

cilitate animum ciebat (quod etiam superiore disputatione notabamus) ut quondam canente illo Magnus Alexander ad arma procurreret, quod me legere memini & apud Plutarchum, & M. Basilium? Quid de Terprandro lyram pulsante & seditionem Lacedaemonum compescente? Quid de Empedocle Pythagorae discipulo, qui adolescentem ira furentem & stricto iam gladio necem alteri inferentem adeo opportune pompteque citharae cantu mitigavit, ut ne iniuriam urgeret impedierit. Sed & Xenocrates fertur actos in furorem homines sanitati hac eadem arte restituisse. Quamobrem nemini mirum esse debet, si Theophrastus musicos modos esse tradit praesentissimum pluribus morbis remedium. Sed si tanta, inquitis, Musicae in animos virtus, cur non agit etiam modo in animis nostris, quae olim in veterum animis agebat? Multa praesto mihi sunt, quibus obiectioni vestrae respondeam, auditores; afferam nonnulla. Quis scit, an veteres magis quam nos Musica sint delectati, sive quod rarius audirent, sive quod magis, quam nostra, animos, mentesque percelleret? Veterum siquidem Musica gravior erat, & robustior; nostra autem levior, & fractior, atque in minutissimas particulas ultra quam credi posset, concisa, a qua componendi ratione veteres, ut docet Plutarchus, non quia nescirent, sed quia minus flexanimam censerent, prudentes abstinuerunt. Possem etiam dicere cum Calmetio, quod fortasse nos hodie maiori studio in

in animi nostri motus vigilamus, nosque minus dolore & gaudio rapi sinimus, quam veteres paterentur, ac quam maturrime consuescimus externos corporis gestus animi indices occultare, & moderari. Sed quia rationem hanc falsam arbitramur, missam facimus. Quamdiu autem miracula illa Musices in antiquitate celebrata nos teneant, fidemque omnem superare videantur? Etiam modo vehementiores motus aliquando Musica ciet in animis. Equidem virum novi rei musicae peritissimum, qui modulationes quasdam, quibus canorae recitationis ratio exprimitur ab Antonio Cestio iampridem compositas, canere numquam potest, quin fleat. Est alius etiam amicus meus, qui sanguinem ruptis ramicibus (dicam Plautine) sputaverat; post aliquot dies adfuit cantor, prope lectum, ubi ad recipiendas vires adhuc iacebat, & modulationibus quibusdam, quibus ille quam maxime delectabatur, eius aegritudinem levabat. Tanta autem spirituum commotio facta est prae voluptate, quam ex illo cantu capiebat, ut vulnus, quod in pectore coaluerat, denuo hiaverit, sanguisque per os fontis instar eruperit, ita ut vita periclitans Sacerdotem animae curatorem accersiverit; etsi postea propitio Deo revaluerit, & nunc integris viribus Medicinae faciendae (qua complures annos bonae valetudini Ioannis Gastonis Magni Etruriae Ducis consuluit) ac nobilissimo Museo suo amplificando multa cum laude omnem curam impendat.

Quid

Quid plura? vos ipsi memorare potestis, quid in theatro huius urbis duobus ab hinc annis acciderit, nam ipse non aderam. Nonne canente illic egregio cantore nescio quo evirato, suavissimamque, ac liquidissimam vocem celerrime crispante, & concidente, Anglus quidam tam vehementi voluptate percitus est, ut e forulo, ubi ad spectandam fabulam considebat, repente surrexerit, & in medium theatrum tum pileum, tum comam fictitiam sui impos, ac insanienti similis proiecerit, parumque abfuerit, quin seipsum quoque praecipitem daret, nisi ab iis, qui prope aderant, opportune cohiberetur? Cum igitur Musicae tum veteri, tum recentiori plus minus virtus sit sive ad excitandos, sive componendos animi motus, virtute etiam pollere ad morbos animi quandoque curandos ex iis, quae hactenus disputavimus, satis superque ostendisse me puto. Restat igitur ut de morbis corporis breviter disseramus. Agit quidem Galenus de Musica vel excantationibus, quarum usus est ad vulnera obducenda, affirmatque Apollonius sua adhuc aetate apud Thebanos id remedii genus adhiberi consuesse; quamobrem verisimile est quod praedicto loco narrat Homerus in curatione vulneris, quod Ulyssi inflictum est, carminum cantum fuisse adhibitum. Equidem novi putasse Clericum, cum ea carmina super vulnera decantarentur, non ab arte Musica, sed magica curationem expectasse superstitiosos homines, cui non repugno; vix enim

& ipse in animum induco, ut credam Musicae ad obducenda vulnera virtutem inesse, illosque corporis morbos sanandos, qui non a spirituum tumultu, sive sanguinis turbatione enascuntur, ut supra declaravimus; tunc enim fidem facit ipsa ratio id fieri posse, sed ceteris corporis morbis, qui non inde ortum habent, nulla evincit ratio Musicen posse curationem afferre; nisi fortasse vulneratae fibrae, tunicaeque sono aliquando contrahantur, vulnusque obducatur, quod non ita facile factu est. Nihilominus Thaletem Cretensem sorte quadam a Pythio edita adiisse Lacedaemonios, eosque a pestilentia ope Musices liberasse tradit Pratinas apud Plutarchum. Ismenias vero Thebanus Antigenidae discipulus plures Boeotiorum ischiadicos, & dolore coxendicum laborantes tibiae cantu bonae valetudini restituisse dicitur (*Boët. l. 1. de Mus.*) Theophrastus etiam ischiadicos sanos fieri scribit, si more Phrygio harmoniam aliquis indigena illis accinerit (*Athen. l. 14. c. 10.*) Quamvis autem pleraque haec fabulis accensenda sint (nisi quis ad animi solatium referat, qui dum Musica oblectatione tenetur vim illorum morborum minus sentiat) nullo tamen modo licet ambigere de Musicae curatione, quam phalangio illo percussis, qui *Tarantula* appellatus est, in Campania, atque Apulia adhibent. Eam siquidem scriptores celeberrimi, & oculati testes affirmant fide dignissimi. Hic autem obiter notetur *Tarantulam* a Tarento urbe nuncu-

pari,

pari, in cuius agro maxime gignitur. Ipsissimam huiusce rei narrationem plane non inelegantem, quam scribit Alexander ab Alexandro afferam (*Gen. dier. l.* 2. *c.* 17.) Eam siquidem verissimam puto, quod optime cum doctrina Georgii Ballivii convenire comperi, cuius de hac re medicam dissertationem studiose perlegi. Cum per Apuliae campos fertilissimos, inquit Alexander, ubi hoc malum peculiare existit, sub cane iter faceremus, undique oppida & vici tympanis, fistulis, aut tibiis circumsonabant. Cuius rei caussam nobis quaerentibus relatum est, Tarantulae morbo affectos undique per oppida curari. Cumque eius rei gratia in agrum quemdam diverteremus, invenimus adolescentem morbo eiusmodi affectum, qui veluti repentino furore ictus, & mente abalienatus, corporis motu non indecore, & manuum, pedumque gestibus ad tympanum psallebat non inconcinniter; utque vehementius modos acciperet, quasi illo pulsu demulceri animus, & leniri videretur, sensim, & placide aures tympano admovere; mox manus, caput, & pedes crebro motu concutere, & demum se in saltum attollere videbamus. Quae res cum ludo & risu prorsus digna visa foret, interim is, qui tympanum pulsabat, sonitu parumper intermisso pausam fecit. Atque illum morbo affectum, ubi praecentio illa quievit, veluti attonitum, stupentique similem repente animo linqui, & omni sensu destitui cernimus. Rursus resumpto tym-

pano, ubi primum modulos audivit, pristinas illum vires resumere, & acrius in choreas insurgere spectabamus. Creditum est, quod a vero non abhorret, vim illam veneni virulento morsu, & sanie conceptam harmonia, & vocum concentu per totum corpus diffundi, atque inde fato nescio quo dilabi atque exinaniri. Hactenus Alexander. Quod autem in hac narratione maiorem mirabilitatem facit, illud est, quod apud memoratum Ballivium legi, nempe non omnes eodem sive modulamine, sive instrumento delectari, & ad saltandum cieri, sed quemadmodum Tarantulae diversae magnitudinis sunt, coloris, & virulentiae, ita earum morsibus laesi a diversis sonorum generibus percelluntur, diversisque instrumentis, alii scilicet fistula, alii tympano parvo, cythara, lyra, cymbalo, aliisque. Inde fit, ut quamvis citharoedi tria vel quatuor diversa sonorum genera efformaverint, ab iis tamen tarantulae veneno infecti ne minimum quidem ad saltationem moveantur, dum vero novum aliud efformant sibi accommodatius, repente ad illud suspirare, & vehementer saltare occipiunt. Hoc unum tamen verum est, virulentia illa laborantes, licet suo quisque indigeat sono, omnes tamen velocissima sonorum modulamina desiderare, quam sonorum velocitatem vulgus illud *tarantellam* sermone vernaculo nuncupat. Cuius rei citharoedi non ignari facile muliercularum fucum solent deprehendere; nam si viderint mulierem ad quos-

quoſcumque ſonorum concentus ſive veloces, ſive tardos, & ſimiles alios ſtatim, imo & indiſcriminatim ſaltare, eam non eſſe a tarantula demorſam ſtatuunt; quod deinde ipſa etiam evincitur experientia. Iam vero meditanti mihi quomodo muſici inſtrumenti pulſatio tam mirificam virulentiae illius curationem praeſtet, eadem ferme ſuccurrit ratio, quam ſuperiori parte afferebamus, videlicet fibras virulentia imbutas cieri a ſono, inde motum gigni, viruſque in illo motu diſſipari, ac per ſudorem e toto corpore emanantem egeri, ita tamen ut ſonus ſingulorum aegrotantium fibris, ac ſingularum tarantularum veneno attemperatus eſſe debeat, quo motum in eis efficere valeat, atque hinc ſonorum diverſitatem iuxta aegrotantium diverſitatem requiri. Quod igitur Theophraſtus Ereſſius memoriae prodidit quarumdam viperarum morſibus cantus tibiarum ac fidicinum, atque alia organa artis Muſicae modulate adhibita aptiſſime mederi, ſimili fortaſſe ratione explicari poſſit. Quaedam item inſania e ſanguinis vitio ortum trahens in Germania olim frequens fuit, quem morbum a Sancto Vito immiſſum ſuperſtitioſa plebs credebat; bellico autem tympano, & fiſtula non tam curabatur, quam efferebatur, adeo ut miſeri homines eo correpti ſupra naturales vires ſaltando atque exiliendo per aliquot dies ſine ulla intermiſſione viros etiam fortiſſimos defatigarent, & quamvis viribus laſſi conciderent, linteis tamen in ſublime excuteren-

rentur, quod quies ipſa periculoſa eſſet; nec prius hic furor ceſſaret, quam partim labore conſumeretur, partim ardore exhauriretur morbi materies. Sed iam vela contrahamus, & ſumma diſputationis capita perſtringamus. Morbos animi, quos definivimus, aliquatenus Muſica curari poſſe contendimus, dum tamen ad canoras impreſſiones recipiendas animus ſit accommodatus. Sunt enim aliquorum animi ita ad harmonia alieni, ut nullo modulationis ſenſu afficiantur. Quantum ad morbos corporis, vulnera obduci cantionibus vel fabuloſum, vel magicum credimus. Tarantulae virus, aliudque ſimile, vel inſaniam illam Germanicam huiuſmodi eſſe, ut concentu, ſonituque in motum cieatur, & per illum motum abſumatur, atque evaneſcat, facile admittimus.

DIS-

DISSERTATIO XXVI.

De Diis.

S Y N O P S I S.

HEsiodi, atque Homeri apud inferos poenae. Uterque a multis reprehensus, quod impie de Diis senserit. Eius carmina multis in locis non citra allegoricum sensum accipienda sunt. Etiam sacrae Paginae multa docent per ambages, & aenigmata. Quamquam ethnicorum theologia prava est, ac vitiosa, non tamen culpandus Homerus, perinde quasi primus invexerit. Aetatis suae theologiam expressit. Haud raro de Divinitate rectissime sentit. Homeri nulla satietas. Hoc de Diis argumentum trifariam distributum.

QUod impie scripserint de Diis duo praeclarissimi totius antiquitatis Vates Homerus, atque Hesiodus, poenas eo nomine apud inferos dare gravissimas, Laërtius & Suidas testatum reliquerunt. Nam Hesiodi anima columnae aereae arctissime alligata magnos eiulatus emittere, alterius vero a serpentibus cincta similem in modum gemere confingitur. In primis vero si Sexto Empyrico credimus, propter indignas fabulas, quas de Diis commenti sunt, eos perstrinxit Xenophanes.

nes. Ab Athenienſibus vero ob eamdem fortaſſe cauſſam multatum Homerum tamquam inſanientem quinquaginta drachmis tradit Heraclides. Heraclitus vero Philoſophus Homerum affirmabat dignum, qui ex certaminibus eiiceretur, & colaphis caederetur. Quid vero Plato? Nonne cum in libris de Legibus teſtatus eſſet, ſe fabulas illas, & commenta utpote Diis indecora improbare, in tertio deinde reipublicae libro ex urbe ſua Homerum abire iubet, & aliorſum ablegat, quamquam honoris cauſſa unguentis delibutum, lanaque Dei inſtar coronatum? Nonnullos enim alios praetereo tum ex antiquis, tum ex recentioribus, qui acriter ob eam rem vatem noſtrum reprehendunt, minuſque benevolo animo proſequuntur. Profecto, Auditores, Homericas Deorum fabulas primo aſpectu intuenti, & reprehenſione dignus, quod eas enarraverit, videatur, & ſupplicio. Cum primum Iliados librum vobis olim explicandum ſuſcepimus, locus ſtatim, ſi meminiſtis, occurrit veritatis huiuſce teſtis admodum luculentus, videlicet quod in iis, quae ad Deos pertinent, Homerus quam audaciſſime ſit verſatus. Cum enim animadvertiſſet Iuno Iovem promiſiſſe Thetidi ad gravem Achillis filii ſui dolorem levandum, inflictumque animo vulnus ob acceptam ab Agamemnone iniuriam leniendum ſe facturum, ut Graeci afficerentur clade, donec a pugna abeſſet Achilles, ipſa Iuno, quae acerbiſſimo odio Troianos inſequebatur, & quam citiſſime a Graecis profligatos,

gatos, everſoſque funditus videre cupiebat, cum Iove graviter iurgatur, quod huiuſcemodi rem ſe praeſtiturum Deae pollicitus eſſet, eoque inſolentiae altercando progreditur, ut iratus Iupiter, niſi linguam inhibeat, eiuſque voluntati ſe ſubmittat, manus illi (quod etiam alias feciſſe commemorat) ſe ſe iniecturum comminetur. Quid indignius, quid turpius, exclamant iſti, de Diis excogitari, fingique umquam potuit? Quoniam igitur ſuperioribus diſputationibus, cum multa alia, quae in Homero reprehendebantur, tum praeſertim Heroas defendimus, multaque eſſe oſtendimus, quae legentes offendant, vel quod antiquitatis ſint ignari vel quod interpretes perperam verterint, planeque ridiculum, atque indiſertum per ſummam iniuriam tam inſignem Vatem effecerint; ſentio eo iam me deveniſſe, ubi ab iis criminationibus vindicare oporteat, quas in eum plerique congerunt, quod Deos paene ludibrio habuerit, & Deorum fabulas, quae piorum aures graviter laedant, homo impius ſuis carminibus ingeſſerit. Equidem cum Heraclide Pontico fateor, auditores, laeſae contemptaeque Deorum Maieſtatis reum fuiſſe Homerum, prorſuſque impium, ſi non aliud dixit, aliud ſenſit, ſcriptaque ipſius in utraque poëſi ſacrilega eſſe, & impugnante Deos vecordia paſſim furere. Quamobrem ſi quis citra contemplationem, & allegoricum ſenſum eius carmina accipiat, non alius utique fuerit Homerus, quam Salmoneus;

& Tantalus intemperantia linguae, qui morbus est turpissimus, laborans. Atqui non ita res se se habet; nam Homeri locis bene multis allegoria medendum censuerunt praeter Heraclidem quem modo citabamus, & Plotinus philosophus summus, & Porphyrius, & Proclus acutissimi homines, & Macrobius, & Eustathius, & Stoici omnes teste Cicerone de natura Deorum. Multique praeterea sapientes viri hanc sententiam approbarunt, ut prudenter non amplius tamquam inepta reiici posse videatur. Allegoria siquidem poëtae veritatem saepe abdere rati sunt, ne vulgi oculis conspecta vilesceret, ob eamque caussam quaedam fabulae, quae impiae extimo in cortice appareant, ob significationem intus latentem, Deorum Maiestatem minime dedecent, quod his non eorum vitia, sed naturae opera exprimantur. Quo fit ut huiusmodi fabulis & imperiti gaudeant, & sapientes, nam imperitos fabulosa narratio, sapientes fabulis inclusa veritas voluptate afficit. Annon & sacrae Literae sermonis involucris usae sunt, & videntur hoc orationis genere abundare? Quot, & quanta, Dii boni! per ambages, & aenigmata passim docent? Sane Iosephus opus promiserat, si longiorem sibi Deus concessisset aetatem, quo Mosaicorum librorum non infrequentes allegorias erat explanaturus (*Antiq. Iud. l. 1. in prooem.*) Atque huc respicere visus est Danthes noster (*Par. c.* 4.) poëta & ipse maximus, ubi sacras Paginas ait humanae imbecil-

becillitati orationem saepe accommodare, dumque manus, pedesque Deo attribuunt, & Gabrielem, Michaëlem, illumque alium, qui sanitati aegrum Tobiam restituit, humano vultu spectandos exhibent; aliud intelligere, atque innuere velle. Enimvero Philosophi quoque, quos nuda, nullisque coloribus fucata veritas magis decet, ab hoc docendi genere quandoque non abhorruerunt, & vel ipse Plato, qui Homerum reprehendit, allegorias, fabulasque, ubi etiam de Diis egit, eloquenter est persecutus, ut peculiari dissertatione planum fecimus. Quanto igitur magis poëtis id conveniat, quibus philosophari non nisi occulte, & quasi aliud agentibus licet? Hinc igitur apparebit, cur Numinibus tribuant affectiones ab illa divina, immortalique natura abhorrentes; cur facta fingant Deorum, quae turpe sit hominibus non omnino perditis attribuere. Non enim haec Numinum peccata, sed naturae affectiones, non adulteria, contentiones, irae, libidines, sed elementorum pugnae, rerum mixtura, desideria, naturae debent intelligi. Quamquam vero hisce divinandis allegoriis nimis intemperanter quidam indulgeant, nullumque finem faciant eas ad fastidium lectoribus obtrudendi, nonnullasque excogitasse videantur, quae imaginariae prorsus sint, futiles, ac violenter extortae, adsunt tamen aliae plurimae, quae tam manifestis indiciis se se produnt, ut nisi cum pervicacia refelli non possint. Hasce igitur con-

ſiderandas vobis offeremus, auditores, ubi opportune, atque ordine ſuis in locis ſingulas excutiemus; in praeſentia vero ſatis eſto pauca haec generatim indicaſſe. Illud autem palam omnibus factum volo, defendenti mihi Homerum in iis, quae de Diis enarravit, haud quaquam propoſitum eſſe, ut ethnicorum Theologiam excuſem, aut protegam, quam pravam eſſe, ac vitioſam ultro damus, & fatemur, ut proinde recte, & laudabiliter fecerint tot ſapientiſſimi viri, qui ad eam refutandam ſtrenue operam ſuam contulerunt, nimirum Athanaſius contra Gentes, Gregorius Nazianzenus duabus acerrimis in Imperatorem Iulianum actionibus; Euſebius in eruditiſſimis praeparationis Evangelicae Libris, Arnobius ſimiliter adverſus Gentes, Lactantius de vero cultu, caeterique quam plurimi. Itaque falſam, inanem, ſuperſtitioſam, criminoſam ethnicorum Theologiam nos quoque damnamus, & improbamus quam maxime. Verumtamen contendimus reprehendendum Homerum non eſſe, perinde quaſi primus ipſe fabellas Deorum, quas commemorat, effinxerit; quod certe maxime abhorret a vero. Quapropter Ciceroni, qui Homerum habet veluti earum fabularum authorem, nequaquam aſſentimur, inquit enim (*l.* 1. *Tuſcul.*) *Fingebat haec Homerus & humana tranſtulit ad Deos; divina mallem ad nos*. Non eas fabulas primus Homerus confinxit, confictas reperit ante ſe. De Diis ſiquidem ea in medium attulit, quae

antea

antea Orpheus, & Musaeus evulgaverant, quaeque evulgavit Hesiodus in theogonia Homero ipsi ferme coaevus; ita ut quemadmodum testatus est Aristoteles, opiniones, quae tunc apud omnes vigebant, doctrinamque vulgo acceptam, uno verbo aetatis suae theologiam suis in carminibus expresserit. Neque vero aliter facere sibi licuit, dum gentis suae laudem, & comprobationem aucupabatur. Nihilominus ubi meliorem mentis suae ductum secutus est, nequaquam philosophis prudentioribus concedit de Divinitate differens, & quandoque, paene dixerim, ut Christianus Theologus de divino Numine recte sentit. Illum sane ethnicorum errorum tenebrae obvolvebant, sed has transversas tenebras fulgurans identidem veritatis radius permeabat, eiusque mentem veri Numinis luce collustrabat. Neque enim existimandum est, qua erat ingenii perspicacia, ac dexteritate, illius theologiae sordes, & dedecora non agnovisse, & ut prorsus absurdam secreto mentis iudicio eam minime respuisse, aspernatumque esse; sed quoniam poëtam agebat, qui eo maxime collimat, ut lectorem ubique oblectatione demulceat, imagines illas, & fabellas adhibuit, quae vulgo praesertim arriderent, voluptatique essent; quia vero simul etiam docendi finis illi propositus erat, verisimile est utile dulci commiscendo, non contemnenda monita sub illis fabulis abdidisse. Iniquior autem sis, qui a poëtis exigas, ut res aperte, & sine ullo velamine tradant,

que-

quemadmodum legumlatores, philosophi, atque oratores; idem enim erit, ac poëtam e gradu suo deturbare, & ad aliam agendam personam ridicule impellere. Iam vero, quae leviter, ac strictim de Diis Homericis modo attigimus, aliis, atque aliis disputationibus fusius deinde explicabimus, resque singulas quam poterimus maxima ordinis perspicuitate digeremus. Dabimus enim tamquam sub unum conspectum quidquid in multis, variisque in locis de Numinibus sparsim disseruit. Vestris enim commodis inserviens, ornatissimi adolescentes, ea omnia transacti anni autumnalibus feriis ex Iliade studiose deprompsi.

Romani belli scriptorem, maxime Lolli,
Dum tu declamas Romae, Praeneste relegi;

ad amicum scribit Horatius (*l.* 1. *ep.* 2.) Sed ego contra, adolescentes, dum vos ruris otio fruebamini, commoratus in urbe, domique abditus, a capite ad calcem Iliadem revolvi. Etsi autem non multum intercesserat temporis, ex quo iterum similiter evolveram, tantam nihilominus cepi animo voluptatem, ut vestra ruris otia, ac delicias vobis non inviderem. Habet enim hoc peculiare Homeri poësis, ut vel centies, vel millies repetita placeat, ne dum dicam decies. Nam quemadmodum solis luce numquam explemur, sed suavissimus eius conspectus perenniter nos recreat, suique fastidium numquam gignit; sic divina Homeri carmina, ubi se-

ſemel quis deguſtaverit, iterum, ac ſaepius avidius repetuntur, numquamque dulcedine ſua exaturant, ſed novas ſemper delicias, novamque afferunt voluptatem, ut eorum amor, & deſiderium ad terminum uſque vitae protrahatur, vireſque acquirat eundo. Πλησμονὴ ἁπάντων, *Omnium ſatietas*, tamquam e tripode ait Iſocrates (*Or. ad Demon.*) Sed ne mendacii effatum illud coarguatur, Homerum excipe, cuius nulla umquam ſatietas eſt. Quam bene Homeri carminibus, velut aquis e puriſſimo, ſplendidiſſimoque fonte manantibus Ovidii verſiculum illum accommodes (*l.* 1. *Faſt.*)

Quo plus ſunt potae, plus ſitiuntur aquae!

Eia agite, optimi iuvenes, ad has aquas omni melle dulciores, & vel ipſi Deorum nectari conferendas properate. Ad eas linguae Graecae praeſidio hauriendas vos provocamus, atque invitamus. Diuturno, atque improbo labore ſatagite, ut non extremis tantummodo labris madidi, ſed poculis capacioribus proluti, poſſitis & ipſi talium deliciarum intimo ſenſu affici, eaque voluptate, qua nulla in literis plenior, & iucundior, large perfundi; certo enim ſcio me tunc vos meorum dictorum diſertiſſimos teſtes habiturum. Totum vero de Diis argumentum hocce trifariam partiri utile ducimus. Quoties enim de Diis ſermonem habet Homerus, vel de rebus naturalibus ſub allegoriarum ambagibus diſſerit, vel documenta ad mores pertinen-

tinentia tradit, vel serio theologum agit. Ad haec tria capita quidquid dicturi sumus facile redigemus, & publicam hanc materiem eo, quem proposuimus, ordine adhuc a nemine pertractatam (nisi quod ita pertractari posse animadvertit immortalis Daceria) privati iuris nostri facere enitemur. Quamquam enim innumeros accepimus, qui Homerum prolixis commentariis, notisque doctissimis illustraverint, quod tamen campus iste fertilissimus tam late pateat, omnigenaeque doctrinae messem copiosissimam ferat, mirandum non est non totam omnino a maioribus esse occupatam, & multa adhuc esse, quae eorum industriam effugerint, ut proinde liceat etiam posteris in semper florentem Homeri poësin novas parere lucubrationes. Multum igitur restat adhuc operis, quemadmodum aiebat Seneca, multumque restabit, nec ulli nato post mille secula praecludetur occasio aliquid adiiciendi. Ut autem quae sumus polliciti, rite, atque utiliter exequamur, patientiam hanc vestram, humanitatemque singularem ut nobis etiam in posterum exhibere non desistatis, enixe petimus, atque obsecramus, ornatissimi audirotes. Hac enim & diligentiam nostram non parum extimulari, laboremque levari probe sentimus; ut acceptum referri profecto debeat non magis solertiae nostrae, quam vestro in nos studio, si quid umquam boni in hisce Homericis disputationibus tenuitas ingenii nostri vel hactenus edidit, vel deinceps est editura.

DIS-

DISSERTATIO XXVII.

De Physicis allegoriis in Deorum fabulis abditis.

SYNOPSIS.

QUid sentiant Metrodorus Lampsacenus, & Ioannes Spondanus de Homericis allegoriis. De Iunone duas incudes pedibus aptas gestante, & e nubibus dependente, aureo vinculo manibus revinctis. De tribus Diis fratribus, Orbis imperium trifariam dispertitum accipientibus. De Diis proeliantibus, qui bini bini manus conserere a poëta confinguntur. De Diis omnibus ad Concilium in Iovis aedibus habitum convenientibus praeter unum Oceanum. De Nocte Deorum vetustissima. De Vulcani adversus Scamandrum pugna, Iunone ventos & procellas excitante. De Iovis gaudio pugnantibus invicem Diis. De Plutonis trepidatione furente bello. De Achillis equo loquente. De Furiis.

COntrarias plane sententias, & adversis frontibus pugnantes defendisse comperimus apud Cl. Fabricium (*Bibl. Gr. T.* 1. *pag.* 349.) Metrodorum Lampsacenum, & Ioannem Spondanum in Homeri com-

mentariis passim ; quorum alter omnia apud Homerum ad allegorias detorquet, eiusque generis allegorias, quibus naturae res, quas Graeci φυσικὰς appellant, latenter indicentur ; alter vero adeo allegorias in eo nullas agnoscit, ut illos irrideat, qui eas astruunt, & confingunt. Liceatne medium inter duos venire, & quod sentio apud vos, auditores ornatissimi, libere loqui ?

Dum vitant stulti vitia in contraria currunt.

Insanire quidem Lampsacenum nemini dubium est, qui recte sentiat. Quis enim inducat in animum totam Homeri poësin perpetuam esse rerum Physicarum allegoriam ? Quanto, Dii boni ! ingenii labore, quantaque vi opus est, ut ad unum illum allegoricum tenorem totus Homerus vel reluctans adigatur? Spondanus item & ipse desipit, dum ut supra ceteros sapere videatur, ab Homero allegorias omnes amandare instituit. Nonnullae enim allegoriae ita manifestis indiciis sese produnt, ut qui eas adesse deneget, perinde faciat, ac si deneget clarere solem. Nobis igitur media insistendum esse via duximus, ut neque totum allegoriis scatere Homerum cum Lampsaceno affirmemus, neque eas omnino cum Spondano contemnamus. Eas nimirum allegorias recipimus, quae sapientum virorum iudicio comprobantur ; e quibus in praesentia eas solummodo seligimus, quae pertinent

tinent ad Deos ; cum enim argumentum de Diis complurium disputationum consortione pertractandum susceperimus, si ad alias, quam de Diis, allegorias perpendendas evagaremur, cancellos, quos ipsi nobis circumdedimus, egredi videremur. Hodierno autem sermone nonnullas explanabimus, quibus naturae opera designantur. Et ne longioribus verbis rem protrahamus, statim initio considerandum id vobis proponimus, auditores, quod de Iunone meminit Vates. Graviter enim ferens Iupiter, quod sibi fucum fecisset Iuno, ira excanduit, plenisque minarum verbis sic illam affatur (*Il. l.* 15.) Callida, & fraudulenta Dea, quod plane voluisti, malis technis assecuta es, nimirum ut Hectorem extra pugnam faceres, eiusque copias in fugam verteres. Vix autem mihi tempero, quin meritas perniciosi consilii huius, factique detestabilis a te poenas exigam. An tibi excidit, te alias duabus incudibus ad pedes aptis manibusque aureo vinculo, quod abrumpi nequibat, revinctis, diu ex aethere, nubibusque sublimem dependisse ; Deosque te circumstantes, ut absolutam dimitterent, conatos esse, neque tamen potuisse ? Ecquam igitur sub hac fabula significationem, quae nos erudiret, latere voluisse Homerus credendus est, auditores ? Aëris naturam indicatam ab eo esse cum sapientissimo interprete Eustathio putamus. Itaque Iuno aër est; duas habet pedibus appensas incudes, duo videlicet elementa, terram, & aquam ; aurea vin-

cula manus vincientia aether est, atque ignis in superiori regione ex aliquorum sententia tamquam in sede sibi naturali conquiescens. Illa autem crassiora elementa duo incudum imago quam optime repraesentat, ut ostendatur in hisce elementis artes ferme, atque opera sua homines exercere. Verisimile quidem est aliquod Iunonis simulacrum extitisse, quod eas incudes pedibus haberet appensas, manibus vinculo religatis. Eustathius autem meminit a quibusdam se accepisse geographis, duo adhuc se vivo ingentia saxa multa cum religione Troiae asservari, quae gentes illae ipsamet esse, quae Iunonis pedibus olim fuerant appensa stulte existimabant. Neque vero huic absimlis est altera de tribus fratribus allegorica fabula, Iove, Neptuno, ac Plutone Saturni ex Rhea filiis (*Il. l.* 15.) inter quos orbis imperium trifariam est dispertitum, ita ut Iovi coelum, Neptuno maria, inferi Plutoni contigerint, Olympum vero, ac terras haberent communes. Docet enim haec fabula tres illos Deos tria esse elementa, videlicet aërem, aquam, & ignem, eaque tum in Olympo, hoc est in media aëris regione, tum in terris commixta versari. Dii autem duas in partes secreti, stantesque alteri a Graecis, a Troianis alteri, bini bini singulari certamine pugnant: (*Il. l.* 21.) adversus Neptunum Apollo, aestus nempe adversus id, quod humidum est, Minerva adversus Martem, sapientia nimirum adversus temeritatem, Diana adversus Iunonem,

nonem, caſtitas ſcilicet adverſus nuptias. Quas allegorias procul dubio reſpexiſſe Vatem argumento eſt, quod in eam partium diviſionem Pluto, Ceres, & Bacchus haudquaquam venerint. Pluto ſiquidem cum hominum internecione quam maxime delectetur, & gaudeat, neutri partium ſuppetias ferre debuit. Sophocles de eo teſtatur, hominum gemitibus, & lacrymis diteſcere, & numquam dicere *Satis eſt;* quod cum eo mire congruit, quod de inferno habet Salomon (*Prov.* 30. *16.*) eſſe ſcilicet inſaturabilem. Bacchus item, Cereſque ab hocce bello abſiſtunt, quod ipſi homines alant, bellum autem deſtruat, agriſque vaſtitatem inferat. Quid vero eſt ad Deorum concilium in Iovis aedibus habitum, ubi de Troiani belli exitu agitur, Deos omnes convenire praeter unum Oceanum (*Il. l.* 20.) niſi quod aquae elementum altius nequit naturaliter aſcendere, quam ſibi ab auctore naturae ſedes eſt aſſignata? Ubi autem Noctem vetuſtiſſimam Deam appellat, nonne veluti digito Chaos monſtrare videtur? Quid memorem Vulcani pugnam adverſus Scamandrum, Iunonemque ventos ac procellas ſuſcitantem (*Il. l.* 21.) ut Vulcanus igne ſuo flumen ocyus incendat? Quis enim non videat ignem cum aqua luctantem fabula deſcribi? Ventos autem, & tempeſtatem rite facit Iunonem cientem; aëris ſiquidem Dea eſt Iuno. Animadvertimus enim apud Homerum modo Iove, modo Iovis ſorore & coniuge Iunone

aërem

aërem ſignificari . Quid referam ibidem Iovis gaudium pugnantibus invicem Diis ? Gaudet ſcilicet elementorum pugna , ex qua univerſae naturae apta compoſitio , mirificuſque conſenſus exurgit . Sed , ut poëſin ſuam animaret , faceretque vividiorem, ea omnia ad naturam ſpectantia ſpirantibus imaginibus , iiſdemque ſpecioſiſſimis docere voluit : in quo ſane ſumma Poëtae laus , ſummumque ingenium ſitum eſt : eo enim ſpiritu deſtituta poëſis minime percellit animos , nulloque voluptatis ſenſu afficit , ut proinde iis, qui frigida , atque elanguentia poëmata ſive legunt , ſive audiunt , oſcitari prae faſtidio contingat , & dormitare . Quo vero vividiore colore exprimi potuit debacchantium terraemotuum vis , qui intra terrae viſcera inſolito tumultu depugnantibus elementis excitantur , quam cum Plutonem narrat ingenti pugnae fragore , horridoque concurſu trepidantem & conſternatum maxime timuiſſe (Virgilii verbis dicam (*Aen. l.* 8.) qui hunc locum , quemadmodum cetera quaeque elegantiſſime vertit)

——— *nequa penitus vi terra dehiſcens*
Infernas reſeret ſedes , & regna recludat
Pallida Dîs inviſa, ſuperque immane barathrum
Cernatur , trepidentque immiſſo lumine manes?

Profecto tanta eſt terraemotus vis , tam acris, tam vehemens , tam furioſa , ut vaſtos repente hiatus , immenſaſque voragines interdum aperiat ,

riat, terrasque ex imis sedibus paene convellere videatur. Omnium autem absurdissima, maximeque ridicula Achillis equi fabula more hominum loquentis visa est iis, qui penitiores Homericae sapientiae recessus pervadere non valent; verum id non Homero vitio vertendum est, si a quibusdam non intelligitur, sed ipsorummet inscitiae imputandum, qui illum non intelligunt. Rem igitur ad eos erudiendos paulo accuratius expendamus. Achillis equus, cui nomen Xanthus, interfecto Patroclo, quem ille curru vehebat, graviter a domino increpatus, quod non servasset incolumem, Iunonis ope, quae vocem ei tribuit sonis distinctam (*Il. l.* 19.) erumpit in verba, & a seipso obiectum crimen amolitur; mox vero Furiae, non autem Iuno, quo minus amplius loquatur, inhibent, eique, ut Plautino verbo utar, vocem occludunt. Ac primum quidem hominum mores, vocemque non solum brutis animantibus, sed rebus etiam sensu carentibus affingere cum poëtae, tum oratores ipsi solemne habent. Cuius rei vel ipse Divinae literae praebent exempla, ut verbi gratia lepidissimum illum cardui, cedrique apologum (4. *Reg.* 14.) illumque alium non minus elegantem de arboribus Regem sibi postulantibus (*Iudic.* 9.) Deinde fama vulgo accepta, omniumque sermone celebrata Phryxi arietem olim esse locutum ferebat. Praeterea Achillis equi genere erant immortales, ut iccirco non sine decoro mente, intelligen-

ligentiaque praeditos Vates fingat. Poſtremo probabile ducimus veram aſinae Balaami hiſtoriam (*Num.* 22.) quae aliquando divino miraculo locuta erat, Homerum non latuiſſe, ad eiuſque ſimilitudinem fabulam hanc commentum eſſe. Eritne igitur ſannis excipienda, & ineptis, futilibuſque anicularum fabellis accenſenda, an potius ut ſapientis ingenii nobile inventum demiranda? Sed quod ad rem noſtram facit, argumentumque, quod hodierno die pertractamus confirmat, mecum perpendite, auditores, equo illi facultatem quidem loquendi ab Iunone tributam, at non item mox ab ea ereptam eſſe. Quomodo enim Iuno, quae utpote Dea aëris vocem creat, vocem deſtrueret? Deſtruant ſane, & in faucibus opprimant Furiae; quandoquidem tam funeſta res eſt vocis extinctio, ut non niſi Furias deceat tetrum miniſterium illud obire. Accedit ad haec, quod iuxta ethnicorum theologiam quidquid adverſus naturam fieret, eiuſque firmatas leges offenderet, illud e medio tollere, atque ex hominum ſocietate eliminare pertineret ad Furias. Quapropter cum nihil ſceleſtius naturam pervertat, & peſſumdet, quam mors parentibus a liberis illata (quod facinus omnium eſt immaniſſimum, ac teterrimum; omnia enim divina, atque humana iura perfringit) eos qui patrarint, tradiderunt poëtae a Furiis flagello, taediſque inſtructis exagitari, quae nuſquam illos conſiſtere patiantur, eo nempe Deorum conſilio, ut

ut ceteri omnes a tanto scelere deterreantur. Quamquam ut recte interpretatur Cicero (*Orat. pro S. Rosc. Amer.*) Furiarum nomine sincera significatione furor ille intelligendus est, qui parricidas consequitur, intestinusque vindex iusto plectit supplicio. Nolite enim putare, inquit, quemadmodum in fabulis saepenumero videtis, eos, qui aliquid impie, scelerateque commiserint, agitari, & perterreri Furiarum taedis ardentibus. Sua quemque fraus, & suus terror maxime vexat; suum quemque scelus agitat, amentiaque afficit: suae malae cogitationes, conscientiaeque animi terrent. Hae sunt impiis assiduae, domesticaeque Furiae, quae dies noctesque parentum poenas a consceleratissimis filiis repetunt. Atque haec sufficere arbitramur, ut planum faceremus, quod disputatione nostra ostendendum susceperamus, multa, quae de Diis tradit Homerus, prima sane facie absurda, atque indecora videri; pulcherrimas tamen res ad naturam spectantes iis, qui solerti mentis acie illuc introspicere valent, exhibere, adeo ut omne prorsus tulerit punctum, laudemque omnem cumulatissime expleverit, divinarum fabularum lenociniis lectorem delectando, simulque praeceptis tum ad naturam pertinentibus (quod hodie docuimus) tum ad mores (quod alio sermone docebimus) informando.

DISSERTATIO XXVIII.

De allegoriis ad mores pertinentibus sub Deorum fabulis contentis.

SYNOPSIS.

Fictis poëtarum fabulis prodesse, & monitis oblectare. Homerus melius mores format, quam qui praecepta tradiderunt ex instituto. In Iunone saepius iurgante, uxoris rixosae, ac protervae imaginem vivam exhibet. Quantae sit virtutis uxorem difficilem ferre. Laus Socratis. Eiusdem Iunonis fraudibus, dum fucum Iovi facit, monet Vates mulieri nequaquam fidendum. Confirmatur Salomonis auctoritate. De Dea Ate, ac Vulcano e coelo deturbatis. Fratrum diffidia in Neptuno, qui Iovi natu maximo parere detrectat, exprimuntur. Diomedes vulnus Veneri, & Marti infert, hoc est virtus voluptatem, ac temeritatem vincit. Dii virtutum, & vitiorum. Themis Deorum concilium convocat ad Graecorum victoriam sanciendam. Non Homerus invexit Deorum fabulas, sed delirae superstitioni sua carmina accommodavit. Gratiae Deo agendae quam maximae, quod veritatis luce nos collustravit. Eius lucis scintilla aliqua Homero fulguravit.

Cen-

Centuriae seniorum agitant expertia frugis,
Celsi praetereunt austera poëmata Rhamnes,

bene, ac solerter inquit Horatius in arte; hoc est, aetate grandes, ac senes poëmata inutilia, & ad solam voluptatem comparata aspernantur, ac respuunt; contra vero iuvenes, quos Rhamnes a Romulo appellat, feroces, ac elati neque attente, neque libenter poëmata, quantumvis frugifera audiunt, quae nulla voluptate sunt temperata. Cuius verissimi praecepti si meminerimus, auditores, non est cur miremur lepidissimis fabellis, mirabilibusque inventis carmina sua consperisse praestantissimos vates. Intelligebant siquidem id sibi praecipuo studio conandum esse, ut simul praeclaris monitis prodessent, simulque gratis illecebris oblectarent; si enim nude, & ieiune, quemadmodum philosophi, monita traderent, ea plerosque fore praeterituros; sin autem solis narrandis fabellis operam impenderent, nec salutaribus praeceptis humanam vitam iuvarent, illas pariter neglecturos non paucos. Hinc factum est, quemadmodum alibi etiam saepe animadvertimus, confictarum rerum dulcedinem praeceptorum utilitati eos plerumque admiscuisse. Poëmata igitur Homeri non minus profecto, quam Porticus, Academia, ac Lyceum mores formant, a vitiis deterrent, & ad virtutem inflammant; nulloque non loco ad omnem honestatem acerrimo sunt incitamento. Quapropter

ſagaciſſimus rerum aeſtimator Horatius Homerum agnoſcit philoſophis ipſis, qui morum praecepta ex inſtituto tradiderunt, longe meliorem (*l.* 1. *Ep.* 2.)

Qui quid ſit pulcrum, quid dulce, quid utile, quid non,
Plenius, ac melius Chryſippo, & Crantore dicit.

Verum ut ea praecepta facilius animis ingerat, iucundo fabularum delenimento mitigat, ea licentia uſus, quae ut idem Horatius monet, communi hominum ſuffragio pictoribus, atque poëtis permiſſa eſt. Et ſane in iis ipſis Deorum fabulis, ubi impietatis arceſſitur, non inutiliter morum documenta abdere viſus eſt. Quamobrem ſi altera diſputatione poëtam φυσικὸν vobis illum oſtendimus, quod ſcilicet ubi quaedam abſurda Diis videtur attribuere, de naturae operibus diſſerit; hodierno item ſermone poëtam ἠθικὸν demonſtrabimus, qui Numinum fabellis ſpecie quidem abſurdis morum doctrinam ſapienter pertractat. Quod ut exequamur, initium inde ducimus, unde harum diſputationum ordo de Diis Homericis effluxit; ab Iunone inquam, quae circa prioris libri finem graviter cum Iove iurgatur; quod etiam iterum, ſaepiuſque facientem Homerus inducit; ita ut Iovem in neceſſitatem urgeat minis eam coërcendi, ſuppliciiſque multandi. Verum quis non agnoſcat Vatem in Iunone uxoris rixoſae, ac protervae imaginem vivam exhibere? Neque enim,

enim, auditores, malum hocce in obſcuris familiis tantummodo, popellique foece reperitur, iurgia nimirum uxorum, virorumque. Ipſas etiam nobilium domos infeſtat, in ipſis principum, regumque aulis interdum debacchatur; quod ſignificatum poëta voluit Iunonis cum Iove frequentibus iurgiis. Neque miremini, auditores, Iovem, hoc eſt magnum aliquem & genere, & dignitate virum in moleſtam uxorem graviter excandeſcere, eiuſque rixis ferendis eſſe imparem. Tam eximiae ſiquidem, tamque incredibilis virtutis eſt uxorem procacem ferre; ut vix quemquam vel ex iis, qui moderatiſſimi audiunt, pacatiſſimumque animum praeferunt, mihi oſtendatis tanta virtute pollentem, tolerantiaque ob uxoris offenſiones non excidentem. Socrates ſane Xanthippen uxorem iracundam, moroſam, difficilem, contentioſam patienter tulit; verum fuit qui id putavit cum laboribus Herculis comparandum, & quid maius ipſo Hercule, ac gloriosius tantum virum depraedicandum. Iulianus quidem Imperator ad Themiſtium ſcribens Alexandro Magno maiora Socratem geſſiſſe ait uxorem ferendo. Cato vero maior, Plutarcho teſte in eius Vita, hoc unum in illo admiratus eſt (cum innumera alia maxime mirabilia ſuppeterent) quod cum uxore difficillima, & ſtupidis liberis comiter vixiſſet. Elegantem apud Libanium declamationem me legere memini mariti ab Senatu poſtulantis, ut liceret ſibi cicutam bibere, atque ab uxoris

mo-

molestiis, quas vel ipsa morte arbitrabatur acerbiores, tandem aliquando eripi. Quam vero difficiliter, dii boni! in uxorem incidas, quae viro nunquam molestiam facessat, ad iracundiam non provocet, & ad coniugii poenitentiam non adigat? Femina nihil esse pestilentius ferme adagio fertur:

Femina nulla bona est, vel si bona contigit ulla,
Nescio quo pacto res mala facta bona est.

Quos plane versiculos non minus vere, quam eleganter in mulierum genus vulgo iactatos accepimus. Non illepide quidam, cur parvam uxorem duceret interrogantibus, *Ut, ex eo*, inquit, *quod malum est, minus habeam*. Et sane uxorem non leve hominis damnum, malumque complures appellarunt philosophi; malum autem humano generi conservando, sobolique suscipiendae requisitum, & necessarium. Sed repetamus Iunonem, quae qua erat vafritia, dolos fere meretricios instruxit Iovi, fecitque fucum; namque ubi formam artificio coluisset, mundoque muliebri se parasset; Veneris insuper cingulum, quod acre erat amoris incitamentum, per fraudem accepisset, alio se pergere simulans, ad componendas nimirum Oceani, quas cum uxore gerebat, simultates, Iovem incautum latenti lenocinio in voluptatem pellexit, ita ut cum ea in monte Ida, ubi ad Troianum bellum spectandum sedebat, concubuerit, somnoque

que correptus (qui finis erat insidiarum) pugnae oculos tantisper non adverterit , quam consilio suo regebat , victoriamque ad quam partem mallet inclinabat (*Il. l.* 14.) Vah ! quam belle in facto Iunonis depinxit feminarum improbas fraudes , quae dum amorem praeseferunt , illecebrisque viri mentem demulcent , insidias saepe struunt , exitiumque meditantur . Recte igitur ut pestem hanc caveamus , Poëta admonet , ne sub rosa , & viola abditis laqueis implicemur . Nam mulieris fronti vix ulla fides , fictoque colori nequaquam credendum . Sed de hac re vel ipsum Salomonem Homero licet sapientissimo longe sapientiorem audite ; qui periculo suo facit vos cautos , ornatissimi iuvenes . *Ne attendas* , inquit , *fallaciae mulieris . Favus enim distillans labia meretricis , & nitidius oleo guttur eius . Novissima autem illius amara quasi absynthium , & acuta quasi gladius biceps . Pedes eius descendunt in mortem , & ad inferos gressus illius penetrant .* (*Prov.* 5. 2.) Alio item loco (*Il. l.* 19.) Aten , sive Deam Laesionem Homerus memorat , quae Iunonis dolo laedit Iovem : quod ad idem caput spectat , quam scilicet fraudulentum sit , ac timendum mulierum genus . Aten vero Iupiter mox digno affecit supplicio , & e coelo praecipitem in terras egit , quod idem Vulcano contigisse narratur , in eaque ruina claudum utrinque factum esse . Quam certe fabulam ad horrendum illum perduellium Angelorum e coelo casum , qui sacris Literis perhi-

perhibetur, referri nemini dubium esse arbitramur. Atque haec interpretatio quamquam ad argumentum hodiernae disputationis non faciat, & ad theologicarum dissertationum classem, quae hanc proxime succedent, potius pertineat, quia tamen cum Iunonis perfidia, quam modo explanavimus, magnam habet coniunctionem, eam hic afferre placuit, ne rursus de eadem re sermo nobis sit instituendus. Cum autem in magnis optimatum, regumque ipsorum familiis lites etiam, & diffidia fratrum non raro exoriantur, minoresque natu maximo, qui supremo iure sive rem familiarem, sive regnum administrat, aegre se subdant, frenumque mordeant, turbasque cieant, id Homerus in Neptuno exhibet, (*Il. l.* 15.) qui Iovi parere detrectat, paremque sibi honorem temere sumit, quod eodem genere, eodemque patre progenitus sit. In Diis enim saepenumero ut notavit, Lactantius (*de falsa rel. l.* 1. *c.* 5.) *humana potius, quam divina conscripsit.* Sed quonam mores praecepto instruere dicendus est, cum Diomedem facit Veneri ac Marti vulnus inferentem? Pulchre docet, auditores, virtute, quae per Diomedem significatur, voluptatem, & temeritatem, quae in Venere, & Marte exprimuntur, facile superari. Neque absurdum existimate, si vitia per Deos exhibet, quandoquidem ethnicorum theologia Deos habebat virtutum, ac vitiorum praesides. Hinc est vitiorum Deos fere Troianis opitulari, qui videlicet molliori quo-

piam

piam vitae genere diffluebant; quod cum argumentis aliis demonstrari posset, tum praesertim teterrimo Paridis scelere, qui hospitis Menelai Helenam uxorem perfidiose abduxit, pravoque Troiani Senatus consilio, qui tam iniquum, & detestabile facinus protegendum duxit, diutinoque bello defendendum. Quamobrem ut Troia caderet, Graecisque diruenda traderetur Numinum omnino aequitati consonum fuit. Quocirca cum Deorum concilium ultimo fuit cogendum, ut Graecorum victoria eorum suffragiis decerneretur, eius convocandi ministerium nequaquam vel Iridi, vel Mercurio, ad quos de more spectabat, sapientissimus Vates committit, sed Themidi, ut plane significaret illud Deorum de Graecorum victoria decretum ex mera iustitia profluere. Diem extraham, auditores, si velim persequi singula recensendo. Verumtamen satis esse putamus difficiliora quaedam de Diis loca expendisse, quae minorum gentium interpretibus crucem fixerunt, & ex iis non magno conatu sive ad naturam, sive ad mores spectantia praeclara documenta enucleasse, ut possitis hinc intelligere longe faciliori negotio alia quoque minus implexa ad hunc modum explicari. Caetera vero quaecumque loca, quae non sunt huius argumenti, quod ad Deos contraximus, intacta relinquimus; quibus tamen tam bonum ubique morum praeceptorem se praestat, ut qui caelestissimorum eius carminum studio serio se addixerit, fieri nequaquam pos-

 sit,

sit, quin melior, moribusque ornatior evadat. Caput autem accusationum hoc est, dum ea, quae exposuimus, docet, valde indecora Diis attribuisse, & ab immortalibus illis, divinisque mentibus prorsus aliena; quod certe perinsignem impietatem sapere dictitant. Verum non Homerum in culpa esse impietatis huiusce iterum contendimus, auditores; sed pravae ethnicorum theologiae, populique opinionibus imputandum, qui eo stultitiae devenerant, ut Deos iisdem, quibus homines, perturbationibus crederent commoveri, eadem appetere, & declinare, nec esse humanarum affectionum expertes. Quae igitur de Diis perhibebantur, non tamquam fabulosa habebat vulgus, sed tamquam res vere gestas probabat, publicisque caeremoniis, & sacris confirmabat. Quare non poëtae huiusmodi fabulas invexerunt, sed a vulgi opinionibus poëtarum carmina originem duxisse liquet. Sacra certe Cereris Eleusinae ante Herculem Thebanum multis aetatibus inventa narrantur. Homerus autem quadringentis annis post Herculem Thebanum floruit, ut Herodotus, Velleius Paterculus, aliique scriptores testantur. Pudet, auditores, phallos, atque ithyphallos Baccho sacros memorare, Deamque Petundam, quae praesto erat maritis ad primum Veneris conflictum feliciter absolvendum, Deumque Mutunum; sive Priapum, cuius immani verpae virgines antequam viro traderentur teste Arnobio insidebant, innumerasque huiusmodi turpissimas

sor-

sordes, quibus ethnicorum Religio foetebat. Ex quibus intelligi potest homines, antequam poëtae fabulas versibus illustrarent, iis erroribus implicitos non expertes putasse perturbationum, humanorumque vitiorum Deos immortales. Videte igitur, auditores, quales, quantasque nos oporteat gratias agere Deo Optimo Maximo, qui in ea tempora nos incidere clementissime tribuit, quibus iam caeca delirae superstitionis caligine discussa, & veritatis luce micantissimos undequaque radios emittente exclamare cum ingenti gaudio licet *Exortum est in tenebris lumen;* (*Ps.* 111. 4.) *Habitantibusque in regione umbrae mortis lux orta est eis.* (*Is.* 9. 2.) Quia vero nullo non tempore aliqua saltem eius lucis scintilla, Deo sic disponente, *qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (*Ioan.* 10.) hominibus fulguravit, bono eius ductui identidem se committens noster Vates, densisque, quae totum paene terrarum orbem obvolvebant, tenebris aliquantisper emergens quam bene sapienterque de Deo; Divinisque rebus senserit, iis, quae sequentur, disputationibus planum faciemus, quibus poëtam Theologum vobis illum ostendemus, & commendabimus.

DISSERTATIO XXIX.

In qua ea loca expenduntur, ubi poëtam theologum se praebet Homerus, sed sub figuris, & aenigmatibus.

SYNOPSIS.

Quid de Deo senserit Plato, aliique philosophi. Homerus cum poëtam theologum se praebet, de divino Numine sapienter disserit. Id autem praestat modo latenter & per aenigmata, modo aperte; nulloque figurarum integumento. Quid significet Iovis peregrinatio ad Aethiopas. Bonorum consuetudine gaudet Deus quam maxime. Simulacrum Iovis gestantes Aethiopes per totos duodecim dies Lybiam circumibant. Deorum mensae in templis, lectisternia ac pulvinaria. Iupiter Graecorum cladem Thetidi pollicetur. Nutus Iovis ita vivis, aptisque coloribus a poëta descriptus, ut Phidias inde suum Iovis simulacrum efformare didicerit. Sacrae Scripturae loca Homerico commento valde affinia. Iupiter somnium Agamemnoni mittit, non secus ac Deus mendacii spiritum Achabo. Nonnulla item alia loca explicantur, in quibus videtur Minerva in fraudem, & crimina homines impellere; quae tamen theologicae rationi non repugnare ex aliis similibus divinarum Paginarum locis evincitur. Deorum alteri a Graecis stant,

alteri

alteri a Troianis, *quemadmodum etiam ex Angelis alter Graecos defensat*, *alter Persas*.

QUod nullis verbis exprimi possit Deus, omnia repleat, dum nullo ipse loco capitur; omnia condiderit, supraque omnia celsissimus resideat; omnem vitam, sapientiam omnem vincat, & subter se habeat; fonsque boni inexhaustus omnia irriget, fecundet, servet, docuit Plato (*in Sophis.*) Quod mundum universum regat, & immotus in seipso cunctis motus impertiatur, tradidit Aristoteles (*Metaphys. l.* 1. *c.* 7.) Mentem omnia disponentem Deum dixit Anaxagoras, ut Clemens Alexandrinus testatur (*in Protreptic.*) Vim & rationem universa permeantem praedicabant Stoici, ut ex Plutarcho discimus (*de placit. philosoph. l.* 1. *c.* 7.) Profecto philosophos hosce, dum ad hunc modum de Deo cogitarunt, ac disputarunt, in theologorum censu probam doctrinam tuentium iure, meritoque descripseris. Verum itane de divino Numine sensisse Homerum affirmare possumus, auditores? Expedito mihi ab iis disputationibus, quibus illum, ubi de Diis fabulatur, poëtam vobis tum physicum, tum moralem ostendi pulcherrima documenta sub Deorum fabulis, quae primo sane intuitu absurdae videantur, ad naturam, moresque pertinentia tradentem, superest modo, ut tandem poëtam theologum praedicem & commendem. Cum vero theologum Homerum di-

co,

co, ex eo numero dico, qui de Deo senserunt, ac disseruerunt non divina Fide collustrati, sed solummodo humanae rationis ductum secuti, in quo tamen non vereor, ne non mecum statuatis, auditores, tantum virum, tamque profunda sapientia praeditum philosophorum ethnicorum, divinum Numen cum dignitate appellando, cessisse nemini. Sed hanc quoque postremam huiusce argumenti partem ut lucido tractemus ordine, rursum dividere, atque in plures dissertationes dissecare opus hamus. Modo enim theologum plane se praebet, sed figuras adhibens & aenigmata, probe scilicet de Deo disserens, sed ita tamen ut verba eius, ad verum inde sensum enncleandum, explicatione indigeant, modo autem aperte nulloque figurarum integumento theologus est, ita ut per seipsum quilibet vel e vulgo facem nemine praeferente sapientiam Homericorum dictorum divini Numinis maiestatem, naturam, virtutes, decora rite exprimentium agnoscere valeat & persentire. Primum igitur ea loca expendentur a nobis, in quibus sane theologum agit sed latenter, figuris videlicet & aenigmatibus ea, quae docet, involvens. Ecce autem ex primo Iliadis libro statim se mihi expendendum offert locus ille, ubi Thetis cum ad Achillis filii sui gravissimum dolorem leniendum opportune accurrisset, se Iovem adituram illi pollicetur, enixeque petituram, ut quamdiu ipse abstineret a pugua, maximis cladibus Graeci afficerentur, il-

lata-

lataque Agamemnoni ultione, in quam ille aestuabat, quam ocyssime frueretur; atque ipse agnosceret Agamemnon, qualem quantumque virum iniuria affecerit, & ad iracundiam vesane concitaverit; id autem non nisi post duodecimum diem se fore praestituram, quod nempe hesterno die Iupiter una cum ceteris Diis ad Aethiopas, quos ἀμύμονας idest *inculpatos* appellat, peregrinatus esset, ut inter eos versaretur, festoque epulo accumberet; neque enim illum non nisi totis diebus duodecim elapsis ad coelum esse reversurum. Sed iam me interpellantes, rogantesque audire vos mihi videor, utrumne ubi haec de Deo disserit, dici haberique theologus debeat! Maxime inquam, auditores; neque plane ipsimet manifestam rei explanationem, quam breviter damus, detrectabitis. Aethiopas dicit Vates ἀμύμονας *irreprehensos*, ut modo notabamus; pietate enim in Deos, iustitia, morum innocentia fuisse spectatissimos tertio historiarum libro Herodotus gravis in primis auctor testatur. Cum igitur huiusmodi hominibus maxime delectetur Deus, eos in fidem suam accipiat, impense diligat, suas delicias faciat, interque illos medius venire gaudeat, cur non aptissime fabulam illam de Iove ab Homero narratam esse affirmemus? Multa profecto de vero Numine habent sacrae Paginae, quae Homerico commento similia valde sint, multumque affinia. Unum afferam, quod apprime ad rem nostram facere mihi visum est; non enim quid-

quam

quam eo congruentius vel de induſtria confingi liceat. De viro iuſto, Deumque, ut par eſt, diligente nonne Chriſtus Dominus apud Ioannem (14. 23.) diſerte inquit, *Ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus?* Non inficiamur tamen Homericam fabulam hiſtorico etiam fundamento inniti. Perhibent enim, ut apud Euſtathium videre licet (*Il. l.* 1.) Dioſpoli, quae eſt Aegypti civitas, eſſe Iovis templum maximum, unde Aethiopes ſculptum Iovis ſimulacrum accipientes, & aliorum quoque Deorum ſimul, certo quodam tempore Lybiam circumeunt, & conventus iſtos generales per totos duodecim dies (totidem ſiquidem ſunt apud ipſos Dii) concelebrant, opipareque epulantur; atque iis epulis perſuaſum habent intereſſe Deos, eaſque deguſtare. Illum vero morem menſas ante Deorum ſimulacra inſtruendi in Graeciam mox irrepſiſſe, atque hinc ad Romanos permeaſſe compertum habemus, apud quos numquam ſacris lectiſternia, ac pulvinaria Deorum defuerunt. Sed Iupiter cum ab illa celebritate pedem retuliſſet, rogatus a Thetide ſe eius precibus fore obſecuturum ſpopondit. Quod dum memorat noſter Vates, Iovis maieſtatem ſummamque potentiam ita vivis aptiſque coloribus depingit, ut nihil poſſit inveniri ſublimius, ac magnificentius. Ait enim

Η, κ̀ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων,
Αμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος

Κρα-

Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

Dixerat, atque superciliis Pater annuit atris,
Ambrosiaeque comae divino e vertice summi
Nutarunt Regis, magnum & tremefecit Olympum.

Dolemus quam maxime, auditores, horum nostrorum versiculorum incredibilem vim, mirificum sonum, emicantemque, quo animantur, spiritum, non solum non probe exprimere potuisse, sed vix adumbrasse versione nostra. Graece enim tanta praediti sunt verborum significatione, tantam obtinent pulcritudinem ac pondus, ut maximam ingerant audientibus divini Numinis aestimationem, sacroque veluti horrore percellant animos. Nihil proinde miror adeo in audiente Phidia sculptore celeberrimo eam mentis facultatem, qua res concipimus atque excogitamus, excitare, effectumque illum, quem narrant, parere potuisse. Cum enim magnus ille vir simulacrum Iovis vellet efformare, modulusque, quem ingenio suo confecerat, non sibi valde arrideret, cuiusdam forte rhetoris scholam ingressus, qui Homerum discipulis explicabat, atque hunc locum, ut singularem eius praestantiam atque excellentiam agnoscerent, sedulo excutiebat, tanta admiratione affectus, spirantique illa Iovis imagine adeo delectatus est, ut repente excitato ingenio novam graphidem instituerit, atque huiusmodi Iovis statuam exegerit, quae totius antiquitatis miraculum habi-

ta ſit, divinorumque eius operum longe pulcherrimum. Miror vero & vehementer miror Ioanni Spondano locum hunc non omnino probari; videtur enim eius laudem aliquantulum elevare in ſcholiis ſuis, dum ait, *Solet iſta Homerus* τερατολογεῖν, ideſt miracula obtrudere *de Deorum moribus craſſius ad humanae naturae ſimilitudinem expreſſis*. Quis enim umquam hominum tam ingentem nutu valeat gignere concuſſum, & Olympum tremefacere? Mirari potius debuerat Spondanus praeſtantiſſimam ingenii aciem, qua excogitare potuit Vates imaginem plane non abſimilem iis, quibus ſummam divini Numinis potentiam deſcripſerunt Iobus, regiuſque Pſaltes; alter enim magnifice ait de Deo (26. 11.) *Columnae Caeli contremiſcunt & pavent ad nutum eius*; alter vero non minus ſublimi plectro cecinit (*Pſ.* 103. 32.) *Qui reſpicit terram, & facit eam tremere*. Magis autem fateor explicari opus habet, quod de Iove Homerus tradit initio libri ſecundi, cum ut ea, quae Thetidi promiſerat, exitu praeſtaret, ſomnium ad Agamemnonem mittit, a quo ille in fraudem inducitur. Quod plane factum non ſolum cum ſana theologia non cohaerere quibuſdam videtur, ſed eam prorſus infringere ac deſtruere, multamque impietatem involvere. Verumtamen non ita res habet, auditores; ſiquidem ſomnium mendacio Agamemnonem decipit, at illud mendacium non ab Iove provenit; provenit a ſomnio. Quid autem abſurdi

eſt,

eſt, ſi ſomnium mentiatur, Iupiterque ſinat, ut Agamemnoni fucum faciat? Aliud eſt enim fraudem alterius permittere, aliud fraude ſua fallere. Divinus certe codex ſuppeditat exemplum in Achabi Regis Iſraëlis hiſtoria facto huic perquam ſimillimum (2. *Paralip.* 18.) Cum enim eius cladem atque internecionem decreviſſet Deus, miſit ad illum mendacii ſpiritum qui eum deciperet, ad eum ferme modum, quo Homericus Iupiter ad fallendum Agamemnonem ſomnium deſtinat. Poteſtne quaeſo expeti quidquam ſimilius, quo haec duo facta, unum fabuloſum, alterum verum inter ſe committantur? Itaque quemadmodum Deus noſter, qui ipſamet veritas appellatur, & eſt, nec mentiri nec fallere poteſt, nullam habet in eo mendacio partem, quo Achabus falſus eſt; ſic & Homericus Iupiter ſomnium Agamemnoni mittens omni crimine habendus eſt inſons. Hoc autem exemplum eo magis delectat, quod eadem prorſus aetate, qua Achabus Iſraëlem ſceptro regebat, Ioſaphatus vero Iudam, Homerus vixiſſe fertur. Homerum igitur eius veritatis ignarum non fuiſſe conſtat, quod Deus creatarum rerum perverſitate utitur, ut abſtruſiſſima iudicia ſua quae perſcrutari nobis & aſſequi nequaquam licet, ad exitum perducat. Huc refer Minervam, quae Pandarum dirigit & ad foederis conturbationem impellit; (*Il. l.* 4.) quae decipit Hectorem, & ad pugnandum cum Achille, ut ab eo mactaretur, per fraudem indu-

cit ; (*l.* 22.) quae mentem Troianis aufert , (*l.* 18.) & id genus alia . Ea siquidem loca omnia , quibus de industria in fraudem homines implicare Minerva videtur , multaque mala & damna dolose inferre , ea lege debent intelligi , qua similia divinarum Paginarum loca explicantur (in quibus tamen longe profundiorem fateor latere sapientiam) ubi Deus traditur Pharaonem indurasse , atque excaecasse , videlicet permisisse ut animum suum ad perversitatem obfirmaret . *Non enim obdurat Deus* , praeclare ait Augustinus , *impartiendo malitiam* , *sed non impartiendo misericordiam* . (*Ep.* 19. *ad Sixtum.*) Quae vero Deus tantummodo permittit sive fieri non vetat , solemne est divinis scriptoribus tamquam a Deo facta enarrare . Ex quo potest intelligi immerito reprehendi Homerum , dum ad eumdem plane modum de Iove ac Minerva Iovis filia differit . Atque hic sagacissimum Poëtae iudicium animadvertite , auditores , qui dementiae , caecitatisque peccata fere instigante Minerva a stultis tradit admitti , illud nempe significare volens , quod dum divina Sapientia suo lumine collustrare desinit , quos plectere meditatur , in teterrimum malorum barathrum illos abripi necesse sit . Atque illud interea similiter observandum est , solerter facere Homerum , dum ut poëmatis verisimilitudini serviat , illa Troianis mala a Minerva inferri comminiscitur , quod propitia Graecis Dea sit , Troianisque inimica ; in quo profecto a Socrate Poëtam carpi

mi-

miramur apud Platonem in Republica; nihil enim theologicae rationi repugnat alios Deos a Troianis ſtare, alios a Graecis, cum ſacrae etiam Literae tradant Angelorum ſibi invicem adverſantium ſtudia, dum alter Graecos, alter Perſas defenſat, ut apud Danielem legitur (*c.* 10.) cuius rei profundam intelligentiam aliis expiſcandam relinquimus, ne ultra quam par eſt orationem protrahamus.

DISSERTATIO XXX.

De eodem argumento.

SYNOPSIS.

QUid sibi velit apud Homerum Iovis somnus. Obdormiscere Deum perhibent etiam divinae Literae. Iupiter alio convertere oculos, nec res intueri dicitur. An absurde id dixerit Vates? Sol Iovis oculus. In ceteris Diis Dei Opt. Max. proprietates sive attributiones adumbrasse videntur ethnici; qui tamen turpibus fabulis Deos quam maxime dedecorarunt. Eas fabulas poëtae suis carminibus speciosiores effecerunt. Nonnulla dicta identidem effuderunt, quae a theologia sive Hebraeorum, sive Christianorum non longe absunt. Elegantissima similitudo apum ex Isocrate desumpta. Amores Iovis in mortales feminas. Ad Angelorum similitudinem Deos suos confinxerunt ethnici. An Homerus, ceterique tum poëtae, tum philosophi antiqui sacras Literas legerint, sacramque Hebraeorum doctrinam noverint? Hebraeos eam doctrinam neminem celasse testatur Iosephus. A Chaldaeis ad Aegyptios; ab Aegyptiis ad Graecos sapientiam promanasse.

Iuno-

IUnonem fucum fecisse Iovi, atque in monte Ida ad spectandum Troianum bellum sedentem in fraudem pellexisse, ut secum illic concumberet, somnoque correptus pugnae oculos non adverteret, alia disputatione enarravimus, auditores, in eaque exposuimus, quidnam Vates hac fabula voluerit indicare. (*Il. l.* 14.) Restat solum ut dormientem Iovem observemus, & an in eius somno quidpiam lateat, quod theologicam doctrinam redoleat, expendamus. Quis vero Iovis somnum, ut a sana theologia absonum culpare possit, quando Prophetae ipsi, sacrorumque librorum scriptores cum obdormiscere divinum Numen, tum excubare frequenter dixerint? Excubat videlicet iis, quibus opem ferre praesentissimam, & a malis vindicare decrevit; obdormiscit vero iis, quos auxilio suo fere destituit, malisque conflictandos permittit. Hinc regium Psaltem, ubi Dei opem implorat exclamantem audimus, *Exurge, quare obdormis Domine,* (*Ps.* 43. 23.) Fertur item obdormiscere Deus, quando in hominum sceleribus connivet nec facinorosos coërcet; repente vero a somno expergisci, cum in improbos desaevit, iustoque eos afficit supplicio. Quod idem David aptissime exprimere visus est, cum ait, *Excitatus est tamquam dormiens Dominus, tamquam potens crapulatus a vino. Et percussit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit eis.* (*Ps.* 77. 65.) Nec plane absimili explanatione opus

est

est cum Poëta Iovem narrat, postquam Hectori ac Troianis vires addidit ad semitam sibi aperiendam, qua ad Graecorum naves oppugnandas pervaderent, a ferendo ipsis suppetias abstinuisse, oculosque alio avertentem; hoc est in Thraciam, & Mysiam regiones ex adverso sitas, solos belli periculis obiecisse, voluisseque ut ipsi per se commissae illic pugnae, labores experirentur, cladeque perferrent. (*Il. L.* 13.) Quid enim aliud sapientissimus Vates docuisse putandus est, quam quod divini Numinis obtutus ipsa est rei feliciter peragendae virtus, quam quibus vult tribuit; cum vero oculos suos alio convertit, perinde est quasi opem suam a nobis amoveat, atque excidio nos permittat; quemadmodum apud, Ieremiam inquit (18. 7.) *Dorsum, & non faciem ostendam eis in die perditionis eorum.* Nihil profecto Deum aliquando latere; semperque Orbis administrationi excubare, quis umquam hominum est tam perfricta fronte, qui deneget? Nihilominus ad captum nostrum sermonem accommodantes, humanisque verbis rem exprimentes, dicere consuescimus, Deum interdum captare somnum, quaeque in terris geruntur, paene non intueri. Atque huiuscemodi loquendi formas, ut mox aiebam, affatim ipsaemet exhibent sacrae Paginae. Itaque Homerus & ipse, ut poëta theologus illas non absurde usurpavit; quia vero falsa ethnicorum religione implicabatur, paulo licentius usurpavit, quam coelestium Volumi-

num

num ſanctiſſimi Scriptores, quorum mentes divinus Spiritus fulgentiſſima luce ſua colluſtrabat, eorumque ſtylos, dum ſcriberent, peculiari cura regebat. Ceterum tum agnoviſſe, tum docuiſſe Vatem noſtrum, quod Deus ad Mundi gubernacula perenniter ſedeat, & quidquid umquam eſt aut peragitur, ſolertiſſime inſpiciat in dubium revocet nemo, qui eos verſiculos ſedulo expendat, quibus Menelaum inducit opem implorantem Iovis, & Solis; (*Il. l.* 3.) qui certe Sol nihil aliud eo loco ſignificat, quam Dei oculum acutiſſimum, eiuſque immenſitatem, qua praeſens ubique eſt omnia intuens, omnia audiens.

Ζεὺς κύδιστε, μέγιστε, κελαινεφὲς, αἰθέρι ναίων
Ἠέλιός θ', ὃς πάντ' ἐφορᾷς, καὶ πάντ' ἐπακούεις.

Quos verſiculos ita Latine convertimus

Iupiter omnipotens, clariſſime, maxime Divum,
Inſpiſſans nubes, habitans pallatia coeli;
Et tu Sol, qui cuncta vides, audiſque per orbem.

Sed ipſius ſomni maxime notanda ſunt verba, quae ad Iunonem habet, dum illum enixe precabatur, ut Iovem conſopiret; nequaquam enim, inquit ille, nolente ipſo, ipſoque non imperante ſibi fas eſſe, ut Iovis oculos premat, atque ad dormiendum adigat. (*Il. l.* 14.) Ex quibus plane liquet Iovis ſomnum ex eius voluntate pendere, eamque praeferre ſignificationem, quam modo attulimus. Quoniam vero in

Sole Dei oculum agnovimus, possemus affirmare in aliis similiter Diis alias Dei Optimi Maximi proprietates, sive attributiones a Poëtis fuisse adumbratas; Maiestatem in Iunone, in Pallade Sapientiam, quas ambas iccirco facit Homerus assidentes Iovi; in Venere Pulcritudinem, in Marte Fortitudinem, atque ita de ceteris. Sed quia ethnici verae Religionis lumine destituti naturam ac facta Deorum aeque atque hominum comminiscebantur, iccirco tam absurdas fabulas de Diis illis postea somniarunt, tam turpiter eos dedecorarunt, ut vitiosiores perditis hominibus fecerint, & divinitatem paene habuisse ludibrio videantur. Talia siquidem scelera de Numinibus praedicarunt, qualia nemo in suos inimicos iactare audeat. Neque enim furta solum, & adulteria, & apud homines servitutes eis exprobrarunt; sed & liberorum devorationes, & patrum exectiones, & matrum concubitus, & multa alia teterrima facinora de ipsis confinxerunt. Poëtae vero, siquid ab eis peccatum esse dicendum est, in eo solum reprehendendi videantur, quod dum vulgo placere student, eas fabulas suis versibus speciosiores effecerint, imperitumque populum, extimum illum fabularum corticem penetrare non valentem, ut amplius iis erroribus irretiretur, carminum dulcedine atque elegantia compulerint. Sed quia etiam de divino Numine, ut par est, philosophari noverant, nonnulla identidem effuderunt de eo dicta, quae ab ipsa Hebraeorum, Chri-

stia-

ſtianorumque Theologia non longe abſint. Haec igitur probe vos tenere, animumque praeparare oportet, optimi adoleſcentes, antequam ad poëtarum inſigniſſimorum, maxime vero Homeri lectionem accedatis, nequid occurrat, quo inter legendum offendamini, minuſque benevolo animo in viros ſummos ob impietatis ſuſpicionem afficiamini. Atque ut apes (ſi elegantiſſimam Iſocratis ſimilitudinem (*Orat. ad Demon.*) mihi liceat uſurpare) omnibus quidem inſidere floſculis, de ſingulis autem utilia carpere videris; ſic vos pariter eruditionis comparandae cupidos nullius rei eſſe rudes, ſed tum ex Homero, tum ex aliis antiquis ſcriptoribus ſaluberrima quaeque colligere decet, atque iis puriſſimum Sapientiae mel, quo mentes veſtrae dulciſſime alantur, elaborare. Sed in Iovis facto, qui fraudulenter ab Iunone in amorem pellectus eſſe perhibetur, aliud etiam conſiderandum occurrit. (*Il. l.* 14.) Iupiter enim ad Iunonem inquit, ſe tam acribus in eam amoris ſtimulis tunc eſſe exagitatum, quales numquam expertus ſit, cum aut Ixionis uxorem adamavit, quae illi Pirithoum peperit, aut pulcherrimam Danaën Acriſii filiam, quae genuit Perſeum, aut filiam Agenoris Phoenicum regis, quae Minoëm, & Rhadamanthum tulit in lucem, aut Semelen, aut Alcmenen, quarum altera Bacchum, altera Herculem concepit, aliaſque complures. An vero Iovis, aliorumque Deorum amores, qui mortales feminas concupierunt,

cumque ipsis amicitia & lecto, ut Homerice loquar, commixti sunt, ex eo confinxerunt ethnici, quod Moyses narravit in Genesi? (6. 2.) *Videntes*, ait ille, *filii Dei filias hominum, quod essent pulchrae, acceperunt sibi uxores*. Quamquam enim consecutis seculis Christianae doctrinae magistri re maturius perpensa intellexerint nomine filiorum Dei Sethi posteros designari, genus hominum pium ac selectum, filias vero hominum appellari natas e Caini progenie, quae patrum suorum prava exempla secutae noxia contagione, & elegantis aspectus illecebris Sethi filios corruperunt, pellexeruntque, ut secum connubia iungerent; tamen nomine filiorum Dei commonstrari Angelos serio docuit Iosephus (*Antiq. l.* 1. *c.* 4.) & haec quidem sententia olim apud veteres obtinuit, quod aliquo certe fundamento non caret; nam ubi Aquila interpretatus est υἱοὶ θεῶν, *filii Dei*, septuaginta verterunt οἱ ἄγγελοι τῦ θεῦ, *Angeli Dei*. Maxime vero haec sententia sedisse videtur Clementi Alexandrino (*Strom. l.* 3. *&* 5.) Tertulliano (*de Idol.*) Cypriano (*de discipl. & habit Virg.*) Ambrosio (*lib. de Noë*, *& Arca c.* 4.) ac Lactantio (*l.* 2. *c.* 4.) aliisque permultis. Quae cum ita sint, nil mirum ethnicos, qui fabulis divinarum Literarum vera dicta pervertere solemne habuerunt, tot amores Iovis, ceterorumque Deorum in mortales feminas esse commentos. Deos enim apud ethnicos Scriptores confictos esse verisimile est, ad eum modum,

quo

quo Angeli vere dicuntur existere apud Moysen. Atque hinc similiter non levis mihi suboritur suspicio illas quoque fabulas originem duxisse, quibus Dii narrantur saepe se videndos hominibus praebuisse, apud eos tum diversatos, tum coenatos esse; cum illis in bello manus conseruisse, ab iis denique devictos esse, & vulnera accepisse; nam & Angelos saepe perhibet Moyses a Deo ablegatos hominibus se stitisse, Angelumque cum Iacobo colluctatum esse, & ab eo superatum abiisse. Neque enim dubium esse possit, Homerum, Hesiodum, aliosque illius aetatis, sive etiam aetatum antiquiorum sapientes viros, Musaeum scilicet, Orpheum, Linum, & siqui fuerunt alii, ea quae divinae Literae docent, plane non ignorasse, multoque magis non ignorasse Platonem, Aristotelem, ceterosque philosophos, qui recentioribus aetatibus floruerunt; ac proinde omne sapientiae studium caelestis esse originis, & a Iudaeis veluti a fontibus in exteras gentes ita manasse, ut scriptores ethnici e sacris Literis plurima accepisse videantur; quae corrupta erroribus, fabulisque larvata vulgaverint. Neque vero illud quod vulgo iactatum accepimus, verum esse omnes concedunt, Hebraeos ceteris nationibus sanctos Libros de industria abscondisse, maximeque, ne in earum manus advenirent, cavisse; nam Iosephus Antiquitatum Iudaicarum prooemio luculentissime testatur, quod cum Ptolemaeorum secundus, rex maxime disciplinis, librisque col-

ligen-

ligendis deditus magnopere contenderit Hebraeorum legem, reique publicae ex ea constitutionem in Graecum sermonem transferri, Eleazarus, qui virtute non inferior erat, quam quisquam superiorum Pontificum, hanc Regi illi non inviderit utilitatem, reclamaturus omnino, nisi mos patrius extitisset, res bonas & honestas celare neminem. Sed neque obstat, quod divinae Literae post Olympiadem centesimam trigesimam secundam sub eo rege in Graecam linguam primum conversae fuerint, ut iccirco vix antiquioribus Graeciae poëtis, philosophisque innotescere potuerint. Potuerunt siquidem nosse Chaldaicam linguam, in qua habebantur sacrae Literae, praesertim cum e Chaldaeis ab Abrahamo instructis, quem Eusebius (*hist. l. 9. c. 17. & lib. 10. c. 2.*) appellat Chaldaicae disciplinae inventorem, scientiae profluxerint tum ad Aegyptios, tum ad Graecos. Et quamquam id etiam a quibusdam denegaretur, potuerunt e sola consuetudine Hebraeorum, vel ex Aegyptiis, quibus Hebraei tot annorum spatio commixti sunt, de eorum religione, doctrinaque sacra, quae viva voce, & patrum traditione tunc servabatur, donec Moyses literis eam consignaret, abunde edoceri. Nam vel caecutientibus clare liqueat eos illinc plurima ad falsas superstitiosasque religiones transtulisse, multa fabulis corrupisse, multa etiam integra servasse. Profecto siquis Homerum diligenter evolvat, Librosque, quos Penta-

teuchi

teuchi appellant, atque alios usque ad Salomonem conscriptos, quae tantum e divinis Literis potuerunt Homero esse nota (cetera enim consequutis post eum temporibus conscripta sunt) & utraque ad trutinam expendat, tam multa passim offendet sibi invicem maxime congruentia, & eodem non ingenio tantum, sed fere iisdem verbis expressa, ut sibi animum inducere nequeat, Homerum Hebraeorum doctrinae non fuisse apprime peritum. Quamobrem eum plane intelligimus, quamvis magna ex parte vulgi erroribus fabulisque receptis adhaeserit, ut suorum Graecorum voluptatem, plausumque maxime aucuparetur, permulta tamen theologice dicta suis carminibus admiscuisse, sicut & praeteritis dissertationibus planum fecimus, & aliis, quae consequentur, planius adhuc faciemus.

DIS-

DISSERTATIO XXXI.

De eodem argumento.

SYNOPSIS.

Triplex aureae Iovis catenae interpretatio; quarum prima physica est, altera moralis, tertia theologica. Fatum vel ipsum Deum, vel eius decreta significat. Lances Iovis fatales ex eius arbitrio cuncta dependere ostendunt. Locum hunc Virgilius eleganter expressit. Videtur e sacris Literis esse desumptus. Duo dolia sub Iovis pedibus, ex altero quorum bona, ex altero mala proficiscuntur. Calix in manu Dei ex Davide; unde non improbabile est commentum illud doliorum originem habuisse. Duplex fatum, sive Iovis decretum, ineluctabile unum, alterum evitabile. Alterius duo exempla e sacris Paginis afferuntur; videlicet Ezechiae regis, & Ninivitarum. Explicatur quid sibi velit κρύβδα διὸς, clam Iove.

Argumentum prosecuturi iampridem inceptum, atque aliis, quae hanc antecedunt, disputationibus pertractatum, ubi complura explanavimus, quibus Vates theologi partes agit, non aperte quidem omnino, sed sub aliquibus figurarum involucris, quaedam huius generis alia delegimus hodierno ser-

ſermone vobis edifferenda, ornatiſſimi auditores; aureamſcilicet Iovis catenam, aureamque libram, ac gemina dolia, e quibus bona ac mala depromit, & hominibus diſpertit, ut oſtendamus, non inepte ſub hiſce imaginibus de divino Numine illum cogitaſſe; deinde breviter nonnulla de fato, ac de Iovis Providentia, quae rectam theologiam evertere aliquibus videantur, evolvemus. Initium ergo a catena illa ducamus. Confecto prioris diei proelio, & utriuſque exercitus conflictu acerrimo enarrato memorat Homerus, poſtquam Diomedes Minerva ſibi auxiliante ſtrenue rem geſſiſſet, & Venerem in manu, Martem in ventre ſauciaſſet, Graecique multos Troianorum interfeciſſent, Iovem Diis mandaſſe, ut bello abſiſterent, neutrique partium opitularentur. Cum enim convocari Deorum concionem in celſiſſimum Olympi verticem imperaſſet, iamque adeſſent omnes, ad hunc ferme modum verba facere inſtituit. (*Il. l.* 8.) Audite me Dii, Deaeque, neque quiſpiam veſtrum quidquid imperavero irritum ſe facturum putet, ſed ſimul omnes meis iuſſis obſecundate, ut quae mihi placita fuerint, ac decreta perducam ad finem. Siquis ex vobis ad ferendam opem ſive Troianis, ſive Graecis in belli campum deſcenderit, ſe ſciat meam offenſionem graviter incurſurum, neque ad Olympum niſi acceptis plagis regreſſurum, vel potius in imas Tartari ſedes ferreis portis, aeneoque pavimento obrigentis me fore illum deturbaturum, tantumque

ſub Orcum detruſurum, quantum coelum diſtat a terris. Atque is profecto tunc ſentiet me longe ceterorum Deorum eſſe potentiſſimum. Quam meam potentiam ut cognoſcatis omnes, eia agite ad coeli cacumen auream catenam appendite, & quotquot umquam eſtis Dii Deaeque connitiminor, ut ſummum ad vos Iovem pertrahatis; verum inani conatu ad vos me deducere contendetis. Contra vero, ſi mihi libeat, omnes vos nullo labore ad me ſuſtollam, unaque vobiſcum & terras & maria, ſique ad coeli verticem alligavero, ea omnia immota maneant ac ſuſpenſa neceſſe erit. Adeo ſupra Deos, & homines ſum; adeo ſum eorum conatibus maior, etiamſi ſuas ipſorum vires adverſus me omnes ſimul coëgerint. Haec omnia Iupiter initio octavi libri ad Deos effatus eſt. Cum autem locus ille eſſet aliquanto longior ut gratae brevitati conſulerem, Graecis omiſſis, concionis ſummam Latinis verbis enarrandam putavi. Age vero quid haec catena ſignificet paucis expendamus. Plato in Theaeteto Homerum cenſet per eam indicaſſe Solem, qui diurno curſu mundum circumiens rebus omnibus vitam indere, eaſque ad actionem excitare videtur, ita ut ſi in coeli vertice aliquo vinculo detentus a curſu ſuo inhibeatur, rerum univerſitas graviſſimam ſentiat iacturam, ſive etiam omnino peſſum eat, ac tota natura agendi vi deſtituatur neceſſe ſit. Sane interpretationem hanc tamquam pulcherrimam, ac ſapientiſſimam

&

& admiramur , & commendamus , auditores . Quoniam vero rem explicat φυσικῶς , ad ceteras alias , quas peculiari ſermone dedimus , cum ea loca interpretaremur , quibus ut poëta phyſicus de Diis diſſerit , eam reiicimus . Putarunt alii nihil aliud ſibi hoc commento voluiſſe Vatem, niſi ut unius gubernationem , quam μοναρχίαν appellant Graeci , ceteris anteferret , doceretque , quod ſicut uni Deo univerſarum rerum domino coelum , tellusque ſubditur , & cuncta obediunt , ſic homines ſi felicitatem nanciſci velint , in omni Republica uni Regi parere debeant . Verum hanc item interpretationem , quae ad mores pertinet , rationemque illam , ſecundum quam vivere homines & converſari decet , perſequitur , iis accenſendam exiſtimamus , quibus planum fecimus quandoque de Diis ut poëtam moralem eſſe fabulatum . Tertiam igitur explanationem potius amplectimur , quae quoniam ad praeſens argumentum facit , nobis magis arridet ; ea ſiquidem Homerum poëtam theologum nobis commendat . Fatum igitur eiuſce catenae fabula luculenter ſignificari credimus , quod cum nil aliud certe ſit quam lex aeterna a Deo profecta , res omnes ſibi ſubiiciat , & ab earum nulla ſubiiciatur neceſſe eſt . Quamobrem nemo putet abſurdum , fatum eſſe ineluctabile , cum ſit ipſe Deus , Deus inquam ille ſummus , ille omnium Deorum , atque hominum , rerumque conditor ; iccirco dixit Seneca , *Vis illum fatum vocare ? non errabis ; hic eſt , ex quo ſuſpenſa*

ſunt omnia , cauſa cauſarum . (*l.* 2. *c.* 45. *quaeſt. natural.*) Cum ergo ex fato dependeant univerſa , fatum ea catena aptiſſime ſignificatur, quam ſe Homericus Iupiter e coelo demiſſurum, & terram , elementa , Deos ipſos attracturum minatur . Quam vero mihi arrident ea Evangelii verba apud Ioannem (12. 32.) quae tam bene huic loco quadrant , *Omnia traham ad meipſum ?* Neque minus ſignificanter , fatum eſſe in Iovis poteſtate, & ex eius arbitrio dependere Homerus oſtendit , ubi eius manu libram ſuſtineri tradit (*Il. l.* 22.) qua alterutrius maximorum heroum , Hectoris ſcilicet, aut Achillis mors decernatur , cum belli extremum diſcrimen ſingulari certamine depugnantes eſſent ſubituri . Iupiter , inquit ille , auream arripit libram , eiuſque lancibus hinc atque illinc duo iniicit fata , unum Hectoris , alterum Achillis , ac deinde libram ſurſum attollens eorum pondera explorat . Ac fatum quidem Hectoris graviore ſibi impreſſo momento alteram lancem depreſſit, quae ad Orcum deſcendere viſa eſt . Quibus peractis Apollo , qui Hectori aderat , vireſque ſuppeditabat , fato cedens , ideſt Iovis decreto obſequens per Minervam , ideſt Dei Sapientiam, quae favet Achilli , executioni demandando , protinus eum deſerit , mortiſque poteſtati permittit . Hunc locum eleganter quidem , ſed paene iiſdem Homericis verbis expreſſit Virgilius (*Aen. l.* 12.) nam cum moriturus eſt Turnus, antequam moriatur ,

In-

Iupiter ipse duas aequato pondere lances
Sustinet, ac fata imponit diversa duorum,
Quem damnet labor, & quo vergat pondere lethum.

Ceterum praeclaram hanc librae imaginem e manu Dei dependentis manifeste liquet perquam fuisse familiarem Orientis populis. In Balthassaris Babyloniorum Regis historia memoriae proditum est, funestam manum, quae in adverso pariete convivalis aulae nigris notis sententiam mortis adversus Regem descripsit, inter alia verbum *Thecel* expressisse, quod significabat, ut ipsaemet divinae Literae perhibent (*Dan.* 5. 27.) *Appensus es in statera, & inventus es minus habens*. Sed haec imago adhuc dilucidius in Estherae libro expressa est (10. 10.) *Et duas*, inquit, *sortes esse praecepit, unam populi Dei, & alteram cunctarum gentium*. Ea quoque usus est Iobus (*6.* 2.) *Utinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas, quam patior, in statera*. Et rursus (31. *6.*) *Appendet me in statera iustitiae, & agnoscet perfectionem meam*. Eodem spectant similiter duo illa dolia, quae sub Iovis pedibus iacere poëta confingit (*Il. l.* 24.) quorum ex altero bona, ex altero mala proficiscantur. Pariter enim docet hoc commento nihil sive felix, sive calamitosum accidere mortalibus posse, quod non proveniat ab ipso Deo, qui sapientissimo consilio suo dispensat hominibus quaecumque vult. Sed illud etiam significari voluit, nullum tribui a Deo ho-

hominibus in hisce terris degentibus sincerum bonum, sed omnia passim malis permisceri. Tres esse, sapientissime aiebat Ficinus, in mundo contignationes, coelum, terras, inferos. In coelo purum est bonum, in inferis purum malum, in terris mixta omnia. Puto autem illam doliorum imaginem non prorsus e Poëtae mente prodiisse, sed ex Hebraeorum sermone, atque ingenio, maxime vero ex Davide forsitan accepisse. Ait enim David (*Ps.* 74.) *Quoniam Deus iudex est, hunc humiliat & hunc exaltat; quia calix in manu Domini viri meri plenus mixto; Et inclinavit ex hoc in hoc, verumtamen fex eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terrae.* Quemadmodum enim David calicem hunc Deo attribuit, sic Homerus Iovi duo illa dolia. Plato igitur qui hoc commentum in secundo Reipublicae libro damnavit, eius pulcritudinem nequaquam perspicere visus est. Iam vero quae obiiciuntur adversus ea, quae contendimus sensisse Homerum de supremo Iovis arbitrio eiusque decretis ac providentia, afferenda nobis in medium sunt, atque eluenda. Aliqua enim loca apud ipsum offendas, quibus videtur admittere, quod adversus fata, quae Iovis esse decreta sumus interpretati, vim aliquando adhibere liceat, & aliquid perpetrare ὑπὲρ διὸς αἶσαν praeter Iovis fatum, videlicet contra id quod Iovis fato sancitum est. Verum duo esse fata, sive Iovis decreta animadvertere debemus, alterum quod cer-

certum est, atque ineluctabile; eluctabile alterum, ac sub conditione quapiam latum. Itaque cum Vates tradit fatum eludi posse, & Iovis decreto adhiberi vim, id nequaquam de primo, sed de altero accipiendum est. Neque enim cum sana doctrina pugnare, si Deus interdum se revocare videatur, Ezechiae regis exemplo & Ninivitarum civitatis (ut complura alia praetermittamus) clare evincitur. Rex namque Ezechias, cum sibi impendere mortem Isaias iis verbis declarasset, *Dispone domui tuae, quia morieris & non vives*, qua erat in Deum pietate, fusis precibus ac lacrymis, ut illud praematurae mortis decretum tolleretur e medio, sibique ad quindecim adhuc annos vitae tempus prorogaretur, impetravit. (*Il.* 88. 21.) Niniven autem quadraginta elapsis diebus exterminandam fore denunciavit Ionas (3. 4.) sed civibus ad scelerum poenitentiam conversis triste illud decretum Deus obliteravit, neque amplius subverti Niniven passus est. Hoc igitur intellexisse memoratis locis Homerum existimamus, Deum nempe, in cuius arbitrio ac voluntate universae res sitae sunt, cuiusque nutu quidquid umquam in mundo accidit, dependet, quae ipsae tulit decreta, quandoque sponte sua infringere, ea scilicet conditione non adimpleta, sub qua perficienda esse statuerat. Alius item locus aequum interpretem exposcit, ubi fertur Iuno Iridem ad Achillem misisse *κρύβδα Διὸς clam Iove* (*Il. l.* 18.) Iupiter

piter vero eam rem haudquaquam noſſe, οὐκ οἶδε κρονίδης, ideſt paene ſe geſſiſſe ac ſi neſciverit, quod idem eſt ac ſi dicas, conniventem, atque id quod viderat diſſimulantem ſe geſſiſſe; quemadmodum huiuſmodi diſſimulatione utentem Deum non raro a divinis Literis induci ſuperiori diſputatione demonſtravimus. Atque eam fuiſſe Homero mentem ex eo liquet, quod alibi Dei oculos nihil plane fugere diſerte affirmaverit.

DISSERTATIO XXXII.

De eodem argumento.

SYNOPSIS.

Homerus nullibi Deos mortales fecit. Locus difficilis, in quo Mars periturus dicitur, explicatur. Deorum immortalitas atque aeterna felicitas. Hebe Diis poculorum ministra. Animi beatitas alterius aevi pura & simplex, sublimior est, quam ut intellectu assequi homines possint. De ambrosia & nectare. Plures nectaris acceptiones. De ichore. Explicatur epitheton ἀντίθεος, *&* θεῖος Diis comparandus, Divinus *ab Homero tum hominibus, tum ceteris rebus frequenter affixum. Item epitheton* ἱερὸς Sacer, *quod tum Graeci, tum Latini usurpant pro* magno.

Recens Zoilus Transalpinus, qui magno se scelere impiare non exhorruit, dum Graeci sermonis ignarus Homerum audacter reprehendit, fereque passim sugillat ac proscindit, neque tamen Homerum, sed seipsum traducit, suamque imperitiam, petulantiam, temeritatem, misere prodit; recentior, inquam hic Zoilus inter alia crimina quae summo vati obiicit, illud quoque habet; quod Deos morti fecerit obnoxios. Cum enim esset

Veneri a Diomede vulnus inflictum, Dione ut eam consoletur, plura aliorum Deorum affert exempla, qui vulnera similiter acceperunt, & poene extrema clade affecti sunt; praesertim vero Martis (*Il. l.* 5.) qui tredecim mensium spatio turri aenea fuit inclusus, atque ibi fortassis, inquit Dea, terribilis ille Deus, qui bello & stragibus numquam exaturatur, malis obrutus periisset, nisi noverca Aloidarum, qui in vincula illum coniecerant, perpulcra nimirum Aeriboea Mercurium admonuisset, qui opem tulit, & qua erat vafritie, clanculum surripuit, cum iam dolore confectus esset, & catenarum pondere attritus. Graeca vox, qua Homerus utitur, aoristus est verbi ἀπόλλυθαι, inquit enim

Καὶ νύ κεν ἔνθ' ἀπόλοιτο ἄρης ἆτος πολέμοιο.

hoc est

Atque ibi Mars periisset, quem discrimina belli
Nulla explent. ——————

Verbum autem illud non *mori* significat, sed *perdi*, *ac pessumdari*, *ultimamque pati calamitatem*. Si igitur censor ille Graecam vocem potuisset intelligere, Homerum non accusasset. Namque *Mars periisset*, nequaquam Graece significat *mortem obiisset*, sed *eversus esset*, videlicet *actum esset de illo*. Eadem fere significatione verbum ἀπολέσαι usurpavit Evangelista

Mat-

Matthaeus, ubi Christum dicentem inducit (12. 28.): *Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in gebennam.* Φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ. Quemadmodum igitur apud Matthaeum verbum illud ἀπολέσαι non significat *destruere*, sed in extrema mala coniicere, hoc est in sempiternas inferorum flammas, teterrimosque cruciatus; sic & apud Homerum idem certe valet; apud quem Dii numquam emori possunt, sed tamen in tam aerumnosae vitae statum redigi, ut non vita habenda sit, sed crudele quoddam mortis genus quae incessanter perimat, numquam autem destruat. Itaque poterant Dii perire, non tamen mori; poterant de coelo expelli, praecipitesque agi, atque in imum Tartari barathrum, unde nulla emergendi spes, deturbari, ut Saturnus, & Titanes; non secus ac ipsa Christianorum theologia docet malos Angelos, & scelestorum animas in tenebricosissimum inferorum carcerem detrudi, aeternamque illic mortem pati, quin umquam moriantur. Tantum ergo abest, ut eo loco Homerus sit reprehendendus, ut magis tamquam theologum suspicere illum debuerit censor importunus; quandoquidem fabula illa sacrarum Paginarum veritatem adumbraverit, perduelliumque Angelorum e coelo casum, de quo alibi disseruimus designaverit. Sed ut magis magisque huic explanationi lux afferatur, duo placet e divinis

Literis afferre loca ad rem maxime facientia, ac paene ipsum Homericum sensum exhibentia; quorum alterum secunda D. Petri Epistola suppeditat, alterum vero epistola D. Iudae. *Si enim Deus*, inquit D. Petrus (2. 4.) *Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in Tartarum tradidit cruciandos in iudicium reservari*, &c. D. autem Iudas (c. 6.) *Angelos vero, qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in iudicium magni diei vinculis aeternis sub caligine reservavit*. Quod vero Homerus Deos habuerit immortales, aeternaque fruentes felicitate, quis umquam possit inficiari? Facit enim Diis poculorum ministram Heben, hoc est iuventutem (*Il. l.* 4.) ut eorum aetatem semper floridam, validam, atque integram esse significet, vitamque in ipsis & beatitudinem numquam consenescere. Deinde quae de Diis omnibus ex aequo & communiter pronunciavit notiora sunt, quam ut multis explicari opus habeant; qualia sunt (*Il. l.* 24.)

——— μάκαρες θεοὶ αἰὲν ἐόντες.

Divi felices aeterno temporis aevo.

(*Od. l.* 4.)

——— ῥεῖα ζώοντες.

Perfacili vita degentes.

(*Il. l.* 5.)

Οὐ

Οὐ γὰρ σῖτον ἔδουσ', οὐ πίνουσ' αἴθοπα οἶνον,
Τοὔνεκ' ἀναίμονές εἰσι, ϗ ἀθάνατοι καλέονται.

Nam nec edant fruges, potantve ardentia vina,
Iccirco exangues sunt, aeternique vocantur.

Non abs re autem fuerit, optimi adolescentes, si hanc occasionem nacti ad vestram locupletandam eruditionem tria illa expendamus, quae pro frumento, vino, & sanguine Homerus Diis attribuit, ambrosiam videlicet, nectar, & ichorem. Quamvis enim Cicero (*Tuscul. l.* 1.) se minime arbitrari aiebat ambrosia Deos, aut nectare, aut iuventute pocula ministrante laetari; nequaquam tamen damnandus est Vates, qui haec de Diis, ut se humano captui accommodaret, confinxit. Animi siquidem beatitas alterius aevi, pura illa, simplex, & defaecata, & materiei consortione omnino expers sublimior est, quam ut hominum mentes rudium praesertim, atque imperitorum corporeis tenebris obvolutae assequi possint. Quocirca, & ipse Christus praeceptor noster sapientissimus splendidioris convivii imagine eam nobis describendam duxit. *Et ego*, inquit, *dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis & bibatis super mensam meam* (*Luc.* 22. 29.) Et rursus, *Iam non bibam de hoc genimine vitis usque in diem illum, cum illud bibam novum in regno Dei.* (*Marc.* 14. 25.) Equidem fateor Christum haec longe sanctius attigisse, ac decentius, neque il-

lud

lud, mihi in animo propositum est, ut vatem ethnicum cum eo componam, perinde quasi pari sapientia dicta fere eadem effuderint, sed cum aliqua in iis appareat similitudo, & consensus, digna plane esse arbitror, quae a studiosis observentur, atque expendantur, neque temere ut levia ac stulta reprehendantur. Sed iam pauca quaedam de ambrosia & nectare disseramus, ut siqui adsint tirones, quid ea sint, & quomodo a scriptoribus usurpentur, probe teneant; quam quidem cognitionem doctioribus afferre putidum esset, ac molestum. Ambrosia igitur Deorum est cibus, nectar vero potus. Appellata autem est Ambrosia vel quia mortales non comedunt, vel quia eos qui comedunt, efficit immortales. Siquis vero ethnicos hanc Deorum escam commentos existimet ex iis, quae de fructu arboris illius vitalis in terrestri paradiso florentis acceperant, non longe forsitan aberraret a vero. Apud Hesiodum in Theogonia habetur, quod Iupiter consentientibus aliis Diis aeterna lege sanciverit, ut siquis Deorum Dearumque periurio Stygis Numen violasset, integrum annum & aliquot dies nectare, & ambrosia careret. Quod certe videtur alludere ad primos humani generis parentes, qui ob admissum crimen a deliciis pomarii illius beatissimi expulsi sunt. *Ambrosia alendus* proverbii loco a Cicerone de eo dicitur (*l. 2. de Orat. c.* 57.) qui vel immortalitate dignus, vel Diis ipsis aequandus esse videatur. *Ambrosius* item saepe apud

apud poëtas pro divino, atque odorifero usurpatur (*Aen.* 12.)

Ambrosiaeque comae divinum vertice odorem
Spiravere ; ————————

hoc est ambrosia oblitae, unguento Deorum ; nam non cibum tantum, sed & unguentum Deorum ambrosiam dici notavit Servius. Quamquam vero ambrosia pro cibo maxime usurpetur, nectar pro potu ; Graeci tamen promiscue & ambrosiam pro nectare, & nectar pro ambrosia ponunt, ut Anaxandridae, Sapphus, & Alcmanis locis comprobat Athenaeus (*l.* 1.) Ipsum vero nectar per translationem usurpatur pro quovis vino dulciore, & pro ipso etiam melle, ut apud Virgilium (*Georg.* 4.)

— *Et dulci distendunt nectare cellas.*

Baccheum nectar vinum dixit Statius (*l.* 2. *Sylv.*) Lucretius autem pro grato odore usurpavit (*l.* 2.)

——— *Nectar qui naribus alant.*

Et Claudianus de nuptiis Honorii *flores nectareos* appellavit. Quibus omnibus lectissimam illam potionem Indicam non ita pridem nobis divino munere advectam, scitissimo sapore, omnique suavitate conditam addere liceat, illamque similiter nuncupare nectaream. Quis enim, qui palato non utatur stupido, planeque corrupto, cum divini roris dulcedinem degustat, spumantemque pateram sorbillat, non ipso Numinum ne-

nectare perfundi, & coelesti poculo recreati sibi non videatur? Iam vero & de ichore aliquid dicendum. Dii enim apud Homerum non corpore constant, quemadmodum homines, crassa materie conflato, & faeculento, sed subtili ac simplici; quamobrem corruptioni minime sunt obnoxii; cum per eorum corpora non ille hominum sanguis glutinosus perfluat, sed tenuissimus quidam nulla foecis admixtione humor, qui appellatus est ichor (*Il. l. 5.*)

Ἰχώρ, οἷόσπέρ τε ῥέει μακάρεσσι θεοῖσι.

Ichor, qui Divum felices perfluit artus.

Ad quem versum allusisse perhibent Alexandrum, dum accepto vulnere, ex eius corpore sanguis efflueret; suis enim assentatoribus, qui se Deum Iovis filium faciebant, indignabundum exprobrasse (*Plut. de fort. Alex.*)

——— ἀλλὰ τοῦτί μὲν αἷμα,
Οὐχ ἰχώρ, οἷόσπέρ τε ῥέει μακάρεσσι θεοῖσι.

videlicet

——— *atqui sanguis verissimus hic est,*
Non ichor, qualis Divorum corpore manat.

Quamquam Seneca rhetor non Alexandro, sed Callisthenі philosopho hoc dictum attribuit (*Suas. prima*) quem & Alexander occidit propter intempestive prolatos liberos sales; nam cum Deus vellet videri Alexander, & vulneratus esset,

ſet, viſo ſanguine eius philoſophus mirari ſe dixerat, quod non eſſet

> Ἰχὼρ, οἷόσπέρ τε ῥέει μακάρεσσι θεοῖσι.

Hunc item Homeri locum, ubi Deos vocat ἀναίμονας hoc eſt *exangues*, reſpexiſſe crediderim Anacreontem in ode de cicada

> ἀπαθὴς, ἀναιμόσαρκε,
> σχεδὸν εἶ θεοῖς ὅμοιος.

> *Ulla nec aucta carne,*
> *Nec aucta ſanguine ullo*
> *Ipſis abes parum a Dis.*

Quis vero non deteſtetur impium Celſi convicium apud Origenem, qui e corpore Servatoris noſtri trunco affixi ichorem manaſſe dixit,

> —— οἷόσπέρ τε ῥέει μακάρεσσι θεοῖσι.

perinde quaſi non verum ſanguinem, verumque corpus aſſumpſerit? Supereſt modo ut quatuor hiſce diſputationibus, quibus Vatem latenter & diſſimulanter, ac veluti aliud agentem theologicam doctrinam pertractaſſe demonſtravimus, tamquam colophonem addamus epitheti illius explicationem ἀντίθεος, θεῖος, videlicet *Diis comparandus*, *Divinus*; namque illud poëta ſaepiſſime ac nimis intemperanter, ut cenſent nonnulli, tum hominibus, tum ceteris rebus affigit, ut ea prodigentia divinitatem ipſam ſive contemnere ſive elevare videatur. Atqui ego contra

 quam

quam isti existimant, sentio. Cum enim epitheton illud usurpet ad praestantiam, pulcritudinem, magnitudinemque rei declarandam, mihi sapienter innuere visus est, omnem boni plenitudinem in summo Deo unice cumulari, ex eaque tamquam ex uberrimo perennique fonte particulam aliquam ad res creatas profluere, quae proinde siquid umquam boni, praeclari, atque admiratione digni habeant, ab impertiente Deo accipiant, quod quidem nedum divinitatem imminuat, mirum in modum amplificat extollitque. Hoc plane sensu & *montes Dei* in sacris eloquiis legas, hoc est in arduos ascensus erectos, & *cedros Dei* scilicet procerissimas. Iacobus similiter ad Esavum inquit (*Gen.* 13. 10.) *Vidi faciem tuam quasi viderem vultum Dei*. Et ipsemet Deus ad Iosephum (*Ex.* 7. 1.) *Ego constitui te Deum Pharaonis*. Nec illud Davidis praetermittendum est (*Ps.* 81. 7.) *Ego dixi Dii estis & filii excelsi omnes*. Dii etiam passim in sacris Paginis appellantur Magistratus, summique Reipublicae administratores. Atque hinc probe aliud epitheton interpretari poterimus, scilicet ἱερὸς, *sacer*, quo frequenter pro *magno* utuntur Graeci, & post eos Latini; qui morbum *sacrum* dixerunt, aut etiam *divinum*, piscem *sacrum*, anchoram *sacram*, idest maximam, ac firmissimam. Quapropter *auri sacra fames* apud Maronem non est fames execranda, ut plerique e vulgo interpretes exponunt, sed immodica, atque inexplebilis.

DIS-

DISSERTATIO XXXIII.

In qua ea loca expenduntur, in quibus Iuculentissime theologus est.

SYNOPSIS.

Culpa lumen Dei obscuravit, non extinxit. Tum propter inscitiam, tum propter morum corruptelam in Deorum falsorum cultum homines sunt prolapsi. Etiam inter ethnicos nonnulli recte senserunt de Divinitate. In his Homerus maxime elucet. Iovem, in quo summum Deum agnoscit, patrem vocat hominumque Deorumque. Cur vero faciat ipsum Saturni filium. Iovis imperium liberum est, & ex ipso tantummodo pendens. Nil posse ceteros Deos contra Iovis consilium. Iupiter fati arbiter. Luculentum specimen divinae Maiestatis in Neptuno. Cur dicatur Iupiter inhabitare nigras nubes, & esse mentis tortuosae. Notantur tria ad excitandam dignam de Divinitate opinionem, primum in Iunonis incredibili pernicitate, alterum in Neptuno vociferante, tertium in Minerva leni oris flatu ab Achillis corpore Hectoris hastam, quam toto impetu eiaculatus erat, depellente. Cur ad tam multas disputationes haec de Diis Homericis tractatio protracta sit. Divinae Literae tantum Homero praestant, quantum verum aurum adulterino.

R 2 Cum

CUM Deus hominem condidit, lumine vultus sui mentem eius clarissime collustratam voluit. Verum tenebras statim offundente culpa, quam communis humani generis parens olim patravit, non parum tulit iacturae lumen illud emicantissimum, neque tamen omnino extingui contigit, ita ut quod eiusce luminis vestigium aliquod in omnibus hominibus divino plane consilio remanserit, Dei ignorationem nulla umquam excusatione protegi posse diserte dixerit Divus Paulus (*Rom.* 1. 20.) Fateor quidem homines inscitiae tenebris obvolutos, vitiorumque coeno miserrime demersos verum Deum e conspectu facile amisisse, & ad colendos falsos Deos turpissime esse prolapsos. Non defuerunt tamen ex iis, qui eius luminis auxilio, quod Deus omnibus impertitur, probe usi vel in mediis ethnicorum superstitionibus, quibus a teneris unguiculis imbuti fuerant, veram Divinitatem agnoverunt, deque ea senserunt ac disputarunt, ut par est. Inter hos Homerus maxime elucet, qui quamvis de Diis disputans patriae religionis fabulas passim sit consectatus, de Divinitate tamen ipsa, divinisque rebus, atque attributionibus huiusmodi dicta passim effudit, quae virum apprime theologum illum commendent; neque id tantum sub figurarum atque aenigmatum velamine praestitit, sed ita aperte non raro atque evidenter, ut saltem animo adhaesisse

illum

illum solidae veri Numinis religioni, & a futili tot inanium Deorum abhorruisse non imprudenter arbitreris: Equidem ad hanc veri Numinis agnitionem pertigisse puto, vel quod mentem capaciorem, incredibilemque ingenii vim sortitus fuerit, vel quod Hebraeorum doctrinam sacris Voluminibus demandatam largiter hauserit. Adeste igitur aequis auribus, quemadmodum consuestis, optimi auditores, dum hodie tractationis huiusce quae longiuscule protracta est, extremam partem absolvimus. Spero enim ea, quae dicturi sumus, ut Vatem nostrum theologum manifeste se praestitisse demonstremus, vos ultro fore probaturos, neque me accusaturos, perinde quasi immodico, quo Vatem hunc prosequor, studio me abripi sinam, & ad aliqua de eo affirmanda impelli, quae veritati minime consonent, sed luculenta exaggeratione aucupentur fidem, fucumque audientibus faciant.

Principio extra omnem controversiam poni videtur, quod supremum unum Deum omnium auctorem & conditorem agnoverit in Iove, cum omnes ex eo originem trahere affirmet, patremque illum appellet hominumque, Deorumque, πατὴρ ἀνδρῶντε θεῶντε. Quapropter in vetustis aris dicitur *Exuperantissimus*. Verum, inquies, Iovem ubique fere vocat Saturnium, hoc est a Saturno procreatum. Nae, o bone; sed tunc ut poëta physicus disserit. Saturnus enim tempus est, qui filios omnes necat, omnia scilicet con-

consumit. Iupiter vero, Iuno, Neptunus, & Pluto quatuor sunt elementa, quae pater non devorat, tempus videlicet non conterit; quae profecto nunc longius explicare non vacat, quia hodiernae disputationis argumento non congruunt. At Iovis summum imperium, cum de eo ut maximo Numine theologice loquitur, quod liberum sit suique omnino iuris, & a se-ipso tantummodo pendeat, praeterea ab alio nemine, non solum significavit aureae illius catenae imagine, de qua suo loco affatim disseruimus, sed etiam apertissimis verbis Iliadis libro decimo quinto, ubi Iunoni sibi parere detrectanti maxima, qua pollebat, auctoritate loquens cuncta sigillatim edicit, quae in Troiano bello eventura decreverat, quaeque omnia reipsa contigerunt, nihil contra valentibus ceteris Diis, qui consilio Iovis adversabantur. Quod liquido idem esse constat, atque id, quod divina eloquia testantur, *Non esse consilium contra Dominum*. (*Prov.* 21. 30.) Quod autem Iovem non fecerit fato obnoxium, sed contra fati dominum atque arbitrum (quod fatum, ut alibi ostendimus, ipsum est Dei decretum in eius potestate situm) luculenter docet libro decimo sexto, ubi Iunonem inducit percontantem ex Iove, an sibi libuerit Sarpedonem e fati manu eripere. Quae verba clare innuunt, fato imperare Iovem, non vero ipsum fati legibus subdi. Iovem etiam appellat saepissime κελαινεφέα nigras scilicet nubes inhabitantem,

&

& ἀγκυλομήτεω, obliqui nempe consilii; quod certe significat Dei consilia hominum mentes nequaquam assequi posse, nec eius anfractuosas semitas, ut monet Apostolus (*Rom.* 11. 33.) pervestigare; quemadmodum & David de Deo dixit *Nubes, & caligo in circuitu eius*. (*Ps.* 96. 2.) Sed quam egregium divinae Maiestatis specimen in Neptuno dederit e summo vertice nemorosae Sami descendente trementibus interea montibus & silvis, dum immortalibus Dei plantis premerentur, facile poterit quisque per seipsum agnoscere qui locum illum adeat sub initium libri decimi tertii, eiusque pulcritudinem probe inspiciat, & perpendat. De Divinitate similiter, ut aequum est, cogitare, atque omne decorum servare visus est, cum incredibilem pernicitatem describit, qua Iuno e monte Ida Olympum repetit. (*Il.* *l.* 15.) Ait enim tanta illam rapiditate ad Olympum ex Ida remeasse, quanta viri mens discurrit, qui multis ac maximis itineribus confectis huc atque illuc cogitatione repente transvolat, memoria repetens longissime inter se distantes regiones, quas peragravit. Maximam etiam de Divinitate opinionem ingerit, cum vociferantem facit Neptunum (*Il.* *l.* 14.) tanto clamore, quantum hominum novem aut decem millia ederent; quod plane aliud est, quam Stentoris clamor, qui voce ingenti, quam valebat emittere, quinquaginta clamantes homines aequasse fertur; quare χαλκόφωνος appellatus est. Necnon Minerva, quae leni

leni oris flatu ab Achillis corpore hastam depellit (*Il. l.* 20.) ab Hectore toto impetu coniectam, atque in ipsum Hectorem regredi facit, eiusque ad pedes accidere, magnam excitat de potentia, quae Divinitatem comitatur, existimationem. Sed quid immoror in recensendis singulis ac describendis? Nullum finem dicendi faciam, auditores, si cuncta persequi velim, atque expendere singulatim. Itaque consultius sit, si ea loca, quibus de Deo disputat, ac Divina pertractat, nullaque reprehensione theologus est, fere omnia, aut certe pleraque cogendo & coacervando, leviter cursimque perstrinxerim, quod tamen puto fore satis ad id, quod contendo, manifestissime demonstrandum. Docet igitur, quod Deus dator est omnium bonorum; dispensat hominibus tum bona, tum mala; supplicum, pauperum, peregrinorumque tutor est, ac vindex. Docet, quod pios exaudit; videt & novit omnia, praesentia, praeterita, & futura; quod nequaquam eum latent, quae iuste vel iniuste fiunt; quod improbos certo punit, licet plerumque sero; quod eos detrudet in Tartarum; quod quasi peregrinatione terras lustrans omnia inspicit, perpendit, examinat; quod odit mala opera; quod mendacia haudquaquam probat; quod iratus populo una cum noxiis persaepe plectit innoxios; quod e sapientibus facit stultos, & e contra; quod suam unicuique sortem distribuit; quod non omnia omnibus dat; quod probe

probe notus est ex operibus; quod unum attollit, & deprimit alterum, & omnia suo disponit arbitratu; quod robur & fortitudinem dat, externamque prosperitatem, idque tum bonis, tum malis, prout sibi libuerit. Docet, quod coelum & terram creavit; quod propter iniquitates immodicos imbres & tempestates immittit; quod suis semper & ubique praesens est, & extra periculi aleam collocat; quod dolores decrevit hominibus, ipse curarum expers; quod deliberantibus consilia suggerit; quod immutabilis est, omnipotens, incomprehensus, invisibilis, sapientissimus. Docet Magistratus esse a Deo; Deum esse sequendum, ut ex eo proinde effluxerit effatum illud unius e septem Graeciae sapientibus *Deum sequere*. Docet Deo non esse resistendum, nec cum eo concertandum, sed ei sacrificandum, dandum liberaliter, obediendum; Dei potestatem summam esse, aspectum terribilem, iram gravem, & tremendam; Dei dona quiete utenda, non prave abutenda; Dei patrocinium populorum esse confidentiam, & ad remotissima quaeque loca sese extendere. Docet, quod qui Dei auxilio confidit, nihil desperet; qui Deo carus est, ceteris praestet; qui Deo invisus est, hospitio non sit excipiendus; quod Deo auspice fidendum; non probante nihil tentandum; quod invito Deo nihil succedit, aut non perstat diutius; quod Deo omnes indigent; quod Dei nemo est consiliarius; quod Deo homines non comparandi; quod Deo res permittendae; quod

improborum ſupplicia Deum eſſe demonſtrant. Videtis, auditores, in hac tam celeri feſtinatione, quae me rotae, pronive gurgitis modo rapit, neque umquam patitur conſiſtere, mihi nequaquam licuiſſe ipſa Homeri verba vobis afferre, adactumque fuiſſe, ut multa potius paene neceſſaria praeterirem, quam ſupervacanea ampleđerer; cum enim ad finem properem, quod verear ne prolixioris orationis magnitudine moleſtiam vobis exhibeam, pleraque quidem delibavi, ſed non pauca ob praecipitantiam omiſi. Siquis autem omnium earum rerum, quas de divino Numine Homerum docere modo affirmavimus, loca ipſa pernoſcere ipſemet cupiat, ſuiſque ipſe oculis explorare (ne forte videamur vobis imponere atque incerta pro certis obtrudere) Iacobum Duportum virum eruditiſſimum conſulat, eiuſque excerptarum ex Homero ſententiarum ſyllabum ad operis calcem, cui titulum fecit *Gnomologiam Homericam*, appoſitum legat, qui ubi omnia ea loca apud Homerum quaeri oporteat, accuratiſſime docet, ac veluti digito commonſtrat. Nonne vero ea omnia, quae acervatim congeſſimus etiam divinae Literae, etiam Religio noſtra ſanđiſſima, de Deo praedicat & confitetur? Ecquis amplius dubitare poſſit Homerum, qui Vatem phyſicum, ac moralem de Diis diſſerens ſaepiſſime ſe praeſtitit, ut ſuperioribus diſputationibus demonſtravimus, non raro etiam Vatem theologum, atque in eo genere paene abſolutiſſimum ſe praeſti-

stitisse ? Sed quoniam veris falsa in suis carminibus remiscuit, pravaeque ethnicorum religionis, quam saltem extrinsecus profitebatur, Deorum fabulas specie quidem absurdas enarravit, eleganterque descripsit, opus est ut qui eum legit, ex multo earum fabularum luto, sive etiam mavultis dicere, stercore aurum studiose colligat veritatis. Neque miremini, optimi iuvenes, tam multum me fuisse in iis enucleandis, atque explicandis, quae de Diis Homerus habet. Id enim mihi maxime propositum fuit ut e vestris animis scrupulum evellerem, qui fortasse iniectus erat, Homerum passim in Divinitatem fureie, atque insanire. Quod fuisset in caussa ut ad eius studium minus alacres vos conferretis, horrorique haberetis ob impietatem, quam ferme ubique in Deos praeferre suspicaremini. Fassus equidem non semel sum, iterumque fateor multas Homerum usurpasse fabulas plane turpes atque in Divinitatem contumeliosas, quae tamen non ab illo excogitatae sint, sed a vulgi opinione acceptae; sed has facile vel ad naturae, vel ad morum doctrinam explicari posse ostendimus. Fateor insuper quamvis plura illum effatum esse de Deo docuerimus, divinarum Literarum doctrinae permultum affinia, divinas tamen Literas, cum de Deo sermonem habent longe illo esse praecellentiores, tantumque eum vincere ac superare, quantum verum aurum adulterino praestat; sed tamen mirum est miserum virum ethnicum, qui tot inter suae

 gen-

gentis errores versabatur, ac fluctuabat, potuisse identidem tam bene de Deo philosophari, ut qui eius dicta excutere valeat & intelligere, non parum hac etiam in parte eius sapientiam probare cogatur ac demirari.

DIS-

DISSERTATIO XXXIV.

De vestibus reliquoque corporis ornatu; de lectis; & de conviviorum ritibus.

SYNOPSIS.

Ratio vestiendi simplex ac parabilis fuit priscis. Tunica, & laena. Pro laena utebantur etiam pallio. Feminae superimponebant tunicae peplum. Cingulis tum viri, tum feminae vestes astringebant. Nullus annulorum usus apud Homerum. Manus, & tibiae plerumque nudae. Semel Vates nominat χειρίδας. *Qua occasione uterentur calceis, & tibialibus. Sandalia propria erant feminarum. Quale fuerit capitis integumentum viris, & feminis. Comae ornatus. Flavus color laudatus in coma. Capilli Graecorum prolixi. Etiam Israëlitarum. Crines pulvere aureo respersi. Cicadae aureae capillitio insertae. Tertulliani insignis locus, ubi cultum capillorum in feminis perstringit. Graeci iuvenes comam patriis fluminibus servabant. Achilles dedicavit suam Patroclo extincto. Primitias corporis in tonsura capillorum Clerici apud Graecos se putant Deo offerre. Lecti cur dicantur apud Homerum perforati. Eorum compositio. Etiam in pellibus & foliis dormiebatur.* Χαμαιευνίαι, *idest* humi cubationes. *Sua cuique mensa in convivio apponebatur. Nullus apud Homerum usus linteo-rum,*

rum, *& mapparum. Spongiis mensae perpurgatae. Sedilium discrimen. Varia officia convivis deservientium explicantur. Invitamenta ad bibendum. Libationes*, *& linguarum incisio. Tres in die cibationes. Convivia vespere incoepta ante noctem desinebant. Apud Phaeaces ad multam noctis partem producta. Nox cur dicta* intempesta & concubia. *Homines Heroicis temporibus simul cum aurora exoriente e lectis surgebant. Quas conviviorum reliquias ancilla penuaria reconderet*, *& in quem usum.*

Satis de re vestiaria Ferrarium, & Rubenium scriptores luculentissimos pertractasse puto. Nihilominus meum postulat institutum, optimi adolescentes, ut quae de vestibus reliquoque corporis ornatu habet Homerus breviter perstringam, vobisque ob oculos ponam. Horum enim praenotio quasi facula vobis erit ad Homericum sensum in huiusmodi descriptionibus non leviter implexis expediendum. Addam deinde nonnihil de lectis, & de conviviorum more; quae sane omnia antiquae eruditionis studiosis & scitu necessaria sunt, & iucunda.

Primum omnium animadvertite quam simplex, facilis, parabilis veteribus fuerit vestiendi ratio. Χιτὼν siquidem, ideſt *tunica*, corpus amiciebat interius; exterius vero χλαῖνα, quam Latini dixere *laenam*, crassius vestis genus ad arcendum frigus. Hanc diversis in locis varie

ap-

appellat Poëta, pulcram, magnam, purpuream, hirſutam, valde denſam, duplicem, ideſt non altero panno ſubſuto, ſed ea amplitudine, qua poſſet dupliciter corpus obvolvi. Tamen laenas etiam ἁπλοΐδας, *ſimplices* aliquando nuncupavit. Pro laena uſurpabant ſaepe φᾶρος, quod Scholiaſtes dixit ἱμάτιον, interpretes vero Latini *pallium*. Sic Nauſicaae ancillae (*Od. l. 6.*) Ulyſſi naufrago, & ad litus eiecto pallium tunicamque, quibus indueretur, appoſuerunt.

Πὰρ δ' ἄρα οἱ φᾶρος τε, χιτῶνά τε εἵματ' ἔθηκαν.

Multiſque aliis in locis huiuſmodi φάρεα, *pallia* memorantur a Vate. Quid de mulieribus? Tunicae, quam habebant communem cum viris, & ἐχέσαρκον vocavit Athenaeus (*l.* 13.) ideſt *carni haerentem*, πέπλον *peplum* ſuperimponere confueverunt, qui in longum deſinebat ſyrma; quare Troades paſſim dictae εὔπεπλοι, & ἑλκεσίπεπλοι, *longa ſyrmata trahentes*. Quos peplos cingulis corpori adſtringebant, quemadmodum etiam viri laenas, praeſertim in bello. Cingulum ζωνὴ Homero dictum interdum μίτρη, quale habuit Mars (*Il. l.* 5.) & Menelaus. (*l.* 11.) Ζωνὴ παρθενικὴ puellarum propria erat; hinc zonam ſolvere dicebantur, cum primum ad virilem congreſſum pararentur. Manus, & tibias habuerunt veteres plerumque nudas, nullumque uſum fuiſſe anullorum apud Homerum notavit Plinius. (*l.* 33. *c.* 2.) Semel (quod ſciam)

χα-

χειρίδας, quas nunc chirothecas dicimus, nominavit Homerus, ubi nempe eas seni Laërti attribuit (*Od. l.* 24.) ne agrum excolens dumis laederetur; eo enim ab urbe secedens se abdiderat, ut vitam moeroris, & squaloris plenam ageret, Terentiani Menedemi instar, quod absentem tot annos filium suspicabatur iam periisse. Ex qua materia χειρίδες illae essent confectae Homerus non dixit, etsi contendat Eustathius fuisse ex pellibus, cui non repugno, nam eumdem Laërtem ocreis bubulis tibias habuisse communitas Vates tradit eamdem ob caussam, ut reor, qua & contectas habuit manus; fortasse etiam, ut aetate gravissima utrasque a frigore defensaret. Sic etiam pedibus calceos, & cruribus tibialia inducere antiqui moris non fuit, nisi cum longum suscipiendum esset iter, aut egrediendum ad bellum; cum autem calceos inducerent, subligabant; passim enim apud Homerum legitur

Ποσσὶ δ' ὑπαὶ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα.

Σανδάλια, sive σάνδαλα calceamentum fuisse mulierum docet Hesychius. Hinc Omphale dicitur in Terentii Eunucho caput Herculi commitigasse sandalio; quod idem tradit Lucianus. Nihilominus de Mercurio abigere parante Apollinis boves narrat Homerus in hymno (si tamen hymnorum putandus est auctor) induisse σάνδαλα κοῦφα, *levia sandalia*. De capitis integumento modo

modo dicendum. Nullum profecto pileum, quali nos utimur, in Homero reperire licet, quod certe mirum est; nam Hesiodus Homero ferme coaevus pileum memorat (*in Oper.*)

—————— κεφαλῆφι δ' ὕπερθεν
Πῖλον ἔχει. ——————

—— *capiti autem desuper aptum*
Pileum habet. ——————

Πῖλον *pileum* quidem semel Homerus nominat (*Il. l.* 10.) sed eo nomine intelligit coactile illud ex lana villisque, quod mediam galeae partem interius obibat, ne capiti esset gravior.

—————— μέσσῃ δ' ἐνὶ πῖλον ἀρήρει.

Ceterum ex Homero discimus nullum aliud operimentum capitis fuisse viris, quam galeam. Cum vero apud eum legamus galeas non solum ex aere, aliove metallo, sed pelle etiam confectas, putamus homines illius aevi extra bellum hisce caput operuisse, quandoque etiam in bello. Cum enim Diomedes & Ulysses ad explorandum in hostium castra ituri armarentur, Trasymedes dicitur Diomedi galeam imposuisse ταυρείην *taurinam*, sine cono, & crista, quae καταῖτυξ vocabatur. (*Il. l.* 10.) Ulyssis vero pater ruri gestabat αἰγείην κυνῆν, *caprinam galeam*. (*Od. l.* 24.) Amiculum capitis mulieribus fuit

 κα-

καλύπτρα. De Calypsone siquidem, & Circe agens, ait

——— κεφαλῇ δ' ἐπέθηκε καλύπτραν.

Quam καλύπτραν *flammeum* Latine dici posse putaverim. Quae cetera fuerint capitis ornamenta & docet Iuno ad fallendum Iovem in monte Ida sedentem se ornans (*Il. l.* 14.) & procorum dona Penelopae oblata. (*Od. l.* 18.) Itaque ἄμπυξ fascia fuit, sub qua capilli erant colligati, sic fortasse dicta διὰ τὸ ἀμπέχειν τὰς τρίχας. Κεκρύφαλον reticulum, quo plexa coma distringitur, ne diffluat. Κρήδεμνα vittae capitis, quae ad humeros usque demittebantur, & genas velabant. Tale quid etiam fuit ὀθόνη. Ερματα inaures. Ελικες quid simile fuerunt. Κάλυκες aurei tubuli, quibus cincinni redimiebantur. Ορμος monile collo iniectum. Coronas quoque gestasse mulieres liquet ex clypei a Vulcano constructi descriptione (*Il. l.* 18.) ubi choream effinxit adolescentium, & virginum formosissimarum.

Καί ῥ' αἱ μὲν καλὰς σἰεφάνας ἔχον. ——

Illae pulcra quidem gestabant vertice serta.

Ex quibus licet inferre mundum muliebrem nullo non tempore usu receptum fuisse, illudque Terentii, *Novi ingenium mulierum, dum moliuntur, dum comuntur, annus est*, etiam de antiquis feminis ab eius aetate remotissimis dici potuisse. Ornandae co-

mae

mae non ſolum mulieres, ſed viri ipſi erant ſtudioſi, quod tamen ſi mollius, ac delicatius nimis attenta cura fieret, vitio viris vertebatur. Paridi enim veluti effeminato coma obiicitur ab Hectore, & Diomede. (*Il. l.* 3. & 11.) Cincinnos πλοκάμους, πλοχμοὺς paſſim praedicat Vates in Iunone, aliiſque feminis. Quod autem cincinnos inſtar cornu Paris ſolebat conformare, dicterium illud in eum iactatum (*Il. l.* 11.) κέρ' ἀγλαὲ, *o cornibus decore*. Color flavus maxime laudatus in coma; hinc paſſim dicitur ξανθὸς Μενέλαος *flavus Menelaus*. Ceterum epitheto illo, καρηκομόωντες Ἀχαιοὶ, *bene comati Graeci*, quod ſaepiſſime in Homero offenditur, potius prolixam, quam ornatam comam notari iudico. Etiam Iſraëlitae ad multam demiſiſſe longitudinem capillos dicuntur apud Ioſephum (*Antiquit. l.* 8. *c.* 7.) μήκιστας καθειμένοι χαίτας, & iuvenes Salomonis inſigniter prolixos capillos aureo pulvere, & unguento reſperſiſſe. Notatur apud Homerum Graecos ſimiliter crinibus implicare aurum fuiſſe ſolitos. Athenienſibus autem hoc fuit patrium, qui cicadas aureas capillitio inſerebant. Simile quid de L. Vero refert Iulius Capitolinus, nimirum tantam illum habuiſſe curam flaventium capillorum, ut capiti auri ramenta reſpergeret, quo magis coma illuminata flaveſceret. Hic autem inopportunum nequaquam puto, ſi locum ex Tertulliano vobis afferam, optimi iuvenes, ubi vehementiori, acriorique dicendi genere, quod ei proprium, ac familiare fuit, perſtringit

T 2 luxu-

luxuriantem cultum feminarum sui aevi capillis adhibitum; hinc enim ornandae comae vani, antiquique ritus magis ac magis liquebunt. *Quid crinibus vestris* (inquit) *quiescere non licet, modo substrictis, modo relaxatis, modo suscitatis, modo elisis? Aliae gestiunt in cincinnis coërcere, aliae, ut vagi, & volucres elabantur non bona simplicitate. Affigitis praeterea nescio quas enormitates sutilium, atque textilium capillamentorum nunc in galeri modum quasi vaginam capitis, & operculum verticis, nunc in cervicem retro suggestum. —————————— Vos plane adiicitis ad pondus collyridas quasdam, sputorum umbilicos cervicibus astruendo. Si non pudet enormitatis, pudeat inquinamenti.* (*lib. de cult. fem.*) Illud etiam silentio non praeteribo, Graecos iuvenes comam aluisse, ut deinde patriis fluminibus abscinderent, ut pote quae ex humore nascatur. Quamobrem de Achille Homerus narrat, quod Sperchio comam servabat, ubi in patriam esset reversus; quam tamen pietate occisi Patrocli sibi dempsit, eiusque funeri dedicavit. Cum vero veteres Graeci putarent tamquam corporis primitias offerri oportere fluviis comam; hinc fortasse factum, ut in Ecclesia Graeca iuvenes capillos tondentes, priusquam Ordinibus initientur, hunc eumdem scopum respiciant offerendi Deo primitias corporis, ut tradit Simeon Thessalonicensis (*lib. de Sacram.*) *ὅτι αἱ τρίχες ὅλου τοῦ σώματος ἐξανθήματα ἐστὶ, καὶ ἀπαρχὴ τῷ Θεῷ: quia capilli totius corporis sunt*

pul-

pulluli, & *primitiae Deo oblatae*. Quamquam vero Latini tonsuram Clericorum aliter interpretentur, eaque putent vanarum, & futilium rerum significari reiectionem, tamen Graecorum quoque interpretationem bonam esse, valdeque commendandam nemo non dixerit. Iam vero de lectis (quod polliciti sumus) pauca differenda. Λέχεα τρητὰ *lectos perforatos* saepe dixit Homerus, quod foramina haberent in spondis, sive fulcris ligneis, per quae funiculi ex loro hinc atque illinc conserebantur ad ipsum lectisternium sustinendum. Haec fulcra vocavit ἑρμῖνας; inducitque Ulyssem (*Od. l.* 24.) narrantem, quomodo ex olea lectum olim ipsemet fabricaverit, auroque, & argento, atque ebore exornaverit. Quia vero id (quales sunt mores subsecutarum aetatum) virum regem dedecere videtur, obiectioni huic occurremus, ubi Odysseam explicantes de navicula, quam lignis a se ipso scissis, ac dolatis confecit, ut a Calypsone discedens in patriam reverteretur, sumus verba facturi. Ubi quae lectum componerent, Vates narrat, haec tria saepe nominat, *culcitras* (plumis, tomento, aut alia re fartas) *laenas*, & *stragula splendida*.

Δέμνια, κὴ χλαῖναι, κὴ ῥήγεα σιγαλόεντα.

Nihilominus τάπηλας *tapetes* etiam nominat, tribus in locis, in quibus accuratius, ac subtilius lectos describit, videlicet, ubi Achilles iubet ster-

sterni lectum Priamo (*Il. l.* 24.) Helena Telemacho (*Od. l.* 4.) Arete Ulyssi (*Od. l.* 7.) Ex quibus colligi potest culcitras, & stragula lectum stravisse, ut esset mollior; laenas vero paratas esse ad induendum, tapetes ad tegendum. Homeri imitatione de Rhamnete ait Virgilius (*Aen. l.* 9.)

———— *qui forte tapetibus altis*
Exstructus toto perflabat pectore somnum.

Quia vero saepe, ut modo notabamus, tapetes Homerus non memorat, putarim laenas fuisse etiam lecti operimenta, earumque usum fuisse & ad operiendum, & ad induendum, qualibus etiam nos vestibus, quas cubiculares vocamus, aut domesticas, in utrumque officium uti consuevimus. Tapetas apud Homerum fuisse etiam pulvinos clare liquet; nam Adresta (*Od. l.* 4.) fert Penelopae sellam, Alcippe tapetem; Euryclea vero (*Od. l.* 20.) iubet ancillas sellas tapetibus instruere; & Achilles ad se missos ab Agamemnone oratores in sellis statuit, tapetibus instructis. (*Il. l.* 11.) Tapes Diomedi fuit pro cervicali in pelle bovis agrestis dormienti. (*Il. l.* 10.) Nam etiam in pellibus dormire homines fuisse solitos narrat Vates non tantum boum, sed caprarum, & ovium. Laërtes vero foliis substratis ruri decumbebat. (*Od. l.* 11.) Pellem, & folia iunxit Virgilius (*Aen. l.* 8.) ubi pauper Evander

—— *an-*

——— *angusti subter fastigia tecti*
Ingentem Aeneam duxit, stratisque locavit
Effultum foliis, & pelle Libystidis ursae.

Singularis mentio lini in lecti operimentis occurrit. (*Od. l.* 13.) ubi Phaeaces stravisse dicuntur hospiti Ulyssi stragulum, & linum

——— στόρεσαν ῥῆγός τε, λίνον τε

Καμαιεύνας vero vocat humi cubantes (*Il. l.* 16.) Hinc χαμαιευνίαι humi cubationes dictae maxime apud Scriptores sacros. Quantum ad morem conviviorum (nam de cibo, potuque satis disputavimus Dissertatione XVII.) sua mensa apponebatur cuique convivae. Cum vero dicat Homerus mensas apud convivas extendi

——— παρὰ δὲ ξεστὴν ἐτάνυσσε τράπεζαν

hinc infert Feithius fuisse oblongas. Neque solum laevigatae erant sedulo artificis dolabra, sed spongiis etiam ancillae eas assidue perpurgabant, mundabantque. Nullus enim tunc fuit linteorum, mapparum, aut mappularum usus, sicut nec furcillarum, aliorumque, similium instrumentorum. Cuius simplicis moris vestigia adhuc supersunt apud Indos, & plerosque Orientis populorum, teste Salmone; qui a convivio surgentes sordes, quae sibi cibos contrectantibus adhaeserunt, lavacro tollunt. Throni, & sedilia,

lia, θρόνοι, κλισμοίτε, quorum mentio passim occurrit apud Homerum, in eo videtur differre, quod thronis adderetur scabellum, seu fulcrum pro pedibus, & praestantibus convivis darentur, sedilia illo carerent, minusque dignis parata esent. Ulyssi vero sub mendici forma latenti data est in convivio procorum seorsum ab aliis sella vilior, δίφρος. Antequam mensae assiderent, ancilla aquam ex gutto effundebat super lebetem ad lavandas manus. Ancillae item panes expediebant e vimineis canistris. Pueri crateres potu coronabant, & singulis convivis astantes aequalia pocula ministrabant. Ex aequo etiam distribuebat carnes in lancibus δαιτρὸς, hoc est coquus, aut alius quispiam illis dividendis praefectus; ex quo mensas ubique Vates aequales vocat. Nihilominus largior carnium portio, & maiora ac pleniora pocula saepe dabantur principibus viris. Cum vero ad bibendum sese invitarent, praegustatum poculum sibi mutuo porrigebant, quod apud nostrum Vatem dicitur δειδίχεσθαι, ut cum (*Il. l.* 4.) narrat Deos aureis poculis sese mutuo excepisse

——————— χρυσέοις δεπάεσσι
Δειδέχατ' ἀλλήλους. ———————

Quem morem bibendi ex eodem poculo in eiusmodi convivalibus invitamentis clare explicat Plautus in Curculione

Propino militi magnum poculum, ille ebibit.

An-

Antequam e convivio abirent, Diis libare, & linguas incidere in more habuerunt. Primum perpetuo factitatum, alterum non semper. Putat Feithius, Scholiastae auctoritate fultus, illam linguarum incisionem adhiberi consuesse praecipue ab eloquentiae studiosis. Ego vero memini me legere expiationem fuisse, siquid forte inter convivandum lingua peccatum esset; quae quidem interpretatio magis arridet. Cibus sumebatur mane, meridie, vespere; quae tres cibationes dictae sunt *ἄριστον*, *δεῖπνον*, *δόρπον*. Iustum tamen convivium fere celebrabatur vespere, ac deinde mutato nomine non meridiana, sed vespertina cibatio vocata est *δεῖπνον* quasi *διαπεπονημένον*, hoc est post laborem acquisitum. Quamquam vero tria illa tempora diei essent victitando destinata, bene tamen animadvertit Feithius ex Athenaeo (*lib.* 5.) nullum ostendi apud Homerum, qui simul eodem die ter cibum sumpserit. Qui duabus prioribus de die cibationibus uteretur, simplici plerumque contentus erat quasi ientaculo, pane scilicet vino intincto. Hinc enatum proverbium *ἄριστον ἀφελὲς*, *δεῖπνον ἄπυρον*. Et sane non placet bis in die saturum fieri, ut inquit Cicero (5. *Tuscul.*) Alia sobrietas in Homero est animadvertenda; convivia vespere incoepta ante noctem definebant. Soli Phaeaces, quos molles, intemperantes, crapulaeque inservientes depingit Vates, ad multam noctis partem comessationes producebant, aureis iuvenum simulacris lucem praefe-

rentibus conviviis, in suggestis. (*Od. l.* 7.) Qui mos magis arrisisse videtur corruptis posteris, quibus ad lucernam ludo & compotationibus indulgere; exorto autem iamdiu sole adhuc stertere dulcius est, quam noctem destinare somno, lucem vero diei excubationi, quod certe magis esset naturae congruum, ac consentaneum. Liquet enim noctem dictam esse intempestam, & concubiam, quod intempestiva ad operandum, videtur ad cubandum facta. Quare heroicis temporibus simul cum aurora exoriente ἅμ' ἠοῖ φαινομένηφι e lecto homines surgere nullo non loco ab Homero dicuntur. Sed quod demum reliquum est in hac convivalium rituum narratione exequamur. Convivis abeuntibus removebantur mensae, & quae superessent edulia ab ancilla penuaria recondebantur. Credidit Feithius id factum in hospitum gratiam, siquis forte non expectatus adveniret. Atqui ego crediderim non omnes ciborum reliquias a penuaria reconditas esse, nec solis hospitibus, sed fercula illa tantummodo, quae frigida bene sapiunt, & semel iterumque mensis inferri possunt, quod etiam apud nos fieri videmus. In primo Odysseae libro specie Mentoris Taphiorum Regis inopinato advenit Minerva domum Ulyssis, dum proci convivium celebrabant. Continuo mensa illi parata est, & apposita a penuaria affatim (ait Vates) fercula ex iis, quae apud se servabantur

Εἴδατα πόλλ' ἐπιθεῖσα, χαριζομένη παρεόντων.

De-

Deinde vero narrare pergit carnium omnigenarum plenas lances allatas esse novo hospiti a coquo. Cum igitur adhuc praesto essent carnes calidae, cur penuaria afferret illi reliquias hesterni convivii? Itaque verius dicendum frigida illa fercula eius generis fuisse, ut non solum in hospitum gratiam, sed etiam aliorum convivarum servarentur in crastinum. Multa sane tenuiora adnotare possem, auditores, de conviviorum ab Homero narratorum ritibus; sed quia concessum ad dicendum tempus excidit, prudens omitto; praesertim cum ea, quae vobis indicavi, sufficere putem ad Vatem nostrum probe intelligendum in iis locis, ubi eos memorat, & describit; quem scopum, si meministis, initio huius enarrationis mihi proposui.

DISSERTATIO XXXV.

In qua (quaestione illa expensa, *Utrum e bonis strenuisque parentibus consimiles saepius progenerentur filii an deteriores*) Florentini adolescentes ad Graecum studium extimulantur.

S Y N O P S I S.

MAgna indoles obiurgationem non patitur. Exemplum Stheneli. Plura testimonia, atque exempla filiorum, qui virtuti parentum non responderunt, coacervantur. Dicta Horatii, & Platonis, qui sibi ipsis adversari visi sunt, conciliantur. Indolis praestantia a patribus plerumque derivatur in filios; sed filiorum culpa saepe corrumpitur. Homeri locus, ubi Minerva Telemachum adhortatur. Plantarum similitudo. Difficultas Graecae linguae excutitur. Ad eam aspirare Florentini adolescentes debent, quia difficilem esse putant.

QUod generosa, & celsa indoles aegre dolenterque obiurgationem admittat, obiectumque dedecus a se statim amoliri connitatur, tum multis aliis exemplis posset ostendi, tum exemplo Stheneli apud Homerum (*Il. l.* 4.) qui Agamemnoni una cum Diomede illum oblique coarguenti, quod mi-

minus strenuos se praeberent in proelio, nec patrum suorum gloriam aemulari contenderent, respondit audacter, se immo gloriari patribus suis esse meliores.

Ημεῖς τῶν πατέρων μέγ' ἀμείνονες εὐχόμεθ' εἶναι.

Utinam mihi, adolescentes, qui ex hoc loco proxime anteactis diebus literariis vertentis anni resumendis exercitationibus de more praeludens, vestrum in literas studium minus acre incusavi, maiorumque vestrorum, qui adeo literis excelluerunt, gloriam obieci (1) vos similiter responderetis, quod longe patribus, maioribusque vestris meliores esse gloriamini. Haberem enim, & praeclarae indolis argumentum, & re quoque ipsa vos fore praestituros, quod de vobis verbo praedicasseris, sperarem. Sed haec modo missa tantisper facio; me siquidem animo haec reputantem quaestio illa huc pertinens ad se vocat, *Utrum e bonis strenuisque parentibus consimiles saepius filii progenerentur, an deteriores.* Cum enim anceps ea de re opinio feratur, gravissimique homines modo in hanc, modo in illam sententiam iverint; non abs re fuerit ad vestram eruditionem, optimi adolescentes, eorum dicta vobis afferre, & deinde quid egomet sentiam subiicere; tandemque eo reverti, ut iterum vos cohorter, ne a maiorum vestrorum gloria desciscatis; Graecaeque linguae studium,

(1) *Vide Orationem quartam inferius positam.*

dium, quod profitemur, five capeffatis, five alacriter profequamini. Nam huiufmodi cohortationem, quae a me vobis promiffa eft, quaeque huiufce anni differtationum principium veluti erit, & caput, e re nata argumentum ipfum facile fuppeditabit.

Qui praeftantiorum virorum liberos plerumque degenerare, & e probis parentibus nafci ferme filios improbos docent, exemplis id bene multis confirmant. In Severo Augufto Aelius Spartianus: *Reputanti*, inquit, *mihi neminem prope magnorum virorum optimum & utilem filium reliquiffe, fatis claret. Denique aut fine liberis viri interierunt (ut Romulus, Numa, Camillus, Scipio, Demofthenes, Virgilius, aliique) aut tales habuerunt plerique, ut melius fuerit de rebus humanis fine pofteritate difcedere. Quid de Caefare? Quid de Augufto? qui nec adoptivum filium bonum habuit, cum illi eligendi poteftas fuiffet ex omnibus*. Potuiffet hic auctor monftrum etiam illud hominis Caligulam, peffimumque illum Commodum recenfere; ambo enim optimos habuerunt parentes, hic Marci Antonini filius, ille Germanici plufquam degener proles. Iam vero Pericles, qui eloquentia fua tonare, ac fulgurare dictus eft, duos reliquit filios ftupidos, & tertium Cliniam furiofum etiam. Ariftides quoque cognomento Iuftus, nullius rei filium eft nactus. Hippocratis itidem filii degeneres in proverbium abierunt. Thucydidis ad haec filii duo paternae virtuti non refponderunt, ut do-

cet

cet apud Platonem Socrates . Quare Demosthenes orator talibus exemplis commotus aiebat, ut refert Aristides Rhetor in Cimone, veluti fati legem esse, ut a bonis parentibus futiles proveniant filii. Ipse etiam M. Tullius filius Ciceronis nihil ex paterno ingenio habuit (ut Seneca Rhetor testatur) praeter urbanitatem. Praeterea Graecorum paroemia habet maximam partem mortalium a bonis parentibus degenerare, *οὐ πατρικὰ αὐλεῖν μέλη*, hoc est, *non paterna cantica canere*. Apud quos & aliud iactatur adagium, cuius Plutarchus meminit in Phocione, & Catone, qui & ipsi viri optimi pessimos filios reliquerunt, *Ηρώων τέκνα πήματα*, *Heroum filii noxae*. Cui Hebraeorum aliud proverbium consonat, *Acetum filius vini*. Addunt quoque similitudinem; sic enim, inquiunt, auream aetatem excepit argentea, argenteam aenea, hanc ferrea, degenerante paulatim, & vergente in deterius natura hominum. Nec praetermittendum Horatii dictum (*Od.* 6. *l.* 3.)

Damnosa quid non imminuit dies?
Aetas parentum peior avis tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiorem.

Quam sententiam cum effatus est Venusinus Vates, prae oculis distichum illud habuisse videtur, quod Platoni attribuitur.

Αἰὼν

Αἰὼν πάντα φέρει, δολιχὸς χρόνος οἶδεν ἀμείβειν
Οὔνομα, καὶ μορφὴν, καὶ φύσιν, ἠδὲ τύχην.

Hoc eſt

Omnia fert aetas, mutatur tempore longo
Fortuna, & forma, & nomen, & ingenium.

Nihilominus ipſimet tum Horatius, tum Plato contrarium alibi luculenter affirmarunt. Horatius enim ait (*Od.* 4. *l.* 4.)

Fortes creantur fortibus & bonis,
Eſt in iuvencis, eſt in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilae columbam.

Plato vero in oratione funebri inquit ἀγαθοὶ δ᾽ ἐγένοντο διὰ τὸ φῦναι ἐξ ἀγαθῶν, *boni autem extiterunt, quod ex bonis nati eſſent*. Cui etiam Ariſtoteles conſentit (*politic.* 3.) βελτίους εἰκὸς τοὺς ἐκ βελτιόνων· εὐγένεια γάρ ἐστιν ἀρετὴ γένους, *praeſtantiores par eſt ex praeſtantioribus progenerari; indolis enim praeſtantia virtus generis eſt*. Unde autem factum putemus, ut tam graves, tam ſolertes auctores ſibi non conſtitiſſe, ſibique invicem adverſantia dicta in hac quaeſtione pronunciaſſe videantur? Equidem credo nodum facile expediri per ea, quae mox ſubiungit idem Horatius; cum enim dixiſſet fortes creari fortibus, & bonis, continuo ſubdit

Do-

Doctrina sed vim promovet insitam,
Rectique cultus pectora roborant.
Utcumque defecere mores,
Dedecorant bene nata culpae.

Ex quo manifeste apparet opus esse labore, studio, doctrinaeque cultu, ut bona indoles vim suam exerat: ignaviam autem, pravosque mores luem esse teterrimam, quae indolis bonitatem acceptam a maioribus corrumpit in liberis. Quamobrem ubi auctores praedicti, aliique (quos vobis afferre omnes brevitati consulentes omisimus) in peius ruere plerosque filiorum, & a bonis parentibus inveniri degeneres affirmarunt, id tantum innuere velle visi sunt, propter socordiam pravamque morum disciplinam a paterna probitate procul abire, propriaque culpa bene natam indolem in seipsis dedecorare; sive quod laboris illos taedeat, ac sedulitatis, sive quod paternam sibi gloriam sufficere stulte arbitrentur. Atque hoc plane sensu Minervam induci puto ab Homero Telemachum ad virtutem extimulantem. (*Od. l. 2.*) Quem locum primo respicit haec nostra disputatio; quandoquidem tum huius tum ceterarum laudem ducimus longe maximam, quod ab Homericae doctrinae perenni fonte profluant. En Homeri locum.

Παῦροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ πέλονται,
Οἱ πλέονες κακίους, παῦροι δέ τε πατρὸς ἀρείους.

Quos verſiculos ad hunc modum Latine convertimus :

Patribus aſſimiles ſunt pauci ; deteriores
Sunt plures ; melior proles perrara parente .

Si namque ea mens fuiſſet Homero , ut naturae vitio id tribueret , quid roboris , quid nervorum cohortationi , qua Telemachum urget , ineſſet ? Meo quidem iudicio frigeret , & Homero prorſus eſſet indigna . Sin autem illud , quod aiebam , Vates intellexiſſe dicatur , ipſorum nempe liberorum culpa contingere , ut pauci patribus conſimiles , pauciſſimi meliores , peiores plures exiſtant , nonne ab ea culpa vehementer deterret nobilem iuvenem , & ad aemulandam paternam gloriam praeclaris facinoribus exacuit ? Hanc tamen interpretationem , qua pugnantia inter ſe ſapientiſſimorum hominum dicta conciliare ſtuduimus , ita damus , ut non negemus ſaepe evenire , quaecumque demum cauſa ſit , ut e ſtrenuo naſcatur imbecillus , & e contrario ex imbecillo ſtrenuus ; ſaepius tamen accidere , iudico , quaſi lata naturae lege , ut e ſtrenuis ſtrenui , ex imbecillis imbecilli progenerentur . Sicut enim plantae quae bonae ſunt , bonos fructus ſolent emittere , malae autem malos ; ſic parentum aequalis eſt ratio , quidquid nonnulli philoſophi opinentur , qui aptiſſimam hanc plantarum ſimilitudinem reſpuunt , pluſque maternis ovis , quam patrum ſemini in humana generatione

tione

tione tribuunt. Conveniens igitur naturae eſt, ut e bonorum parentum ſeminio boni frequentius gignantur liberi. Et haec quidem ſunt, quae ad huius quaeſtionis explanationem mea mihi potuit ſuppeditare doctrinae exiguitas. Quid autem haec, dicet aliquis veſtrum, ſpectatiſſimi adoleſcentes, ad nos cohortandos, ut Graecum ſtudium alacriter capeſsamus, quemadmodum te facturum ſermonis initio praedicaſti? Quid, rogatis? Nulla re puto me aptius, atque expeditius huc deduci potuiſse, quam pertractata quaeſtione. Si enim infertur ex ea praeclaram parentum maiorumque indolem in filiis poſteriſque plerumque vigere, cum vos ex praeſtantiſſimis in virtute maioribus ortum habueritis, nonne par eſt, ut ipſis conſimiles, aut etiam praeſtantiores vos ipſos exhibeatis? Ad laudem ſiquidem humanam maxime pertinet, ut decus patrum in prole reſplendeat. Quapropter cum maiores veſtros in unaquaque re excellentiam reſpexiſse, ardua ſemper eſse conſectatos, vulgaremque gloriam contempſiſse pulcherrima atque admiranda ab ipſis relicta monumenta ſatis ſuperque oſtendant, nonne vos ipſi, qui ad literarum gloriam contenditis (ſiquid in vobis eorum ſanguinis eſt) Graeci ſermonis cognitionem vobis omnino comparandam arbitremini, ſine qua nihil grande, nihil ſummum in literis praeſtari licet? Profecto non ſemel ex hoc loco errorem illum adoleſcentium mentibus inſidentem amoliri conati ſumus, quo a Graeco

ſtudio deterrentur ; putant enim tam arduam ; tam difficilem Graecam eſſe linguam , ut ſine crudeli labore , immenſoque complurium annorum ſtudio nemo illam poſſit comprehendere , oſtendimuſque quamvis ſive Gallica , ſive Hiſpanica , ceteriſve vernaculis linguis , quae magnam habent cum noſtra Italica affinitatem , ſit difficilior ; nihilominus , ſiquis vel mediocri ingenio praeditus ea , qua par eſt , ratione in eius ſtudium incumbat (quam olim rationem propoſuimus , iterumque ſiquis expetat proponere non pigebit) brevi duorum annorum curriculo non poenitendam in ea poſſe fieri progreſſionem , dummodo eius ſtudio quotidie una ſaltem hora perſeveranter impendatur , nullis nimirum feriatis diebus intercalatis , & identidem praeceptor aliquis adhibeatur , qui facem praeferat ad Grammatices loca quaedam ardua , vepribuſque obſepta ſuperanda , quae ſtudioſus adoleſcens aegre , ac non niſi ingenti taedio ſe ſolo valeat tranſilire . Saepius , inquam , haec docui , inculcavi , ad ravim praedicavi . Hodierno autem die me profecto pudet , hac vos , inclyti adoleſcentes , adhortari ratione , Graecaeque linguae difficultatem attenuare dicendo . Veſtrae indolis praeſtantia , quam a patribus , maioribuſque veſtris ad vos derivatam minime ambigo , contra exigit , ut verbis potius huiuſcemodi difficultatem exaugeam , amplificemque , fatearque Graecam linguam , quam vobis expetendam eſſe contendo , in arduo veluti ſcopulo reſi-

residere , ascensu acclivi , atque aspero , multos esse labores devorandos , rupesque praeruptas , antequam ad eam quis pertingat , manibus , pedibusque supergrediendas , ut inde colligam apposite ad vos inflammandos , ob id ipsum ad Graecum studium vobis esse aspirandum , quia arduum est , quia operosum est , quia laboriosum est , quia vulgo inaccessum est . Infirmioribus fucus faciendus , & ab eorum animis orationis lenocinio difficultatis opinio removenda ; at quos magna indoles informat , rei suscipiendae difficultas accendere debet , atque exacuere ; quemadmodum strenui milites , atque impigri arcem parum firmis munimentis vallatam obsidere dedignantur ; in eam vero quae munitissima sit , ac paene inexpugnabilis , alacriter invadunt . Itaque cum vos , optimi adolescentes , gloriosum literarum iter sitis ingressi , nisi ad Graecam sapientiam , quae literaturae veluti apex est , contollatis gradum , doctrinaeque studiosi id , quod in doctrina abstrusius est , & a vulgo secretius , assequamini , quomodo generosorum maiorum soboles esse gloriemini , qui in ardua semper conari consueverunt , eamque nominis famam genti nostrae compararunt , ut ad summa quaeque nati Florentini dicerentur ? Illud etiam vobis est cogitandum a maioribus vestris Graecae linguae olim barbarorum alluvione in Europa propemodum extinctae vitam esse restitutam . Ergone per maiores vestros in magna temporum caligine Graeca lingua in hac urbe revi-

revixerit, per vos autem generis veſtri oblitos ad interitum rurſum recidet? Videtis, iuvenes, me muneri meo certe non deeſſe, nullumque ad Graecum ſtudium vos cohortandi qua opportune, qua etiam importune finem facere. Ne committite quaeſo, ut quas in Graecam linguam amoris ſcintillas, mearum cohortationum quaſi ictibus in veſtris cordibus extrudere connitor, continuo neglectae reſtinguantur; ſed vos ipſi ea quae diximus memoria recolentes, nutrimenta date circum veſtrarum cogitationum, curateque, ut tum in meo, tum in veſtro fomite rapiant flammam, quae in ſtudium inextinguibile exardeſcat.

DIS-

DISSERTATIO XXXVI.

De Sacrificiis.

SYNOPSIS.

Sacrificiorum tractatio latissime patet. Explicantur libamenta, suffitus, ac molae. Quatuor heroicis temporibus & ad victum, & ad sacrificium usurpata animalia. De hecatombis. De sacrificandi ritu. Coxae praecipue ex omni victima Diis offerebantur, ceterae partes assabantur verubus, atque epulis deserviebant. Fons commonstratur, unde ritus sacrificiorum suorum hauserunt Ethnici. An veteres holocaustum noverint. De Heroum cultu victimisque in eorum honorem iugulatis tum in funere, tum in sacris anniversariis. De Diis Manibus. Quo sacrificiorum genere mortuorum animas evocarent.

SI quando inopem esse in copia alicui contigit, id maxime egomet patior hodierno die, ornatissimi auditores. De sacrificiis siquidem verba vobis facturus sum, quorum tam late patet, atque evagatur materies, ut veluti in immensa quapiam aquarum alluvione cymbula mentis meae naufragium faciat. Accedit quod cum hoc argumeutum copiosissime a multis scriptoribus iam sit pertractatum,

tum, quidquid dixero actum agere videar, & hanc repetere crambem inutiliter. Nihilominus muneris mei ratio, & instituta Homericarum rerum explicatio, ut de iis etiam nonnihil perstringam ad adolescentium maxime eruditionem, qui adhuc per aetatem scriptores illos non adierunt, omnino postulat. Ac diu cogitanti mihi perplexoque animo fluctuanti, quid tandem facerem, succurrit; videlicet ut nihil aliud de sacrificiis proferam, quam quae solummodo apud Homerum habentur; ac praeterea de iis breviter, strictimque dicam, & tamquam summa rerum capita Feithio duce persequar, sive etiam succum e pluribus floribus delibem, ut mel vobis hodiernae disputationis conficiam, quod utinam silvestre non sit & austerum, sed dulce ac suave vobis sapiat.

Ac primum quidem libamenta, suffitus, & molas in Homero animadvertatis oportet. Libationes vino fiebant; atque hinc passim dictum illud offenditur λείβειν αἴθοπα οἶνον, hoc est *libare ardentia vina*. In hunc vero usum comparata pocula, quae apud quosdam beatiorum auro constabant. Huiusmodi Pelei (*Il. l.* 11.) erat χρύσειον ἄλεισον, itemque Menelai (*Od. l.* 15.) χρύσεον δέπας, videlicet *aureum poculum*. Hisce poculis vino repletis leviter aliquid de summis labris effundebant in Deorum honorem, reliquum ipsi ebibentes; atque hae libationes fere cum precibus erant coniunctae. Similiter suffitibus Graece θυέεσσι placabantur Dii, atque altaria

θυώ

θυώδεα, ac θυήεντα sunt appellata. Qui tamen suffitus nusquam apud Homerum thure confecti leguntur. Iliacis enim temporibus, ut affirmat Plinius (*l.* 13. *c.* 1.) thure non supplicabatur. Cedri tantum & citri suorum fruticum in sacris fumo convolutum nidorem verius quam odorem spargebant. Molas autem οὐλὰς sive οὐλοχύτας Homero dictas fruges, saxo aut mola fractas intelligimus; in quam rem antiquissimo ritu a Graecis adhibitum est hordeum, uti apud Romanos far. Solenne vero fuit addere illis salem, unde etiam Virgilius *fruges salsas* nominat. Tanti autem illarum usus erat in sacris, ut nulla victima sacrificaretur sine his. Illis siquidem frons victimae, ac partes adolendae conspergebantur, necnon altaria ipsa, ac cultri. Sed quae demum in sacrificiis heroicis mactabantur animalia? Eadem plane illa quatuor, quae communi victu usurpabantur, ovis, sus, bos, caper; non ita tamen ut cuilibet Deo quaelibet animalia mactarentur, sed quae singulis de more essent dicata, ut Iovi bos aetate grandior (*Il. l.* 2.), quem poëta dixit alicubi πενταετήρα *quinquennem*; Apollini taurus & capra; (*Il. l.* 1.) Neptuno tauri παμμέλανες hoc est *nigerrimi* (*Od. l.* 3.) aliisque alia. Mactabantur vero Diis victimae vel singulares, vel plures. Quo pertinent illae, quarum tam crebra mentio, ἑκατόμβαι, ex centum proprie bobus constantes, sed abusive etiam ex centum aliis animalibus; deinde vero ea vox accepta est indefinite pro

pluribus animalibus. Neque tantum a sacerdotibus in templo victimae sacrificabantur, sed etiam in aedibus privatis sive alibi extra templum a privatis hominibus saepius mactatas esse liquet. Nec silentio praetereundum solertem habitum esse delectum, ut optima essent ac praestantissima, nulloque vitio commaculata. Iam sequitur sacrificandi ritus, quem ex Homero plene descripsit Dionysius Halicarnasseus. (*Antiq. Rom. l.* 7.) Itaque principio lavabant manus, quemadmodum in omni officio facere consueverunt, quam manuum lotionem verbo χερνίψασθαι Homerus exprimit. In eum usum aquam habebant lebete paratam; imo & χέρνιβα posita in templorum vestibulis, vasa scilicet ad manus lavandas. Ac in limine collocatus sacerdos, qui ramo felicis olivae introeuntes aspergeret. Parabatur autem aqua haec lustralis intincto ardenti titione ex ara desumpto, ut docet Athenaeus (*l.* 9.); deinde molae salsae a canistro in victimae caput, ac tergum effundebantur, quod proprie Latinis est *immolare*. Atque hic preces additae, sine quibus teste Plinio (*l.* 28. *c.* 1.) sacrificium non constabat. Petebant vero ea pro quibus potissimum sacrificium offerebant, ut Chryses pro peste averruncanda (*Il. l.* 1.) Eumaeus pro reditu Ulyssis. (*Od. l.* 14.) Cum autem ad mactandam victimam se accinxissent, eam sive securi, sive etiam stipite percutiebant cervice retrorsum acta, cum sacrificabant Diis; cum vero Heroibus cervice in terram, ac ve-

luti

luti in loca infera inflexa. Percussae victimae iugulum cultro supposito insecabant, sanguisque in vas quoddam excipiebant ἄμνιον aut σφάγιον appellatum. Atque haec omnia simul cum salsis frugibus, aliisque rebus sacro usui destinatis ferebantur canistro, sive cista, ad quam rem Cistophori deinde instituti, quorum erat eam cistam religiosissime asservare; quae sane dignitas non ultima in officiis sacris habita est. Iugulatas victimas statim excoriabant, tum in partes discindebant; coxas exemptas omento dupliciter cooperiebant, iisque crudas particulas ex omnibus membris decisas imponebant, quod ὠμοθετεῖν vocat Homerus. Coxae hunc in modum adipe, & variis particulis tamquam ex universo animali contectae, igni imponebantur adolendae dispersa farina, & libamento etiam e vino superfuso. Quocirca cum coxae praecipue ex omni victima Diis offerrentur, hinc illud apud Homerum ad notandum sacrificium saepius usurpatum πίονα μηρία καίειν, videlicet *praepingues urere coxas*. Porro ceterae partes victimae ab iis discissae assabantur verubus, ac deinde laute opipareque epulantibus apponebantur. Unde Athenaeus refert μέθην Aristoteli dictam quasi μετὰ τὸ θύειν, temulentia videlicet sacrificium subsequente. His vero descriptis, seu potius, ut initio aiebam, leviter delibatis, ita tamen, ut ad veterum sacrificiorum rationem cognoscendam satis superque vobis esse possint, optimi adolescentes; non abs re fuerit neque ab instituto, pro-

positoque nostro alienum ut fontem vobis, unde illa hauserunt ethnici, commonstremus, ritus nempe ac sacrificia Hebraeorum, quae studiose aemulati sunt, partim ea servando quae illi servabant, partim immutando, partim corrumpendo. Nemini siquidem dubium esse possit, quin aquae lustrationem ad se maculis eluendos, victimae integritatem, quae omni vitio careret, salsas fruges, quibus victimae aspergebantur, ab Hebraeis mutuati sint: numquam enim lustrationibus neglectis & sale non adhibito fas erat Hebraeis victimam, quae omnino pura, valida, maculaeque omnis expers esse debebat, sacrificare. Sane gravissimi Ecclesiae Patres existimarunt, iniquissimum Satanam divini ad se pertrahendi cultus flagrantissime cupidum, in id omni studio connixum esse, ut sui asseclae plerasque sanctissimas verae Religionis caeremonias prava aemulatione corrumperent. Unum vero ritum imitatos nequaquam esse heroicis temporibus ethnicos animadverto, nempe offerendi holocautomatis; nullibi enim memini me legere apud Homerum Diis totam victimam esse crematam; quod solenne erat Hebraeis in observantiam summi Dei. Nisi fortasse genus quodpiam holocautomatis ethnicis quoque adhibitum existimare velitis in cultu atque inferiis Heroum mortuorum. Moris enim erat in Heroum funere animalia iugulare, ut constat ex Patrocli, Achillis atque Hectoris exequiis ab Homero descriptis. Victimae autem illae iugulatae in pyra cum

va-

variis collatis muneribus penitus comburebantur. At illud nequaquam iudico holocaustum proprie habendum esse Hebraeorum aemulatione institutum. Non enim victimae illae emortuales seorsum, ac per se comburebantur, sed ratione cadaveris Herois in pyra combusti, cum illud veluti quadam ferali corona circumdarent, ac saepirent. Quamdoquidem vero mortuorum Heroum cultum attigimus, notius est, quam ut explicari indigeat, divinitatem aliquam animis a corpore solutis priscos ascripsisse, quam secuta est veneratio aliis maiore delata affectu aut ritu, prout meritis habebantur insignes. Neque enim vita functis Heroibus recentis post mortem funeris honorem tantummodo tribuebant, sed cultum, ac sacrificia veluti Diis identidem iterabant. Certe Homerus (*Il. l.* 2.) memorat Athenienses solitos Erechtheum tauris & agnis in Minervae templo singulis annis placare. Cuiusmodi anniversaria sacra exhibet apud Virgilium Aeneas Anchisae parenti caesis victimis, libamentis fusis, adeoque ludis solenni pompa celebratis. (*l.* 5.) Libet autem observare, quod cum maioribus Diis sacrificabant, dicebantur *ἐναγίζειν*, ut testatur Herodotus in Euterpe. Ac defunctorum animas eodem plane cultu atque inferiores Deos, quos appellabant *δαίμονας*, antiqui coluisse videntur, Romanique Deos manes vocitasse: de quibus Cicero ex antiquissimis eorum legibus, *Deorum manium*, inquit, *iura sancta sunto, eos letho datos divos ha-*

habento. In mortuorum vero facris libationes principem locum obtinebant, unde & *χοαὶ*, ideft *effufiones* appellabantur. Illis ufus Ulyffes iuffu Circes apud inferos facta prius fcrobe, circa quam mulfum, vinum, & aquam admixta farina diffudit. In his mortuorum facrificiis fanguinis magni habita eft ratio, ad quem ebibendum convolare animas exangues autumabant; equidem cum doctiffimis viris arbitror, quia animi non ultima fedes in fanguine fita eft. Eo fine arietem atque ovem nigram iugulavit Ulyffes, dum evocaret mortuorum umbras, iifque fterilem vaccam ad lucem reverfum fe vovet facrificaturum. Atque haec funt, optimi iuvenes, quae carptim de facrificiis, quemadmodum memorantur apud Homerum adnotanda vobis proponere utile duxi. Sunt etenim veluti quaedam fax, quae non parum lucis vobis afferet ad Homeri lectionem accedentibus, ut multa, quae in facrificiorum narratione apud illum interdum occurrunt obfcura atque implexa, facili per vos ipfos negotio videre atque explicare poffitis.

DIS-

DISSERTATIO XXXVII.

De ritu cornua victimae inaurandi, eorumque honore, atque ignominia apud veteres.

S Y N O P S I S.

Mos inaurandi cornua a Graecis ad Romanos pertransiit. Senatus consultum de hoc ritu servando. Cornua potentiae, coronae, & splendoris typus. Per decem cornua decem Alexandri successores designati. Cornua in Philadelphi pompa praelata, & in imperii auguria relata. Alexander Magnus arietina cornua a Persarum regibus mutuatus. Cum cornibus insculpi etiam voluit, ut Iovis Ammonis filius videretur. Cornua arietina, taurina, & hircina in nummis heredum Alexandri. Galeae militares praefixa cornua habebant ad incutiendum terrorem. Cornuta Moysis facies, hoc est splendida. Fluviis tributa cornua. Pro capillis veteres dixere cornua. Cornucopiae in Imperatorum nummis, & Heroinarum. Cornua ludibrii & contumeliae iampridem argumentum. Spanhemii laus.

Mul-

MUlta vobis attulimus praeterito ſermone, auditores, quibus veterum ſacrificiorum rationem apud Homerum memoratorum exponeremus. Unum de induſtria intactum reliquimus, & ad hanc peculiarem diſputationem reſervavimus, videlicet ritum cornua victimae in ſolemnioribus quibuſdam ſacrificiis inaurandi, ut rem ſeorſum pertractantes dilucidius, & copioſius explicare poſſemus, & nonnulla afferre ſcitu non iniucunda, quae ad cornuum honorem, atque ignominiam cognoſcendam faciunt. Sed ipſum Homerum audiamus ſolertiſſime hanc caeremoniam in ſolenni quopiam Neſtoris ſacrificio deſcribentem, in quo Laërceus aurifex acceptum a Neſtore aurum, atque in bracteas inſtrumentis fabrilibus attenuatum cornibus mactandae bovis offundit (*Od. l.* 3.)

———————— ἦλθε δὲ χαλκεὺς
Ὅπλ᾽ ἐν χερσὶν ἔχων χαλκήϊα πείρατα τέχνης
Ἄκμονά τε, σφῦράν τ᾽, εὐποίητόν τε πυράγρην,
Οἷσίν τε χρυσὸν εἰργάζετο· ἦλθε δ᾽ Ἀθήνη
Ἱρῶν ἀντιόωσα· γέρων δ᾽ ἱππηλάτα Νέστωρ
Χρυσὸν ἔδωχ᾽. ὁ δ᾽ ἔπειτα βοὸς κέρασιν περίχευεν
Ἀσκήσας, ἵν᾽ ἄγαλμα θεὰ κεχάροιτο ἰδοῦσα.

Quos verſus ad hunc modum Latine ſumus interpretati

— *fa-*

— — — — — — — faber affuit, artis
Instrumenta ferens manibus solido aere corusca,
Incudemque, & cum concinna forcipe malleum,
Queis aurum scite faciebat, & affuit ipsa
Occurrens sacris Pallas; tum praebuit aurum
Aurifici annosus Nestor, quod cornibus ille
Devotae bovis attenuans circumdedit apte,
Conspecta alliceret praesens ut victima Numen.

Sane Plato id solenne fuisse Athieniensibus dicit Alcibiade 2. ubi inter alia magnificentiae eorum testimonia ponit βοῦς χρυσοκέρως, boves nimirum habentes cornua contecta auro. Morem hunc Graecorum imitatos esse Romanos saepius in eorum historia observavit Livius. *Hostia enim*, inquit Gyraldus, (*Hist. Deorum Syntagm.* 17.) *si maior erat, auratis cornibus plerumque immolabatur*. Senatusconsultum extat de ludis Apollinaribus primum faciendis, quod Macrobius recitat primo Saturnalium libro, in quo decemviris praeceptum fuit, ut Graeco ritu hostiis facerent sacrum, Apollini bove aurato, & capris albis duabus auratis; Latonae vero bove femina aurata. Hinc Ovidius propter aurata cornua dixit.

— — — — inductaque cornibus auro
Victima vota facit. — — — —

Iuvenalis vero

— — — — frontemque coruscat.

Ascanius in decimo Aeneidos apud Virgilium

Et statuam ante aras aurata fronte iuvencam
Candentem, pariterque caput cum fronte ferentem.

Neque vero quisquam mirari debet, auditores, quod victimae cornibus aurum induceretur; non enim pars illa animalis, qua ornatur, & defenditur, turpis habebatur, quandoquidem cornua potentiae, coronae, ac splendoris typus erant, atque haec omnia cornuum nomine apud Orientis populos saepissime eorum sermonibus indicata sunt. Hinc cornu apud Phoenices regium erat insigne. Hinc pro regno, & regibus in veteri Foedere passim usurpantur cornua. Plane per decem cornua decem Alexandri successores e regibus sive Syriae, sive Aegypti designantur apud Danielem. (*c.* 8. *v.* 7.) Quod clarius etiam assequimur ab auctore divinarum revelationum dictum (*Apoc.* 17. 12.) *Et video ex mari bestiam ascendentem, quae habebat capita septem, & cornua decem, & in cornibus suis decem diademata.* Quare id nemini videatur absurdum, quod Athenaeus (*l.* 5.) memorat, cornua aurea coronae vicem testantia praelata esse in pompa Philadelphi, vel cornua inter auguria imperii nonnunquam esse relata, ut relata sunt a Capitolino inter alia portenta, quibus illud Antonino praesagisse superos ostendit: *Et post Consulatum*, inquit, (*in Anton. P. c.* 4.) *in viridario taurus marmoreus cornibus ramis arboris accrescentibus appensus est.* Porro Ammianus Marcellinus aureum capitis arietini figmen-

figmentum interftinctum lapidibus Perfarum regibus attribuit. (*l.* 19. *c.* 1.) Huc facit illud Petri Chryfologi de Perfarum regibus fui temporis: *Nunc impofitis fibi cornibus quafi viros fe effe doleant, effeminantur in Lunam.* Et fane Rex Perfarum per arietem cornigerum defignatur apud Danielem (*c.* 8. *v.* 29.) & Darius fimiliter iam ante per arietem cornutum. Atque hinc factum eft, ut quemadmodum diadema a Perfis, ita etiam arietina cornua ab iis mutuatus fit Alexander Magnus. Non inficiandum tamen voluiffe Alexandrum fe cornutum a ftatuariis infculpi etiam ob id, quod Iovis Ammonis filius videri voluit. Cornua arietina eiufdem Alexandri, Ptolemaeorum, Lyfimachi, Antigoni, aliorumque in nummis capita etiamnum decorant. Verum non arietina cornua tantum, fed & taurina & hircina geftaffe videntur aliquot ex Alexandri heredibus, ut de Seleuco, Demetrio Poliercete, aliifque legitur apud doctiffimum Spanhemium. (*de praeft. Numif. T.* 1.) Neque praetereundus mos ille Regum, aut Heroum *κεραλοφόρων*, *cornigerorum*, quod ficut monuerunt iam viri docti, olim galeae militares praefixa vulgo ad terrorem incutiendum haberent animalium cornua. Id certe de Thracibus obfervat Herodotus (*l.* 7.) illos aereas habuiffe galeas, & defuper bovis aures, & cornua. Sic de Gallis refert Diodorus in more iis pofitum, ut aereas haberent galeas cum magnis appendicibus, quibus affixa cornua. Hactenus de potentia,

tentia, ac regno, quod figurabatur a cornibus: iam nonnihil de splendore, cuius pariter typus fuerunt, delibandum. Satis autem fuerit unius Moysis meminisse, cui in nummis eiusdem, & simulacris, sed recentioris operis (nulli enim Mosaici temporis nummi extant) tributa sunt cornua, quod *cornuta esset facies eius*, ut sacra eloquia testantur, *ex consortio sermonis Domini*. (*Ex.* 34. 29.) Aiunt quidem Chaldaeum textum aliter habere, videlicet, *quod multiplicatus esset splendor vultus eius*. Verum ex hoc ipso colligitur cornutam dici faciem Moysis in vulgato textu pro eo quod dicatur splendida, quia cornua pro splendore ipso, vulgo sumerentur, nihilque turpe vox illa pro splendore usurpata, indecorum nihil sonaret. Quandoquidem autem hoc argumentum tractandum suscepimus, non abs re erit animadvertere non solum Regibus, & Heroibus, sed Diis etiam ipsis, ac praesertim Fluviis attributa esse cornua a veteribus, Iovi arietina, Pani hircina, Libero Patri taurina, de quo iccirco cecinit Horatius (*l.* 11. *Od.* 19.)

Te vidit insons Cerberus aureo
Cornu decorum. ——————

Et Plutarchus memorat (*Quaest. Gr.*) quod ab Eleorum mulieribus ἄξιε ταῦρε *digne taure*. Bacchus invocabatur: Ubi illud praeterea tradit ea de causa a plerisque Graecorum Bacchum tauri forma effingi, quod Bacchi, & Apidos apud Ae-

Aegyptios sacra eodem ritu peragerentur. Libera etiam, sive Ceres Liberi Patris exemplo frugum Mater, & Bacchi socia eodem illo taurino insigni decoratur in variis Siculorum nummis, quos exhibet laudatus Spanhemius (T. 1. p. 394.) in quibus muliebre caput spectatur cum spicis, quas taurina cornua hinc, atque illinc e temporibus erumpentia emittunt, quandoque etiam cornibus sine spicis. Fluviis etiam taurina cornua passim affingunt Poëtae, ut Virgilius Eridano (*Georg. l. 4.*) ——————

Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus. ——————

Tiberi vero Claudianus. (*Conf. Prob. & Olyb.*)

—————— *taurina levantur*
Cornua temporibus raucos sudantia rivos.

Quomodo & tauriformem Aufidum appellat Horatius (*l. 2. Od. 4.*) Praeterea cornua pro capillis usurpata esse a veteribus liquet. Ita Paris a Diomede κέρ' ἄγλαε *cornu splendide* dicitur; quod fortasse cornua gestaret, sive fastigiatas turres capillorum, ut apud Venetos matronae iuniores; utque apud nos coma ascititia, & exemptilis multorum in cornua exporrigitur. Caesariei cornua etiam ascripsit Iuvenalis, ubi ait (*Sat. 13.*)

Cae-

Caerula quis stupuit Germani lumina, flavam
Caesariem madido torquentem cornua cirro?

Ut cornuum gloriam absolvam, superest nominandum cornucopiae, quod sane perantiquum est effusissimae liberalitatis signum. Horatius ad Iccium scribens de felicitate, quae Romanis obvenerat tempore Agrippae, & Neronis, rebus adversus Armenios optime gestis, inquit (*l.* 1. *ep.* 12.)

———— aurea fruges
Italiae pleno diffudit copia cornu.

Pingitur autem cornu illud recurvum, repletum frugibus excellentioribus, quae abundantiam, & fertilitatem significarent. Imaginem eius in nummis frequenter reperimus, dum illi aut ubertatem, aut pacem, aut aliam quamcumque Reip. commoditatem exprimunt, quomodo videre licet in nummis Antonini, Hadriani, Septimii, aliorumque Imperatorum. Item in nummis Iuliae, Paulae, Marciae Severae, & aliarum clarissimarum Heroinarum. Utrum vero cornu illud ad filiam Iobi, cui nomen Cornu-stibii, an ad cornu Amaltheae, aliamve originem referendum sit, alii expendent. Cum igitur ex hisce omnibus liqueat multo in honore apud veteres fuisse cornua, ut non solum tanquam praeclara animalium arma haberentur, & ornamentum, sed etiam Regibus, Diisque decori essent, & ab iis gestarentur, ut potentiae, co-

ronae,

ronae, ac ſplendoris ſymbolum, atque item ad alia ſignificanda non ſine gloria uſurparentur, hinc accidit ea in victimis auro contegi conſueviſſe tanto caeremoniarum apparatu, tam ſolenni, fauſtoque ritu. Qui autem (ut demum ad cornuum ignominiam deveniamus) qui autem, aut quando factum, ut quod eximium olim honoris, ac dignitatis inſigne habebatur, ludibrii, & contumeliae argumentum vel apud viliſſimum quemque tandem evaſerit, non vacat curioſius diſquirere. Id certe non heri primum, aut hodie receptum ſatis liquet ex Artemidoro, apud quem proco puellam quampiam uxorem mox ducturo, & ex ariete, cui inſidebat, lapſo, futurae coniugis adulterium portendi auguratur quidam his verbis ὅτι ἡ γυνή σου πορνεύσει, καὶ τὸ λεγόμενον, κέρατα αὐλῷ ποιήσει, hoc eſt (ut verbum verbo reddatur) *quod uxor tua moechabitur*, *&*, *quod dici ſolet*, *cornua tibi faciet*. (*Onirocrit. l.* II. *c.* II.) Quae poſtrema verba ſatis indicant vulgatum illud ſcomma iam ante Artemidorum, qui Hadriani, & Antonini Pii aetate vixiſſe traditur, in proverbium abiiſſe. Quapropter nequaquam mirum eſt, conſequutis poſtea ſeculis Andronicum Comnenum Imperatorem, cornua in miſerorum coniugum ludibrium ſuſpendere fuiſſe ſolitum, quorum toros adulterio ipſe foedarat, ut narrat Nicetas, & iam vidit in originibus patriis vir ingenio, & eruditione inſignis Aegidius Menagius. Quoniam vero iuſtum, & glorioſum eſt per quem profeceris

ceris praedicare, nequaquam silebo, auditores, ad hodiernum sermonem concinnandum paene omnia mihi suppeditasse eruditissimum Spanhemium tractatu suo locupletissimo de usu, & praestantia numismatum. Dum enim illum antiquae eruditionis gratia perlegerem, inter alia, quae in rem meam studiose inde iisdem fere verbis selegi, fuerunt haec ad disputationem, quam vobis attuli, de cornuum historia opportune facientia. Quamobrem illi potius, quam mihi, siquid non protritae, aut exculcatae eruditionis accepistis, gratias agite.

DISSERTATIO XXXVIII.

In qua quidam ex Iliade ſermones a criminationibus vindicantur.

SYNOPSIS.

Summorum Auctorum recta exiſtimatio in iuvenibus ſtudioſis neceſſaria eſt. Homerus poëſeos, & omnium ſcientiarum archetypum eſt. Glauci, & Diomedis collocutio defenditur. Nummus ſignatus Homeri aetate nondum in uſu. Poſtea bovis figura in nummo impreſſa eſt. Adagium Bos in lingua. *Glauco arma ſua aurea permutanti cum aeneis Diomedis Iupiter non mentem* abſtulit (*ut exponunt multi Graecam vocem* ἐξέλετο) *ſed* extulit, *hoc eſt evexit. Mira apud veteres hoſpitalitatis lex. Mos excipiendorum hoſpitum. Permagna facilitas in quibuſcumque hoſpitibus excipiendis. Fortaſſe tunc non adeo ſcatebat tellus facinoroſis hominibus. Iupiter* ξένιος, hoſpitum patronus. *Dii ſub hoſpitum forma terras luſtrare ſoliti. Cur Aegyptii animalia colerent. Ulyſſes ſub ſpecie pauperis hoſpitio exceptus domi ſuae. Cur expectarent decem ſolidos dies, dum quaererent ex hoſpite, quis eſſet. Durinſculi mores recentiorum in hoſpites an excuſandi. Xenodochia in urbibus Chriſtianis. Neſtoris ſermo ad Patroclum nec inanem gloriationem habet, nec imprudentiam. Quintiliani*

encomium de Homero . Repetitio τὸν δ' ἀπαμειβόμενος defenditur . Martialis ineptus conviciator . Phoenicis sermo ad Achillem nihil habet sordidum, aut indecorum . Versionis labes non Vati imputanda .

UT rei literariae optime consulatur, necesse est, ut in studiosis iuvenibus summorum Auctorum, qui veluti archetypa ad imitandum proposita sunt, recta stabiliatur existimatio. Nam nisi eos tanti fecerint, quanti fieri merentur, facile eveniet, ut eis omissis, aut leviter, & incuriose lectis, ad alios minus probatos convertantur, quorum lectione ac studio non ita strenuam sibi comparent doctrinae vim. Archetypum longe maximum ac praeclarissimum non solum poëseos, sed omnium scientiarum, facultatumque nobilissimarum Homerum esse ad ravim usque iterum, ac saepius verissime praedicavi. Et sane miror, cum nemo hactenus extiterit, qui illa duo architecturae, & sculpturae miracula Colosseum Romae, ac Venerem Mediceam insignissimum Regii Cimeliarchii, & Patriae huius decus reprehendere ausus sit, inventos esse non paucos, qui Homeri poëmata impudenter coarguerint; quae certe poëmata Opus habenda sunt in genere suo non secus, ac illa, omnibus numeris absolutissimum, omniumque admiratione dignissimum. Quandoquidem autem ita res habet, ne forte ab eius existimatione excidatis, optimi iuvenes,

venes, sed in persuasione singularis praestantiae, qua supra ceteros eminet, persistentes, illum omni studio atque attentione evolvere statuatis, quasdam alias accusationes in eum conflatas diluendas nonnullis disputationibus suscipiam ad eum plane modum, quo graviores olim repuli; hodie vero in iis refellendis solummodo versabor, quae certos in Iliade contentos sermones aut collocutiones carpunt. Sic omni scrupulo ex animis vestris evulso nihil obstabit, quin tamquam humanae sapientiae principem Vatem hunc habeatis, ac veneremini. Nihil apud Homerum non animatum, nihil non spirans, nihil non emicans, auditores. Fuit tamen in Transalpinis regionibus, qui recentes poëtas cum eo comparatos putaret longe vividiores, diceretque multa apud illum lente, moleste, intempestive, illepide, indecore narrari, atque usurpari. Non solum igitur huius censoris iudicio non assurgit Homerus supra ceteros, sed potius infra multos illo praestantiores ac meliores victus, ac superatus iacet. Praecipue vero colloquia incusat aliquorum ducum inter pugnandum habita, quibus belli impetum retardari putat, atque aestum refrigescere; exempli gratia Tlepolemi, & Sarpedonis (*Il. l.* 5.) Glauci, & Diomedis. (*l.* 6.) Sed si hic censor *polyposus* potius, quam *nasutus*, ut Martialis dicterio utar, eius aetatis militarem disciplinam nosset, non ut absurda eiusmodi colloquia tam insigni audacia damnasset; lege enim atque usu licere sensisset, ut fortes

viri obviam ſibi invicem in pugna facti ex acie ſe ſubducerent (id quod in Troiae planitie ſatis ampla commodius fieri potuit, quam alibi) virtutis ſuae ſpectaculum ederent, ſingulari certamine congrederentur, & antequam id facerent, mutuis colloquiis ſeſe exciperent. Quae colloquia cum mira proprietate iudiciique ſolertia perſonis accommodet Vates, hinc factum eſt, ut hiſtorias, ac genealogias in iis commemorari aliquando expedierit; adeo ut ſanae mentis lector non quidem inepte, & inopportune, ſed appoſite, ac convenientiſſime eas referri ſentiat, & fateatur. At, inquies, prolixae ſunt, moleſtae ſunt. Verum ſi legere potuiſſes, o bone cenſor, in Graeco textu, longe expeditiores, ac nitidiores ſenſiſſes, quam in verſionibus, ubi viſae tibi ſunt nonnihil ineptae, odioſaeque prolixitatis praeferre. Hic autem extremos collocutionis Diomedis, & Glauci verſus obſervandos vobis proponere utile erit, ſtudioſiſſimi iuvenes; pepererunt enim quaeſtionem iampridem inter eruditos acriter agitatam. Nam ubi duo illi duces paternam amicitiam recognoviſſent, armis inter ſe permutatis foedus inierunt, ut ea veluti teſſera abſtinerent a mutua ſibi inferenda caede. Iam vero ex Homero verſiculos afferam, quos hoc loco oportet expendi.

Ενθ' αὖτε γλαύκῳ κρονίδης φρένας ἐξέλετο ζεὺς,
Ος πρὸς τυδείδην διομήδεα τεύχε' ἄμειβε,
Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

Ut

Ut autem clarius Vatis sententiam assequamini, verbo tenus prosa oratione interpretabor. *Tunc Glauco Saturnius Iupiter mentem extulit, Qui cum Tydide Diomede permutavit arma, Aurea aeneis, pretium centum boum habentia pretium habentibus boum novem.* Quaeritur igitur, utrum ἑκατόμβοια, & ἐννεάβοια nummos indicent *bovis* figura signatos, an aestimationem per *boves* factam. Scio equidem non defuisse plures, qui in hisce vocibus, & similibus numismata putarunt antiquitus esse significata; nihilominus rectius, ac verius sentire Eustathius, Pollux, aliique recentiores visi sunt, in quibus est Paulus iurisconsultus (*l. Pand.* 18.) affirmantes nummum Homeri aevo nondum in usu fuisse apud Graecos, sed *boves* tunc pro pretio in emptione & venditione usurpatos. Οἱ γὰρ παλαιοὶ (ait Eustathius) πρὶν ἐπινοηθῆναι τὰ νομίσματα, τὰς συλλαγὰς ἐπὶ τῶν βοῶν ἐποιοῦντο. Postea quidem (ut bene animadvertit eruditissimus Duportus, qui mihi ad hanc sententiam amplectendam facem praetulit) haec figura nummo impressa, idque ad indicandum forsitan usum, & morem antiquum, quo boves olim pro pretio dari solebant, atque hinc proverbium prodiit, βοῦς ἐπὶ γλώττῃ, *Bos in lingua* in eos iactatum, qui pecunia corrupti tacerent, ut Demosthenes, cum dictum est argentanginam pati. Vox item ἐξέλετο in praedictis versiculis plerosque decepit interpretum, qui verterunt *abstulit*, adeo, ut sensus sit, Glaucum fuisse ab Iove dementatum, ut impa-

rem

rem illam permutationem, sibique damnosam faceret, daretque aurum pro aere. Verum quid frigidius, atque ineptius, si hoc dixisset Homerus? At plane non dixit. Quinimmo sensu prorsus diverso eam vocem usurpavit, nam ἐξέλετο valet etiam *extulit*, ut nos vertimus. Itaque Glauci mentem extulit Iupiter, dum ad magnificentiam evexit, ut nempe pretiosiora arma Diomedi tradens pro vilioribus ostenderet, quanti eius amicitiam faceret, aemulareturque avum suum Bellorophontem, qui Oeneo avo Diomedis poculum aureum similiter pro baltheo purpureo dederat. In quam sententiam eo promptiores imus, quod eam strenue propugnarit ex Porphyrio, atque Eustathio clarissima Daceria. Sed antequam factum Glauci, & Diomedis relinquo, antiqua hospitalitatis officia exponenda sunt, nam & Glaucus ea commemorat de Bellerophonte narrans hospitio a rege Lyciae excepto, & in amicitiae foedere satis elucent, quo se Glaucus & Diomedes obstinxerunt non alia de caussa, quam quod eorum patres hospites erant invicem. In quo quis non videat miram hospitalitatis legem, quae non solum hospites inter se, verum etiam eorum liberos ad se mutuis amicitiae vinculis devinciendos impellebat? Ceterum excipiendorum hospitum mos ferme hic fuit. Cum primum adventarent, is qui excipiebat, manibus prehensabat; atque huic usui dextera maxime inserviebat. Videlicet, *hic honor* (ut interpretatur Servius *Aen. l.* 8.) *dex-*

tera-

terarum constitit virtute, ob quam hac se venerabantur corporis parte. Accedebant saepe oscula, quae variis infigebant corporis partibus, praecipue capiti, oculis, humeris, manibus. Qui hospitem domum suam introducebat, praeibat quasi viam docens. Iussis assidere pocula statim miscebantur, & apparabatur mensa. Frequenter etiam lavacra, & unctiones hospitibus adhibitae. In discessu numquam non facta poculis libatio; in qua sibi vicissim bona multa comprecabantur. Cibum, potumque affatim, aliaque itineri necessaria abeuntibus suppeditare, & ξένια, hoc est hospitalia munera praebere adeo solenne fuit, ut non solum ea statim atque ultro accipere nulla modestiae lege vetarentur, sed cum iis libere expostulare possent, qui non darent; videbantur enim re sibi iuste debita defraudari. Ita factum saepe, inquit Feithius, ut multas divitias hinc, atque illinc corrogarint; quod gloriatur Ulysses (*Od. l.* 19.) Quare Aelianus ait (*l.* 4. *c.* 20.) eumdem, ac Menelaum instar Phoenicum mercatorum ad colligendas opes per varias regiones oberrasse. Quae autem in veteris hospitalitatis usu ab Homero saepe descripto aliquibus videntur absurda, duo sunt; primum quod nimis facile, adeoque stulte quicumque hospites admitterentur, vagi nempe, errones, ac mendici, e quibus non agnitis, ac bene perspectis periculum impenderet damnum accipiendi, sive in re familiari, sive in personis. Alterum, quod nisi post novem ferme dies

dies quaerebatur ex hoſpite, quis eſſet, & quare adveniſſet, ut Glaucus narrat factum a rege Lyciae, poſtquam hoſpitio exceperat Bellerophontem, utque Menelaus decimo ſimiliter die hoſpitem ſuum Paridem interrogavit. Fateor veteres in hoſpitibus excipiendis permagna uſos eſſe facilitate, quae nunc videatur non bona, ac reprehenſione digna, utpote multis diſcriminibus obnoxia. Sed fortaſſe non adeo ſcatebat tellus antiquitus facinoroſis hominibus, & ad fallendum pronis, atque accinctis; quamobrem hoſpitibus indiſcriminatim fidere non tam fuit olim periculoſum, quam eſſet hodie. Quod ut ut verum eſſe queat, id tamen primariam, ac potiſſimam antiqui moris cauſſam nequaquam dixerim. Maxime enim ad quoſcumque hoſpites omni benevolentia complectendos religione urgebantur; nam Iupiter ξένιος hoſpitum habebatur pater, patronus, vindex. Illud praeterea vulgo iactabatur, ſaepe Deos, ipſumque Iovem ſub hoſpitum figura terras luſtrare ſolere, & ad hominum aedes ventitare; unde ſummopere verebantur, ne quem hoſpitum reiicientes, a ſe Deum repellerent. Quae eadem cauſſa fuiſſe videtur Aegyptiis colendi animalia; quod nempe in Aegypto dicebantur ſub animalium figuris latuiſſe Dii. Non eſt igitur, cur miremini Ulyſſem latentem ſub ſpecie advenae pauperis, ſenis, ſqualidi, pannoſi a Telemacho, ac Penelope domo fuiſſe exceptum (*Od. l.* 18. *&* 19.) dignum lavacri honore habitum, & in procorum convi-

vio

vio confidere iuffum. Quod fi murmurarunt proci atque indignati funt hofpitemque acerbe habuerunt, id factum, quod eorum plerique Deorum effent contemptores, & in omnem licentiam effrenes. Quod ad alterum, urbanitati afcribendum puto expectaffe veteres decem folidos dies, dum quaererent ex hofpite quis effet, aut unde adveniffet, fi enim ftatim rogarent, putabant fufpicionem fe illi facere, quafi cuperent, ut cito abiret. Quam rara huius urbanitatis, atque in hofpites benignitatis exempla fubfecutis aetatibus! Quis eft? unde venit? quando advenit? quando difcedet? Ita ferme parum civiliter fcifcitantur plerique ftatim ac advenerit hofpes, etiamfi non ad fuam ipforum, fed alienam domum diverterit. Puto tamen duriufculum morem noftrum erga incognitos hofpites ob id excufari poffe, quod hominum perfidia, fraudes, proditiones, adeo in terris percrebuerint, ut eum hofpitio domi tuae excipere, cuius fidem perfpectam non habeas, atque exploratam, opus fit periculofae aleae pleniffimum. Neque vero omnem reiecimus incognitorum advenarum hofpitalitatem; nam bene multa in urbibus ad eos excipiendos Xenodochia patent, in quibus Chriftianae caritatis officia pedum lavatione, menfa, & cubili perbenigne exhibentur. Sed etiam Neftoris fermonem, quem habet ad Patroclum ab Achille in aciem miffum, (*Il. l.* 13.) ut vulneratorum Graecorum ducum ftatum cognofceret, fibique a bello pro-

pter iram absenti statim reversus nunciaret, a Transalpini censoris criminationibus oportet vindicare. Duo enim redarguit in eo sermone vitia, inanem gloriationem, & imprudentiam. Sed quomodo inanis Nestoris gloriatio dicenda est, dum sua ipsius iuvenis exempla proponit Achilli imitanda, ut Agamemnoni reconcilietur, & afflictis Graecorum rebus requisitam opem ferre non amplius differat? Quomodo imprudentia, dum mira arte Patroclum tantisper detinet eo consilio, ut acceptas clades gravesque calamitates Graecorum Achilli narrandas exponat, si forte iis auditis ad misericordiam flecteretur? Ceterum sermo ille solis centum quinquaginta versibus constat, & quarta horae pars abunde sufficit ad eum fundendum. Ut autem sustineat Patroclus urgente licet Achillis praecepto maturandi reditus, tum reverentia tanti senis facit, tum eius eloquentia, cuius aureis vinculis irretitus vel nolens detinetur. Debuisset sane tantam censoris audaciam ac petulantiam frangere invidendum Quintiliani encomium (*l.* 10. *c.* 11.) quod nempe Homerus *omnibus eloquentiae partibus exemplum*, *&* *ortum dedit*. Quae sane eloquentia tum alibi passim, tum in his sermonibus maxime elucet; ex quibus Demosthenem mirum in modum profecisse liquet. Sed esto longiusculus Nestoris sermo. Tollere a sene laudem sui, & loquendi prolixitatem idem est, ac velle, ne sit senex. *Laudator temporis acti se puero*, dictus est senex Horatio, ubi di-

ver-

versarum aetatum studia, moresque veris coloribus depinxit. Tantum igitur abest, ut in eo peccaverit Vates, ut potius decorum probe servaverit. Sed rursus obstrepit censor, & intolerabilem sibi afferre molestiam ait cantionem illam nimis intemperanter iteratam τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη. Iam de repetitionibus peculiarem dissertationem edidimus, in iisque ex Graecae linguae indole, non parum leporis, ac venustatis inesse docuimus, adeo ut Macrobius scriptor non Graecus, sed Latinus sibi longe minus placiturum Homerum dixerit, si ex eo repetitiones tollantur. Hic solummodo ut futilem delicatuli censoris criminationem retundam, observabo quadragies circiter nexum hunc in tam vasto Iliadis poëmate iteratum esse a Vate; Ilias enim ferme duodecim millibus versuum constat. In Virgilii Aeneide *vix ea fatus erat; talia dicta dabat; talia voce refert*, & similia longe saepius fortasse usurpata offendes, ut in Apologia scriptor Anonymus Gallus plane doctissimus (quem puto esse Boivinium, cuius haerere vestigiis plenum gloriae mihi duco) bene ac solerter animadvertit. Quia tamen huiusmodi Latinae transitiones non ita implent aures, ut Graeca τὸν δ' ἀπαμειβόμενος, vix ab ullo observantur, aut fastidiuntur. Hanc quidem Homericam transitionem frigido dicterio delusam naso suspendit Martialis; ait enim

Edita ne brevibus pereat mihi charta libellis,
Dicatur potius τὸν δ' ἀπαμειβόμενος;

quemadmodum & aliam ludibrio habet repetitionem μύστιλλόν τ' ἄρα τ' ἄλλα.

Si tibi Mystillus cocus, Aemiliane vocatur,
Dicetur quare non Taratalla mihi?

Sed quis insulsum conviciatorem non reiiciat, qui ineptis argutiolis risum, ac plausum lectoris auspicatur? Speciem magis accusationis iustae praeferre videtur id quod eidem censori displicet in Phoenicis sermone. (*Il. l.* 10.) Cum enim consilio Nestoris missi essent oratores ad Achillem Ulysses, ac Diomedes, ut ab ira revocarent, tertius ipsis additus est Phoenix aetate confectus, qui Achilli puerulo nutritius datus fuerat a Peleo. Sed antequam progredior, notandum veteris moris fuisse, ut nutritius easdem penderet operas puero, quas nutrix, atque adeo inter alia ferret in genibus, cibumque praeberet, & potum. Cum igitur Ulysses, & Diomedes multa incassum dixissent, nec pervicacem, atque inexorabilem Achillis animum flexissent, eum coepit alia ratione aggredi Phoenix, si forte expugnaret. In memoriam scilicet redigebat, quae sibi servitia puello praestitisset, & quantum iam tunc se diligeret Achilles, adeo ut neque cibum, neque potum ab alio praebitum vellet sumere, quam ab eo in eius genibus sedens. Hic autem visus est plerisque Homerus tam indecoram, & sordidam circumstantiam adiicere, ut nulla possit ratione defendi, aut excusari. Ait enim Phoenix

Πολ-

Πολλάκι μοι κατέδευσας ἐπὶ στήθεσσι χιτῶνα
Οἴνου ἀποβλύζων ἐν νηπιέῃ ἀλεγεινῇ.

Quod ad verbum Latini interpretes ita vertunt,

Saepe mihi rigasti in pectoribus vestem
Ex vino evomens in infantia, quae cura indiget.

Non equidem negaverim lectores e vulgo facile reiecturos Phoenicis sermonem, etsi multo artificio elaboratum, & validorum argumentorum robore, flexanimaque eloquentia instructum, Vatique stomachaturos; quod tantam labem, expresserit epica maiestate prorsus indignam. Sed siquis Homeri mentem penetrare valeat, vimque Graecae vocis ab eo usurpatae multo nitidissimae assequi, non ita sentiet de summo poëtarum principe, qui aquilae instar supra alios celsissimus volat, quique, Horatio teste, nil umquam molitur inepte. Nam primum de industria voluisse videtur Homerus naturam exprimere simplici illo candore, quo maxime veteres oblectabantur, nondum luxu pessimo, omniumque deliciarum mollitie fractis moribus, & corruptis. Tabulam quaeso vobiscum fingite, auditores; in qua pictor eximius factum illud exhibeat, Phoenicem nempe gestantem genibus Achillem puerulum, eique praebentem potum; turpemne, sordidamque pictoris imaginem culparemus, siquid epoti liquoris faceret ex ore pueri in sinum gestantis senis effluere? Quinimmo laude

di-

dignum putaremus, quod rem ad vivum repraesentarit, ipsamque naturam sub oculos posuerit. Quem autem latet picturam, & poësin consertis inter se manibus in idem coniurare?

Ut pictura poësis erit ——————

diserte docet Horatius. Sed quorsum haec disputo? Nil turpe, nil sordidum, nil indecorum Homerica offert locutio. Vox ἀποβλύζειν nequaquam *evomere* significat, sed *effundere*, *emittere*, aut etiam *effluere*, *lenique murmure exilire*, ita ut limpidissimae vivi gurgitis aquae conveniat e parvis foraminibus, vel siphunculis venuste erumpente. Neque enim vinum parvus Achilles e stomacho evomebat in sinum Phoenicis, sed emittebat ex ore. Quam autem faciat nauseam vel delicatissimis effluens ex ore pueruli aut singultientis, aut incuriosi purus liquor, qui eius tantum labra proluerit? Non igitur Homero vitio dandum, sed interpretum oscitantiae siquid labis locus ille in alias linguas translatus contrahit. Experiar, an Latinis etiam versiculis nitide possit ea Homeri sententia referri ad hunc modum

Saepe mihi madidam fecisti in pectore vestem
Emanante labris vino infantilibus annis.

Profecto nec turpe, nec indecorum huiusmodi dictum ab ullo existimo habitum iri; etsi Lati-

nae

nae linguae paupertas non ſatis exprimat Homericae dictionis nitorem.

Memini vocem βοῶπις ſaepe ab Homero Iunoni attributam conſimili ratione olim me defendere (*Differt.* 11.) culpam ibi etiam in interpretes transferendo, qui nitidam vocem Graecam fecerunt verſione ſua ſordidam.

DISSERTATIO XXXIX.

De nonnullis Homericis comparationibus, & similitudinibus a Censoribus temere improbatis; & quomodo Olympus cum catena Iovis ex eo dependente intelligendus sit.

S Y N O P S I S.

B*Eatissima in Homero comparationum & similitudinum copia. Homerus mire multiplex ac varius. Comparationes appendicibus auctae. Aiax Telamonius asino comparatus. Olim asinis ferebantur principes, ac reges. Asinus fortitudinis, & tolerantiae symbolum. Salomon equorum copiam primus in Iudaeam invexit. Menelaus muscae comparatus. Salomon sapientem comparat formicae. Muscae audacia. Praeclarus e Gallia vates muscam* filiam aëris *vocavit. Thetis a Patrocli cadavere muscas abigit. Quid significetur hoc figmento. Agamemnon primum tribus Diis, deinde tauro comparatus. Neptunus in exemplum roboris datus, quia terrae fundamenta concutit. Taurus iusti regni symbolum, leo saevae tyrannidis. Pastoritiae vitae genus amplissimi quique saepe amplectebantur. Ad agricolarem vitam videtur homo a Deo factus. Cain agricola, Abel pastor. Homerus nusquam eas-*

eaſdem comparationes obtrudit. Ezechiel eruditione, ingenio, & ſimilitudinum praeſtantia Homero comparatus. Olympus Homericus non eſt Theſſaliae mons, ſed mons coeleſtis. Cacumen Olympus habet in terram obverſum: Dii hominibus anticephali. Huius novae interpretationis commendatio.

INter Homeri laudes non ultima profecto eſt beatiſſima comparationum, & ſimilitudinum aptiſſimarum copia. Nonnullae tamen ſunt, quae moroſos cenſores laedunt. Aiunt enim duritiane frontis ignoro, an volubilitate linguae magis ſubnixi partim viles eſſe, partim ridiculas, ac ſublimi poëmati valde indecoras. Quare quod eas Homerus adhibuerit, poëtam habent plane rudem, ac nimis antiquum, & caſcum. Hunc igitur nodum extricans, adoleſcentes, vel adverſariis invitis, & ringentibus oſtendam optimas illas eſſe, rectoque iudicio excogitatas, faciamque ut irrito eventu etiam in hac parte criminationes cadant, adverſus nobiliſſimum Poëtam inſtitutae. Addam deinde quomodo Olympus cum catena Iovis ex eo dependente intelligi debeat. Dicenti benevolo animo adeſte, ac favore veſtro alacritatem addite.

Praeclare lucem afferre rebus ſimilitudines, & comparationes nemo ignorat, diſerteque docet Quintilianus. (*l.* 8. *c.* 3.) Hoc autem in genere tam felix, tam locuples Homerus fuit, ut in Iliade plures quam ducentae recenſeantur, quibus poëſin ſuam ſublimem fe-

cit, floridam, iucundam, mirabilem. Cum vero praecipue custodiendum, ne id, quod similitudinis gratia ascifcitur, aut obscurum sit, aut ignotum, sed maxime perspicuum, & ad exprimemdam rerum imaginem accommodatum, id ante alios omnes cumulatissime praestitit noster Vates. Et quoniam mire multiplex, ac varius omnigenam eloquentiae speciem exemplis ubique laudatissimis repraesentat, utitur iccirco similitudine aliquando circumcise ac velociter, aliquando fecundius, & lentius, ad quasdam circumstantias digrediens, quae redditioni quidem videantur supervacaneae, sed tamen ad exornandam multo lepore orationem, lectoremque veluti pictura oculis subiecta delectandum apprime faciant. Etiam Salomonem in Cantico Canticorum id factitasse liquet. Afferam exemplum: *Dentes tui* (inquit c. 40. v. 2.) *sicut greges tonsarum, quae ascendunt de lavacro, omnes gemellis foetibus, & sterilis non est inter eas*. Sane ad dentium sponsae candorem, munditiemque exprimendam satis fuisse reor eos conferre tonsis ovibus e lavacro prodeuntibus. Quod vero singulae gemellos foetus haberent sub se, essetque nulla inter eas sterilis, appendix est, quae rei picturam absolvit, & poësin facit longe ornatiorem. Siquis igitur Homerum ob huiusmodi comparationes appendicibus auctas redarguit, Salomonem quoque, qui Homeri aetate vixisse perhibetur, redarguat oportet, ipsumque Virgilium, qui eas ex Homero saepe imi-

tatus

tatus est. Age vero illas modo afferamus in medium, quae quod magis censoribus displiceant, inclementius ab eis reiiciuntur. Aiacem Telamonium (*Il. l.* 11.) Asino comparatum quis ferat? inquiunt. Quis talem comparationem non abiectam sentiat, turpem, ac tanto duci maxime indecoram? Bona verba quaeso, o boni censores. De hoc vos animali iudicium fertis, quale hodie reputatur a nobis. Vile scilicet illud habemus, segne ac solummodo ferendis oneribus, gravibusque fustis excipiendis plagis natum. At veteribus non haec de illo sedebat opinio. Reges & principes asinis ferebantur, ac praeterea habebatur asinus fortitudinis, invictaeque tolerantiae symbolum. Non nisi asinis Iudices in Palaestina, & viros in tota regione amplissimos olim vectos esse multis divinarum Literarum testimoniis comprobatur. *Qui ascenditis super nitentes asinos, & sedetis in iudicio* legimus in lib. Iud. (*c.* 5. *v.* 10.) Et de Iairo, qui habenas Imperii Israëlitici Iudicis munere fungens duobus & viginti annos moderatus est, memoriae proditum (*c.* 10. *v.* 4.) quod *triginta habuit filios sedentes super triginta pullos asinarum, & principes triginta civitatum*. Quod plane idem est, ac si diceremus nunc, quales sunt nostri mores, fuisse singulis currus suos, quibus pro dignitate veherentur. Nec mirum videri cuiquam debet principibus viris hunc fuisse antiquitus asinorum usum; sibi enim non suppetebant equi. Nam Salomon equorum copiam primus in

in Iudaeam invexit, iisque uti coepit; quarto siquidem Regum libro (*c.* 4. *v.* 26.) perhibetur *habuisse quadraginta millia praesepia equorum currilium, & duodecim millia equestrium*. Figuram vero fuisse hoc animal fortitudinis, & tolerantiae nullo graviore testimonio me posse probare puto, quam Iacobi, qui bona ac fausta vaticinia de filiis suis, antequam moreretur, proferens, in quemdam illorum dixit: *Issachar asinus fortis, accubans inter terminos*. (*Gen.* 49. 14.) hoc est fortiter tenens, & defendens assignatae sibi sortis in promissae regionis distributione fines. Quae cum ita sint, non video quare Homero indignemini, quod hanc usurpaverit comparationem, qua nil melius, atque accommodatius ad firmissimam Aiacis constantiam vivis coloribus exprimendam, qui frequentissima clypeo excipiebat hostium in se unum irruentium tela immotus, & inconcussus, non secus ac loco manens nequit asinus puerorum baculis a pascuis expelli; ubi illud etiam notandum, quod ut magis Aiacis virtutem extollat, hostium impetum, irae comparat, atque ictibus puerorum. Fateor hanc imaginem antiqui moris rudibus arridere non posse; sed hoc non Homero (quod alias dixi) sed ipsis imputandum, qui qualis est, in bono lumine collocata, aut videre nequeunt, aut nolunt. Prudens Daceria, ne apud minus peritos lectores nitidissima Homeri interpretatio, quam patrio sermone concinnavit, hoc loco sordesceret, ab asini nuncupatione sibi ab-

sti-

ſtinendum duxit, verborumque circuitionem, quibus deſcriberetur, potius adhibuit. Sed ut hanc comparationem, quam hactenus vindicavimus, iudicant eſſe indecoram, ita eam quam modo defendendam ſuſcipimus, aiunt eſſe ridiculam. Patroclo interempto cum acris de eius cadavere potiundo Graecorum & Troianorum orta eſſet concertatio, in eo tutando maxime omnium Menelai virtus eluxit. Minervam enim ait Vates non ſolum maximo compleſſe robore hunc ducem, ſed muſcae etiam audaciam ac pertinaciam ipſi indidiſſe. Cur autem ſtulte derideatur haec ſimilitudo propter animalculi exiguitatem? Non moles, ſed actio conſideranda. Sic enim & Salomon ſapientem formicae comparat, neque tamen huiuſmodi comparationem quiſquam riſu excipit, ſed quibus cor ſapit, admirantur omnes. Cum igitur muſca iterum ac ſaepius repulſa non abſiſtat, ſed intrepida ſine fine redeat, & morſus ſemper ſit appetens, quis non videat, ac fateatur probe ab Homero in exemplum adduci, ut audaciam, intrepiditatem, & conatus magnitudinem in Heroum optimo exprimeret? Quod ſiquis ait comparatum muſcae Menelaum quantum ad robur, mentitur ampliter; diſerte enim tradit Vates robur ipſi a Minerva infuſum, quod ab ea ſupplex poſtulaverat, ac praeterea muſcae audaciam. Itaque neque hic Homeri locus ob muſcae comparationem ludibrio habendus, neque alii, quos exemplis ab ea ductis ſimiliter explicat, & exornat.

Prae-

Praeclariſſimus a Gallia vates, ut obſervat Daceria, ut muſcam in ſuis carminibus nobilitaret, nec mollem, planeque faſtidioſum ſeculi guſtum laederet, *filiam aëris* dixit. Praeter ſimilitudines a muſca deſumptas illud etiam iniqui cenſores naſo ſuſpendunt, quod de Thetide a Patrocli cadavere muſcas abigente Homerus confingit. (*Il. l.* 19.) Vah, inquiunt, nobile, ac Dea dignum miniſterium! Nonne erat Achilli aliquis captivus, qui muſcas expelleret? Vah, inquam ego, frigidum, atque inſulſum dicterium! Sub eo figmento docuit Vates nil ſale utilius, atque efficacius ad repellendam mortuarum carnium putredinem, nil contra ad eas corrumpendas opportunius, ac paratius muſcis, e quarum relicto ſemine putres vermes facile, ac citiſſime innaſcuntur. Cum igitur ſub ſpecioſis Deorum fabulis naturae facta deſcribere Homero licuerit (ut diſputatione XVII. ſatis oſtendimus) curam ſervandi cadaveris, ne putreſceret, optime, aptiſſimeque Thetidi marinae Deae commiſit. Quid de Agamemnone primum tribus Diis, mox tauro comparato? (*Il. l.* 2.) Hic pariter non bonum Homeri iudicium ab aliquibus incuſatur. Nam aegre ferunt poſt tres nobiliſſimas comparationes quartam illam adiici, qua emicans Agamemnonis gloria obſcurari videatur, & e ſummo faſtigio, ad quod fuerat evecta, continuo repelli deorſum. Sed Homeri ſententiam expendamus, ut clare conſtet, an haec item criminatio falſa ſit. Poſtquam Graecorum

corum aciem armis inſtructam, belloque paratam deſcripſit, inter eos facit regem Agamemnonem incedentem oculis, ac capite Iovi fulmen eiaculanti ſimilem, baltheo Marti, pectore hoc eſt robore Neptuno. Ubi notandum obiter eſt, Neptunum in exemplum roboris dari, quia terrae fundamenta concutere dicitur, ἐννοσίγαιος. Qualis autem taurus in frequenti armento eminet, talem Iupiter eo die conſtituit Agamemnonem valde praeſtantem eximiumque inter multos Heroas.

———————— μετὰ δὲ κρείων ἀγαμέμνων
Ομματα, κὴ κεφαλὴν ἴκελος διὶ τερπικεραύνῳ,
Αρει δὲ ζώνην, σἴέρνον δὲ ποσειδάωνι.
Ηΰτε βὺς ἀγέληφι μέγ' ἔξοχος ἔπλετο πάντων
Ταῦρος (ὁ γάρ τε βόεσσι μεταπρέπει ἀγρομένῃσι)
Τοῖον ἄρ' ἀτρείδην θῆκε ζεὺς ἤματι κείνῳ
Εκπρεπέ' ἐν πολλοῖσι κὴ ἔξοχον ἡρώεσσιν.

Qui valet in Graeco textu ſublimitatem huius loci, elegantiamque pervidere, admiratione defixus vix aliquid putat excogitari poſſe melius ac praeſtantius ad imperatoriam dignitatem exornandam. Sed quia ii, qui Graece linguae penetralia non rimantur, comparationem tauri, ut dicebamus, non probant, audiendus eſt Euſtathius. Exiſtimat enim tres Deorum comparationes pro iis uſurpaſſe Homerum, quibus mens ſublimior, & ad penetrandum allegoricum ſenſum acutior; pro iis autem, qui ad intelligendum hebetiore facultate utuntur, comparatio-

tionem tauri, quae sub sensum cadit, addidisse. Equidem doctissimo interpreti subscribo; reor tamen dici etiam posse illud praecipue sibi Vatem praefixisse, ut praecellentem in acie Agamemnonem exhiberet, qualis praecellit taurus in armento. Ut vero magnificentius illum efferret, Iovis maiestatem, Martis habitum, ac Neptuni robur illi affingit, adeo ut licet ultimo ponatur loco tauri comparatio, tamen in mente Vatis fuerit prima, cetera vero ad maiorem ornatum addita. At, inquiunt, nonne praeclarius erat Agamemnoni, si leoni compararetur? Nequaquam; cum enim hic agatur de imperio agminis, aptior ad hoc significandum taurus, qui armentum ducit, quam leo, cui natura id proprium non est. Accedit, quod veteribus iusti imperii symbolum taurus fuit, saevae tyrannidis leo. Neque putandum nobilissimam non esse hanc comparationem a tauro ductam; cum enim pastoritiae vitae genus amplissimi quique saepe amplecterentur, in eoque se exercerent, praeclaras inde species comparationibus, ac similitudinibus concinnandis poëtae autumabant. *Commendatur*, inquit Augustinus, *in Patriarchis, quod pecorum nutritores erant a pueritia sua, & a parentibus suis. Et merito, nam haec est sine ulla dubitatione iusta servitus, & iusta dominatio, cum pecora homini serviunt, & homo pecoribus dominatur. Sic enim dictum est, cum crearetur, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & habeat potestatem piscium maris,*

maris, *&* *volatilium coeli*, *&* *omnium pecorum*, *quae sunt super terram*. (*Quaest. super Gen. l.* 1.) Atque hinc factum, auditores, ut etiam divina poësis Salomonis, quod Canticum canticorum inscribitur, huiusmodi pastoritiis, & agricolaribus comparationibus plane fluat. Nam & de vita agricolari idem dicendum, quod de pastoritia diximus. Nonne ad vitam agricolarem videtur homo a Deo factus? Ut de Adamo sileam, nonne e duobus eius filiis alter pastor fuit, alter agricola? Quid qnod Homerus insuper arguitur ex eadem re deductas comparationes saepius quam par est obtrudere? Id profecto verum esse ultro concedimus, sed easdem in Homero redire comparationes constantissime pernegamus. Nihil autem obstat qnin ex una eademque re diversas species offerente, plures ac diversae eliciantur comparationes. Ceterum tam bonus est, eximiusque in comparationibus, & similitudinibus noster Vates, ut eruditissimus Calmetius prophetam Ezechielem laudans, eruditione, ingenio, & similitudinum praestantia ipsi comparet, supra quem tamen prophetiae dono, quod est incomparabile, immense assurgit. Quandoquidem vero hodiernus sermo Homericas similitudines respicit, interpretatur, defendit, imaginem summae Iovis potestatis, quam exprimit in aurea catena ex Olympo dependente, rursus vobis proponimus observandam; hanc enim ad similitudinum genus facile referri putamus. Rursus inquam, nam Dissert. XXVI.

quid illa catena significaret, triplici explicatione satis docuimus. Et quia tunc Olympum non scrutabatur nostra interpretatio, sed catenam, non putavimus referre coelumne ibi nominaremus, an Olympum. Hic vero de Olympo agentes, iucundumque corollarium huic disputationi concinnantes quaerimus, quomodo ex Homerico figmento constitutum, ac locatum debeamus montem illum intelligere; non enim videtur Olympus ab Homero pro coelo figurate sumi, sed tamquam ipsius coeli pars confingi. Nam Boivinius alter (*Monum. Inscript. T. X. Disput. XXIV.*) contendit non hic ab Homero intelligi Olympum Thessaliae montem, sed Olympum montem coelestem, adeo ut quemadmodum montes e terra assurgunt obverso in coelum vertice, ita e contrario Olympus Homericus radicibus in coelo defixis verticem habeat in terram obversum. Qui montes in Luna vident, iis certe verisimilitudini absonum hoc Vatis figmentum appellare non licet. Multa sane permoverunt eruditissimum virum, ut hanc interpretationem amplecteretur, & in vulgus ederet. Duo tantum, optimi iuvenes, vobis indicabo. Primum est, ut Homerus cum Homero concilietur. Cum enim uno loco Olympum Vates affirmet nivibus coopertum, alio contra expertem esse nivium, non possunt haec inter se convenire, nisi dicatur hic mons in vertice, quo a coelo longissime distat, habere nives, ad radices vero, ubi habitant Dii, carere nivibus. Alterum est, quod ca-

catena illa ex Olympo dependens non potest ad terram demitti, nisi eius cacumen in terram obverti reputemus. Qua Olympi constitutione admissa Dii erunt hominibus anticephali. Neque id ullo modo rectae philosophandi rationi repugnare existimabimus; siquidem homines terris inhabitantes sibi invicem sunt antipodes. Quicumque enim incolae in superficie loci, ubi degunt, recti consistunt, etsi adversis incolis status eorum videatur absurdus, & monstrosus. Nuperam hanc satisque ingeniosam, & ab alio nemine hactenus excogitatam interpretationem, quam maxima cum voluptate animi mei semel iterumque perlegi, dignam censui, cui omnes applauderent. Ex luculentissima vero disputatione, qua illa Gallice pertractatur, pauca delibavi, vobique attuli, studiossimi iuvenes, nequid eorum vos lateret, quae docti homines ad illustrandum Homerum in hunc diem elucubrarunt.

DISSERTATIO XL.

An quae de Helena Homerus habet, ſint fabuloſa ; an advenerit in Italiam Aeneas ; & alia quaedam ad examen revocata.

S Y N O P S I S.

Antenoris conſilium reddendae Helenae. Herodoti de Helena narratio. Eius coniecturae, quod non fuerit Troiae, reiiciuntur. Divini Numinis conſilio ſua Troianos excoecavit dementia, ut non reddita Helena everterentur. Iſocratis teſtimonium de Helena Troiae commorante. Helena bis in Aegypto fuit. Cypria carmina Homerum non habent auctorem. Menelaus poſt Troianum bellum octo annis aberravit, priuſquam in patriam ſuam reverteretur. Herodoti hiſtoria mendaciis ſcatet. Fabulis Homericis ſubſtrata veritas. Poltyos Regis Thraciae pulcherrimum dictum. Locus Homeri de Aenea Troianis imperaturo expenditur. Confutatur argumentum negantium Aeneam adveniſſe in Italiam. Strabo figit in Troia Aeneae regnum ; Livius, & Dionyſius Halicarnaſſeus in Italia. Straboni aſſentitur Daceria. Daretis, & Dictyos levis auctoritas. Homerus teſtis graviſſimus. Aeneae pietas, fortitudo, probitas. Priamus Aeneae infenſus. Verſus leonini, ſive echoini in Ho-

Homero non sunt improbandi. Aliqua loca temere ex Homero censores expunxerunt. An contra grammaticas leges Homerus peccaverit.

Helenam decennalis belli caussam, toto illo tempore apud Alexandrum, sive Paridem Troiae commoratam esse tradit Homerus. Aeneam eversa Troia in Italiam advenisse tradit Virgilius. Sunt qui utrumque denegent. Nos vero de utroque hodierna disputatione quaeremus. Neque existimate, auditores, alteram quaestionem minus ad Homerum pertinere. Locus enim insignis de Aenea in Iliade occurrit, qui ad eam dirimendam valde facit. Expendemus deinde alia quaedam, quorum confutatio vobis, iuvenes, discendi cupidis, & Homeri studiosis, φιλομαθέσι, κὴ φιλομήροις non poterit non accepta esse, & iucunda.

Sapiens Antenor cum videret obsessae iampridem urbi ultimum impendere excidium, Troianis suis salubertimo affuit consilio, auctor siquidem erat, ut malum averruncarent Helenam Menelao reddentes cum omnibus opibus; quas Argis Troiam asportaverat. (*Il. l. 9.*) Hoc autem illis exequi detrectantibus dirutum, incensum, deletum superbum Ilium est. Iam fingite, auditores, Helenam numquam fuisse, Troiae; nonne tota corruit a fundamento convulsa Iliaci carminis moles? nonne omnis ab eo veritas, & fides historica longe amandatur? nonne re-

cen-

centiorum Romanensium fabularum instar commentitia omnia habebit Ilias? Qui contra Homerum facile sentiunt, eumque criminando triumphare videntur, Herodoti auctoritate se communiunt, eique utpote historico fidem magis habendam esse praedicant, quam Homero. Herodotus igitur audiendus. Hic refert libro secundo, qui Euterpe inscribitur, Alexandrum rapta Helena e Sparta, cum domum renavigaret in Aegeo, ventorum procella in Aegyptium pelagus delatum, atque illinc non remittentibus ventis appulsum esse, in Aegyptum, & quidem ad ostium Nili, quod Canopicum vocabatur. Thonis eius ostii praefectus ab Alexandri mancipiis, a quibus odio habebatur, rem, ut erat, didicit, misitque Memphin ad regem Proteum, qui haec nunciaret. Proteus quidem sceleftissimum facinus detestatus est, nolens tamen virum peregrinum interficere, praecepit, ut triduo e suo regno abiret, statuitque Helenam cum opibus simul ablatis tandiu servare apud se, quamdiu vir eius tam insigni affectus iniuria ad omnia recipienda adveniret. Interim Graeci magnis copiis auxilio venerunt Menelao in Teucridem. Quibus in terram egressis, oratores ad Troianos miserunt Graeci, cumque eis ipsum Menelaum, qui tum Helenam, opesque, quas Alexander sibi furto abstulisset, tum iniuriarum poenas reposcerent. Teucri autem & tunc, & postea se non habere Helenam, neque opes, de quibus arguerentur, tactis aris affirmabant;

sed

ſed ea in Aegypto eſſe omnia; neque ſe iuſte reatum ſuſtinere earum rerum, quas Proteus Aegyptius rex teneret. At Graeci ſe ab illis derideri putantes, ita obſederunt Ilium, donec expugnarunt. Urbe capta cum Helena non appareret, & eamdem orationem, quam prius, audirent, ita demum habita prioribus verbis fide, Graeci Menelaum ipſum ad Proteum mittunt; qui ubi in Aegyptum pervenit, & Memphin nave aſcendit, expoſita rei geſtae veritate honorificentiſſime hoſpitio exceptus, Helenam malorum immunem recepit, & inſuper omnes pecunias ſuas. Haec plane omnia ait Herodotus narraſſe ſibi, dum in Aegypto verſaretur, eius gentis ſacerdotes; ab eis ſiquidem percontatus eſt, an Homeri poëma eſſet fabuloſum. His vero, quae de Helena ſibi commemorata ſunt, ſuam ſubiicit ratiocinationem. Si intra Ilium, ait, fuiſſet Helena, utique fuiſſet Graecis tradita ſive volente Alexandro, ſive invito. Neque enim ita deſpiebat Priamus, aut alii eius propinqui, ut ſuis ipſorum corporibus ac liberis, atque etiam urbe periclitari vellent, quo Alexander Helenae nuptiis potiretur. Quod ſi etiam inter initia ita ſenſiſſent, tamen poſteaquam conflictibus contra Graecos habitis cum multi aliorum Troianorum, tum vero Priami filiorum duo, treſve, aut plures perierant proeliantes, ſiquid referentibus credi verſificatoribus debet; haec, inquam, talia cum contigiſſent, ego crediderim Priamum, vel ſi ipſe contuber-

bernalem Helenam habuisset, Achaeis redditurum fuisse, desiderio praesentia mala devitandi. Neque vero regnum ad Alexandrum pertinebat, ut iam sub eo res essent, seniore Priamo, cum Hector & natu maior, & virtute praestantior, quam ille, regnum esset defuncto Priamo suscepturus; quem haudquaquam decuisset fratri iniuste agenti indulgere, cum praesertim tanta mala propter eum tum privatim ipsi, tum ceteris Troianis omnibus evenirent. Sed nec poterant reddere Helenam, quae longe aberat, nec verum dicentibus eis Graeci fidem habebant, Numine (ut quod sentio dicam) ita disponente, ut funditus eversi planum facerent hominibus, magnarum iniuriarum magnas a Diis etiam venire ultiones. Habetis, iuvenes, de hac re Herodoti narrationem & sententiam, quam non Graece, sed Latine in gratiam eorum, qui Graeca minus intelligunt, vobis afferre volui, ex Gronovii interpretatione; cum enim bona sit, & accurata, putavi non oportere inutilem a me suscipi laborem adornandi novam. Quid vero de huiusmodi testimonio sentiendum? Duas plane constat, auditores, quae de Helena circumferebantur, fuisse traditiones, unam Aegyptiorum sacerdotum apud Herodotum, alteram Homeri. Quis vero non videat magis praeseferre speciem fabulae, id quod narrabant sacerdotes, quam quod habet Homerus? Estne, quaeso, verisimile in ea ambiguitate perdurare voluisse Graecos decem annos? Cum recipiendae

He-

Helenae tam esset cupidus Menelaus, non mitteret statim aliquos in Aegyptum, qui exquirerent, an vere apud Proteum illa detineretur? Non id omnino faciendum censerent frater Agamemnon supremus copiarum imperator, Nestor, aliique duces? Quae maior absurditas, quae insignior imprudentia, quae crassior stoliditas de Graecis ducibus virtute, & consilio celeberrimis confingi umquam possit? Nec mirum, si Troiani Helenam non reddiderunt, ut tantum a se malum propulsarent; divini enim Numinis consilio sua eos excoecavit dementia, ut gravissimorum scelerum poenas urbis clade, ac ruina penderent; quod & ipse Herodotus dixit. Isocrates in encomio Helenae tantum ait exarsisse bellum inter Graecos & Troianos, quod alteri pro Europa, alteri pro Asia dimicarent, existimantes in utra talis femina incoleret, eam regionem feliciorem fore. Haec probe argumenta sensisse videntur ex omni antiquitate sapientes viri, qui Homericam traditionem magis amplectendam existimarunt, quam commentitiam Aegyptiorum sacerdotum narratiunculam. In iis enim, quae ad historiam pertinent, tanti fecerunt veteres Homeri auctoritatem, ut singulos eius versus singula testimonia arbitrarentur. Profecto Helenam in Aegypto fuisse, ipse quoque Homerus tradit. Paris enim, ut ex Il. l. 6. liquet, postquam Helenam rapuit, & Sparta aufugit, longa usus est navigatione, delatusque in Phoeniciam, Aegyptum, aliasque regiones; sive id ventorum vi

vi factum est, sive consilio certo, ut persequentes se declinaret. Sed antequam Graeci expeditionem molirentur, cum omni praeda ad patriam suam rediit incolumis. Atque hinc bene concludit Herodotus Cypria carmina, quae Homero tribuebantur, non habere Homerum auctorem, quod illa scribant, triduo Paridem Sparta pervenisse Troiam. Refert etiam Homerus (*Od. l.* 4.) Helenam in Aegypto a Polydamna Thonis uxore multa accepisse utilia pharmaca, inter quae illud nobilissimum, quod *nepenthes* appellatum est; sed tunc in Aegypto fuit Helena non cum Paride, sed cum Menelao post Troianum bellum. Nam octo annis huc, atque illuc longe aberravit Menelaus cum sua Helena procellis actus, priusquam Spartam reverti posset φίλην εἰς πατρίδα γαῖαν. Satis ostendisse mihi videor ea, quae de Helena Homerus habet, fabulosa non esse reputanda, cum magis constet veritati congruere, quam quae narrata ab Herodoto leguntur. Quem vero latet huius historici fidem apud plerosque levis esse ponderis, eiusque libros fabulis ac mendaciis scatere, plusquam carmina poëtarum? non quod data opera mendacia confingeret, sed quod nimia facilitate, quae sibi commemorarentur, admitteret. Ceterum etsi quoque Homerus ut pote qui poëta esset, multas obtrudat legentibus fabulas, quarum offucia carmina sua quasi oblinit, & exornat; his tamen veritatem passim substernit. Utrumque sane poëma concinnavit veris falsa

re-

remiſcens ; utrumque tamen ſuppoſito verae hiſtoriae fundamento conſtabilivit. Sententiam hactenus vindicatam de Helena Troiae permanente toto obſidionis tempore pulcherrimum Poltyos regis Thraciae dictum confirmat apud Plutarchum, quod Homericae traditioni valde ſuffragari ſapientiſſima Daceria iam vidit. Cum enim tum Teucri, tum Graeci ad eum oratores miſiſſent, qui peterent, ut foedus ſecum iungeret, ſibi conſultius videri reſpondit, ut Paris Helenam reſtitueret; ſe pro una Helena duas ei venuſtas mulieres dono miſſurum, quibus dolorem ſuum ob talem iacturam leniret. Iam vero prima, quam de Helena propoſuimus, quaeſtione diſcuſſa, altera de Aenea ſequitur diſcutienda. Sicut alii adverſus Homerum Herodotum facere putant, & huius auctoritate nixi mendacii illum inſimulant, ita alii adverſus Virgilium Homerum ſtatuunt, & fabuloſum Aeneae in Italiam adventum Homero teſte praedicant. Dum enim cum Achille Aeneas pugnaret, vitaque periclitaretur, iam iam nudato enſe irruente in eum hoſte; Neptunus Deos alloquens oſtendit oportere ſervari Aeneam, quod fatorum lex longiorem ei aetatem tribueret. Nolle enim aiebat Iovem (quamvis Priami generationem averſaretur) Dardani genus perire funditus, ſed eius ſemen per Aeneam ad poſteros propagari. Hunc namque Aeneam Troianis fore imperaturum, eiuſque poſt eum filios, ac nepotes. (*Il. l.* 20.) Hic certe fons, at-

que origo, unde Virgilianum poëma effluxit:

> *Νῦν δὲ δὴ αἰνείαο βίη τρώεσσιν ἀνάξει,*
> *Καὶ παῖδες παίδων, τοί κεν μετόπισθε γένωνται.*

Quos duos versiculos Latinos fecit Virgilius (*Aen.* *l.* 3.) ubi Apollinem facit sic Aeneae vaticinantem:

> *Hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris,*
> *Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.*

Nam legisse videtur πάντεσσιν pro τρώεσσιν. Nihilominus sunt, qui malunt hunc Homeri locum aliter interpretari, ex eoque concludere Aeneam nequaquam advenisse in Italiam. Contendunt enim Homerum Aeneae regnum in Troianorum finibus omnino conclusisse. Cum enim floreret Vates centesimo sexagesimo circiter anno a bello Troiano, suumque probabiliter scriberet poëma in aliqua urbe Ioniae prope Phrygiam, non fecisset (inquiunt) Neptunum vaticinantem fore ut Aeneas, eiusque posteri imperarent Troianis, si regnum illud aliquis e posteris Aeneae tunc non obtineret. Verum hoc argumento levi & imbecillo contrariam opinionem neque convelli, neque labefactari puto. Neptuni siquidem vaticinium probe implebatur tenente Aenea eiusque posteris Troianorum regnum etiam apud exteros, & sociorum rempublicam in Italia administrante. Non enim praedixit Neptunus Ae-

Aeneam imperaturum in urbe Troia, sed Troianis. Quod si Strabo (*lib.* 13.) figit in Troia regnum Aeneae, & locum Homeri contra id, quod Virgilius narrat, interpretatur, opponam Straboni nobilissimos historicos, Livium, ac Dionysium Halicarnasseum, quorum alter bene, & accurate Homeri sensum perscrutatur, & iuxta receptam vulgo opinionem sapienter exponit. An vero Virgilius legerit, vel ipsemet Augusto suppalpaturus πάντεσσιν pro τρώεσσιν reposuerit, nihil referre arbitror ad elidendam adventus Aeneae in Italiam fidem. Taceo Solinum, Manethonem Aegyptium, Didymum, Leschem parvae Iliadis auctorem, Natalem Comitem, aliosque plurimos Aeneam in Italiam advenisse affirmantes, licet alium aliter. Equidem doleo in hac controversia eruditissimae Daceriae, aliisque nonnullis recentioribus doctis viris, qui contrariam sententiam tuentur, me non posse assentiri; cum vero prae omnibus veritati studeam, mihi ignoscendum, si quod veritati magis consonum mihi videatur, amplector. Sed & illud omnino falsum existimandum, patriam ab Aenea fuisse proditam. Id sane scripserint Dares Phrygius, ac Dictys Cretensis; quid tum? Quae fides habeatur hisce scriptoribus, qui licet aequales Troiano bello perhibeantur, longe recentiores esse reperiuntur? qui in ipso nomine profitendo mendaces fuerunt? qui sub magnis nominibus fucum facere lectoribus, & suas ineptias pro veris obtrudere, ac venditare co-

nati sunt ? Num apud cordatos viros plus habeant ponderis eorum nugae, quam gravissimum Homeri testimonium rerum ad Troiam gestarum clarissimi, vetustissimi, ac locupletissimi scriptoris ? Homeri igitur auctoritas hanc suspicionem evellere debuerat ex mentibus tum Menecratis Xanthii ex antiquis apud Dionysium Halicarnasseum (*l. 1. c. 6.*) tum Sebastiani Conradi ex recentioribus. Aeneam siquidem egregiae pietatis, fortitudinis, ac prudentiae laudibus praestitisse, adeoque fuisse prorsus a tanto scelere alienum, non uno in loco Homerus narrat, ac diserte demonstrat. Quamobrem cum Priami generationem delendam esse decrevisset aequissimus Iupiter, tum propter perfidiam Laomedontis, tum Priami eiusque filiorum iniustitiam, quam in retinenda Helena exercebant, Aeneas, qui ex altero germine Dardani in lucem prodierat, spectata religione in Deos Iovi carus, iustus, probus reservatur ad Troianorum imperium alio transferendum eversa Troia, longe maius antiquo, potentius, augustius. Atque hinc caussam coniectare licet, cur parum esset hic princeps acceptus Priamo, limisque ab eo oculis aspiceretur, ut ex ipso Homero apparet. Nempe moribus discrepabat, & reddendae Helenae, pacisque cum Graecis componendae auctor semper fuit. Forsitan persenserat Priamus regnum Troiae a sua progenie auferendum, & ad Aeneam eiusque posteritatem Deorum vaticiniis deventurum. Quamobrem & Helenam fuisse Troiae,

iae, dum bellum inter Graecos, & Troianos gereretur; & Aeneam Troianis imperasse translato in Italiam regno, patriamque ab eo non proditam, sed strenue defensatam, extra omnem dubitationem ponendum ducimus. Sunt & alia quaedam, de quibus similiter inveteratam opinionem, quae per tot secula in hominum mentibus insederat, amoliri nonnulli studuerunt; nam probandum, si Diis placet, suscepere, Ilium non esse captum; Graecos non fuisse victores, sed victos; Penelopem non castam, sed impudicam; Didonem contra non impudicam, sed castam, & id genus alia. Miror sane non adhuc inventum esse aliquem, qui ne Troiam quidem in terris extitisse dixerit. Equidem nolim, auditores, levi stultaque credulitate multa, quae vulgo circumferuntur, probari; sed nolim etiam nimia perplexitate, atque immodico de rebus omnibus ambigendi studio saepe veritatem extrudi:

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.

Nonne fuit horum dubitantium unus, qui carmina Horatio, Martiali, Ovidio, aliisque tributa affirmare ausus est non genuinos eorum partus, sed suppostitios veterum nescio quorum Monachorum fraude, quibus ea nomina ementiri, & literarum Reipublicae imponere placuit? Adeo verum est, auditores, nihil esse

tam

tam absurdum, absonum, & a communi, rectoque hominum sensu alienum, quod non dicatur, nisi haec veteres opiniones amandandi, novasque contrarias obtrudendi cupido, aut cacoethes quibusdam moderationis veluti cancellis circumscribatur. Sed iam tres alias criminationes, quae in Homerum iactantur, breviter retundam, & hanc disputationem absolvam. Offendi olim quemdam, qui Homero primoribus labris vix degustato, leoninos versus in eo identidem occurrentes citra fastidium admittere nequibat; lusum enim aiebat sibi videri, qui epici carminis maiestatem minus deceret; quare bene fecisse Virgilium studiosissimum ceteroqui Homeri imitatorem, dum ab his iocularibus quasi nugis sibi abstinendum putavit. Verum non longa mihi meditatione laborandum fuit, quomodo crimen hoc propulsarem; statim enim respondere licuit, ideo haec ab eo dici, quod Graecae poëseos, ac praesertim Homericae indolem non probe nosset: ceterum non ita existimare eos, qui profundiorem cognitionem nacti, multum inesse vident iis versiculis apud Homerum leporis & gratiae. Namque huc atque illuc solerti iudicio dispersi, suisque locis apprime coaptati non solum epopoeae gravitatem non frangunt, sed decenter ornant, multoque faciunt elegantiorem, non secus ac gemmae quaedam nobilissimam matronam. Falsum vero docebam esse huiusmodi versiculos prorsus a suo poëmate Virgilium reiecisse; succurrebat enim ille (*Aen. l.* 3.) *Cor-*

Cornua velatarum obvertimus antennarum.

Et rursus alius (*l. 9.*)

I nunc, & verbis virtutem illude superbis.

Quod si non ita saepe factitavit, in caussa fortasse fuit, quod cum Latinus sermo minus leniter, quam Graecus fluat, sicut minus elegantiae, ita plus difficultatis habet in Latina poësi eorum versiculorum compositio, atque usus. Interim observetis volo, ornatissimi adolescentes, hos versus vulgo *leoninos* appellatos (rationem huius appellationis reddente Iul. Caes. Scaligero lib. de poët.) rectius vocari apud Hadrianum Iunium in Nomenclatore *echoinos*, ἠχικός. Cum enim echo vocis imago dicta sit, hoc est imitago, ut placuit Porphyrioni, sonusque eorum versuum extremus responset medio, eumque voce similiter desinente perfecte imitetur, iis ab echone nomen convenienter inditum est. Eosdem sonos habet etiam Homerus in fine duorum versuum, ut Odyss. l. 7.

——— *χρειώ με κατήγαγεν εἰς ἀΐδαο*
Ψυχῇ χρησόμενον θηβαίου θειρεσίαο.

Ex quibus puto ortum habuisse homoteleuton, quo pleraeque linguae, ac praesertim vernaculae recentiores sua carmina etiam heroica componunt, & concinnant, ut Italica nostra in

 octo-

octostichis, & tetradecastichis facit. Quod evidens argumentum est soni imitationem sive in uno, eodemque versu, sive in pluribus ac diversis ab epica poësi non reiectari. Nostrum Vatem incusant alii, quod aliqua sibi excidere dicta siverit tam non ferenda, ut censores, quorum praecipui Zenodotus fuerunt, & Aristarchus, ne iis laederetur lector, expunxerint. Id plane factum non inficior, auditores, sed iniuria, sed inscitia. Horum quaeso unum mecum perpendite, quod maxime omnium aiunt offensioni legentibus esse, & horrori. Phoenix Achillis nutritius (*Il. l. 9.*) dum ei suaderet, ut extincta ira suis in extremum discrimen coniectis subveniret; memorat, quomodo olim iuvenis apud se statuisset ira percitus patrem suum interimere, quod tamen avertentibus tantum scelus Diis non fecit. Itaque quatuor versus, quibus rem hanc Phoenix narrat, detruncavit Aristarchus, ratus teterrimum parricidii propositum licet executioni non demandatum ne nominandum quidem. Sed aliter pulcherrimo tractatu de audiendis poëtis visum est Plutarcho; qui tempestive dictos ad flectendum Achillem censuit. Ostendunt enim, quam exitiale malum sit ira. Siquis enim non eam deleniverit, & coërcuerit, coeco furore ad quodvis perpetrandum flagitium impellitur. Nonne vero inde colligitur Achillem similiter, ut adversus Agamemnonem expleat iram suam, nec Phoenici quasi parenti suo prospicere, nec omnibus

Grae-

Graecis innoxiis, finentem eos misere pessum ire? Ita plane res habet, auditores; Homerus instar solis est, qui luce sua sanos oculos, ac robustos collustrat; debiles, & affectos laedit. Ceterum huiusmodi versuum reiectiones perperam factas esse sensit etiam Lucianus. Altero enim verae historiae libro, ubi ad insulas fortunatas pervenit, se confingit ab Homero esse scifcitatum, num versus qui ex eius poëmate dempti sunt, ipsemet fecerit, eumque respondisse suos profecto esse omnes. Quapropter liquere ait Lucianus, quam frigida fuerit censura Zenodoti, & Aristarchi, qui eos eliminarunt. Ridicula tandem obtrectatio quorumdam Grammaticorum, seu potius Grammatistarum sannis explodenda. Non carere aiunt dictionis vitio Homerum, & aliquando contra rationem artis grammaticae peccare. Quasi vero ipsi loquendi leges Homero tradere, & non ab eo accipere debeant. Grammaticae praeceptiones non ante Homerum extitere, sed post eum, atque ex eo sunt formatae. Quare siquid occurrat in illo (idem dicendum de Platone, Demosthene, aliisque) quod grammaticis regulis non respondere videatur, non statim damnandum, obeloque fodiendum. Quaedam libera, & vaga, aut etiam perturbata iure suo in scriptis suis usurparunt veteres auctores maximi, & loquendi magistri. Neque oblitos dixerimus, quid ante posuerint, & sic incongrue sententias mancas pronunciasse; sed studio id fecisse, sibique figuris illis defe-

ctionis (quaecumque demum caussa fuerit) in iis locis uti collibitum esse. Cicero ipse Graecorum exemplum secutus plura effudit huiusmodi dicta, quae parte sui videntur obtruncata. Atque haec cuncta, quae putantur a Grammaticis peccata unusquisque horum auctorum una saepe sublimitate (ut docet Longinus sect. 36.) uniusque sententiae magnificentia redimunt. Sane universa Homeri, aut cuiusvis alterius eiusdem granditatis scriptoris delicta in unum collata non minimam, ac ne millesimam quidem horum adaequabunt partem, quae a divinis illis hominibus praeclare & magnifice cogitata, & dicta reperiuntur. Qua de caussa omnis quoque aetas, omnesque omnis memoriae mortales, quos livor fascinare numquam potuit, victricis illis palmae honorem, ac praemium lubentes, meritoque concessere.

DIS-

DISSERTATIO XLI.

In qua complura simul ex Iliade collecta breviter explicantur.

SYNOPSIS.

Agamemnon per suum sceptrum iurat. Sceptrum Regum, & Heroum insigne. Agamemnonis sceptrum Chaeroneae asservatum, & cultum. Iuno iurat per Stygem. Quid sit Styx. Victoria filia Stygis. Preces filiae Iovis. Earum descriptio. Graeci preces soliti fundere assidentes, aut stantes. Hebraei orantes genu flectebant. Iupiter Caelestis, Marinus, Inferus. Iovis simulacrum tertio oculo effictum. Reges patres, ac pastores populorum. Galliae Reges sine satellitibus securi degebant. Nicolaus Frambo Ligurum Reipublicae Dux Abbas populi dictus. Poculum aureum Nestoris rarum cimelium. Auri opulentia post M. Alex. in Graecia exorta est. Philippus M. Alex. pater auream phialam sub pulvinari servabat. Eriphyles aureum monile. Orci galea. Annulus Gygis. Iris signum pacis. Iris ominosa. In priore sylla- ba vocis μῆνιν, *a qua incipit Ilias, 24. libri utriusque poëmatis designati. Aristarchus divisionis librorum auctor. Castelvetrius ininste redarguit Ulyssis narrationem apud Phaeacas in quatuor libros divisam. Didymus, & Eustathius celebriores* He-

Homeri interpretes. Daceriae annotationes in Homerum. In his disputationibus aliorum succus expressus. Pigres, & Timolaus singulis Iliadis versibus singulos de suo intercalarunt. Tryphiodorus Odysseam λειπογράμματον scripsit. Rapsodi. Parodiae. Παραλειπόμενα, sive omissa ab Homero, & ab aliis suppleta.

MUlta sane in Iliade hactenus observavimus, & ad vestram eruditionem illustravimus, optimi iuvenes, adeo ut accensis veluti faculis vobis praeiverimus ad abstrusiora, atque obscuriora loca facile pervadenda. Quia vero nonnulla alia superesse sentimus, libet ea hodierna disputatione colligere, & breviter, ac strictim, quantum poterimus, exponere. Quamobrem si non doctrina, non ingenio, non eloquentia, at saltem grata varietate vos oblectabimus.

Primo huius poëmatis libro exhibet nobis Vates Agamemnonem per suum sceptrum iurantem. Vereor, adolescentes, ne forte frigidum, atque ineptum tale vobis iuramentum videatur, quod (ut multa alia) a moribus nostris abhorreat. Quare observetis volo insigne longe maximum fuisse sceptrum & Regum, & Heroum; nam Heroum singuli, ut passim docet Homerus, gestabant suum. Reges vero cum regnum acciperent, illud attollentes iurabant se fore unicuique iustitiam & aequitatem administraturos. Ο δ' ὅρκος ἦν teste Aristotele τοῦ σκήπτρου ἀνάστασις.

Ita-

Itaque nequaquam miremini, si altero libro quasi genealogiam sceptri Agamemnonis Homerus describit, nimirum a quo confictum fuerit, & ad quos deinceps ordine devenerit. Profecto sceptrum Agamemnonium Chaeroneae adhuc aetate Homeri maxima veneratione asservabatur, & veluti sacrum quodpiam λείψανον colebatur. Orientis Principibus solenne fuisse instrumenta regni ad iuramentum adhibere caelestes etiam docent Literae; nam Rex Assyriae *iuravit per thronum, & regnum suum.* (*Iudith* 1. 12.) Sed Iuno per Stygem iurat lib. 15. quod iuramentum maximum est, ac gravissimum beatis Diis.

——————— ὅστε μέγιστος
Ορκος, δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσι.

Stygem fontem esse Arcadiae ex Pheneo lacu, & ex fonte Nonacri manantem, ac deinde in fluvium succrescentem tradunt Pausanias, & Plinius; eius vero aquam tam frigidam esse, atque exitialem, ut epota repentinam necem inferat, aes erodat, omniaque immersa vasa statim dirumpat. Hinc non inepte confingit Homerus Inferorum esse paludem. Cur vero per eam iurarent Dii, & iuramento sanctissime starent, docet Servius ad illud Virgilii (*Aen. l. 6.*) *Bis Stygios innare lacus. Dicitur*, inquit, *Victoria Stygis filia bello Gigantum Iovi favisse; pro cuius remuneratione Iupiter tribuit, ut iurantes Dii per eius matrem non audeant fallere.*

Ac-

Accedit, quod Styx moerorem significat; Dii autem semper laeti sunt, adeoque immortales. Videtur igitur tale iuramentum cum exsecratione coniunctum; quare illud violare Diis est grande nefas. Ex Herodoto observat doctissima Daceria non solum Deos, sed etiam homines per aquam Stygiam olim iurasse. Ab iuramento gradum facimus ad Preces, Λιτάς. Nobili figmento eas Vates προσωποποιεῖ, adeo ut vivis, spirantibusque coloribus depictae nobis exhibeantur (*l.* 9.) tamquam filiae Iovis magni, claudae, rugosae, strabaeque oculis

——————— Διὸς κοῦραι μεγάλοιο,
Χωλαί τε, ῥυσαί τε, παραβλῶπές τ' ὀφθαλμώ.

Filiae Iovis, quia Deus preces, quibus illum flectant, hominibus inspirat. *Claudae*, quod tarde progrediantur, & vereantur ad eum, cui supplicaturae sunt, accedere. *Rugosae*, egeni siquidem & calamitosi ore squalentes, & quasi senio confecti preces fundunt. *Strabae oculis*, quod non audeant recta intueri, aut levare oculos suos; demissio enim animi & oris precantes decet. Spondanus Phornuti auctoritate fultus, *claudas* Homero dictas putat, quod se in genua deiiciant, qui preces faciunt. Sed nequaquam huic interpretationi assentiendum; nam Graeci antiquitus preces fundebant aut assidentes, aut stantes; quod & recentiores Christiani Graeci, Aethiopesque ferme facere consueverunt.

runt. Quare illud *κάμπτειν γόνυ*, quod Agamemnon dicit (*l.* 7. *v.* 118.) perperam intelligunt plerique interpretum, non enim *flectere genu* significat, ut Diis gratias agerent, qui servati fugerent ex bello, sed *sedendo quiescere*; nam & qui sedent, flectunt genua. Quam observationem immortali Daceriae acceptam refero. Hebraei quidem genu flectebant orantes, ut sacrae Literae testantur; nam perhibent de Salomone (3. *Reg.* 8. 54.) quod *surrexit de conspectu Altaris Domini; utrumque enim genu in terram fixerat, & manus expanderat in coelum.* De Precibus filiabus Iovis diximus. Nonnihil de Patre dicendum. Trifariam Iupiter (qui idem est ac Iovis Pater) invenitur dictus, Caelestis, Marinus, Inferus. De Iove Caelestii nulli dubium est. Iovem Marinum nominat Aeschylus; Iovem autem Inferum Homerus (*l.* 9. *v.* 457.) *Ζεύς τε καταχθόνιος*. Hoc triplici Iove videntur voluisse innuere sapientiores Ethnicorum unum, eumdemque Deum esse, qui omnia gubernat, & administrat in Caelo, Mari, Inferis. Hinc veteres Statuarii Iovem tertio oculo effinxerunt. Unum talium simulacrorum fertur in suis aedibus habuisse Priamus illic locatum usque a Laomedontis aetate. Post Troiae excidium partientibus praedam Graecis signum illud obvenit Sthenelo, qui in Graeciam deportavit. Illud etiam notandum, Iovem passim ab Homero nuncupari Patrem hominumque, Deorumque, cuius cum vicem locumque in terris Reges obtineant, sic

circo patres ac pastores populorum ipsi quoque ab eodem dicuntur. Quare nequaquam videatur absurdum, si rex in convivio, alibique apud hunc Vatem familiariter cum subiectis populis ferme agat, non secus ac pater cum filiis suis. Hinc illud de Ulysse Ithacensium rege (*Odyss.* 15. & *alibi*.)

————————— πατὴρ δ' ὡς ἤπιος ἦεν.

Instar patris erat cunctis clemensque, bonusque.

Galliae Reges quinque ab hinc seculis satellites habent, qui se tueantur, ex quo scilicet ab Asia nefarii grassatores clanculum missi sunt, qui regem adorirentur, necarentque. Antea nullis armis, sed sola civium benevolentia septi, ut parentes inter filios securi degebant. Nicolaus Frambe Ligurum Dux (ut ex libello pacti initi inter Carolum Siciliae Regem, illamque Remp. anno trecentesimo vicesimo supra millesimum liquet) *Abbas populi*, quod idem est ac *Pater*, nuncupabatur. Silentio non praetaribo Graecos reges, ac proceres Heroicis temporibus non multum auro, aut argento abundasse. Hinc Vates tamquam κειμήλιον rarum ac spectandum non tantum opere, sed etiam materia aureum Nestoris poculum describit, (*l.* 11.) quod secum ad Troianum bellum proficiscens attulerat e Pylo. Memini me auctoritate magis fretum doctissimi Feithii, quam re subtilius atque accuratius expensa scribere Disputatione XVII. & alibi aurum & argentum in conviviis Heroum Homericorum passim adhibitum. Sed dum apud Athenaeum observo

(*l.* 6.)

(*l. 6.*) eos, qui ditissimi credebantur, poculis aeneis fere bibisse, suspicatus sum & me, & Feithium esse hallucinatos. Verum quidem est describi a Vate (*l. 4.*) convivas χρυσέοις δεπάεσσι *aureis poculis* sese invicem excipientes, sed si ea fuit raritas auri, quam dicit Athenaeus, aurumque in usum poculorum raro fuit apparatum; fortasse non perperam putabimus pocula illa ditiorum aenea auri bractea inducta vocata esse ab Homero aurea, non autem solido auro confecta. Auri, argentique opulentia post Magnum Alexandrum, qui Asiae thesauros diripuit, in Graecia exorta est, lateque dominata. Certe Philippum Alexandri patrem Duris scripsit exiguam auream phialam, quam penes se habebat, in lecto cubantem pulvinari semper suppofuisse; & Anaximenes Lampsacenus apud eumdem Athenaeum tradit Eriphyles aureum monile ideo celebre fuisse; quod auri magna fuit apud Graecos penuria. Utrum vero veterum regum modestia, sobrietas, & paterna cum subditis sibi gentibus consuetudo, an luxus, fastus, superbia eorum, qui deinde successerunt, regno magis, ac dominationi conveniant, quaestio est, quam aliis enodandam relinquo. Post haec non fore vobis iniucundum existimo, si de Orci galea vos edoceam, optimi adolescentes, quam, ne a Marte conspiceretur, induisse Minervam Vates narrat (*l. 5.*)

Δῦν' ἄϊδος κυνέην ————————

 Hanc

Hanc galeam (quae densam nubem, ac tenebricosam significare videtur Poëta) qui gestaret, quoscumque voluisset videbat, ipse nemini conspicuus. Ex hac Homerica fabella adagium expressum Ἄϊδος κυνῆ, *Orci galea*; quod in eos dictitatur, qui semet arte quapiam alienis oculis conantur subducere. Aiunt Perseum hac galea instructum, ac praeterea ob Mercurii talaria volucrem factum, ad superandas Gorgones se contulisse. Γύγου δακτύλιος *Gygis anulus* idem praestasse fertur, ac Orci galea. Plato lib. 10. de Rep. utrumque memorat; dum ait, semper honesta vi sua, propterque esse consectanda, etiamsi Gygis anulum, aut Orci galeam quis possideat. Item Origenes lib. 1. adversus Celsum huius galeae mentionem facit; ubi contendit magis convenisse, ut Christus in Aegyptum fugiens eriperet sese Herodis insaniae, quam si sub Orci casside latitans ipsum fefellisset. Iridem denique hac disputatione ex Homero observandam vobis propono; qui de ea loquens eamdem, plane ac divinae Litterae sententiam referre videtur. Nam describens Agamemnonis armaturam, in eius thorace ait caeruleos exscalptos esse dracones Iridibus similes, quas Saturnius in nube constituit, ut signum essent hominibus. (*l.* 11.)

———— ἴρισσιν ἐοικότες, ἅς τε Κρονίων
Ἐν νέφεϊ στήριξε τέρας μερόπων ἀνθρώπων.

Miror Spondanum verum, apertumque loci hu-

ius

ius ſenſum non vidiſſe. Poſtquam enim duo eſſe Iridum genera affirmavit, unum minus uſitatum earum, quae per meridiem, aut noctu conſpiciuntur; earum alterum commune, ac vulgare extra miraculum, oſtentumque apparentium in madidis nubibus ſeu veſpere contra ſolem in Oriente poſitis, ſeu mane in Occidente, cenſuit primi generis Irides ab Homero eſſe indicatas. At nonne multo probabilius videatur idipſum, quod Moyſes narrat (*Gen. c. 9.*) Vatem exprimere voluiſſe, nimirum arcum ſtatutum a Deo in nubibus, ut ſignum eſſet pacti, quo fidem ſuam hominibus obſtrinxit, ſpoponditque numquam amplius futurum, ut univerſam terram aquis diluvii demergeret? Neque obſtat, quod Vates non Iridem, ſed Irides dixit; cum enim plures eſsent in Agamemnonis thorace excalpti dracones, qui varios lumine percuſſi referebant colores; bene apteque eos comparat Iridibus. Accedit, quod una Iris alteram ſaepe gignit in nubibus. Sed neque moveor, quod Iridem τέρας vocaverit, hoc eſt non ſimpliciter *ſignum*, ſed *prodigium*, atque *oſtentum*. Nam licet Iris in nubibus naturaliter appareat, tamen quod Deus in ea foederis cum hominibus a ſe initi *ſignum* ſtatuerit, maximum ſemper *prodigium*, *oſtentumque* habenda eſt. Opinionem meam adverſus Spondanum valde confirmat verbum ϛήριξε, *ſtatuit*, quo uſus eſt Vates; nam mire Moyſis locutioni conſonat, qui Deum Noacho dicen-

tem

tem inducit (*v.* 11.) *Statuam pactum meum :* & rursus (*v.* 17.) *Hoc erit signum foederis, quod constitui inter me, & omnem carnem super terram*. Non tamen inficiabor Irim etiam ominosam ab Homero descriptam (*l.* 11.) quam vocat *purpuream* πορφυρέην ἶριν, colore scilicet cometarum imbutam, quam diserte ait ab Iove in coelo extendi, ut signum sit mortalibus vel belli, vel tempestatis frigidae : τέρας ἔμμεναι ἢ πολέμοιο, ἢ καὶ χειμῶνος δυσθαλπέος. Sed sicut haec ad genus minus usitatum pertinere liquet, ita illas ad commune genus referri ob allata argumenta iudicamus. Et haec quidem sunt, adolescentes optimi, quae hodierno sermone pertractanda, vobisque edisserenda ex Iliadis poëmate collegi. Liceat nunc (quandoquidem hac disputatione rerum varietatem studiose persequor) quaedam ad utrumque poëma spectantia non ita plane necessaria, ut sciantur, iucunda tamen φιλέλλησι, ac φιλομήροις futura cognitioni vestrae subiicere. In prima syllaba vocis μῆνιν, quae Iliadis principium est, numerum observabat Appion librorum utriusque poëmatis videlicet octo & quadraginta, atque inde levi sane indicio concludebat divisionem librorum ipsum Homerum habere auctorem, quae opinio merito reiicitur; constat enim adornatam esse ab Aristarcho, librisque singulis argumenta, & titulos a Grammaticis praefixos teste Eustathio. Castelvetrio quidem non placuit Ulyssis continuatam narrationem apud Phaeacas in quatuor libros dispesci;

ſpeſci; nihilominus, cum valde prolixa ſit illa narratio, & quibuſdam partibus conſtare videatur, quadrifariam aptiſſime diviſam eſſe iudico, quemadmodum etiam apud Virgilium Aeneae narratio Didoni facta in duos ſimiliter libros diſſecta eſt. Utrumque autem Homericum poëma innumeros priſcis aetatibus nactum eſt Scholiaſtas, interpretes, enarratores. Ex immenſo eorum agmine celebriores illi duo nominandi, Didymus, & Euſtathius; nam aliorum ſcripta fere interierunt, ac ſola nomina apud ſcriptores, qui de eis meminerunt, reperiuntur. De Euſtathio peculiari diſputatione, quae hanc proxime ſequetur, agam. Didymus Grammaticus Alexandrinus ob plurimos literarios labores, Chalcenterus appellatus, brevia ſcholia in Iliadem, & Odyſſeam Auguſti aetate ſcripſit. Quae tamen ſub eius nomine circumferuntur, non genuina illa ſunt, quae ipſe edidit, ſed ſubſecutis temporibus ex eo, multiſque aliis neſcio a quo collecta eſſe eruditiſſimus Fabricius, aliique docti viri veriſſime iudicant. Quamquam vero & Didymi, & Euſtathii, ſive etiam aliorum cum eo conſpirantium commentaria probem, & commendem, non tamen eis poſthabendas puto Daceriae annotationes pulcherrimae Verſioni appoſitas, qua Homerum Gallis ſuis legendum exhibuit; tam bono ſiquidem iudicio, tam profunda doctrina, tam perſpicua veritate praeditae ſunt, ut praedicem longe utiliſſimas tum Homeri, tum univerſae ſapientiae ſtudioſis. De hiſce vero diſputationi-

bus

bus meis aliorum iudicium esto. Id solum dico me in eis Didymi, Eustathii, Daceriae, aliorumque succum expressisse, & in certa capita Homericam interpretationem redactam, grataque, maximeque convenienti eruditione antiqua & nova locupletatam, facilem iucundamque lectu fecisse in gratiam non solum iuvenum φιλελλήνων, sed aliorum quorumcumque prolixis aut illepidis commentariis sive carentium, sive non gaudentium. Interpretibus Homericis accensendi Pigres Halicarnasseus frater Artemisiae Cariae Reginae, & Timolaus Larissaeus; ille siquidem, Suida teste, singulis Iliadis versibus singulos pentametros, hic hexametros ex ingenio suo subiuxerunt, ita ut sensus Poëtae non periret, sed clarior redderetur; adeoque uterque Iliadem altero tanto maiorem ediderunt. Improbum quidem hunc laborem, ac forsitan ineptum, frivolumque plerique vestrum iudicabunt, auditores. Tamen e specimine utriusque additamenti, quod Suidas, & Eustathius exhibent, non sine elegantia, & iudicio versus illi videntur intercalati. Tryphiodori quidem ineptum, planeque ridiculum dixerim laborem; qui Odysseam scripsisse traditur λειπογράμματον, hoc est *litera deficientem*, adeo ut in primo libro deesset α, in altero β, atque ita deinceps. Sed Eustathius hoc aliter accepit; existimavit enim in toto Tryphiodori opere defuisse σ, quod si verum esset, nomen Ulyssis ab eo poëmate omnino exulavit. Quare, ut bene arguit Fabricius,

for-

forsitan hallucinatus est Eustathius, utpote qui hanc Odysseam numquam viderit, cuius & Suidas meminit. Etiam quid sint Rapsodi, quid Parodiae Homericae, quid παραλειπόμενα, idest ab Homero praetermissa, & ab aliis suppleta, paucis expediam. Rhapsodi publici fuerunt cantores, qui in Panathenaicis festis, aliisque ramum viridem manu gestantes (quo ad Homeri poësim semper florentem alludebatur) partem, sive Iliadis, sive Odysseae decantabant. Interiectu temporis decus ipsis additum est, ut violaceis induerentur vestibus, cum Odysseam canerent, rubris, cum canerent Iliadem, eo consilio, ut color violaceus Ulyssis errores, ruber sanguinolentum Iliacum bellum indicaret. Nomen a ῥάβδος *virga*, *ramus* nonnulli, derivant, ita ut ῥαψωδοὶ idem sit, ac ῥαβδωδοὶ, melius alii a ῥάπτω, *consuo*; qui enim canit, quasi cantum consuit; quo plane sensu singuli libri Iliadis, & Odysseae dicuntur ῥαψωδίαι. Parodiae genus sunt Homericae imitationis, cum scilicet vel singuli, vel complures Homeri versus ad aliud argumentum paucis verbis immutatis flectuntur, atque accommodantur. Ut sileam permultos alios, qui in hoc genere se exercuerunt, Laërtius versus Homericos a Platone, Diogene, Bione, Carneade, aliisque ingeniose ac festive inflexos refert. Huc pertinent Homerocentones quamplurimi tum sacri, tum profani, quos brevitatis caussa recensere praetermitto. In his sese exercuisse multa cum laude dicitur Athe-

nais filia Leontii philofophi Athenienfis, quae cum Theodofio iuniori Imperatori nupfiffet, & Chrifti baptifmate abluta effet, verfo nomine appellata eft Eudocia. Siquis autem requirat exemplum parodiae Homericae (inquit Fabricius) noftra aetate quam feliciffimum, & elegantiffimum, is Sufiadem legat Graecaniciffimi Iofuae Barnefii Angli, qui Eftherae hiftoriam complexus eft. Equidem Fabricio Graecae linguae periti ffimo fidem habeo, fed librum numquam (quod fciam) ad nos advectum nec legere, nec videre potui. Tres demum commemorabo praecipuos, qui Homerica paralipomena fuppleverunt; Quintum Smyrnaeum, Coluthum Thebanum, Tryphiodorum Aegyptium, qui Odyffeam λειπογράμματον, ut mox dicebam, fcripfit. Cum enim Homerus non hiftoricus, fed poëta bellum Troicum neque ab ovo repetierit, neque ad exitum perduxerit, hinc eft, quod Quintus dictus Lafcari Homericiffimus carmine Graeco heroico, quali Homerus ipfe ufus eft, bellum illud ab Hectoris interitu ufque ad reditum, five naufragium Graecorum quatuordecim libris perfequendum fufcepit. Coluthus vero e Lycopoli Thebaidis in Aegypto breve poëma heroicum fcripfit, cui titulus ἑλένης ἁρπαγὴ praefixus eft, videlicet *Raptus Helenae*. Quod ad eorum aetatem attinet, ambo quinto circiter feculo a Chrifto nato floruerunt, utriufque autem carmina a Beffarione in Calabria reperta, & ab Aldo duabus ab hinc aetatibus primum edita. Tertius Try-

Tryphiodorus, qui ſub Anaſtaſio Imperatore vixit, breve ſimiliter poëma epicum compoſuit, quod *ἰλίου ἅλωσις* inſcribitur, videlicet *Troiae everſio*.

DISSERTATIO XLII.

De Eusthathiana Cl. Politi editione, ac versione.

SYNOPSIS.

INsigne Homeri praestantiae argumentum tot praeclarissimi in eum interpretes, & scholiastae. Omnibus eruditione, sapientia, & iudicio praestat Eusthathius. Politi editio, ac Latina versio ab omnibus probanda. Nulla eruditorum opera invidiae non subiecta. Triplex vetus Eusthathii editio. Omnibus praecellit nova editio curante Cl. Polito. Quanti laboris & ingenii sit Graecum auctorem primitus interpretari. Grammatici nomen pro literato & philologo sumitur. Luculenta Eusthathianae sapientiae testimonia. Latina Eusthathii μετάφρασις tum iis qui Graece nesciunt, tum iis qui Graecae linguae sive periti, sive studiosi sunt, valde utilis. Non loquacissimus, & nugacissimus Eusthathius; sed eloquentissimus, ac diligentissimus habendus est. Iosephi Scaligeri eiusque asseclarum auctoritas Stephani grammatici versionem improbantium exploditur, nihilque laudis Eusthathianae interpretationi detrahere ostenditur. Alii de interpretando Eusthathio cogitarunt, nemo tamen alius ante Politum versionem ullam edidit. Politi laus, qui sibi ac patriae hac praeclara editione magnam gloriam comparavit.

Nul-

NUllam plane occasionem, quae se nobis dederit, missam fecimus, ornatissimi auditores, quin Homeri laudes nostris hisce disputationibus ad satietatem usque persequeremur. Sive enim divina eius carmina vobis ex hoc loco enarraremus, sive qua potuimus eruditionis copia pro nostri ingenii tenuitate illustraremus, sive ab imperitorum calumniis vindicaremus, summam ubique praestantiam eius multis ac variis pro re ac tempore argumentis demonstrare numquam destitimus. Nihilominus illud etiam argumentum, quo inaestimabilis Homeri virtus magis magisque elucescat, puto esse gravissimum, videlicet tam ingentem extitisse doctissimorum virorum catervam, qui nullo non tempore in eo explanando desudarunt, tot scholia & commentarios in eum contulerunt, immensamque doctrinae segetem, qua Homericus campus beatissime exundat, certatim colligere studuerunt. Hinc siquidem liquet Homericam poësin inexhaustum esse thesaurum, qui novas opes cuique effodere volenti incessanter exhibet, ita ut quo plus effoderis, plus adhuc restet effodiendum. Ut ceteros quosque sileam Homericos interpretes ac scholiastas (siquis enim curiosius eos nosse cupiat, eruditissimum Fabricium *Bibl. Gr. l.* 2. *c.* 4. *&* 5. consulat, qui praeter Didymum, de quo superiori disputatione egimus, aliorum, qui iampridem interciderunt, numerum ad triginta tres supra centum

assur-.

assurgere tradit) unum Eustathium nominabo, qui supra omnes eruditione eminet, sapientia, iudicio; Eustathium inquam illum literariae reipublicae lumen emicantissimum, & Ecclesiae Thessalonicensis Praesulem longe inclytum, qui doctissimis suis commentariis, quos παρεκβολὰς nuncupavit, non tantum grammaticas salebras quascumque Graecae linguae studiosis diligentissime complanat, anfractus omnes tollit, implexasque difficultates enodat, sed omnigenae doctrinae opes ex Homerico promptuario elicit, omnibusque, qui velint iis ditescere, liberaliter exponit, & de divite penu suo duplo amplificat atque exauget. Quamobrem maximam deberi laudem doctissimo Polito in Pisano Athenaeo humaniorum Literarum Professori censeo, auditores, quid novam praeclarissimi auctoris huius editionem maximo studiosorum bono addita praesertim Latina interpretatione sua luculentissimis typis adornat. Quoniam vero nemo umquam quantumvis gloriosum opus est aggressus, cui non reluctentur nonnulli sive falsa opinione occupati, sive imperitia ducti, sive livore quopiam vulgatissimo hominum vitio extimulati, hanc ipsam aleam Politi etiam laudatissimus labor subire debuit. Sunt enim, qui editionem hanc Eustathii, Latinamque Politi interpretationem tamquam legentibus parum utilem vellicant, parumque auctori suo gloriosam dictitant. Sinite igitur, auditores, ut ad Graecarum literarum studiosos iuvenes (quae meae sunt partes)

tes) instituendos , judicium meum de hac editione , quam mihi expendere libuit , ac tria iam emissa volumina attente perlegere , in medium afferam , simulque officium hoc observantiae atque amoris mei erga eruditissimum Virum persolvam , quem magistrum in philosophicis , & theologicis disciplinis habuisse glorior , in Graeca vero addiscenda lingua ad paucos menses discipulum ; post quos per se ipsum (quo est ingenio atque industria) ad Graecae eruditionis fastigium pleno gradu contendere potuit , sic ut inter viros Graece peritissimos iam conspicuus digito monstretur , magnamque nominis celebritatem tum apud nostros , tum apud exteros sibi comparaverit . Neque vero ab instituto meo Homerum vobis illustrandi hodierna disputatione me desciscere putate , auditores ; quin potius dum de iis , quae Homerum tam proxime attingunt , dissero , de Homero ipso me vobis disserere arbitremini . Eustathium anno aerae Christianae circiter ducentesimo supra millesimum floruisse , magnum Ecclesiae Constantinopolitanae fuisse Diaconum , Oratorum magistrum , libellorum supplicum praefectum , deinde Thessalonicensem Archiepiscopum notius est , quam ut vobis a me enarrari exigat . Doctissimum vero fuisse , virumque eloquentia atque eruditione summum , etsi tot inclyta magnorum virorum testimonia non extarent , hae uberrimae in Homerum παρεκβολαὶ , hi locupletissimi commentarii satis superque probarent & testaren-

rentur. Tribus editionibus in vulgus iam emissos commentarios hosce comperimus, Romae primum, deinde Basileae sed in epitomen redactos ab Hadriano Iunio, iterumque integros biennio post Basileae. Sed harum editionum exemplaribus ad eam raritatem redactis, ut sibi Eustathium comparare cupientibus vel grandiori numerato pretio vix prostaret, nonne id maximum haberetur literatorum incommodum? Cui incommodo opportune succurrere magnanimo consilio suo optimus Politus noster meditatus est, novamque editionem dare, quae splendore, elegantia, rerumque adiectarum copia ceteris omnibus anteiret. In quo non minus animum hominis quam doctrinam mirari decet, auditores, qui facinus tam diuturni laboris, tam multiplicis difficultatis, tam ingentis sumptus non expalluerit. Nam cum Graece ad haec usque tempora tantummodo loqueretur Eustathius; Politus & Graece & Latine loquentem dare nobis pulcherrima editione sua voluit. Non facile sibi persuadeant ii, qui Graece nesciunt, quales labores devorare, qualia studia subire, quales vigilias perferre illum oporteat, qui huiusmodi Graecum auctorem tantae molis, tantaeque prolixitatis Latine vertere aggrediatur. Non enim Graece vertere idem esse putetis, atque hisce vernaculis linguis, exempli gratia Gallica, Anglica, Italica scripta volumina interpretari. Graeca lingua nodos passim offert paene inextricabiles, qui crucem interpretibus

fi-

figunt, quibusque evolvendis vel summi viri saepe caput scabunt, vivosque rodunt ungues, & quandoque genuinam dicti sententiam non assequuntur; hinc plures interpretum hallucinationes & lapsus. Graecas locutiones acres plerumque, pressas, subtiles, concisas alia lingua ac maxime Latina probe reddere laboriosius opus est, quam quis inexpertus animo fingat. Nonne igitur meritissimo Polito, qui primus acriter intendit animum, ut Latine conversum auctorem hunc in lucem daret, maximae agantur gratiae, eiusque virtus summis laudibus evehatur? cum praesertim tam perspicuam, tam diligentem, tam disertam, tam elegantem interpretationem elaboraverit, ut Latinam concinnitatem cum Graeca certare fecerit; cum tot notas doctissimas addiderit non ad putidam eruditionis ostentationem invectas, sed ad rem apprime facientes, tum suas uberiores, tum Salvinianas pauciores; cum eruditum aliquod opusculum, quod Homerum respiciat, tamquam bonum auctarium singulis voluminibus adiiciendum duxerit; cum tot menda, quibus priores editiones scatebant, correxerit; cum tot depravata loca sapienter restituerit; cum uno verbo absolutissimum Eustathium, seque ipso longe meliorem in medium protulerit. At, inquiunt, nil aliud quam grammaticus est Eustathius. Quantum igitur utilitatis literariae reipublicae allaturus sit, quantumve laudis promereatur, qui grammaticum scriptorem Latine verterit?

Verum , qui haec opponunt , noruntne quid grammatici nomen valeat ? Quamquam enim nos in trivialem ludum , velut in pistrinum nomen hoc detruserimus , sciant velim grammaticum Graece nihil aliud plane sonare , quam literatum Latine , idemque esse ac philologum , teste Suetonio. Duplex est ars, auditores ; grammatice una , grammatistice altera , quas non oportet confundi . Haec videlicet nil aliud docet , quam recte legere , scribereque ; quamobrem qui eam profitentur , grammatistae sive literatores proprie vocitantur ; illa vero facultas est nobilissima , quae non solum in verbis explicandis versatur , sed longius progreditur , & quidquid a poëtis , aliisque scriptoribus pertractatur, exponendum suscipit , & per omnem doctrinarum ambitum libere excurrit ; quique eam profitentur , grammatici sive literati nuncupantur. Quapropter iure optimo de grammatica disciplina testatur Fabius (*l.* 1. *c.* 4.) *eam plus habere in recessu , quam in fronte promittat* . Cum igitur grammaticum dicis Eustathium , literatum virum intellige longe erudititissimum , longe disertissimum , multiiugaque , ut Vossius ait , doctrina excultissimum . Merito sane Hadrianus Iunius *κέρας ἀμαλθείας* , idest copiae cornu Eustathianas in Homerum *παρεκβολὰς* inscripsit . *Interpres* siquidem est , Maiorani iudicio, *Homeri doctissimus , philosophus acutissimus , theologus religiosissimus , qui sensus abditos eruit , speciem omnem deformitatis abstergit , arcana sapientiae & pietatis aperit* . *In pri-*

primisque id agit, ne quam philosophiae partem artificiis poëticis occultatam ignoremus. Incredibile est memoratu, quantas opes Graecae eloquentiae, quantos thesauros omnium disciplinarum expromat. (*in prolegom.*) Sed neque Michaëlis Pselli testimonium est praetereundum, quo eloquentiae & eruditionis laudem maximam Eustathio tribuit (1); illum etenim *Musam intelligentiae* appellat, *gratiam elocutionis, mustum voluptatis, sapientem Calliopen, eamdem semper indolem ingenii.* At siquis, aiunt, Homerum Graece loquentem intellectu assequatur, is multo magis Homeri scholiasten, ubi sibi opus fuerit, in Graeco fonte consulere poterit, voletque, adeo ut Latina ipse interpretatione nequaquam indigeat. Graeci vero sermonis ignaro, Homerumque Graece legere non valenti, quem usum afferat Latina Eustathii interpretatio? Non parum quidem ponderis inesse huic oppositioni censuerunt nonnulli; si tamen recta iudicii lance perpendatur, levem ac futilem, nulliusque momenti esse constabit. Cur autem & Graece nescienti nulli fore usui Latinam Eustathii interpretationem dicemus, cum sicut ad consulendum Homerum Latine versum aliqua interdum literaria necessitate is etiam, qui Graecis literis non studuit, compellitur; sic quoque ad commentarios Eustathii adeundos necessitate consimili possit urgeri? commentarios praesertim tam celebres,

(1) *Mich. Psellus Eust. coaevus in ep.* 115. *ex quodam cod. biblioth. Reg. Gal. quem citat Car. Fresnaeus.*

tam uberes, tam doctos, tam universa scientiarum omnium, historiarum, & fabularum supellectile locupletes; in quos praeter ea, quae ipsemet doctissime observavit, ex aliorum scholiis ad ea tempora in Homerum elucubratis quidquid boni potuit, collegit, & congessit. Ex iis vero, qui Graece sciunt, quam paucos, Dii boni, reperiamus, qui per seipsos omnia e fonte Graeco haurire possint, omnia per seipsos concoquere, omnia per seipsos assequi, quin usquam cespitent, uspiam impingant, uspiam nutent! Credite, auditores, vel summis in Graeca cognitione viris versionem interdum consulere & iucundum est, & perutile. At esto, summi viri nil Eustathii Latina versione opus habeant; ii certe qui vel leviter, vel mediocriter Graecis literis sunt imbuti, quorum numerus longe frequentior, opus habent quammaxime, sibique rem omnino gratam utilemque praestitisse dicendus est is, qui ad Homerum perfecte intelligendum interpretem tam insignem, scholiasten adeo sapientem Latine conversum ediderit. Quibus enim Graeca omnia consectari non licet, cursimque scriptorem Graecum perlegere, eorum studium identidem Latinae versionis subsidio levandum est, recreandum, provehendum; dum enim Graeca cum Latina interpretatione conferunt, & Graece proficiunt, & animo non contabescunt. Attamen non deest, urgent, qui loquacissimum, ac nugacissimum interpretem tuum istum Eustathium, ut pote minutissima

tissima quaeque scrupulosius consectatum, appellaverit. At hercle mera calumniandi obtrectandique libidine, cum fere omnes literati viri, quibus cor sapit, modestiaque condecoratam doctrinam sibi asciverunt, non loquacissimum, sed eloquentissimum, non nugacissimum, sed diligentissimum verius praedicaverint. Sed adhuc Eustathianae versioni detrahere conantur Iosephi Scaligeri, Gronovii, & Casauboni auctoritate, qui similium scriptorum interpretationem visi sunt improbare. Cum enim Claudius Salmasius Stephani Byzantini Lexicum geographicum, cui titulus ἐθνικὰ cum versione & animadversionibus edendum aliquando in se suscepisset, ab inutili eiusce versionis labore deterrere hominem literis ad eum datis non dubitavit Iosephus Scaliger. *Quomodo*, inquit, *ulla interpretatio Latina e dignitate adiici possit non video . . . . . . Melius tibi consultum fore credo, si hoc labore superscderis, ex quo tenuissimus ad imperitos, nullus ad doctiores fructus, ad te vero nulla gloria proventura sit*. (*ep.* 145.) Quo respiciens Iacobus Gronovius: *Vehementer*, ait, *mihi placuit sententia Iosephi Scaligeri negantis se videre, quomodo e dignitate Stephano aliqua interpretatio posset adiici. Unde quoque Salmasium novimus consilium vertendi huius lexici, quod antea formaverat, abiecisse, & plane hunc laborem non dubitavit supervacaneum vocare magnus Casaubonus*. (*Exercit. de Dodone pag.* 12.) Hinc igitur colligunt, quod sicut supervacaneus erat iudicio doctissimorum

vi-

virorum vertendi Stephani labor, sic pariter inutilis sit Eustathianae interpretationis cura, atque hanc fuisse caussam aiunt, cur nemo alius de eo interpretando, notisque illustrando umquam cogitaverit. Sed si liceat quod sentio libere proferre, non puto eorum licet doctissimorum hominum iudicio esse acquiescendum. Nonne enim conficeretur ex eo, ut reprobanda quoque sit Suidae, Pollucis, Hesychii, Phrynichi, aliorumque lexicorum Latina interpretatio, in qua tamen clarissimi viri studium operamque suam bene locatam putarunt? Ipsummet Stephanum nonne postea bona Scaligeri venia & Thomas de Pinedo copiosis additis animadversionibus & Benedictus Aegius, & Abrahamus Berkelius, unus post alium Latine verterunt, ita ut trina lexici illius interpretatio circumferatur, & literatorum manibus teratur? Nonne cum immortuus esset huic operi bonus Berkelius, adeoque a litera Π commentarius ultimam auctoris manum non esset expertus; nonne inquam cura ipsius Iacobi Gronovii, qui prius eius interpretationem videbatur reprehendere, qualiscumque in eis schedis extabat, adiectus est? Nonne Carolus Sigonius, Ioannes Hartungus, Aloysius Grandenicus, Nicolaus Lloydius, Philippus Cluverius, Abrahamus Ortelius, Ezechiel Spanhemius, Isaacus Vossius, locis Stephani bene multis lucem afferre moliti sunt, & ipsemet Iosephus Scaliger Stephanum editionis Xilandrinae manu sua notavit castigavitque? Quae vero

de

de Stephano hactenus disseruimus, ea quoque Eustathio convenienter aptari quis non videat planeque sentiat? nisi quod ipsi Stephano Eustathius valde est praeferendus, ex quo non solam linguae Graecae cognitionem plenius ac melius quam ex quovis alio thesauro comparare sibi quis potest; sed & doctrinas paene omnes, quas in explanando Vate maximo pertractat, atque evolvit, condiscere. Non ergo inanis, sed utilissimus habendus est labor doctissimi Viri, qui Latine illum est interpretatus, tot notis illustravit, tot animadversionibus locupletavit. Neque vero putaverim neminem alium Latinam Eustathii interpretationem edidisse, quod inutilem eruditi homines unanimi consensione sint arbitrati, sed alios nimis prolixo labore deterritos, alios aliis caussis praepeditos manum ab hoc opere abstinuisse multo est verisimilius. Vincentius Marinerus Valentinus bibliothecae regiae Escurialensis praefectus Latinam versionem commentariorum Eustathii non in Homerum tantum, sed & in Dionysium Periegetem adornasse fertur, Fabricio teste luculentissimo (*Biblioth. Gr. l. 2. c. 3.*) ex quo pleraque studiose decerpsi ad hanc concinnandam disputationem. Cur autem publicam lucem eius interpretatio non viderit, non plane liquet. Mihi sane suspicio suboritur, auditores, vel ad umbilicum non perduxisse, vel sibi in ea nequaquam placuisse. Cur enim tantum laborem in ea versione perficienda subiret, ut postea cum tineis luctaretur, bonoque publi-

co

co non inserviret? Quidquid vero in caussa fuerit, cur non vulgaverit, hinc saltem apparet nequaquam verum esse, neminem alium de hac versione cogitasse; etsi verum est neminem alium ante Politum ullam Eustathii interpretationem in vulgus emisisse. Salvinius quoque literis omnibus, sed praesertim Graecis excultissimus, hunc sibi laborem proposuisse fertur, operique manum admovisse, sed dum in officium semper expositus & obvius se omnibus dat, inque varias literarias curas animum dispescit, opus absolvere non potuit, cuius tamen summa cum laude absolvendi, si libuisset, facultas aderat prope singularis. Idem facere aggressus erat Benedictus Averanius, quem nominare aeque est, atque ipsam nominare sapientiam; sed ipse pariter aliis occupationibus distentus ultra prioris libri interpretationem progressus non est.

Quae cum ita sint, & huiusce editionis ac versionis utilitas perspicuis rationibus sit a nobis ostensa, & adversariorum argumenta satis superque diluta, quid superest jam, nisi ut de gloria, quam cum tibi, tum patiae comparasti, Vir doctissime, gratuler, votisque omnibus propitium Deum, prospera secundaque omnia tibi apprecer, ut insigne opus, quod edere coepisti ad finem usque feliciter perducas, integrumque nobis Eustathium, quem avide expectamus, impertiaris? Urbi huic nostrae gloriam, quam typographi Transalpini iampridem abstulerant Graecos auctores nitidissimis formis excudendi tute

re-

restituisti, atque amplificasti. Tibi ergo testimonium perfectae laudis in hac doctissimorum hominum luce, quos probe novi virtuti tuae omnes applaudere, libentissime reddo. Inanes quorumdam obtrectatiunculae ne te moveant; celsiorem gloriae obtines locum, quam ut te possint attingere. Enervem eorum arcum ne reformida; securus ab invidiae iaculis vivito; te iam certissima manet aeternitas, quam insigni virtute tua profligato livore tibi ascivisti.

DISSERTATIO XLIII.

De funerum antiquorum ritibus, cadaverum combuſtione, & ſepultura.

S Y N O P S I S.

*N*otiores *ritus ſolum indicati. Pyra, & cadaveris combuſtio. Quomodonam permiſcerentur oſſa cadaveris cum aliis aggeſtis. Lintea ex amianto. Uſtrina. Uſtores, ſive buſtuarii. Urna cinerum, ſeu cinerarium, aut oſſuarium. Foſſa ad ſepeliendum κάπετος appellata. Sepulcra extra urbem. Cenotaphia. Epulum funebre. Ludi, ſeu certamina. Heroum manes divinitate donati. Mortuorum cultus. Exequiae patri Iacobo a Ioſepho celebratae. Medici in Aegypto frequentiſſimi. Quomodo cadavera ab Aegyptiis condirentur. Statua ſalis, in quam Lothi uxor verſa eſt, quo ſenſu accipienda. Funera Hebraeorum curatione cadaveris, & lamentatione conſtabant. Lamentationes ſtylo poëtico compoſitae. Lamentatrices, & praeficae. Arabes, & Idumaei cadaverum curam negligebant. Suractenſium in India teterrimum coemeterium. Chriſtiana conſuetudo curandi mortuos cum ipſa Religione ſuſcepta eſt. Duo teſtimonia ex actibus Apoſtolorum, ac tertium ex Euſebio. Antiquis Eccleſiae temporibus mortui non ſepeliebantur in templis. Quo ſeculo conſuetudo inducta ſit mortuos in templis tu-*

mulandi. Laus Cl. Muratorii. Quibus de caussis mortuis exhibeatur honor. Nihil obest animabus, si corpora sepultura careant. Explicatur, cur aliquando Deus minatus sit fore aliquod cadaver insepultum.

EXtremam Iliadis partem occupant funera Patroclo a Graecis celebrata, Hectori a Troianis. Iam vobis testati sumus, ornatissimi adolescentes (*Diss. xx.*) ubi totius poëmatis summam traderemus, non aliunde melius, quam hinc antiquos ritus, quibus mortuis parentaretur, condisci posse. Eos igitur hodierna disputatione evolvere statuimus, eaque ceteras praeeuntes, quibus Iliadem satis exposuimus, illustravimus, & a criminationibus vindicavimus, coronare.

Oculos defuncto claudere; exhalata anima cadaver statim abluere, & inungere; linteo involutum in ferali lecto deponere; in atrio domus collocare, ita ut essent pedes in portam versi; solennem luctum modo pluribus, modo paucioribus diebus a circumfusa turba edi, quem funerei cantores ad hanc rem instituti ordiebantur; & complura alia signa doloris exhiberi, quorum praecipuum comam sibi demere, & mortuo iniicere, notiora sunt, quam ut pluribus narrari indigeant, eaque omnia apud Homerum variis in locis clare explicantur. His igitur tantummodo indicatis, combustionem potius, quae fusius declarari postulat, describere aggrediar.

Ubi mortuum, quantum libuit, complorassent, cum lecto suo in edita lignorum strue collocatum comburebant; simulque cum eo mactatas ad pyram complures victimas, ut in funere Patrocli factum legimus ab Achille, quarum adipe cadaver oblevit, quatuorque mellis & olei adiecit amphoras. (*Il. l.* 23.) Praeclarum etiam putabatur, si in rogum arma coniicerentur, multaeque earum rerum, quae cariores habentur in vita. Quatuor etiam equos, duosque canes, ac duodecim praeterea lectissimos Troianos iuvenes, quos ipsemet ceperat, Achilles iugulatos immisit in flammas. Dum exurebatur rogus, vinum identidem libabatur, ac lugubri voce mortuus compellabatur. Demum remittente flamma, extinguebatur rogus infuso vino, ac diligenter legebantur, quae supererant, ossa. Quomodo vero, inquiet aliquis, distinguerentur ossa cadaveris exusti a ceteris, quae simul arserant? Facile potuerunt secerni; docet enim Homerus eo situ in media pyra iacuisse cadaver, ut cum eius ossibus alia non permiscerentur. Aiunt in hunc usum antiquorum regum, sive aliorum nobilissimorum funeribus lintea quaedam adhibita esse ex lapide amianto, qui alumini omnino similis alumen plumeum a Gallorum vulgo appellatur, & friabilis instar lanae igne nihil deperdit. His igitur linteis fama est includi consuesse cadavera comburenda, ut cineres & ossa remanerent intus ab omnibus aliis pyrae aggestis secreta. At doctissimus Mahudelus dissertatione

Gal-

Gallica (*monum. Inscript. T. 7.*) contendit id esse fabulosum. Cum enim antiquissimis temporibus rarissimus esset amiantus, ita ut pluris, quam ipsae gemmae, aestimaretur, quomodo potuit facile tanta eius copia reperiri, quae ad huiusmodi lintea conficienda sufficeret, quibus cadavera obvolverentur? Deinde scimus sacerdotum fuisse ossa ex pyra diligenter legere combustorum cadaverum. Quid opus fuisset hoc eorum ministerio, si servabantur collecta per se in illis linteis? Praeterea si haec lintea revera fuissent in usu, scriptores antiqui, qui cetera quaeque ad funera pertinentia subtili narratione literis consignarunt, ea silentio praeterivissent? Ceterum non solum situ in media pyra cavebatur, ne confunderentur aliis cineribus cineres & ossa cadaveris, sed alia etiam postea excogitata est providentia. Loco enim cuidam muro circumdato inferebantur cadavera, qui dicebatur ustrinum, ut ex antiquis inscriptionibus liquet. Ustores vero, sive bustuarii dicti, qui furcillis ardentia ligna arcebant, ne in ustrinum inciderent. Ossa lecta mox tumulanda in urnam reponebant, ut pluribus in locis testatur Homerus. Ossa vero Patrocli duplici adipe, tenuique linteo contecta voluit Achilles, ut in phialam, sive urnam auream reconderentur, & tandiu in tentorio servarentur, dum sua ipsius ossa cum illis coniuncta unus idemque tumulus acciperet. Urna illa, sive vas cineribus & ossibus praeparatum Latini consecutis deinde aetatibus dixerunt ossuarium, seu ci-

ne-

nerarium. Fossam ad sepelienda ossa erutam *κάπετον* Homerus vocat. Ac ratio quidem sepulturae exigebat, ut iniecta mortuo, sive eius ossibus terra, ac superstratis lapidibus tumulus exurgeret; cui de more addita columna, seu cippus, elogium mortui, arma, aliaque insignia. Extra urbem autem & sepulcra extruebantur, & cadavera comburebantur. Atque hinc factum, ut Homerus in litore maris constitueret sepulcra Elpenoris, Patrocli, Achillis, aliorumque. Posteriores quoque Graeci mortuos in agris tumulabant. Consimilis valuit mos apud Latinos. Quare Cicero legem laudat XII. tabularum, *Hominem mortuum in urbe ne sepelito, neve urito*. Etiam absentibus passim erecti tumuli. Hinc Pallas Telemachum iubet hunc honorem patri Ulyssi tribuere, si audiat mortuum. (*Od. l.* 1.) Quos tumulos vacuos *κενοτάφια* dixerunt. Ac saepe variis in locis varii tumuli eidem mortuo struebantur. Funere peracto parabatur ferale epulum *τάφον* dictum, licet hoc etiam instrueretur quandoque ante funerationem. Denique ludi & certamina propositis praemiis nobile exequiarum habebantur complementum. Equidem putarem haec duo, videlicet epulum, & ludos non tam ad decorandum mortuum fuisse instituta, quam ut essent ad temperandum moerorem, & luctum opportuna laxamenta. In omnibus siquidem praeceptum illud servandum *μηδὲν ἄγαν*, *neqnid nimis*, & aliqua semper temperatura curandum, ne humanae affectiones ul-

ultra quam par est exorbitent. Post sepulturae honorem, mortuorum manes, ac praesertim Heroum divinitate quadam donabant, iisque libationes (quae nuncupabantur χοαὶ) & victimas offerebant, eo tamen discrimine, ut Diis sacrificare diceretur θύειν, Heroibus ἐναγίζειν. Et sane Plato lib. IV. de legibus in universum iubet curas annuas defunctis reddere, τὰς κατ' ἐνιαυτὸν τῶν ἤδη τέλος ἐχόντων ἐπιμελείας ἀποδιδόναι. Contendit vero lib. V. ex auctoritate Hesiodi eos fieri δαίμονας. Horum autem pleraque, quae in epitomen vobis contrahere studui, adolescentes, latius ante me pertractarunt Feithius, aliique. Iam vero ad vestram eruditionis sitim explendam, optimi iuvenes, aliqua proferam exponamque de vetustissimo Hebraeorum, & Christianorum more in curandis corporibus mortuorum. Cum enim hoc de funeribus argumentum hodie explanandum susceperimus, manca forsitan videri posset nostra disputatio, si Homericis ostensis haec quoque aliquantum non attingeret. Magnificentissimum omnium funus apud Hebraeos illud fuisse puto, quo Iosephus patrem suum Iacobum cohonestatum voluit. Primum enim (ut Gen. c. 50. narratur) praecepit servis suis medicis, ut aromatibus cadaver condirent. Atque hic notandum olim in Aegypto omnia referta fuisse medicis, teste Herodoto (*l.* 2. *c.* 84.) & Homero (*Od. l.* 4.) qui ait Aegyptios omnes medicinam nosse. Quae tamen inter eos ita fuit distributa, ut singulorum morborum essent me-

di-

dici, nom plurium; alii oculorum, alii capitis, alii dentium, alii alvi, alii morborum occultorum, ut idem Herodotus narrat. Ad eorum igitur genus pertinebant cadaverum curatores, sive salitores. Cum vero tres essent horum condiendorum rationes, nobilissima, ac diligentissima hunc in modum fiebat. Ante omnia incurvo ferro cerebrum per nares educebant, capitis mox vacuitatem medicamentis complentes. Dehinc acuto lapide Aethiopico circa ilia mortuo conscisso, illac omnis alvus, omnia interanea protracta; tum probe partem hanc expurgatam vinoque palmeo prolutam, ac myrrha pura, & casia, & aliis (excepto thure) odoribus farctam consuebant. Ubi hoc fecissent, nitro abditum totum cadaver complures dies saliebant. Quibus exactis rursus ablutum sindonis byssinae fasciis incisis universum involvebant; pretiosissimo illo gummi sublinentes, cuius mira vis tum cadavera diutissime servandi, tum odore optimo imbuendi. Hac plane sumptuosissima conditura, quam ex Herodoto vobis retuli, auditores, par fuit, ut proregis Aegyptii parens mortuus curaretur. Reliquas duas minoris sumptus, & curae, quae sive mediocria volentibus, sive tenuiori fortuna utentibus parabantur, recensere non vacat. Huc vero referri probabiliter crediderim statuam salis, in quam Lothi coniugem versam esse perhibet sacer scriptor. Sicut enim divinae Literae pro arca sanctificata dixere arcam sanctificationis, pro vase electo vas electionis, & alia hu-

huiusmodi, ita videntur pro statua salita dixisse statuam salis, adeo ut sensus sit feminam illam divina ultione statim obriguisse non secus ac salitum; conditumve cadaver ad eum, quem supra exposuimus, modum. Tantam siquidem soliditatem, firmitatem, duritiem Aegyptiorum medicamentis curata cadavera contrahebant, ut aegre securi, aut scalpro scinderentur, quemadmodum eorum experimento constat; quae ad haec usque tempora sunt servata. Horum vero cadaverum duratorum speciem, cum factum illud scriberet, facile habere potuit prae oculis Moyses tam longo tempore in Aegypto commoratus. Sed mortuum Iosephi patrem repetamus. Tanta cura atque impendio conditum, septuaginta diebus flevit Aegyptus; tum comitantibus omnibus senibus domus Pharaohis; cunctis maioribus natu terrae Aegypti, ac Iosephi, fratrumque frequentissimis familiis, magna curruum, & equitum pompa ad tumulum in terram Chanaan (sicut ipsemet Iacobus praeceperat) deduxerunt. Cum vero ad Aream Arad, quae trans Iordanem sita est, devenissent; rursus ei exequias planctu magno ac vehementi septem diebus concelebrarunt. Atque illinc deportantes in Chanaan, in spelunca duplici contra Mambre, quam sibi suisque pretio comparaverat Abrahamus, sepelierunt. Equidem fateor, auditores, nullum aliud funus apud Hebraeos tanta umquam fuisse magnificentia, ac splendore celebratum. Nihilominus de eorum funeribus generatim dicendum, quod cadaveris

curationem, lamentationesque de more semper exegerunt. Et licet tantam condiendis mortuis non impenderent operam, quantam Aegyptii; ea tamen diligentissime abluendo, ungendo, atque aromata profundendo pro cuiusque facultate curabant. Quem morem adhuc Iesu Christi aetate viguisse testantur unanimi consensione Evangelistae, maxime vero Ioannes. Inquit enim (*c.* 19. *v.* 39.) *Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens mixturam myrrhae, & aloës, quasi libras centum. Acceperunt ergo corpus Iesu, & ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudaeis sepelire.* Quae vero lamentationes supra mortuum fiebant, stylo fere poëtico erant compositae, quas aptis identidem repetitionibus intercalabant viri per suas turmas, ac mulieres seorsum ab illis per suas. Hinc illud Zachariae (*c.* 12. *v.* 12.) *Et planget terra: familiae, & familiae seorsum.* David in obitu Saulis & Ionathae lugubrem cantilenam fecit, qua utriusque principis laudes est prosecutus; eique titulum praefixisse videtur, *Arcus.* (2. *Reg.* 1. 13.) Eumdem honorem Abnero etiam a Ioabo interfecto impertitus est. (2. *Reg.* 3. 33.) Fletui exaugendo acutis ululatibus, & moestis cantionibus paratae erant, ac mercede conductae mulieres quaedam, quas Ieremias vocat *lamentatrices.* (*c.* 9. *v.* 17.) Huiusmodi vero feminae apud Romanos, ut constat ex Naevio, dictae sunt praeficae. Arabes, inter quos Idumaei recensentur, contra quam facerent Aegyptii,

ptii, atque Hebraei, cadaverum curam negligere consuesse veteres tradiderunt scriptores. Teste enim Strabone (*l. 16.*) mortua corpora non pluris, quam stercus putabant (quo sensu Heraclitus dixit, *νέκυες κοπρῶν ἐμβλήτότεροι*, cadavera hominum magis abiicienda foras, quam stercus) quapropter reges etiam apud eos in sterquiliniis defodiebantur. Huius negligentiae vestigia cernuntur in Iobo, apud quem de sanie, & vermibus, quibus cadavera scatent, mentio est (*c. 17. v. 14. & alibi.*) Memorantur tamen apud ipsum etiam sepulcra in rupe excisa, & in solitudine constituta (*c. 2. v. 4.*) Ex quo colligitur non aeque apud omnes Arabes hunc morem abiiciendi cadavera invaluisse. Legi apud Salmonem nostrae aetatis scriptorem (*t. 4.*) Suractenses Indiae populos vastissimam, ac rotundam quoque nunc habere planitiem, in qua inhumatos mortuos relinquunt. Eam undique murus ambit quatuor pedes altus. Secus murum eruta in gyrum fossa, in quam putrefactorum cadaverum sanies effluat. Locus enim a crepidine fossae ad centrum planitiei in quamdam convexitatem leniter intumescit. Carnivorae aves eo devolant frequentissimae, adeoque cibo se ingurgitant, ut alvi onere praepeditae non iam valeant in aërem se pennis attollere. Ita vero illic & in vicinia foetet aër, tam triste, horridumque spectaculum illo exhibetur coemeterio, ut nihil tetrius excogitari posse videatur. Restat nunc, ut, quemadmodum proposuimus, de antiquitate rituum,

Christianorum in curandis mortuis nonnihil delibemus. Sane consuetudinem pietate laudabilem apud Christifideles lavandi, vestiendi, componendi, ac solenniter efferendi defunctos non heri, aut nudius tertius inductam, sed cum ipsius religionis primordiis susceptam, ac deinceps per totam Ecclesiam pervagatam clare liquet, auditores. Antiquissima testimonia afferam duo ex historia Actuum Apostolicorum desumpta. Primum est Stephani, quem, sacro Scriptore testante, *curaverunt viri timorati*, *& fecerunt planctum magnum super eum* (*c.* 8. *v.* 2.) Graecus textus habet συνεκόμισαν quod valet *colligaverunt & extulerunt*, hoc est, obvolutum fasciis, & linteis, iustisque omnibus persolutis, tumulo consignarunt. Alterum est Tabithae in primis discipulis connumeratae. Hanc siquidem vita functam laverunt, & vestibus utique opertam in coenaculo posuerunt (*c.* 4. *v.* 36.) Praeter haec duo testimonia Eusebius (*l.* 7. *c.* 17.) ubi luem Alexandrinam describit, officia refert, quibus Christiani mortuos prosequebantur, occludentes oculos, obturantes ora, humeros cadaveribus supponentes, decenter occurrentes, amplexantes, osculantes, accurate lavantes, feralibusque involucris ornantes, & alia huiusmodi praestantes. Quare nemini dubium esse potest usque ab Ecclesia condita consuevisse Christianos mortuis corporibus curam humanis officiis, piisque ritibus adhibere. Quod ad sepulturae loca disceptant docti viri, utrum antiquis Ecclesiae temporibus liceret in templis

mor-

mortuos contumulare, necne. Ad quam quaestionem enodandam aliqua breviter afferam. Id nequaquam licuisse primis Romae Christianis lex illa XII. tabularum supra relata satis ostendit, quae nullum in urbe sepeliri permittebat. Itaque unguentis delibuta, pollinctaque, non tamen Ethnicorum more cremata Fidelium cadavera ad areas, tumbas, cryptas arenarias, coemeteria denique elata tunc esse, ut illic humanentur, multosque in agris cum fideli Abrahamo, vel etiam in praediis, & hortis cum Filio Dei Iesu Christo, ex Tertulliano ad Scapulam c. 3. & ex actorum Sancti Cypriani scriptore docet eruditissimus Goarius in suis ad Graecum Euchologium laudatissimis annotationibus. Quarto autem circiter seculo a Christo nato translatis in urbes, & in templa facilioris, ac decentioris cultus gratia Martyrum reliquiis sepulturae locum vel in templis iuxta illas, vel in coemeteriis prope templa extructis coepisse deligere Christianos, quasi animarum saluti prospicerent commendantes in morte corporum exuvias Martyribus, evincitur tum Graecorum, tum Latinorum Patrum luculentissimis testimoniis, praesertim vero Gregorii Nazianzeni, & Augustini. Sed cum per aliquot secula ab eo tempore iis ferme solummodo, qui vitae probitate fuissent insignes, sepulturae locus in templis tribueretur, post octavum seculum cuncti potentia ac divitiis clari, & tandem vilissima plebs ambitione ducta, inquit idem Goarius, etiam post mortem sacros virtuti, sanctimoniaeque debitos

bitos honores exegerunt. Evehit vero iuſtis laudibus tres praeclariſſimos S. R. E. Cardinales (quorum unus eſt nulli niſi indocto ignotus Thomas de Vio Caietanus) quod omnibus Chriſtianam humilitatem exemplo ſuo inculcarint ſub nudo aëre, & aperto coelo ſepulti Romae extra fores templi Sanctae Mariae ſuper Minervam pedibus incedentium, & luti ſordibus ſuppoſiti, templo, clauſtris, exedris recuſatis, electoque remotiore ab his, & abiectiore loco, quo pretioſas, & venerandas exuvias deponerent. Atque haec pauca huic declarandae quaeſtioni in praeſentia ſufficiant. Quod ſi uberius illam pertractatam vobis dari cupitis, optimi adoleſcentes, conſulite quaeſo doctiſſimam diſſertationem, quam Cl. Muratorius literariae reipublice omnigena doctrina, moribuſque inculpatis noſtro aevo decus longe inclytum volumine τῶν ἀνεκδότων in lucem protulit, praefixo titulo *De antiquis Chriſtianorum ſepulcris diſquiſitio*. Non abludet a propoſito aliquas in fine animadverſiones de hac ſedula, ſolicitaque cura vita functis corporibus ab univerſis fere nationibus adhibita (ſicut vobis hodierno ſermone planum fecimus) cum Auguſtino ſubiicere. Humanitatis officia erga mortuos utique commendanda. Cum enim mortale corpus immortalis animae habitaculum fuerit, par eſt, ut poſt animae demigrationem honor ipſi, ac reverentia exhibeatur. Si enim paterna veſtis, anuluſve, aut alia quaedam huiuſmodi tanto cariora ſunt poſteris, quanto erga parentes maior extitit af-

fe-

fectus, nullo modo ipsa spernenda sunt corpora, quae multo familiarius, & coniunctius, quam quaelibet indumenta gestamus. Accedit, quod pietatis officia erga mortuos bona sunt, ac Deo grata propter fidem resurrectionis astruendam, quae proinde culpanda irreligiositate negliguntur. Quamquam vero haec ita se habeant, alia etiam non praetereunda ratio, qua de curandis mortuis solicitudo hominibus haeret. Quod enim sibi exhiberi volunt, quando sensuri non sunt, aliis non sentientibus curant exhibere, dum ipsi sentiunt. Ceterum nihil obesse animabus, quod corpora exequiarum honore careant, sive iaceant insepulta, sive belluarum dentibus dilanientur, argumenta a Christiana Fide, atque Evangelio petita satis ostendunt. Nugae enim, ac fabulae fuerunt poëtarum insepultos a navigando ac transeundo inferni amne prohiberi. Nam etsi multa corpora Christianorum terra non texit, tamen nullum eorum quisquam a coelo, & a terra separavit, quam totam implet praesentia sui, qui novit unde resuscitet, quod creavit. Quod si regius Psaltes cum Deo conqueri videtur (*Ps.* 78.) illis verbis, *Posuerunt mortalia servorum tuorum escas volatilibus coeli, carnes Sanctorum tuorum bestiis terrae; Effuderunt sanguinem eorum tamquam aquam in circuitu Jerusalem, & non erat, qui sepeliret;* magis dixit ad exaggerandam crudelitatem eorum, qui ista fecerunt, quam eorum infelicitatem, qui ista perpessi sunt. Quamvis enim haec in conspectu hominum crude-

de-

delia videantur, tamen pretiosa in conspectu Domini est mors sanctorum eius. Proinde ista omnia, curatio funeris, conditio sepulturae, pompa exequiarum magis vivorum solatia sunt, quam subsidia mortuorum. Verum quidem est aliquando minatum esse Deum fore ut cadaver alicuius sceleftorum Regum non inferretur in sepulcrum patrum suorum; (3. *Reg.* 13.) sed eo consilio, ut inde terreretur, vel contristaretur vivus, quod sensurus non erat mortuus. Non dubito, auditores, quin omnia haec vere, ac sapienter dicta iudicetis. Verum non hinc me, sed magnum admiraminor Augustinum. Sunt enim illa quidam veluti succus, quem ex aureo illius tractatu *De cura pro mortuis gerenda*, vobis expressi.

ORA-

ORATIO IV.

HABITA FLORENTIAE PRO SOLENNI INSTAURATIONE STUDIORUM ANNO MDCCXXXVII.

Florentinos adolescentes tum ingenii dexteritate, tum maiorum exemplis in literarum studium impelli.

Solent plerique adolescentium literas reformidare, saepe etiam refugere, atque odisse, quod plenae laboris sint, quod maximis circumsepiantur difficultatibus; quod sine longo anhelitu, multoque sudore in arduo sitas assequatur nemo. Quamobrem optimo consilio maioribus provisum, & constitutum est, ut ad pellendum ab eorum mentibus tam indecorum, exitialemque timorem, qui inertes facit, atque ignavos, validis subinde incitamentis urgerentur ad quoscumque labores devorandos, ad quamcumque arduitatem superandam;

& vel ipsas difficultates, si Diis placet, amandas, quarum tolerantia, contemptio, victoria inaestimabilem bonorum thesaurum in literis abditum in sinum eorum effundat, veramque animi beatitatem uberrime largiatur. Nostis igitur scopum, optimi iuvenes; quo omnis mea collimabit oratio. Conabor alacritatem vobis addere, ut frigido excusso timore, sapientiae amore inflammemini, literasque quomodocumque difficiles & operosas vehementi studio concupiscatis. Reputanti vero mihi quibus incitamentis ad vos permovendos uterer, duo maxime succurrerunt, ingenii vestri acumen ad difficiliora, & abstrusiora quaeque penetranda accommodatum, & maiorum exempla, qui ex eadem gente nati, in eadem urbe educati, sub eodem coelo commorati, maximos in literis, ac sapientia se praestiterunt. Non enim validiora aliunde argumenta petere me posse existimavi, quibus pro iniuncto mihi munere ad literas consectandas hac solenni vertentis anni studiorum instauratione vos impellerem. Nullis namque & vividiora ingenia, & illustriora maiorum exempla praesto sunt, quam in hac urbe natis, ut nisi in literis non vulgares fecerint progressiones inexpiabile in se flagitium admittere putent. A quo certe flagitio vos liberaturus oratione mea breviter demonstrandum suscipio maximam subire turpitudinis notam, numquamque eluendam Florentinos adolescentes, nisi ad literarum fastigium pleno gradu contendant, tum propter ingenii,

qua

qua praediti sunt, dexteritatem, tum ob praeclarissima, quae illos urgent, maiorum exempla. Adeste auribus, adeste animis, adolescentes, meamque amicam cohortationem libenter excipite; non enim huiuscemodi a me orationem vobis afferri existimate, ut contumeliose vos habeam, vel dedecore afficiam, sed ut contumelias, ac dedecus, quod vobis impendet, si literas aut negligitis, aut aversamini, a vobis depellam.

Quibuscumque profecto hominibus, auditores, turpe dixerim, ac probrosum, si ceteras animantes, quae quibusdam sibi a natura praestitis adiumentis nos superare videntur, ingenio ipsi, ac mente vicissim superare non studeant. Quis enim non videat animantium brutorum, & stolidorum pleraque melius a natura quam homines sive armis instructa, sive viribus communita, quibus se defendant, ac tueantur? Alia siquidem rostro, alia unguibus, alia dentibus terrori sunt, & formidini: alia durissimo circumvestiuntur corio, alia invicto pollent robore, cum contra nos homines nudi in hunc mundum ingrediamur, atque imbecilli. Anne igitur novercantem naturam in genus humanum incusabimus? Minime vero, auditores. Si enim subsidia huiuscemodi, cum nasceremur, nobis non suppeditavit, at ingenium indidit, quo & animantium vires eludimus, & eorum arma non metuimus, quandoquidem ingenii artibus, atque inventis ea omnia facile superamus. Siqui igitur homi-

num ſint, qui ingenio minime utantur ad ea ſibi conquirenda, quae hominem condecent, & a pecudibus ſecernunt, ſed cure bene curata potiorem partem ſui negligant deſidia atque otio hebeſcentes, nonne humanam gloriam evertere, ſempiternamque ſibi infamiae notam inurere videantur? Cum autem multa ſint, in quibus humanum ingenium exerceri valeat, & gloriam homini conciliare, quis eruditionem, doctrinamque, quae literarum nomine comprehenditur, primas in iis tenere ſedes inficiabitur? Etſi vero quaſcumque gentes per hunc terrarum orbem diſperſas neceſſitas excolendarum literarum urgere videatur, tamen ſi non prorſus extra culpam ponendos, mitius ſaltem criminandos nonnullos populos cenſeam, qui cum non adeo vivax, ſubtile, perſpicax ingenium acceperint, literis abſtinent, & doctrina. Equidem novi ex quovis ligno, ut in vetere proverbio eſt, Mercurium fieri, attamen ut quis literarum laude floreat, ingenii praeſtantiam paene neceſſariam duxerim. Quod enim de eo, cui poëtae nomen ſit attribuendum, veriſſime dixit Horatius, id quoque de eo, qui literati hominis laudem mereatur, affirmare poſſe mihi videor.

Ingenium cui ſit, cui mens divinior, atque os
Magna ſonaturum, des nominis huius honorem.

Iam vero complures populi ſunt, qui quod hebeti, inertique utantur ingenio, nullis literis, nul-

nullaque eruditione sunt perpoliti; quales Boeotii, Abderitae, aliique, ut prodigii loco habeatur, & digito commonstretur, siquis inter eos magnum quid in literis praestiterit. Vates tamen Democritum Abderitanum commendans apud tales quoque populos nidulari literas posse affirmavit. Ait enim

——————— Cuius prudentia monstrat
Magnos posse viros, & magna exempla daturos
Vervecum in patria, crassoque sub aëre nasci.

Ex quo inferas, ne populos quidem huiusmodi omnino a culpa absolvi, si nativum stuporem labore ac studio depellere, ingeniique tarditatem diligentia excitare non conentur. Age vero, si populi ipsi rudes, hebetesque veniam vix mereantur, dum gloriam homini propriam sibi non comparant eruditione, quid dicendum, auditores, siquis populus divini Numinis beneficio ingeniorum excellat acumine, & ad rerum quarumcumque cognitionem arripiendam videatur esse natus? Nonne qui ex eo populo ortum habuerint, probrum longe maius, turpiusque dedecus incurrant necesse est, nisi quae humanitatem perficiunt, impensius excolant disciplinas? Vestra aliquorum admurmuratio facit, auditores, ut probe sentiam vos iam intellexisse, quam gentem populumque mea designet oratio; gentem videlicet nostram, Florentinum populum, Florentinam civitatem ingeniorum acerrimorum ma-

matrem beatissimam. Ingenii namque donum eximii & peracuti etsi quibusdam aliis populis obtigerit, nulli tamen genti uberius datum, & concessum esse videtur, quam nostrae, ita ut Florentini & subtilissimi, & ad praeclara quaelibet nati toto fere in orbe habeantur, id quod vel invidi gloriae nostrae homines confiteri compelluntur. Multae profecto Florentiae laudes in promptu sunt, urbis nitor, aedificiorum magnificentia, urbanitas civium, copia rerum, amoenitas agri, quibus advenae omnes adeo in eius admirationem, amoremque pertrahuntur, ut pauci sint, qui, si daretur optio, in tam beato solo sedem figere non mallent. Tamen parum fuerat rebus hisce omnibus, quae tantum illi decus, tantamque venustatem conciliant, abundare Florentiam, nisi etiam ingeniorum praestantissimorum foetu conferetur, ita ut laus laudatissimae urbis huius praecipua sit, quod nullo non tempore excellentibus apprime ingeniis abundaverit. Neque vero huiusce laudis, quo urbis nostrae nomen adeo crevit caussam in praesenti dispicere vacat, aut curiosius expiscari, auditores; sive coelum purum ac tenue sit, quod quemadmodum in aliis regionibus nonnullis, ita & in hac nostra acutiora ingenia, & sublimiora gignat, cum contra in aliis sub crasso ac pingui coelo iacentibus retusa & hebetiora progenerentur; sive sicciori cuidam temperamentorum naturae ingeniorum hoc acumen referre debeamus, cum Heraclitus lucem siccam, ani-

animam dixerit sapientissimam. De re hac philosophi videant, disserant, iudicent. Mihi tantummodo ingeniorum hanc praestantiam a bono Numine nobis tributam animadvertenti illud quod proponebam, ratiocinari liceat, probrosum maxime esse, ac turpissimum Florentinos adolescentes nativo ingeniorum acumine ad literarum cognitionem comparandam solertissime non uti. Magnus ille orator Isocrates felici ingenio natos θεῶν παῖδας, deorum scilicet filios bene ac sapienter appellavit, eo quod hominis mens cum divinae sit originis, qui ea praecellat, deos habere parentes potiori iure censeatur. Qualem igitur, quantamque affigi turpitudinem dixerimus iis, qui tantae nobilitatis, qua supra ceteros insigniuntur, immemores, vim exerere mentis suae negligunt, literasque sibi diligenti studio conquirere, quarum maxime cognitione dignos se praebeant, qui divini Numinis soboles, cuius praecipua laus in sapientia est, appellentur? Cum Athenis agerentur Quinquatria, pueri Minervam orare consueverunt, ut sibi ingenii solertiam, memoriae tenacitatem, & progressum in studiis tribueret. At Florentini adolescentes cum priora illa duo ultro sibi tradita a natura habeant, tertium tantummodo me auctore a Minerva postulent. Postulent sane, nequaquam tamen putent sibi tantum donum divinitus illapsurum, afflandamque sapientiam otiose desidentibus; sed laborantibus ac desudandibus opem tantummodo ad sapientiam consequendam imperti-

titu-

titurum divinum Numen ; ab eo siquidem in celsissimo vertice sapientiam positam esse quis ignoret ? Quod si facere pigeat , non gloriam , non famam , sed dedecus , atque ignominiam ingenii sublimitatem sibi fore allaturam sciant . Turpe enim est , te ad gloriae fastigium ascendendi virtute praeditum esse , & per ignaviam nolle . Laudo sapiens verbum tuum , doctissime Sallusti , cum Artemidorum illum Stoicum Augusti familiarem igni similem appellasti ; is enim tamquam ignis vivido , ardentique , quo calebat , ingenio propinqua omnia corripere , atque ad se transmovere videbatur . Igni similes quoque vos , Florentini adolescentes , non immerito nuncupabo ; sed quae nominis vestri labes , si ignem hunc , cuius semina in vestris mentibus latent in magnum incendium , dummodo excitetis , evasura , pigritia , ac veterno suffocetis ? Plaudo tibi , Pindare vatum sublimissime , qui ingenii promptitudinem , & velocitatem aquilae aptissime comparasti . Regia enim avis praedam procul stantem mira pernicitate nanciscitur , visuque ita pollet acuto , ut profunda quaeque prospectet . Si vos etiam , Florentini adolescentes , ingeniorum quasi aquilas vocem , non mentiar , non adulabor . Sed quae vestra ignominia sit , si literas procul stantes , in arduo scilicet , ut aiebamus , sitas otio impliciti , inanibusque voluptatibus praepediti non assequimini ; si ad doctrinarum profunditatem acribus mentium vestrarum oculis pervadendam non accingimini ? Quid , si ad hanc

in-

ingeniorum promptitudinem, quae vos redarguit, nisi seriam literis detis operam, maiorum accesserint exempla praeclarissima; nonne duplici calculo inertia vestra damnabitur? Natura comparatum est, ut maiorum exempla acribus stimulis eorum qui postea nati sunt, animos pungant, & ad sui imitationem pertrahant. Cum enim una patria utrosque genuerit; naturalis quaedam caritatis & observantiae lex facit, ut superiorum exempla animo reputantes posteros & voluptas simul afficiat, & aemulatio permoveat. Hinc apud Romanos laudabilis extitit mos ut in conviviis ad tibias maiorum opera carmine comprehensa grandiores natu pangerent, quo ad ea imitanda iuventutem alacriorem efficerent. Quas autem Athenas; quam scholam, quae alienigena studia (Valerius Maximus morem illum perpendens, & collaudans exclamabat) huic domesticae disciplinae praetulerim? Inde oriebantur Camilli, Scipiones, Fabricii; per quos res Romana ita aucta fuit, ut universo orbi imperaret. Hanc vero disciplinam e Graecis Romanos accepisse liquet, penes quos Platone, ac Plutarcho testibus Musices quaedam species erat ad formandos adolescentes instituta, qua laudes Deorum, maiorumque canebantur, ut propositis virtutis exemplis tum ad sapientiam, tum ad illustria facinora pueri inflammarentur. Huc quoque respiciunt & imagines maiorum in atriis nobilium dispositae, & apud cultas civitates quaslibet clarorum virorum monumenta publicitus immorta-

litati consecrata, signa dedicata, pictae tabulae, solennesque laudationes. Haec enim non tam praemia sunt superiorum virtutis, quam ad eos aemulandos stimuli posteris admoti. Quae si vera sunt, quomodo vos non extimulem, Florentini iuvenes, maiorum vobis exempla obiiciendo, qui tot tantique singulis aetatibus extiterunt, & tum se, tum patriam, tum disciplinas tantopere decorarunt, illustrarunt, extulerunt? Quomodo vobis ignaviam non exprobrem, si ab ea, quam ipsi institerunt, doctinae semita deflectatis? Quomodo non criminandos purem, si eos aemulari toto pectore non contendatis? Si Thucydides cum adhuc adolescens Herodoti historiam audiret, illacrymasse perhibetur, eo quod ad eam gloriam, quo ille pervenerat, vehementer cuperet & ipsemet pervenire, quomodo non plumbeos, non saxeos vos appellem, si a doctissimis maioribus comparatam sibi gloriam, quae nullo umquam squalentis aevi senio delebitur, intuentes ad literarum studium nullis aemulationis stimulis excitemini, atque accendamini? Quis iam Deus in huius pertractatione loci mihi donet divinam vestram oris vim, gemini facundiae sive patres, sive Dii Demosthenes, & Marce Tulli, qua tam saepe Graecos alter, alter Romanos ad maiorum aemulationem, excitabatis, & quod non eorum gloriam aemularentur, pudore suffundebatis? Quamvis autem non eamdem mihi dicendi copiam, non eosdem nervos adesse doleo, spero tamen tam bonam rationem

tionem nudam licet, & eloquentiae robore destitutam apud vos, o iuvenes, valituram, suumque fore pondus obtenturam. Quid vero nominem Aloysium Marsilium, Leonardum Datum, Torrigianum, Valorium, Dinum de Garbo, Nicolaum Falcucium, Innocentium Manettium, Baptistam Albertum, sexcentosque alios non vulgari doctrina, ut temporibus illis, insigniter eruditos? Quid Boccacios, Dantes, Petrarchas, Casas, Victorios, Galilaeos, Oricellarios, Magalottios, Vivianios, Bellinios, Averanios, Magliabechios, Salvinios, quorum singuli nobilissimarum disciplinarum cognitione consummatissimi ad singulis civitatibus famam immortalem conciliandam sufficerent? Quid alios paene innumeros, quorum nomina prudens praetereo, ne putidam quamdam recensionem potius recitare, quam orationem habere vobis videar? Quem enim vel levissima rerum scientia imbutum latet nullo non seculo non solum eloquentiae, poëseos, omniumque gravissimarum doctrinarum auctores maximos Florentiae non defuisse, sed & musicen, sculpturam, picturam, ceterasque universas artes ingenuas a Florentinis hominibus perfectissime fuisse excultas, ut vere dici possit per Florentinos vel revixisse literas, artesque liberales, vel a ruditate ad maximum perfectionis apicem fuisse provectas? Quod sane argumentum dante Deo aliam nacti occasionem ad patriae nostrae decus, & adolescentium utilitatem seorsum exequi meditamur. Unum autem, quod

quod ad maiorum nostrorum praestantiam singularem demonstrandam apprime facit, omittere in praesentia nequaquam possum notum licet ac pervulgatum, videlicet olim ad Bonifacium Octavum Pont. Max. a duodecim totius orbis potentissimis principibus totidem missos oratores a singulis singulos patria omnes Florentinos. Quam rem Pontifex ille vehementer admiratus quintum in rebus humanis elementum Florentinos esse veluti e tripode effatus est. Potestne, Deus immortalis! quidquam ad nostrae urbis laudem magnificentius dici, aut excogitari? Sed potestne simul quidquam turpius, atque ignominiosius vobis opprobrari, adolescentes, si pro ingenii vestri praestantia tantam gloriam non aemulemini? Neque enim putetis a maioribus vestris gloriosissimis quidquam ad vos gloriae derivari posse, nisi in eorum imitatione versemini. Stultum namque est maiorum opinione niti, & in eorum gloria conquiescere, perinde quasi possit quisquam a labore alienus magno a maioribus labore partam gloriam sibi ipsi vindicare. Quinimmo existimate vobis ab eorum vestigiis abeuntibus nomen illorum probro fore maximo, ac dedecori. Quid enim Florentiae ortos esse iuvet, nisi tales vos exhibeatis, quales qui Florentiae orti sunt, esse deceat? Equidem sic statuo; non est humanus, qui sit insolens literaturae; non est homo, qui sit expers philosophiae; non est Florentinus, qui non in ardua conetur. Quapropter ad eamdem celsissimae, ac vulgo

inac-

inacceſſae ſapientiae lucem, ad quam maiores veſtri oculorum aciem intenderunt, hanc patriam fore vos exploraturam, quemadmodum aquila pullos ſuos experiri fertur, animo vobiſcum fingite, adoleſcentes, ut quorum oculos connivere ſenſerit, abiiciat tamquam adulterinos, quorum vero acies firma contra ſteterit, educet & recipiat ut legitimos, & ſuos. Enitendum proinde vobis eſt, ut huius aquilae videamini generoſa proles fuiſſe, non pulli degeneres, atque eiecti. Si qui autem veſtrum ſunt, quos ea, quae attulimus, argumenta non flectant, ſed in ſuo adhuc literas non conſectandi propoſito obfirmatos teneat ignavia, nonne patriam hanc iuſta ira, ac dolor impellat, ut acres in eos querimonias effundat? Eam igitur ad hunc plane modum illos increpantem exaudire mihi videor. Quouſque, adoleſcentes, meum vos genus eſſe gloriamini, aut potius meum vos genus eſſe obliviſcimini? Quid profuit tanto ingenii acumine vos eſſe inſtructos, tantamque illuſtrium exemplorum ſegetem a maioribus vobis relictam? Cur turpi hac vitae mollitie, quae corrupto aevo veluti peſtilens lues tam late ſerpit, generoſam indolem veſtram corrumpi ſinitis? Num vos virilis dignitatis poenitet, quandoquidem in feminarum ignominioſam imbecillitatem paene abitis? non profecto ſic adoleſcentiam exegerunt ſuam maiores veſtri, qui otium atque ignaviam malorum omnium radicem averſati laborem alacriter amplexabantur, ac perpruriſcere

riſcere literarum amore ab ineunte aetate viſi ſunt. Vos autem ſcitulos intueor, ac delicatulos laborem omnem refugere, nihili virtutem facere, & ſive faſtidire literas, ſive extimo tantummodo earum cortice contentos eſſe. O commutara in deterius tempora! O perditos certe mores! O corruptam diſciplinam! Siccine Florentinam iuventutem a ſtudio ad libidinem, a literis ad nugas, a ſapientia ad ſtultitiam eſſe traductam? Siccine tam prorſus frontem vel proſtituiſtis, vel amiſiſtis, ut infamiae metu aliquo non vellicemini? Aut igitur inertiam hanc veſtram abiicite, aut mei iam vocitari deſinite. Si ad hunc modum cum ignavis adoleſcentibus conqueratur patria, nonne eorum ignaviam iuſtiſſime carpat, ac ſugillet? Quamobrem ne committite quotquot adeſtis iuvenes, ut ſalutares patriae voces aures veſtras praetervolent, inque auras inutiliter evaneſcant; ſed quod vel convicio extorquere a vobis doctrinae ſtudium connititur, ultro atque alacriter exhibete, magnoſque animos ad ſublimiorem literaturam concipite. Sellulariam vero (ut Apuleii verbo utar) atque protritam doctrinam imbecillioribus derelinquite, voſque pro veſtrorum ingeniorum nobilitate ad eam, quae penitiſſima eſt, & a vulgo ſecreta, aſpirate. Cuius cum Graeca lingua ſive caput ſit, ſive manus dextera, hanc vobis omnino aſciſcendam ducite. Quanti enim doctrinam faciatis vel capite minutam, vel dextera manu mancam? Sed de linguae Graecae ſtudio

dio in praesentia satis. Acrius enim vos ad illud exstimulabimus, cum propediem Homericas nostras dissertationes resumemus; quas vobis interim condicimus, & frequentiam vestram, quam praeteritis annis pro vestra humanitate nobis exhibere consuestis, hoc etiam anno vehementer optamus. Graecae vero Grammatices leges, si quid habent implexum, iis qui opera nostra uti volent, domi, ut moris est nostri, enucleabimus. Sed iam colorem illum diluere opus est, quem complures ignaviae praetexunt suae. Cum enim excusationem specie bonam, intus falsam afferant nisi refutavero, in errorem facile pertracturam fore plurimos scio. Aiunt enim se ideo literarum studio animum non adiungere, quod a literis non opes, non honores amplius profluant, sed negligi iam, & haberi despicatui, rerumque inopia laborare, & tantum non fame enectos perire, qui literis totos se addixerunt: Quid vero si emolumenti nihil a literis provenire concesserim, putatisne iccirco a crimine vos absolvi, si eas minime consectemini? Etsi enim quaestuosae non essent literae, etsi nulla conferrentur literatis hominibus munera, cum tamen voluptatem tantam, tantamque dulcedinem animo pariant, si quis rem recte velit aestimare, lucrum omne, quod ceterae insulsae artes, atque instituta afferunt, prae tanto bono sordescat, & vel Croesi opes, regnumque pro nihilo habeatur, necesse est. Verum non ita res habet, adolescentes, steriles omnino muneribus

esse

esse literas, omnique emolumento vacuas. Non omne prorsus ad bene sperandum literatis viris deiectum est signum. Vix etenim unum aliquem reperire est vel summum doctrina, vel saltem non contemnendum, qui si doctrinae prudentiam adiunxerit, vel honorum luce, vel vitae subsidiis, & commodis caruerit. Insignis namque doctrina, solidiorque sapientia, quae admirationi omnibus est, patronos plus minus quavis semper aetate suis comparavit; qui sibi gloriosum ducant eos fovere, protegere, tutari, curareque ut honorifica ipsis munera, splendidaque stipendia attribuantur. Quae cum ita sint, agitedum, optimi iuvenes, expergiscimini, consurgite, ignaviam omnem excutite, metum omnem abiicite, ac tales in literarum studio vos non inveniri erubescite, quales & ingenia vestra, & maiorum exempla postulant. Iniuriam hanc vobis ipsis inferre nolite, ut dum ceteris ingenio praecellitis, literarum pariter gloria non praecellatis. Tantum vero absit, ut a maiorum exemplis desciscatis, ut eos potius anteire praeclara aemulatione connitamini, & quam patriae claritudinem illi contulerunt, industria vestra multo maiorem efficere.

ORA-

ORATIO V.

HABITA FLORENTIAE PRO SOLENNI STUDIORUM INSTAURATIONE ANNO MDCCXXXVIII.

Studiosis adolescentibus non multa volumina, sed scriptores doctrinarum principes legendos esse.

MUltiplici librorum lectioni assiduam, ac diligentissimam eos omnes navasse operam, qui in doctrina, atque eruditione eminere supra vulgus voluerunt, notius est quam ut verbis explicari indigeat, ornatissimi auditores. Nihilominus siquis aliqua sibi proponi cupiat maximorum hominum, qui id egregie praestiterint, exempla, duo sane omnium celeberrima, ac nobilissima sufficere posse putaverim, Catonis scilicet, & Plinii. Diligentiam siquidem Catonis, atque in legendo assiduitatem commemorans Cicero, illum quasi quemdam librorum helluonem habitum esse tradit; & vel in ipsa curia, cum Senatus cogeretur, siquando maturius venerat, lectione non abstinuisse. Plinius vero naturalis historiae conditor tam avide libros perlegebat, aut legentes audiebat, ut & cum ambularet, & cum veheretur,

& cum distringeretur in balneo, tergereturque, anagnosten audiret. Cum autem haec ita se habeant, siquis modo, auditores, tam praeclaris exemplis propositis, multiplicem nihilominus huiusmodi librorum lectionem non solum non prorsus approbare, sed etiam criminari, & reprehendere videatur, multumque ex ea mali quandoque profluere contendat, multamque labem, exitiumque doctrinae, nonne hunc absurda praedicare arbitremini, ac prope insanire dicendo? Atqui ego plane is sum, auditores, qui id oratione mea sum hodie adolescentibus studiosis, acrique ingenio praeditis inculcaturus, sibi nempe a tam varia effraenataque librorum lectione esse abstinendum, siquid magnum in doctrina praestare velint. Quoniam vero plerosque vestrum adversum me statim commurmurantes audire mihi videor, tamquam neque recta, neque utilia ad dicendum proponentem, rogo vos, atque obsecro, ut siquis iurgiis me convellere praesto sit, tantisper cohibere se velit, dum scopum, quo mea collimat oratio, probe cognoscatis. Quandoquidem igitur ad recurrentis anni studia (quae meae sunt partes) ingenuos adolescentes solenni cohortatione acuere debeam atque inflammare, consideremque ingeniosissimos quosque nostra hac aetate intempestivo cuiusdam praecocis eruditionis desiderio ad complures diversosque libellos eruditionem quidem multam, sed indigestam convehentes imprudenter abripi, interim vero scriptores optimos, ac praecellen-

tissi-

tissimos non parum ab ipsis negligi, rem utilissimam me praestiturum duxi, si malo huic, quantum in me est, occurrerem, tantamque ad tot libros evagandi licentiam refraenarem. Quod ut ex sententia succedat, illud oratione mea ostendendum suscipio, adolescentibus in doctrina tironibus non multa volumina legenda, sed scriptores doctrinarum principes assidua lectione terendos. Favete auribus, favete animis, auditores; quod ita tamen a vobis petimus, ut non solo benevolentiae studio, sed gravissimis rationum, quas afferemus, momentis, id quod proposuimus, expendatis. Absit vero, ut aliquis maligne putet me quidquam detrahere recentiorum libris, quorum plurimos & doctissimos, & utilissimos in lucem editos esse ultro fatemur; sed studiosorum adolescentium bono consulentes, potius ipsis legenda esse statuimus veterum volumina, quam recentiorum.

Neminem esse puto, qui non irascatur, si videat aliquem domum extruere meditantem, priusquam de fundamento probe locando cogitet, sive velle parietes excitare, sive tectum imponere, sive varia copiosaque supellectile illam exornare. Non hunc acriter obiurgans, quae tua, dicet, isthaec insania? Pone prius stabile fundamentum, cui domus firmiter innitatur. Hoc enim omisso quidquid deinde extructum per te fuerit, misere corruat necesse est. Quid de infectore, qui lanae purpureum colorem inducturus, non prius coloribus aliis eam

curet imbuere, quibus necessario paranda est; atque intime pervadenda, ne color ille extimus evanidus langueat, sed plene perfecteque colluceat? Regiam itidem mensam instruere volenti si nil aliud cordi sit, quam multa undique condimenta colligere, de comparandis vero escis, quibus epulae conficiantur, parum sit sollicitus, nonne ridiculum sese praebeat, atque helleboro indigentem? Sexcenta alia id genus exempla mihi praesto sint, si complura Socratis more congerere velim. Quod enim in tranquillis undis evenire cernimus, ut cum iniectus lapillus centrum effecerit, alius super alium circulus excitetur, id mihi plane hic quoque accidit differenti. Ubi enim se mihi primum exemplum obtulit, alterum statim in mentem venit, mox tertium; deinde aliud atque aliud supervenit. Iam vero quid aliud, quaeso, faciunt iuvenes illi, qui quoscumque libros prout sibi libuerit legere malunt, quam principes in doctrina scriptores, in qua excellere cupiunt? Quae doctrina, Dii boni, extiterit illa, cui validum fundamentum non subsit? Quem bonum eruditionis colorem animo combibant, dum solum levem quemdam sive fucatum, sive dilutum, ac vix summa in parte haerentem aspergunt? Quis solidus ac menti alendae aptus cibus, qui nulla ferme nutriendi vi praeditus quibusdam solummodo condimentis inanem saporem creantibus abundat? Itaque bona, ac firma ponenda sunt studiorum vestrorum initia, adolescentes, si opus

lite-

literarium, doctrinam videlicet in vobis probe formari vultis, & ad immortalitatem nominis assurgere. Huiusmodi autem initia, credite iuvenes, non nisi a paucis scriptoribus haberi possunt, siquidem eminentia cuiusque operis arctissimis temporum claustris circumdata. Quod si velimus exemplis confirmare, nonne apud paucissimos quos maximis mentis viribus, ac singulari iudicii solertia a se instructos aequus amavit Iupiter, quasi depositam invenies artis oratoriae ac poëticae eminentiam, idest acre robur illud nervosque cum nitore minime ascititio, sed candidâ quadam elegantia mirifice coniunctos? Quapropter ad alios evagatus eam frustra expetes, ac requires. Nativam similiter nobilissimarum linguarum Latinae, atque Etruscae proprietatem absolutissimam norunt omnes intra seculum illud contineri, quod ab auro nomen ducit, extra quod etsi complures alii non tibi deerunt, qui multa cum laude scripserint, nullum tamen habere poteris, qui cumulatissimam beati seculi illius laudem attigerit. Si quis igitur ad summum aspiret sive oratoris, sive poëtae gradum propius accedere, vel etiam, si Diis placet, illum tenere: siquis linguas illas perfecte callere, dictionemque puram, atque illibatam consequi studeat, succo illo primaevo, quo scriptores illi insignissimi pleni sunt, alatur necesse est, ut in eius paulatim vires sanguinemque transeat. Puerum animo fingite, auditores, qui panem, μύελον ἀνδρῶν medullam hominum aptissime

ab

ab Homero nuncupatum, gulae vitio aegre admittat, sive etiam respuat, & dulcibus solummodo pomis, quod sibi melius sapiant, melleisque bellariis cupidissime vescatur: speramusne fore ut adultiori aetate firma corporis habitudine utatur? Minime hercle. Quinimmo affectis erit viribus, tenuique corpore, atque imbecillo. Non enim mattyae, non scitamenta, sed, quemadmodum apud Plautum est, panis, assa bubula, & grande poculum ventris stabilimentum. Ita pariter si validas in doctrina vires comparare vultis, adolescentes, ac praepollenti quodam robore confirmari, ad scriptores, qui solidum doctrinae cibum praebent, hianti ore vobis est properandum; pane illo assidue, quotidieque alamini necesse est. Cupediae vero tot variorum libellorum, quas avide appetitis, etsi acriter palatum acuere, ac demulcere vobis videantur, vix ac ne vix quidem mentem alere possunt, sed tenuem tantummodo, ieiunamque eruditionem quampiam afferre. Memoriae proditum est cibum, quo ad fortitudinem suos adolescentes alebant, atque educabant Spartiatae, fuisse simplicissimum. Cyrus item cum aliis pueris in Perside altus legitur solo pane, ac senecione. Quid mirum igitur, si tanto deinde robore pollere, & ad virilem aetatem tam bonas, ac firmas afferre vires visi sunt. Nulla erat laboris gravitas, nulla diuturnitas, quam illi pertimescerent, aut sustinere strenuissime non possent. Oh utinam cura haec ad alendos similiter in literis adolescen-

scentes adhiberetur! Oh utinam uno simplicique veterum optimorum scriptorum pabulo ad veram solidamque doctrinam profitendam enutrirentur! Hac enim ratione educatos in literis atque institutos magnae indolis iuvenes, & ingenii acumine ad praeclaras artes dexterrimos in summos evadere viros sibi ceterisque perutiles, & immortalem nominis famam adipisci facile videremus. Nervosum siquidem doctrinae genus a vulgo separat, & in celsissimo gloriae fastigio collocat; nec sinit ut sapientiae laudem priscis aetatibus invideamus. Puto enim ex eo antiquorum fortasse eminuisse doctrinam plusquam recentiorum, non solum quod literis impensiorem operam navarent, sed quod multa cum diligentia scriptores, qui sibi tunc aderant in lucem editi, iterum ac saepius in adolescentia versarent, paucos illos quidem, sed doctrina, iudicio, ac sagacitate plenissimos. At nunc (sinite auditores, ut libera veritatis fronte id quod sentio eloquar) nunc inquam & copia malorum librorum laedimur, & omissis praestantissimis auctoribus plebeios & minutulos consectamur; &, quod calamitosissimum est; periti iuxta & imperiti de studiorum ratione impune, ac promiscue iudicant. Quamobrem bene ac sapienter aiebat Scaliger, cuius iudicio de hac re libentissime subscribo, doctissimos hodie esse paucos, quia non amplius antiqui scriptores leguntur. Quis enim, hodie Platonem, Plutarchum, Ciceronem legit, aliosque scriptores summos, & non potius nugatores ple-

plerosque in pretio habet, avideque versat? Atqui, auditores, haec non sedebat olim sententia iis, qui literas consectabantur. Volens Thucydides ad conscribendam historiam se conferre, toties iterata Herodoti lectione se praeparavit, ut totum edidicerit, amissumque restituere potuerit. Quid de Demosthene octies Thucydidis historiam sua manu conscribente, ut animo altius imprimeret? Quid de Cicerone a Demosthenis, Platonis, Isocratis lectione numquam cessante, ut eloquentiae opibus ex illis uberrimis promptuariis se ditaret, & vim, copiam, iucunditatemque dicendi effingeret? Quid de Virgilio Homeri poëmata numquam e manibus deponente, ut novum consimile ex eis sive imitari, sive concinnare laudabiliter possent? Diu, multumque, quemadmodum docet Quinctilianus, non nisi optimus quisque & qui credentem sibi neminem fallat, legendus est, ac paene ad scribendi solicitudinem, nec per partes modo scrutanda omnia, sed perlectus liber utique ex integro resumendus, praecipueque oratio, cuius virtutes frequenter ex industria quoque occultantur. Quid igitur boni sperandum in literis ex iis adolescentibus, qui probatissimos scriptores doctrinae patres, ac si ita loqui fas est, conditores, vel nihil, vel oscitantes legunt, cum diurna nocturnaque manu diligenter atque incessanter essent versandi? Quam non solida doctrina, quam levi futilique imbuantur necesse est, dum ad tot libros advolant multa quidem vorantes, nihil autem con-

co-

coquentes, mentique utile, bonum, confectumque alimentum, quo vigeat, atque augeatur non suppeditantes? Iam vero quorumdam adolescentium voces audire mihi videor adversus ea, quae a me hactenus disputata sunt, se defendere connitentium. Longe maiorem, inquiunt, eruditionis copiam ex hisce libellis, qui plurima in compendium redacta offerunt, colligimus. Gratior deinde varietas ad legendum nos allicit. Levior denique ac tolerabilior in eis evolvendis labor est, quam qui veterum libris & prolixioribus, & difficilioribus intellectu, impendi debeat. At haec vestra opinio de maiori colligenda eruditione per aetatem incautos atque improvidos magnopere decipit, & ludificat, optimi iuvenes. Primum enim quemadmodum si alimentum non prius ore mansum, mollitum, ac prope liquefactum demittatur, solidum innatat, & male stomacho oneri est, neque in sanguinem convertitur; sic multiplex huiusmodi atque indigesta eruditio onerare vos potest, instruere atque alere minime potest, dum in memoriam quidem ibit, non vero nutriet ingenium. Dimidium esse plus toto veteri Hesiodi adagio confirmatum est. Cum enim, ut interpretabatur Plato, totum accipere noxium sit, dimidium autem moderatum, iccirco quod moderatum est esse plus eo, quod est immoderatum, sapientissimus censuit Vates. Verum quale verbum (sinite ut Homerice dicam), quale verbum septo dentium vobis excidit, o boni, ampliorem, ac locupletiorem

affirmantibus, vos colligere eruditionis copiam ex compendiariis multis, exilibusque recentiorum libellis, quam ex integris, copiosisque veterum voluminibus? Particulas quasdam auri ex multis variisque decisas, & corrasas fodinis siquis vobis afferat, putatisne vos largius ditandos fore, quam si plenissimam quampiam aurariam ipsimet ingredi possitis, & inde quantos vultis ingentes thesauros cogere, atque asportare? Ut unum aliquod aureum promptuarium longe locupletissimum, & sapientiae plenissimum nominem (nam de singulis dicere nimis arduum, minimeque ferendum) nonne unus Homerus amplioribus opibus vos cumulaverit, quam sexcenti alii scriptores ex eorum agmine, quos maxime amatis, & consectamini? Parcite, iuvenes, idem saxum saepe vertenti; cum enim peroptem celsissimum vos ascendere verae doctrinae gradum, non possum facere, quin quamcumque occasionem nactus ad Homeri studium, cuius libros pretiosissimum humani animi opus Plinius vocabat, vos provocem urgeamque, cum praesertim summi praeceptores quique, maxime vero Fabius ab hoc auctore literarum studia auspicanda esse doceant, idque exempla eorum confirment, qui primas in doctrina tenuerunt; eorum siquidem unusquisque Homeri lectioni ac studio ab adolescentia constantissime inhaeserunt. Unus instar omnium sit Politianus, qui de se testatum reliquit ab ineunte aetate huius praecellentissimi Poëtae studio, ardoreque adeo flagrasse, ut non

modo

modo eum totum legendo olfecerit, paeneque contriverit, sed iuvenili quodam ausu vertere etiam in Latinum tentaverit. Quid mirum igitur si tam bono succo altus, & saginatus summum doctrinae fastigium conscendere valuerit? Ad hunc igitur ceterosque maximos scriptores antiquos, ex quibus tamquam ex vivis gurgitibus sapientia exundat, si vestram eruditionis sitim abunde explere cupitis, accedite iuvenes. Eorum enim plerique quos tanti facitis, rivuli sunt, hi autem, quos ipse vobis digito commonstro, fontes sunt, regia flumina sunt, maria sunt; Homerus vero mare illud magnum, Oceanusque pater. Ipse namque & primus, & medius, & ultimus, ut verissime de eo scripsit Dio Chrysostomus, vel pueris, vel viris, vel senibus de suo praebet quantum quisque accipere potis est. Nec minus aberratis a vero, egregii iuvenes, dum rerum varietatem, quae vestrum deliniat animum, & ad studium alliciat, gratiorem, & iucundiorem praeberi existimatis ab istis libellis multa ac diversa acervatim convehentibus, quam ab antiquis. Vobis laudo, atque approbo hunc varietatis amorem, qua nihil umquam acceptius, & ad pertrahendum validius, & sine qua fateor nil amoenum esse, nil amabile, nil iucundum. Sed multum interesse puto inter rerum concinnam, aptamque dispositionem, qua pulcra varietas consurgit & coalescit, ac coacervationem quamdam sive confusam, sive illepidam. Splendidissimas quaeso magni alicuius regis aedes una

mecum ingrediminor. Videtisne quanta lapidum, columnarum, auri, argenti, eboris, picturarum, statuarum, gemmarum, ceterarumque opum quarumcumque varietas illas exornet? Tanta profecto est, ut non hominis, sed Deorum luculentum ac nobilissimum videre vobis videamini diversorium. Verum quod oculos, animumque rapit, si recte attenditis, non ingens est, ac prope incredibilis rerum multitudo, sed venusta concinnitas, ac pulcherrimus ordo, quo tam multa, ac diversa suis quaeque locis mirum in modum aptata atque inter se coniuncta conspiciuntur. Fingite modo complura ex hac regia aliisque consimilibus decerpi, & ad quasdam domos parvas, atque humiles transferri, illic vero magis congeri, quam bono ordine collocari, ac disponi; anne varietas haec rerum utcumque pretiosissimarum vos magis, quam illa, alliciat? Mirarer sane, si id contingeret; vestrumque iudicium neque probum neque rectum iure optimo reprehendendum ducerem. Res ita profecto habet, adolescentes, de uberrimis antiquitatis scriptoribus, aliisque strictioribus temporum consecutorum. Ceterum in Homero, ut idem vobis exemplum adhuc inculcem, tanta rerum omnigenarum miro ordine divinoque artificio consociatarum varietas est, ut verissime dici possit, eum qui Homerum legit, omnia legere; nam quae divisa beatos efficiunt, collecta tenet. Quod si mihi non creditis, nimiumque me tribuere cuiuspiam studii immoderatione auctori huic suspi-

camini,

camini, Politianum consulite, a quo non solum absolutissimum poëseos, atque eloquentiae exemplar, sed artium quarumlibet, ac disciplinarum inexhaustum esse Homeri carmina thesaurum diserte docebimini. At nos deterret labor, iterum inquitis, quandoquidem ad intelligendos antiquos scriptores, & studii diuturnitas, & Graecae linguae cognitio difficilis sane, ac salebrosae necessaria est; quare in recentiorum potius studio ac lectione toti sumus, quae parum laboris afferre videatur. Iamne vero mihi irascamini, si Homericum illud vobis exprobrem, *ἀχαιΐδες, οὐκ ἔτ' ἀχαιοί*; aut illud Virgilii *O Phrygiae, neque enim Phryges?* Feminatum siquidem querela haec, non virorum. Qua tectis ingenii magnitudine, praestantia, ac subtilitate, Florentini iuvenes, difficultas, & labor non frangere, sed acuere vos deberet, virilemque solertiam afflare. Sed mascula haec solertia, atque alacritas, quae priscorum adolescentium fuit, iam consenuit, & decoxit, tantumque in paucis aliquibus aetate nostra movet lacertos, neque omnino mortua est. Utcumque autem res habeat, bivium vobis commonstro, adolescentes, a quo frustra evadere conamini. Aut in veterum lectione vobis est desudandum, aut de vera literati hominis gloria desperandum.

> *Qui cupit optatam cursu contingere metam,*
> *Multa tulit fecitque puer, sudavit & alsit.*

Vos

Vos autem Horatii monito gravissimo verissimoque minime auscultantes ad haec diverticula desidiae confugitis, & longiuscula, asperiorique relicta semita, molli studio, tenuique labore summum literarum, gloriaeque verticem ocyus vos consecuturos temere speratis. Sed itane, inquitis, hos cancellos nobis circumdas, ut numquam prorsus transilire liceat, atque adeo antiquorum lectioni impallescere nos praecipis, ut nihil interim e recentioribus delibare permittas? Minime vero, adolescentes. Dum antiquos evolvere, & ea qua par est sedulitate enucleare non pigeat, non vero quin aliqua etiam erudita recentiorum volumina perlegatis. Aliqua inquam; non enim indiscriminatim permittenda sunt omnia. A pluribus enim, quae vel doctrinae, vel moribus, vel religioni exitiosa sint omnino abstinendum; adeo ut probi alicuius doctique viri ductum sequi, iudiciumque debeatis, qualia possitis innoxia lectione percurrere. Nihilominus, ut verum fatear, optarim, ut primis hisce studiorum vestrorum annis, solis veteribus iisdemque optimis legendis scriptoribus immoremini; ipsi namque fecunda verae doctrinae semina in vobis serere, alere, augere maxime omnium apti sunt; at ex aliis eruditionem quaerere periculosum. Cum vero aetate eritis grandiori, altasque iam egeritis in bona doctrina radices, tunc per me licet, ut ceterorum etiam scriptorum quoscumque voletis libros adeatis; quamquam enim nullo non tempore legendis

opti-

optimis prima, ac praecipua adhibenda sit cura, inutile tamen non erit secundariam, tertiamque operam lectitandis tenuioribus impendere. Etsi enim paucis libris sit opus ad bonam mentem, non paucis opus est ad universam rerum scientiam scribendique usum, neque ullus est, ut aiebat Plinius, liber tam malus; ex quo non aliquid utilitatis colligi possit, apis instar, quae ex quolibet flore herbaque aliquid boni succi, quo mel conficiat, novit exsugere. Quod nitidissimis versiculis eleganter expressit Lucretius.

Floriferis ut apes in saltibus omnia libant
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta.

At si modo judicii prudentia destituti ad quoscumque flosculos herbasque convoletis, valde periclitamini, ne malum succum elicientes, purulentam quamdam, ac venenosam conficiatis eruditionem. Quapropter consultissimum erit, si me auditis, ut usque dum literarum tirocinium ponatis, praeceptum Senecae exequamini, ubi ait, *Legendum multum*, *non multa*. Sed antequam finem dicendi facio, peto a vobis, iuvenes, ne scientes iam, videntesque praeclara ingenia vestra pessum ire patiamini. Errorem tam noxium, quem hactenus dicendo exagitavi, si forte vestris mentibus insederit, revellite. Ne putate magnum, ac gloriosum in eorum numero censeri, quos literatos fumigino genere Politiani verbo non inepte appellabo; repente enim

exo-

exoriri videntur, solo affuso levioris hinc atque illinc attractae eruditionis imbre. Nolim vos tamquam literarum quaedam monstra furfuracea statim existere; marmoreas, firmissimasque doctrinae statuas ad immortalitatem longo opere laboratas volo. Praesertim cum nihil sit, teste Quintiliano peius, atque intolerabilius iis qui parum aliquid ultra primas literas progressi ob hanc ascititiam, sive assutam, neque radicitus infixam animo eruditionem falsam sibi scientiae persuasionem induerunt. Quam se iactant? quam se tollunt? quam se solos circumspiciunt? quam alios aspernantur? An vero doctrinae gloriam vos fore consecuturos stulta hac elatione putatis? Ex altitudine supra alios assurgere praeclarum est, non ex arrogantia fucataeque eruditionis insolenti fastu. Ac sicut in corporibus aliud est ea esse bonae habitudinis, vegetaque, & succulenta; aliud autem pituita inflata, ac turgentia; sic etiam aliud est vana scientiae opinione mentem inflari, aliud robusta doctrina compleri. Ne fumi igitur umbram consectamini, adolescentes, sed solidum eruditionis corpus utraque manu apprehendite. Decurtatos istos, novosque calles qui ad eruditionis metam brevi curriculo vos perducere promittunt, suspectos, ac dolosos habetote. Regiam antiquam viam arduam licet, & longiusculam, multoque labore superandam constanter insistite. Ne permittite mentes vestras ceu virides, laetosque agros, a quibus uberrima optimae doctrinae seges expecta-

pectatur huius desidiae quasi uredine exsiccari. Quod si iudicii aetas vestra imperita facultatem vobis cognoscendi non suppeditat quantum amplissimi antiquitatis scriptores fortes omnes atque alacres plenique sanguinis, & coloris plerisque recentiorum praestent corticeis, ac sine medulla (quemadmodum Clitarchum vocavit Longinus) at saltem iis fidem habete, qui graviori aetate, longo studio, canaque prudentia de utrorumque pretio, atque utilitate aequo valent iudicio discernere. Ne autem videar hac me vobis commendatione ambitiosius venditare, meumque unius iudicium amplectendum proponere, amplissimos hosce patres, collegasque meos sapientissimos, ceterosque hic assidentes lectissimos viros, meque dicentem praeclarissima corona stipantes consulatis volo, ipsorumque sententiam exquiratis. Ubi vero eorum auctoritas, optimi iuvenes, id quod, vobis oratione mea demonstrare contendi, veritati consonum esse testabitur, ne praefracte vestro in errore (turpe enim esset, ac damnosum) obfirmate animum; sed bonae ac laude dignae argumentum indolis vestrae praebentes tantorum virorum suffragium, sapientiae suffragium existimate.

ORATIO VI.

HABITA FLORENTIAE PRO SOLENNI STUDIORUM INSTAURATIONE ANNO MDCCXXXIX.

Conducatne, an officiat doctrinarum adeptioni Latinae linguae studium, quomodo nunc in plerisque gymnasiorum pertractatur.

QUod hominis ingenium ineunte aetate instar cerae molle sit, & tractabile, memoriae vis quam maxime vigeat, nec curarum ac negociorum turba in diversas partes animum agat, distrahat, ac divellat, iure optimo sapientibus viris statuere visum est, nullum vitae tempus ad discendum pueritia, atque adolescentia esse opportunius. Etsi enim ad optime cognoscendas res, intimeque pervadendas potiori facultate aetas adultior, quam incipiens praedita esse videatur; id tamen verum censeo, siquis doctrinae initia ac veluti fundamenta rite in adolescentia posuerit, rerumque deinde plene cumulateque addiscendarum rudimenta ac semina prius admiserit. Quamobrem bene ac sapienter eos, qui in arte aliqua insigniter eminuerint, eamque perfecte calluerint, παιδομαθεῖς,

a pue-

a pueritia scilicet edoctos appellare consueverunt Graeci. Ad quod magis adhuc illustrandum & confirmandum, multa sane mihi praesto essent, quae possem in medium afferre, ornatissimi auditores. Sed quia argumentum istud maxima cum laude iamdudum occupavit eloquentissimus vir Benedictus Averanius, actum agere videar, si rem tam claris rationibus expositam, tanto eloquentiae flumine demonstratam amplius velim illustrare dicendo. Quoniam vero opportunitatem discendi in adolescentia sitam esse non satis est animadvertere, nisi deinde sedulam dent operam praeceptores, ut adolescentes sibi commissos laudabiliter instituant, non abs re esse putavi, si ad literarum bonum provehendum atque amplificandum (hoc enim signum, quod spectare debet haec solennis doctrinae studiis praeludendi ratio) argumentum alterum ex illo priore profluens ad dicendum hoc anno seligam, & proponam. Cum enim adolescentes in uno Latinae linguae studio multos annos detineantur, libet disquirere, utrum tale studium doctrinarum adeptioni conducat, an officiat. Fortasse videamur nonnullis eadem iterum obtrudere, quae aliquot ab hinc annis Etrusca oratione in Florentina Academia habita docuimus, atque in vulgus typis edidimus. Nihilominus nova multa hodie nos allaturos confidimus longe meliora atque utiliora, quae si benignis accipietis auribus auditores humanissimi, satis amplum laboris mei praemium me retulisse existimabo.

Duae videntur esse rationes, ob quas improbanda sit vulgaris, quam plerique tenent, in erudiendis Latino sermone pueris consuetudo; plerique inquam, non omnes; nam reliquos optimos & laude dignos exceptos volo. Prima est, quod taedio afficit animos, mireque cruciat, & ab amore doctrinae retrahit; altera, quod mentem non praeparat ad maiora & graviora studia literarum, & sapientiae multo cum fructu exequenda. Haec duo ubi breviter demonstraverimus, suffragia vestra, eruditissimi auditores, sententiae nostrae accessura fore minime dubitamus. Sine praesenti voluptate, qua deliniantur, vix quidquam ultro ac lubenti animo agendum suscipiunt homines, at multo minus eo adducuntur pueri, qui per aetatem imprudentes sunt, & futuram utilitatem non norunt. Quamobrem ea, quae nulla tracti voluptate facere compelluntur, aegre ac dolenter faciunt, dumque faciunt oderunt, & nisi poenae metus urgeret omnino non facerent. Hoc igitur ferme vitio laborare videtur puerorum institutio, dum Latinae linguae praeceptis a magistris informantur. Studium illud summam creat misellis molestiam, atque incredibilem acerbitatem quod nulla iucunditate edulcatum quasi merum absinthii calicem sorbere immisericorditer compelluntur. Liceret sane praeceptoribus per amoena prata elegantibus variisque flosculis ornata illos ducere, utque in eis iucunde expatiarentur permittere; sed nescio quo malo fato per dumeta

tra-

trahere malunt, ut illic correpentes acutis vepribus misere dilanientur. Quid mirum igitur, si complures adolescentium diem illum execrentur, dirisque omnibus devoveant, quo Latini sermonis studio se addixerunt, & conditionem suam, quam putant miserrimam, conquerantur cum alia vel sordidiore atque obscuriore commutare cupientes? Quid vero aliud sunt infinitum illud praeceptorum grammaticorum agmen, quid vernacula themata Latine convertenda, quae in exemplis traditarum regularum commonstrandis solummodo versantur, quid auctores aetati illi perdifficiles & insuaves, quos minime capiunt? Quid aliud, inquam, sunt, quam pungentes spinarum manipuli? Festivus quidam puer neque contemnendo ingenio, dum in celebri Italiae collegio non multis ab hinc annis studiorum caussa educaretur, secumque in cubiculo clausus recogitaret propositas in gymnasio nescio quas grammaticas regulas, quae sibi erant e Latino in patrium sermonem vertendae, & memoriter ediscendae; nec post longum studium, ac meditationem aut intellectu assequi, aut memoria infigere posset; ira atque odio percitus librum humi deposuit, arreptoque insigni baculo, qui sibi forte erat ad manus, gravissimis ictibus contundebat, inquiens, Vapules tu, & qui te scripsit, atque ipse quoque praeceptor, qui duriter illum adolescentulum impellebat in studium eius auctoris sibi difficilis, atque iniucundi, forsitan vapulasset, nisi repente plagarum strepitu evocatus

ad-

adfuisset. Ac sane huiusmodi praeceptores similes esse mihi videntur Aegyptiis, qui ad ferenda onera vires superantia infelices Hebraeos adigebant. Aequam debent magistri excogitare doctrinam puerorum viribus, ac versare diu, quid ferre recusent, quid valeant humeri, uno verbo eorum captum, indolem, animi propensionem probe ac diligenter expendere, eaque proponere, ac docere, quae illis apta sint ad percipiendum, habeantque utilitatem voluptati adiunctam. Nuda enim sive grammatices, sive Latini sermonis praecepta, in quibus ferme toti sunt magistrorum complures, minime pascunt animum, doctrinae amorem non inducunt, neque ad literarum studium alliciunt. Quantum vero valere putemus, si quis forte respondeat vi, ac poenae formidine progressum in studiis vel ab invitis extorqueri? Equidem fateor nonnihil progredi adolescentes praeceptoris compulsos vi. Quid tum? Nil coactum diuturnum. Solet enim id, cui vis adhibita est, non secus ac planta per vim manibus inflexa, simul ut dimissum fuerit, ad se redire; quod autem a libera voluntate proficiscitur, aequissimum ac firmissimum esse solet. Profecto magnus ille Augustinus disertissime exemplo suo testatur maiorem ad discendum habere vim liberalem curiositatem, quam meticulosam necessitatem. Curandum igitur (quemadmodum a praestantioribus fieri praeceptoribus probe novi) ut sponte sua in studium propendeant adolescentes; quod certe

te non fiet, nisi taedium a studio, in quo exerceantur, repellatur, vel saltem bonis atque utilibus lenociniis emolliatur. Illud etiam accedit, quod tristi cura, acerboque fastidio pressum non sese effert puerorum ingenium, neque lacertos exerit suos, sed intra illiberalis studii angustos cancellos misere torpet. Itaque adiuvetur, levetur, erigatur a doctis praeceptoribus amoeniori quapiam, liberiorique institutione, neque solis grammaticis regulis, gravi veluti compede constringatur. Quid autem? inquiet aliquis, regulasne ac praecepta parvipendis, quibus in Latina grammatica instituantur pueri? Nequaquam, o bone. Memoriae illud Taciti succurrit, *Homines Romani neque totam servitutem pati possunt, neque totam libertatem*. Idipsum de pueris iudico. Nec totam pati possunt regularum grammaticarum servitutem, nec totam laxioris studii libertatem. Aeque enim vitiosum est sive nullis, sive supervacaneis uti regulis. Volumus igitur, ab arte grammatica veluti a docta nutricula institutionis quasi lacte educentur pueri, numquam enim certo ac stabili gradu in scribendo aut loquendo consistent, sed frequenter labentur & concident, nisi ars grammatica praeceptionibus suis bene illos firmaverit, ac munierit. Sed odiosum, ac non ferendum dicimus a prima luce ad vesperam in solis illis regulis nullo melioris atque amabilioris studii levamento a plerisque magistris detineri pueros. Nocere siquidem putamus grammaticas regulas, ut animadvertit Fabius,

bius, circa illas haerentibus, non per illas euntibus. Neque patiar in suspicionem venire quemquam a me aliquam culpari grammaticen ex iis, quae in gymnasiis a magistris usurpantur, alia ab aliis; unamquamque in suo genere collaudo, approboque, liberumque omnibus facio, ut quam unusquisque malit ad pueros instituendos assumat. Sed prudentiam praeceptoris desidero, in tot congestis regulis explanandis, ut scilicet norit, quae magis sint necessariae, quaeque minus, ut has gravius inculcet, illas levius attingat, & tradita ab auctoribus praecepta intemperantius aliquando ac prolixius, ubi opus sit, decurtet. Quod siquis credit a nobis haec disputari, ut nostram grammaticen, quam compendiaria ratione olim scripsimus, typisque consignavimus, commendatam velimus eo consilio ut ceteris commodior habeatur, vehementer errat. Non vanus huiusmodi gloriolae fumus, auditores, sed gravissima Novemvirum Urbis huius auctoritas, ut eam scriberem, adduxit. Putavit enim sapiens ille longeque inclytus Magistratus oportere praesto esse discipulis oppidanarum scholarum administrationi suae a Regio Etruriae Domino commissarum brevem grammaticen & vernaculo sermone compositam, tum ut discipulis facilior intellectu, tum praeceptoribus ipsis pro locorum qui eos conduxerunt exiguitate non raro exiguis ad docendum esset accommodatior. Qui idem Magistratus ad Plautinam quoque & Terentianam Calligraphiam elucubrandam in eo-

rumdem

rumdem gymnasiorum usum egregius auctor mihi fuit, cumque eius nutibus obsequi honorificum mihi ducerem, nihilque esset a me ultra expetendum, non tamen praetermisit ille, quin utriusque libelli laborem liberali praemio muneraretur. Parcite, auditores, si haec coram vobis obiter expono ac narro; res enim ipsae, quas oratione mea evolvo, huc me compulerunt, tum ut omnem ambitionis suspicionem a me repellerem, tum ut nonnullis occurrerem, qui non decorum muneri, quod gerimus, putant libellos istos nos scripsisse, aiuntque non odio aliquo permoti, sed honori meo, ut arbitror, consulentes a publico Graecarum Literarum Professore grandiora volumina, atque eruditiora se desiderare. Verum praeterquamquod non potui optimi Magistratus, cui multis nominibus obstrictus sum, iustae petitioni non obsecundare, cum praesertim ad designatos Latinae linguae praeceptores approbandos me censore utatur, nequaquam ratus sum, dedecere grammaticos libros in lucem dare praeclaris exemplis mihi praeeuntibus Vossiorum, Scioppiorum, Mannucciorum, aliorumque hominum doctissimorum, ne ipsos summos sapientiae principes Platonem, atque Aristotelem de Graecis, Varronem & Caesarem de Latinis nominem, qui a grammaticis praeceptionibus, atque animadversionibus conscribendis non abhorruerunt. Quorum praeclara secutus vestigia magnus ille Augustinus ingenio & doctrina nemini veterum secundus, libellum &

 ipse

ipſe de grammatica conſcriptum edidit. Etſi enim huiuſmodi ſcripta externe parum reſplendeant, deliteſcente tamen utilitate commendantur quammaxime. Sed iam parumper abſciſſum brevi hac non abs re interpoſita narratione reſumendum ac reconcinnandum orationis filum. Ne ſinant igitur magiſtri in uno grammaticarum regularum circulo concluſa ſive conſeneſcere ſive ſtupere diſcipulorum ingenia. Opus eſſe conſiderent

Ut puerorum aetas improvida ludificetur
Labrorum tenus, interea perpotet amarum
Abſinthi laticem. ——————

Nil aliud ſiquidem quam abſinthium amariſſimum pueris eſt grammatices ſtudium. Contingantur ingrati poculi orae dulci aliquo iucundioris eruditionis melle. Quod niſi fiat, incredibilem moleſtiam afferre adoleſcentibus Latini ſermonis ſtudium ſemel iterumque contendo, & crucem figere duriſſimam, & pro eo, quod doctrinae amorem inſtillet, eorum in literas odium graviſſimum commovere. Sed eſto huiuſmodi odium illiberalis puerorum inſtitutio non pariat, neque animos a literis avertat, at alterum ſaltem proveniet malum, quod pueriles mentes exſuccae ſterileſque ad reliquarum doctrinarum ſtudium, ad quod exactis pueritiae ſpatiis gradum facere debent, non diſponantur, quod altera orationis parte oſtendendum ſupereſt. Praeter enim grammaticen & vagantes aliquas cognitiones, quas ex aucto-

auctorum enarrationibus accipiunt, quaeque facile ex animis avolant, si nil aliud in Latina schola complurium annorum curriculo colligant adolescentes, parum profecto promovisse, exiguumque putaverim eos fecisse quaestum, cum eorum mentes & ditari & fecundari ibi possent multis iactis doctrinarum seminibus, quibus accipiendis late patent, quandoquidem

Vere tument terrae, & genitalia semina poscunt.

Equidem fateor eorum seminum vix ullum tunc apparere fructum; apparebit tamen subsecuturo tempore longe maximus ad eum plane modum, quo terrae satus, qui diu abditi delitescunt, exspectatam deinde adultiore anni parte proferunt frugem. Quod si maturum tempus serendi agricolae praetermittant, non coelum terrae foetus educat. Permagni ergo interest, utrum ineunte aetate, an confirmata doctrinarum semina quis accipiat. Communis hominum & bene vetus querela est usum esse longum, artem longam, vitam brevem, ut saepe maturante adventum morte prius decedendum sit, quam doctrinarum optimarum cursus absolvatur. At est compendium ad hanc metam liberalis primae aetatis institutio. Qui enim a puero sapientiae semina mente conceperit, fortitudine quadam, animoque solido roboratus, ubi adoleverit, doctas facultates celerius percurret, fructuosius excolet, profundius intelliget, & vividam indolem, feracem, laetam,

acutam, exporrectam ubique praeferet. Contra vero illiberaliter instituti pueri similes ingenio fiunt iis puellis, quas, ut ait Terentius, graciles atque iunceas curatura faciunt matres, exilem praebentes cibum, arctisque vestibus constringentes. Angustis namque grammatices claustris circumdati, & duris quasi vinculis astricti, modicoque eruditionis cibo alti tenuiter in doctrina adolescunt macie quadam sterilescentes. Neque multum ad solidam doctrinam, qua initiari oportere adolescentulos doceo, facere dixerim, siquam verbosam declamationem, aut versiculos aliquos inopes rerum, nugasque canoras scribere didicerint. Quamquam enim & in his exerceri volo adolescentes, valdeque ipsis convenientem huiusmodi institutionem existimo; hanc tamen eruditionem inanem esse, & frondosam, utilibus rebus non subiectis inficiabitur nemo. Quam proinde si solam afferent ad facultates maiores; ubi ad eas addiscendas Latinae linguae tirocinio egressi dimittentur, minus egregius ab iis sperandus est progressus, quam si semente utilioris literaturae accedant instructi. Neque is sum, auditores, qui multas simul diversasque postulem (quod insignes olim summique viri iubebant) tradi pueris facultates. In hac siquidem fuerunt sententia Plato, Plutarchus, Fabius; quorum postremus linguis Latina, Graecaque, Geometria, Comoedia, Palaestra, ac Musica iubet pueros erudiri. Timidior longe sum, & restrictior generosis illis; vis enim priscorum tem-

po-

porum elanguit, adeo ut siquis ea omnia tradenda hodie adolescentibus putet, non tam eos docere, quam obruere videatur. Leviora ac faciliora sunt, quae petam. Non enim peto, ut in studio complurium facultatum graviter atque impense exerceantur pueri. Velim tantummodo ut primordiis ac rudimentis doctrinarum ad maiora studia multo cum fructu deinceps peragenda quasi per ludum fingantur. Neque enim Latinae linguae studium ea primordia praepedient, aut retardabunt, sed excitabunt potius & provehent. Quot igitur sunt, quae pictis tabellis sine ullo labore, maxima vero cum voluptate tradantur pueris in historia, lepidis narratiunculis sive Latino, sive vernaculo sermone pro eorum captu adhibitis? Nonne brevi tempore sacrorum librorum ostensis tabulis, & tantillum declaratis summa divinae historiae poterit ipsis tradi? Idem de fabulis dictum esto Metamorphoseon Ovidii, aliorumque poëtarum, quas tum alii, tum maxime Natalis Comes picturis expressas vulgarunt. Quin & multa ad geographiam spectantia, & ad historiam plantarum, atque animalium, humanamque, ut vocant, anatomen hac via poterunt adolescentium animis commode insinuari. Profecto compertum est studio huic longe iucundissimo etiam hebetes, segnesque adolescentes, & vel ipsa plagigera puerorum genera aures libentissime accommodare, talibusque illecebris omnem a se in Latinis exercitationibus scribendis stuporem, & socordiam

reii-

reiicere; voluptate ſpectandi atque audiendi iucundas huiuſmodi res, quibus capiuntur, atque incredibiliter deliniuntur, tamquam ſedulitatis praemio propoſita. Quot poſſunt itidem philoſophiae tum naturalis tum moralis ſacrario deprompta, ac ſelecta, & ingenio puerili accommodata in dictatis vernaculis Latine convertendis adoleſcentibus utiliter proponi? Quae ſi catenata praeſertim ſerie bonoque ordine tradantur diſcipulis, nonne in Latino ſermone ſimul proficient, ſimulque optimis acceptis doctrinae ſeminibus mirum in modum fecundabuntur, e quibus grandiores facti uberrimos edent in literis fructus, ac praeclariſſimos? Ex Promethione quodam in hiſtoria, quam ſcripſit de rebus Italicis, refert Plutarchus Tarchetii iuſſu Albanorum regis geminos illos expoſitos ad ripam fluvii lupam accurrentem lactaſſe, aveſque diverſi generis alimenta ori indidiſſe. Liceatne hoc exemplo uti, auditores, ad puerorum inſtitutionem declarandam? Lactet ſane pueros Latina grammatica, lupa veluti quaedam ob tetricum aſpectum, atque implexarum aſperitatem regularum, ſed non ſola nutriat, aves etiam diverſi generis ori alimenta indant, alimenta inquam puerili ſtomacho congruentia, qualia ſcilicet, quae recenſuimus, eſſe putamus. Sicut autem gemini illi eo modo educati cum adoleviſſent, invaſerunt Tarchetium & devicerunt, ita adoleſcentes multiplicis doctrinae ſeminibus alti ſcientias deinde aggredientur maiores, apprimeque intelli-

gendo

gendo superabunt; in summa pancratice, atque athletice, ut cum Plauto loquar, valebunt ad literas. At nonne, inquiunt, verendum, ne amplior isthaec tua instituendi ratio adolescentium mentes tot rerum varietate obiecta confundat, tenebrisque magis obvolvat, quam doctrinae luce collustret? Nequaquam, auditores; ita enim diversa illa adhibenda, ac proponenda sunt, ut ad unum idemque Latine linguae studium referantur, quemadmodum in unius saporis usum varia libamenta confici solent, & commisceri. Satis autem dilucide, quomodo id praestari valeat, nisi mea me fallit opinio, superius exposuimus. Quomodo vero, iterum urgent, ista omnia, quae proposuisti in publicis gymnasiis, ubi tanta discipulorum est frequentia, executioni demandentur? Equidem publicos florentissimae huiusce urbis praeceptores tanti facio, auditores, tantaque observantia prosequor, ut praeclare instructos ad optime muneris sui partes implendas haudquaquam dubitem, neque illos a me, sed me ab illis doceri oportere ultro concedam, & confitear. Quacumque demum instituendorum adolescentium ratione utantur, utilem illam, iucundam, laudabilem praedicabo, etsi forsitan non ad eam normam, quam praescripsimus, prorsus directam, & concinnatam. Non enim una semper est bene agendarum rerum via. Complures saepenumero patent ad eamdem metam secure ducentes. Quid discipulorum, quos erudiunt, multitudini congruat, quaeque ratio sibi

sibi adhibenda sit ad eos utiliter iucundequé instituendos, ipsi per se (qua doctrina & solertia sunt) videant, statuantque. Quos igitur praeceptores nostra compellat oratio? Alios minoris ordinis, eosque praesertim, qui non in theatro docent, sed ad singulos, binosve Latinis literis erudiendos pueros in privatis aedibus conducuntur, atque eas industrias, quas inculcavimus, facilius exequi possunt, & commodius. Sed & parentes maxime compellat, ut optimos liberis suis quaerant magistros, & qua generosum minerval persolvendo, qua hortando, qua urgendo, qua grati animi significationibus solertiam munerando, qua necessarios libros comparando stimulos addant, ut non sterilem, odiosam, insulsam, sed liberalem, iucundam, lepidam adhibeant illis institutionem. Horatii patrem sibi imitandum proponant, de quo ille testatum reliquit

Ipse mihi custos incorruptissimus omnes
Circa doctores aderat. ———

Diu multumque inter sapientes quaesitum est, in quo Romana urbanitas, cuius veteres scriptores saepe meminerunt, sita esset. Aliis alias afferentibus interpretationes, ea mihi prae ceteris arridet, nil aliud urbanitatis Romanae nomine esse intelligendum, quam generalem animi cultum scientiis cunctis bonisque artibus conflatum. Hac igitur urbanitate decoratos velim cives ingenuos urbis nostrae, quae iam eo gloriae

de-

devenit, ut neque Romae, neque ipsis Athenis concedat. Nil autem ad eam comparandam utilius, quam si elementis doctrinarum opportune instituantur pueri. Tunc enim urbanitas haec sensim, ac latenter subsequetur. Contendit Vossius curandum liberali institutione non tetrice, sed suaviter, & quasi lusitando ab incunabulis coepta, ut eo tandem pertingat homo, penitus ut nihil nesciat. Memini me legere luculentissimum Augustini de se ipso testimonium, multa scilicet se didicisse inter blandimenta nutricum, & ioca arridentium, & laetitias alludentium sine ullo metu, aut cruciatu. Et quamquam uni illi facultati, cui quisque deinde se addixerit, solertia omnis impendenda esse videatur, connitendumque ad celsissimum in ea gradum, & absolutissimam perfectionem; tamen cetera quaeque ad bonas artes, disciplinasque pertinentia mediocriter saltem nosse debet literatus vir quatenus eius ingenium, & fortuna ferat, vitaeque genus sinat. At nisi puer in spem literarum educatus, optimi praeceptoris cura & diligentia nobilissimarum facultatum initiis mature imbuatur, aegre poterit eruditam huiusce conditionis gloriam adipisci. Semina quippe illa mente retenta succedentibus firmioris aetatis annis sitim excitant plenius cognoscendarum rerum, animumque in studium inflammant; at sine illis relanguescit ingenii vis, nulloque ardore animus calet. Quamobrem cum a plerisque solummodo artis grammaticae, linguaeque Lati-

nae praecepta arida & ieiuna tradantur, nihilque aliud praeterea, nonne iure optimo ſtatuerim Latinae linguae ſtudium doctrinis comparandis non infrequenter obeſſe, tum quia animos faſtidio curaque conficit, tum quia ad maiora doctrinarum ſtudia minime diſponit? Abſit auditores, ut oratione mea Latinae elegantiae ſtudio quidquam detrahere voluiſſe videar. Quin illam maxime probo, commendo, admiror, in eaque diligenter exercendos eſſe in Latinis gymnaſiis adoleſcentes exiſtimo. Nam & me ipſum dolandae orationis, atque expoliendae ſtudioſiſſimum a puero ſemper fuiſſe profiteor. Quomodo igitur non flagrantiſſime cupiam, ut adoleſcentes ornate ſcribere addiſcant? Sed illud ſimul ſolicite curo, nervisque omnibus orationis meae huc connitor, ut non ornate ſolum, ſed etiam recte ſcribant, bono nempe doctrinae ſucco orationem compleant, roborentque, & de pleno promant, quae ſcripturi ſunt; quandoquidem, ut Flaccus docuit,

Scribendi recte ſapere eſt & principium & fons.

Nulla autem meliora adiumenta, ut ſapere incipiant adoleſcentes, video, quam ut ſpeciebus multarum rerum ſcitu dignarum, quae facile tunc imprimuntur, altius defiguntur, tenacius haerent, mentes eorum a prima aetatula locupletentur, & ad doctrinarum amorem utilibus lenociniis pertrahantur. Imaginem Herculis Ogmii

cate-

catenulis ex auro & electro admodum tenuibus linguae suae extremitate perforata insertis ingentem admodum hominum multitudinem, omnibus ab aure revinctis secum ducentis effinxisse Celtas, memorat Lucianus. Qui sane homines cum vinculis usque adeo fragilibus ducantur; tamen neque de fugiendo cogitant, cum alioqui commode possint, neque prorsus obnituntur, aut pedibus adversus ducentem obtendunt sese resupinantes; verum alacres, & laeti sequuntur ducem admirantes, ultro festinantes omnes, & laxatis funiculis etiam antevertere studentes; perinde quasi graviter laturi, si solverentur vinculis. Nonne in hoc Herculis simulacro bonum, sedulumque praeceptorem expressum intuemini, qui non ferreis vinculis, duritie scilicet, atque odio trahit invitos, sed aureis catenulis, quibus & pretium inest & voluptas, illigatos discipulos ad literarum studium volentes ducit? Agite ergo optimi adolescentium magistri, liberali institutione, qualem hactenus exposuimus fidei vestrae traditos pueros ad literarum cognitionem ducite, doctrinae amorem in eorum animis, iucundis utilibusque rebus incendite, & ampliori, quantum licet, sapientia illos imbuite, ne in vos illud Petronii in Satyrico iactetur, *Pace vestra, Magistri, vos primi omnem eloquentiam perdidistis*. Sed antequam receptui cano, unum restat brevissime diluendum crimen, si forte in me ab aliquo vestrum intendatur, auditores, huius nimirum orationis meae telam soloce filo

textam, & tenue atque minutum argumentum confectatam non prorfus dignitati loci convenire. Sed mecum quaefo perpendite argumentum hoc fpecie quidem parvum & exile, at reipfa magnum effe graviffimumque. Quid enim maius, quid praeclarius, quid utilius quam curare, ut bene adolefcentes in literis erudiantur, ac rite fundamenta iaciant, fuper quae ftabile aedificium fapientiae extruatur? Hoc autem qui fecerit, dignitatem loci huius non obfervaffe dicetur? Cum praefertim univerfas paene doctrinas argumentum noftrum refpiciat, & complectatur, earumque incrementum promoveat. Si enim probe fuerint inftituti in Latinis fcholis adolefcentes, hoc eft non parce, ac tenuiter, fed large fplendideque, five ea, quam explanavimus, ratione, five alia confimili, & fciendi defiderio a teneris unguiculis irretiantur, habeantque in animo iacta praecipuarum doctrinarum femina; mirum eft, quantas in ftudio cuiuflibet ex maioribus facultatibus, ubi ad eas accefferint, facturi fint progreffiones. Quamobrem adeo me fufcepti argumenti non poenitet, ut mihi potius placeam, quod illud excogitaverim, tale fiquidem eft, ut non huius anni folum ftudia, fed futurorum etiam deinceps bonis aufpiciis profequatur, multoque longius utilitate fua protendatur, quam alia argumenta, quae fpeciofiora, & nobiliora videantur.

AN-

ANGELUS MARIA RICCIUS

LUDOVICO ANTONIO MURATORIO

VIRO DOCTISSIMO

S. P. D.

Literae, quas a te accepi poſt emiſſum in vulgus primum Homericarum mearum Diſſertationum volumen, tantam praeferunt humanitatem, ut niſi antea amoris vinculis tibi eſſem devinctus, ad me arctiſſime devinciendum haec ſola tuae erga me voluntatis ſignificatio plane ſufficeret. Id profecto ſummis viris proprium eſſe liquet, ut dum aliis doctrina, ac probitate praecellant, praecellant etiam humanitate, quod luculenter exemplo tuo oſtendis, Vir praecellentiſſime. Huic igitur ſingulari humanitati tuae referendas puto laudes illas, quas verbis exquiſitiſſimis in me, meumque librum congeſſiſti. Nam inſigniter ineptirem, ſi exilitatis ingenii, atque eruditionis meae probe conſcius quippiam mihi plus vindicem ex eo, quod amicam in me effuderis laudationem. Non enim ignoro quam longe abſim non dico a ſummis, ſed mediocribus in doctrina viris. Equidem fateor magno me conatu, ac voto hunc diuturnum, ac ſinuoſum laborem, qui ſtilum, ac ingenium meum mire exercuit, ſuſcepiſſe, ut Homerica paene omnia illuſtrarem,

ac defenderem, & in certa capita redacta, ac distributa hisce meis Dissertationibus lectu redderem periucunda. Nihilominus non mihi blandior, perinde quasi me promeruisse putem (quod tu dicis) ut aliqua Graecarum Urbium, quae Homerum civem suum esse pertendunt, extructi simulacri honore me muneretur. Satis liberaliter mecum agi existimabo, si non prorsus inutile, atque illepidum a bonarum literarum studiosis hoc meum opus habeatur. Illud autem, dum me laudas, magnitudine animi praeditus de te narras candideque confiteris te etiam olim iuvenem existimasse complures maculas, naevosque Homeri poëmata praeseferre; deinde vero provectiore aetate sententiam in melius vertisse; quod & cuidam maturiori iudicio tribuis, & mearum disputationum lectioni. Verum non mirum id tibi contigisse, optime ac praestantissime Vir. Idem permultis quoque aliis contigit; quin etiam contigit mihimetipsi. Dum enim adolescens nocturna, diurnaque manu Homerum versarem (quod eius studium & doctissimus Salvinius, & clarissimus Maffeius, ut alibi testatus sum, adeo mihi commendaverant, atque inculcaverant) non parum dolebam, quod mihi videbatur & multis scatere vitiis, & frequentes gerere absurditates, adeo ut quam maxime potui accuratis vindiciis, evidentibusque argumentis, ac liquidissima veritate non solum aliis, sed & mihi ipsi persuadere in primis studuerim eas ab hoc Vate abesse culpas, quae in eo esse videntur,

ac

ac de quibus arguitur. Ac ſane multa perfundor voluptate, dum mihi videor, ſcopulos omnes de medio ſuſtuliſſe, in quos Homerum legentes non ſolum iuvenes, ſed alii quique impingant neceſſe eſt, niſi animum anticipata complurium certarum rerum cognitione paraverint. Quaeris ex me deinde, ubi Graecam linguam non ſolum literis omnibus neceſſariam, ſed facilem etiam eſſe ad diſcendum docuerim; id enim me feciſſe alicubi in primo ſupra memorato Volumine dixi. Argumentum hoc pertractavi oratione Etruſce ſcripta, ac typis Florentiae edita anno MDCCXIV. urgente hanc editionem Antonio Maria Salvinio praeceptore meo longe optimo. Quia vero nulla amplius bibliopolae ſuperſunt eius orationis exemplaria, meditor Deo dante aliquando illam alteris typis una cum aliis nonnullis meis lucubratiunculis in vulgus emittere. Quandoquidem igitur mihi non licet eam orationem ad te mittere, ſequentem loco illius accipe diſſertationem, qua in Graecum ſtudium euntibus complanatis ſalebris, acclivibuſque colliculis, per quos non ſine ſudore, atque anhelitu agatur onus, viam longe commodiorem, ac inter ſata, cultaque amoeniorem ſternere curavi. Etſi autem non eadem afferam, quae olim dixi, ac diverſimode haec ſe habeat diſputatio, atque illa; idem tamen ſaxum utrobique revolvo. Ut vero grati animi teſtimonium aliquod tibi exhiberem (tu enim & ad edendas Homericas Diſſertationes hortatus

es,

es, & editas probasti) disputationem hanc meam de argumento, quod pertractatum legere cupiebas, tibi inscribere volui, ac veluti iuste debitum munusculum dedicare. Quod si calculo tuo hanc a me Graeci studii excogitatam rationem probaveris, neminem fore puto, qui eam amplectendam non affirmet. Tam gravis siquidem est in literaria republica auctoritas nominis tui, ut nefas esse existiment omnes sapientissimo iudicio tuo reluctari. Vale, Vir praeclarissime, ac multo dignissime, cuius omnigenam eruditionem, felix ingenium, ac dexterrimam diligentiam (quae tria mirum in modum tot editis a te voluminibus numero, magnitudine, ac praestantia celebratissimis elucent) secula omnia admirentur, ac praedicent.

DIS-

DISSERTATIO XLIV.

De labore Graeci ſtudii emolliendo.

(Quae Diſſertatio ideo a ceteris ſeiuncta bic locatur, quod praecedentis Orationis eſt veluti appendix.)

S Y N O P S I S.

Biceps in Graeco ſtudio moleſtia. Deligendi ad interpretandi exercitationem auctores rerum varietate iucundi. Poſt brevem Graeci contextus explanationem ulterius progredi verſionis lectione utile tironibus. Voſſius in Latina lingua ſelectioribus ex Virgilio aliiſque poëtis locis tirunculos erudiendos cenſet. Numquam Homeri poëſis poſt tot ſecula exaruit. Homerus Soli comparatus. Ex multis Herculibus unum fecit antiquitas. Unus Homerus inſtar eſt omnium poëtarum. Grande ingeniorum miraculum iudicatus. Circulus ὁλογωνία, *Homerus* ὁλογνωμία. *Pretioſa quaeque ſuis carminibus ſervat. Numquam deeſſe poteſt materies laudandi Homerum. Nullam encyclopaediae partem intactam reliquit Lucianus. Utilitatem cum voluptate mire coniunxit. Ab impietatis & mordacitatis crimine defenſus. Superſtitionis oſor fuit, & malorum philoſophorum inſectator. Duos dialogos legere nefas iuvenibus. Duo Amaltheae cornua Homerus, & Lucianus. Prorſus nuperis in Graeco ſtudio Aeſopicae fabellae conveniunt. Efficax in Graecum ſtudium adhor-*

adhortatio. Etiam mediocritas in Graecae linguae cognitione commendatur.

QUi nuper habita anniversaria pro instaurandis studiis oratione Latinae linguae studium adolescentibus asperum emolliri oportere docuimus, ne taedio delassati illud aversentur, & abnuant: multo magis id affirmandum censemus de studio Graecae Linguae non minoribus hercle difficultatibus obsito, quibus eos qui ad se accedunt, territat, graviterque perturbat. Qui vero leniri, edulcari, iucundumque reddi posse existimem, breviter dicam hodierna disputatione, auditores, ut qui desiderio Graecarum literarum tenentur, promptiores accedant. Neque vero a ceterarum Homericarum ratione deflectet haec disputatio, aut discrepabit. Non enim in ea locum sibi ultimum vendicabit Homerus. Si qui igitur Graecae eruditionis cupidi adestis, adolescentes, arrectis auribus animisque me dicentem audite.

Permultos videre est, qui Graecum studium vix coeptum deserant; permultos item, qui suscipere non audeant: hi asperum veriti, illi experti. Emollienda igitur eiusce studii asperitas, ne effugiant uni, ut alliciantur alteri. Equidem fateor initia, ac rudimenta ut in omni arte, ita in Graeco studio non parum molestiae afferre tironibus. Biceps autem molestia haec videtur esse. Partim enim in flexione nominum & verborum memoriter ediscenda versatur; partim

tim in Auctorum interpretatione enucleanda. Nullum a primo labore illo effugium; patienter subeundus, ac fortiter tolerandus amore tam necessariae elegantisque linguae comparandae, quae studiosos sui immensis eruditionis opibus ditat, & deliciis explet multo iucundissimis. Sed iste labor brevi tempore vel evanescit, vel saltem magna ex parte deminuitur, modo studium diligens, & assiduum praecesserit. Alterum vero leniri & multa voluptate statim conspergi posse arbitramur. Qua in re quid utile factu cognorim, exponam. Primum omnium deligendi ad interpretandi exercitationem Auctores, qui rerum iucunda varietate magnopere oblectent. Deinde excogitanda ratio, qua studiosi adolescentes eam varietatem sentiant, ac degustent. Profecto ad Graecum studium apprime accommodatos iudico scriptores duos omnigena doctrina, ac varietate refertissimos, Lucianum & Homerum. Verum cum non possint tirones in eorum explanatione cursitare, sed opus habeant pedetentim procedere, & tantum aliquos paucos versus singulis vicibus exponere, ut Graecarum vocum sensum assequantur, quandonam non dico totum Homerum, vel Lucianum, sed unum aut librum, aut dialogum maxime ex longiusculis in Graeco fonte haurient? adeoque quandonam beata illa doctrinae copia, ac varietate pascentur? Huic incommodo ut occurramus, post brevem Graeci contextus lectionem atque explanationem, qnantam scilicet discipu-

 lorum

lorum captus postulare, & admittere videtur; operae pretium ducimus ulterius progredi sive enarrando, quae sequuntur, sive Latinam versionem legendo, & ea, quae obscura sunt, illustrando; illinc vero, ubi sive enarratio, sive lectio quieverit, novam altera vice Graecam institutionem repetere subsequente ad eumdem modum bona Latinae versionis parte, & sic deinceps. Nonne ex hoc docendi instituto illud referatur boni, ut simul Graecam linguam adolescentes discant, simulque iucundissimis cognitionibus animum imbuant, quibus illecti libentius, atque alacrius in eo studio duriusculo licet ac salebroso perseverent? Id sane & ratio suadet, & experientia confirmat. Testes enim ipsos appello discipulos, qui me praeceptore ad Graecas literas condiscendas utuntur, num sibi grata sit & iucunda nostra haec docendi ratio & Graeci studii laborem probe allevet & commitiget. Atque huc Vossium doctissimum virum respexisse puto, ubi pariter in Latina lingua selectioribus ex Virgilio, Horatio, atque Ovidio locis erudiendos censuit tirunculos; cui sententiae subscribere non repugnamus, dum tamen series, & nexus rerum relictarum viva saltem voce perstringatur a magistris; hinc enim vehementior sitis exardescet totos suo tempore cognoscendi, ac pectore combibendi Auctores illos, quorum nonnullas particulas exiguis haustibus delibarunt. Neque vero arbitretur quispiam nos Graecas literas docendi huiusmodi commen-

mendare rationem, quia longiori pigeat explanatione Graeci contextus exercere discipulos, cum longe magis Graece scripta nos delectent quam quaevis Latinae, aut vernaculae interpretationes; sed consultum putamus institutionem nostram discipulorum infirmitati accommodare, eumque praebere cibum, quem stomacho possint conficere. Ubi vero vires confirmaverint, & in Graecae linguae cognitione creverint, vel centenorum ex Homero versuum interpretatione illos erudire consuevimus; & longiori similiter aliorum Auctorum explicatione. Sed de duobus illis Auctoribus, quos ad linguam Graecam addiscendam maxime utiles, atque idoneos iudicavi; pauca disserenda, ut, qua digni sunt existimatione, & studio, eos φιλέλληνες iuvenes prosequantur. Locupletiorem scriptorem ex poëtis Homero; locupletiorem in soluta oratione Luciano nemo umquam poterit invenire. Inexhaustus enim immensae eruditionis thesaurus uterque. Cur enim adhuc florere putamus Homeri poësin, numquamque post tot secula exaruisse? Non sane quia poëtis omnibus aevo antecessit (ruditas enim saepe obesse solet primis rerum inventoribus, ne in pretio habeantur a posteris) sed quia poëmatis artem, quam primus reperisse dicitur, idem tamquam ultimus numeris omnibus perfecit, & carmina edidit tum doctrina, tum lepore caelestissima, nihilque inepte umquam, Flacco teste, gravissimo molitus est. Solem hunc, quo fruimur, in coelo ab orbe condito

 resplen-

resplendentem animadvertite. Anne unquam hominum opinio quam de eo habuerunt summam, aut iacuit, aut refrixit? Profecto numquam. Nihil eo esse ad speciem pulcrius, ad rerum gignendarum commoditatem fecundius, ad incredibilem rerum omnium varietatem in humanos usus invehendam efficacius omnium seculorum homines communi consensione confessi sunt. Mente dixeris emotum, qui non maximo in pretio, atque admiratione habeat, non immensam virtutem eius sentiat, non eius aspectu cuncta laetificante, ac ditante sine fine delectetur. Quorsum vero haec? Ut expressam in Sole Homeri spectetis imaginem, adolescentes. Quemadmodum enim aureum illud astrum ceterorum astrorum quorumlibet principatum tenet, eisque lucem, opesque suas dilargitur, neque umquam satietatem parit intuentibus, ita pariter poëtarum omnium, qui ex eo plus minus sapientiam sunt mutuati, facile princeps Homerus esse perhibetur, & vel sexcenties a capite ad calcem relectus nullo umquam lectorem fastidio afficere, sed magis magisque palatum eius ad ser doguστandum acuere, novasque indesinenter veluti aurarias aperire, quibus ille affatim locupletetur. Ac veluti ex multis Herculibus unum fecit antiquitas, eique virtutes, ac merita omnium attribuit; sic instar poëtarum omnium Homerum vobis propono, adolescentes, plusque vobis illum unum ad eruditionem profuturum polliceor, quam ingentem ceterorum turbam. Itaque cun-

ctarum

ctarum doctrinarum, leporum, elegantiarum fontem, & iudicii in scribendo absolutissimum exemplar sapientes quique Homerum mirati grande ac singulare ingeniorum miraculum praedicare non destiterunt. Cum circulus infinitis angulis constet, matheseos periti ὁλογωνίαν vocarunt. Perbelle putem consimili appellatione opulentissima Homeri poëmata dici posse ὁλογνωμίαι; nihil enim frigidum, otiosum, insulsum praeferentia, scatent ubique praeclarissimis, utilissimisque sententiis, quibus universae doctrinae semina continentur. Quapropter in Plinii sententiam eundum, qui pretiosissimum humani animi opus Homerica carmina nuncupavit; propterea quod pretiosa quaeque ad sapientiam pertinentia mirum in modum fervent, & complectantur. Neque vero miremini, auditores, commendanti mihi tam saepe Homerum studiosis adolescentibus alia atque alia subinde encomia suppetere, quae in medium afferam; nemini siquidem tam bonum divinumque Vatem iteratis laudibus ornare studenti nova umquam laudandi materies deesse poterit. Iam vero de Luciano etiam quod sentimus & iudicamus breviter exponendum. Nullam arbitror, auditores, partem esse encyclopaediae, quam intactam ille reliquerit. Neque enim solum ubi oratorem agit, explicat omnia graviter, eloquenter, acute, sed & philosophiae paene universa capita sapienter pertractat, evolvit, docet. Quid quod fabularum, historiarum, ac totius antiquae eruditionis pleniffi-

nissimum penu dicendus est ? Quaecumque vero scribere instituit, tam bono sale aspergere novit, ut cunctorum calculis probatus voluptatem cum utilitate mire coniunxerit, disertissimus, eruditissimus, elegantissimus, festivissimus, facetissimus, aliisque permultis non minus veris quam speciosis appellationibus nuncupatus. Tantum enim in dicendo gratiae (liceat mihi afferre doctissimi viri Gilberti Cognati iudicium) tantum in inveniendo felicitatis, tantum in iocando leporis, in mordendo aceti, sic titillat abusionibus, sic seria nugis, nugas seriis miscet, sic ridens vera dicit, vera dicendo ridet; sic hominum mores, affectus, studia, quasi penicillo depingit, neque legenda, sed plane spectanda oculis exponit, ut nulla comoedia, nulla satyra cum huius dialogis conferri debeat. Sed obiiciet aliquis, impietatis, ac mordacitatis notam illi inustam, ac proinde atheum, & maledicum iudicatum, quomodo ergo adolescentibus non sit perniciosus ? Equidem fateor Gentilium Deos ubique ab eo rideri, & lacerari, non quod atheus; sed osor esset superstitionis. Verum non id adolescentibus noxium, sed maxime utile est iudicandum, ut quam ridiculae fuerint Ethnicorum religiones, agnoscant. Philosophis item infestum fuisse concedo, philosophis tamen pravis, falsis & fucatis, quorum praestigias, ac superbiam revelasse, & obtrectando perstrinxisse non vitio, sed laudi illi est tribuendum. Quia vero in quarto eius Operum volumine duo habentur dia-

dialogi, quibus religio nostra sanctissima, a qua fuit alienus, vellicatur, monere non omittimus adolescentes, nefas sibi esse illos legere; ab eorum namque lectione vetantis Ecclesiae lege deterrentur. Ceterum non solum passim mores format utilissimis praeceptionibus; sed plura etiam inculcat adeo pietati consona, ut vel Christianum auctorem non dedecerent. Eius certe dialogus, qui inscribitur Cynicus, ut memoratus Gilbertus observat, usque adeo Ioannem Chrysostomum delectavit, ut bonam eius partem in homiliam quamdam, quam in Ioannis Evangelium commentatus est, inseruerit. Quae cum ita se habeant, nonne optime facere videantur, qui duos Scriptores istos ad Graecae linguae studium assumunt, tamquam duo Amaltheae ditissima cornua, ut pulcherrimis inde lectis omnium amoenitatum flosculis laborem fallant, copiosisque doctrinae fructibus Graecanici studii occasione depromptis pascant animum? Accedit, quod Lucianus verbis tersissimis, ac dictione utitur Attica, dilucidaque, & vocibus abundat ad omnia paene rerum genera spectantibus; ut nullum alium Scriptorem noverim ad Graecam, ut aiunt, nomenclaturam ampliter ediscendam utiliorem. Homerus item praeter immensam vocum, ac phrasium copiam, quibus de rebus universe disserit, diversarum etiam dialectorum formas exhibet, quarum cognitio ad Scriptores intelligendos est valde necessaria. Quamquam vero ad peragendum Graecum studium par illud nobilissimum

ſimum Scriptorum accommodatiſſimum cenſeam, nihilominus iis, qui prorſus nuperi, ac novitii in Graeco ſtudio ſunt, a facilioribus ordiendo Aeſopicas fabellas ad interpretandum proponimus; quae ſimiliter rerum lepore alliciunt, & multam continent vocabulorum ſupellectilem. Ut vero magis ſtudioſos adoleſcentes delinirent, & traherent, lenocinium adiecimus verſionis vernaculae Anacreonticis modulis concinnatae. A fabellis autem paucis exactis menſibus ad Homerum, & Lucianum gradum fieri conſultiſſimum autumamus. Quid igitur non audetis, iuvenes? quid adhuc animo iacetis? quid non conſurgitis? quid aliquando tam praeclarum, tam neceſſarium literis ſtudium non amplectimini, cum praeſertim multa voluptate aſperitatem eius emolliri poſſe, & complanari audieritis? Frigidam triſtitiam abiicite, metum omnem ex animo revellite, ſiquae ſpinae in Graeco ſtudio ſint, bonae induſtriae illae quas veſtris commodis conſulentes commenti ſumus, retundent aculeos, neque ſinent vos experiri ſtudium hocce horridum, & inſulſum, quandoquidem floridas convehent amoenitates, quibus ornetur, gratumque ſalem, quo condiatur. In arduo Graeca lingua ſita eſto; prehenſos manu ad aſcenſum vos adiuvabunt Lubentiae iucundiſſimae Deae, quas Gratiarum aſſeclas appellat Gellius. Dum Demonicum egregium iuvenem optimis praeceptis informaret Iſocrates, ut laboris eſſet amans hortatus eſt, eo quod laborioſa ad virtutem ma-

magis, quam iucunda conferant. At ego Isocrate mitior non ad aridum amplectendum laborem invito, sed multa iucunditate consperſum. Doleo ac vehementer doleo, optimi iuvenes, vos carere Graecis literis, non ignarus quantum ingenii laude atque acumine sub caelo hoc emineatis supra ceteros aliarum Gentium adoleſcentes. Quamobrem omnes nervos intendo, omnes machinas admoveo ut vos expugnem. Utinam contingeret hortanti mihi, quod fere omnibus apud Homerum hortatoribus, quorum suasiones vix umquam cadunt irritae. Si hoc, quod votis omnibus expeto, aliquando evenerit, & vobis, & mihi, & patriae, huic, & literis effusiſſime gratulabor. Nam (ut Cicero monebat filium) ad veſtram, & communem conferet utilitatem cum Latinis Graeca coniungere. Et quoniam semel coepi qua maxima potui facilitate, ac lenitate ad Graecum ſtudium vos hodie pellicere, aliud etiam incitabulum ad illud laete capeſſendum adiiciam, videlicet non eſſe neceſſarium, etsi valde optabile, ac gloriosum sit, ut Graecam linguam cumulatiſſime condiscatis. Satis eſto, ut mediocrem eius cognitionem aſſequamini. Hac enim inſtructi non mancas, non mutilas potiori parte literas obtinere dicemini. Cum enim tam late pateat Graecae linguae imperium & ditio, nefas putate docto viro quamcumque velit profiteri doctrinarum, & in ea absolutum se praeſtare, non aliqua tinctum eſſe atque imbutum Graecarum literarum notitia.

Quam-

Quamobrem si a Graeca lingua in praeclarissima regni sui aula augustae reginae instar residente patriciam claritatem non omnibus consequi liceat, at studete tamen, & connitimini, ut saltem civitate donemini; quod ad rem literariam pertractandam honori vobis erit, & adiumento longe maximo.

FINIS SECUNDI VOLUMINIS.

Aliqua hujus Voluminis errata sic corrigenda. Pagina 43. *vers.* 22. quo circa *lege* quocirca. *pag.* 44. *v. ult.* hilari -- hilarari. *pag.* 50. *v.* 25. nuper, lecta -- nuper lecta, . *pag.* 93. *v.* 11. hamus -- habemus. *pag.* 122. *v.* 15. ἀπόλλυθαι -- ἀπόλλυσθαι. *pag.* 213. *v.* 27. fuisse, Troiae -- fuisse Troiae. *pag.* 216. *v.* 15. iniurarum -- iniuriarum. *pag.* 237. *v.* 18. excalpti -- exscalpti. *pag.* 258. *v.* 6. quomodonam -- quomodo non. *pag.* 269. *v.* 9. humanentur -- humarentur. *In primo vero Volumine pag.* VIII. *v.* 4. Luc. -- Ael.